

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ГУЛИСТОН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

БОШЛАНҒИЧ ВА МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ МЕТОДИКАСИ КАФЕДРАСИ

МЕҲНАТ ВА УНИ ЎҚИТИШ МЕТОДИКАСИ

ФАНИДАН

ЎҚУВ-УСЛУБИЙ МАЖМУА

Билим соҳаси: 100000 - Гуманитар

Таълим соҳаси: 110000 - Педагогика

Бакалаврият йўналиши: 5111700 - Бошланғич таълим ва спорт-тарбиявий иш

ГУЛИСТОН - 2018

Ушбу ўқув-услугий мажмуа Ўзбекистон Республикаси ОЎМТВ томонидан 5111700 – “Бошланғич таълим ва спорт-тарбиявий иш” таълим йўналиши учун 2017 йил 24 августдаги 603-сонли қарори билан тасдиқланган “Меҳнат ва уни ўқитиш методикаси” намунавий фан дастури асосида ишлаб чиқилган.

Муаллиф: Ш.Ш.Юлдашев

Ўқув-услугий мажмуа Гулистон давлат университети ўқув-услугий кенгашининг 2018 йил 18.06. даги 10-сонли қарори билан нашрга тавсия этилган.

Такризчилар: п.ф.н., доц. М. Мухлибаев

п.ф.н., доц. А. Болибеков

@ Гул ДУ

М У Н Д А Р И Ж А

1. Ўқув материаллари -----	
1.1. Маъруза мавзулари бўйича ўқув материаллари -----	
1.2. Амалий машғулот материаллари -----	
1.3. Адабиётлар рўйхати -----	
2. Мустақил таълим мавзулари -----	
3. Глоссарий -----	
4. Иловалар -----	
4.1. Фан дастури -----	
4.2. Ишчи фан дастури -----	
4.3. Тарқатма материаллар -----	
4.4. Тестлар -----	

МАЪРУЗА МАШҒУЛОТЛАРИ

2-СЕМЕСТР

1-мавзу: Фаннинг маъруза машғулотлари мазмуни ва меҳнат таълими ва тарбиясининг вазифалари

Мавзунинг технологик харитаси

Т/р Босқич	Бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи масъул
1-босқич	<p><i>Дарс мақсади.</i> Бошланғич синфларда меҳнат таълими ва тарбиясининг мақсад, вазифаларини талабаларга тушинтириш.</p> <p><i>Идентив ўқув мақсадлари.</i></p> <p>А. Талабаларни бошланғич синфларда меҳнат таълими ва тарбиясини амалга оширишнинг ўзига хос хусусиятлари билан таништириш.</p> <p>Б. Талабаларга умумТаълим мактабларида меҳнат таълими фанини ўқитилиши ва фан сифатида ўқитилиши ҳақида маълумот бериш.</p>	Ўқитувчи
2-босқич	<p><i>Асосий тушунчалар.</i> Меҳнат, ДТС, иш турлари, жараён, меҳнат куруллари, меҳнат, касб-ҳунар.</p> <p><i>Дарс шакли.</i> Гуруҳ ва микрогуруҳларда ишлаш.</p> <p><i>Воситалар.</i> слайдлар.</p> <p><i>Метод ва усуллар.</i> Оғзаки тушунтириш, Савол -жавоб суҳбат.</p>	Ўқитувчи
3-босқич	<p><i>Гуруҳда ишлаш.</i> Бошланғич синфларда меҳнат таълими ва тарбиясини амалга оширишнинг ўзига хос хусусиятлари изоҳлаб беради.</p>	Талаба
4-босқич	<p><i>Мустақамлаш ва баҳолаш учун саволлар.</i></p> <p>Бошланғич синфларда меҳнат таълими ва тарбиясини амалга оширишнинг ўзига хос хусусиятлари деганда нимани тушунасиз?</p> <p>меҳнат таълимини умумТаълим мактабларига фан сифатида ўқитилишини айтиб беринг.</p>	Ўқитувчи- талаба
5-босқич	<p><i>Умумий якуний хулосалар чиқариш.</i></p> <p>Мақсадга эришилганлиги ҳақида мулоҳаза юритилади.</p> <p>Мустақил иш топшириқлари сифатида таянч тушунча ва иборалар қўшимчаси билан берилади.</p>	Ўқитувчи

Ажратилган соат – 2

Машғулот тури – маъруза

Асосий масалалар

- УмумТаълим мактабларида меҳнат таълимини ўқитилишининг ўзига хос хусусиятлари.
- Бошланғич синф меҳнат таълими ва тарбиясининг мақсад вазифалари.

Таянч тушунча ва иборалар:

Миллий дастур, меҳнат, моддий-техник, Таълим, тарбия, ривожлантирувчи, қомусий мутафаккирлар, касб -ҳунар.

1-асосий масала бўйича дарснинг мақсади:

Талабаларни меҳнат таълими бўйича умумтаълим мактабларининг ДТС мазмуни, мактабларда меҳнат таълимини ўқитишнинг ўзига хослиги тўғрисида маълумот бериш ва меҳнат кўникма ва малакаларини шакллантириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1.1. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида тушунча берадилар.

1.2. Бошланғич синф меҳнат таълимида ДТС мазмуни, мактабларда меҳнат таълимини ўқитишнинг ўзига хослиги тўғрисида маълумот берадилар.

1-асосий масала баёни.

Республикаимиз Таълим тизими, жумладан умумий ўрта таълим мазмуни "Таълим тўғрисида"ги қонун ҳамда Кадрлар тайёрлаш миллий дастури асосида босқичма-босқич янгилаб борилмоқда. Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 13 майдаги "Ўзбекистон Республикасида умумий ўрта Таълимни ташкил этиш тўғрисида"ги 203-сонли Қарорига асосан Таълим тизими мазмуни таркибий қайта қуриш ва тубдан янгилаш, Таълим олувчиларнинг юксак тайёргарлик даражаси малакаси, маданий ва маҳнавий-ахлоқий савиясининг сифатига нисбатан қўйиладиган зарур талабларни белгилаб берувчи давлат Таълим стандартлари яратилди ва босқичма-босқич жорий этиб борилмоқда.

Меҳнат тарбияси унинг аҳамияти тўғрисида комусий мутафаккир-ларимиз Ибн Сино, Фаробий, Нақшбандий, Кайковус, Навоий, Термизий каби алломаларимиз ўз асарларида меҳнат тарбиясини улуғлаб, ёшларни меҳнат қилишга, меҳнатнинг инсон фаолиятида ўрни ҳақида фикр билдиришган.

Меҳнат таълими унинг тараққиётига кўпгина олимлар ҳисса қўшган. Булар А.Варобғев, Н.Шодиев, Э.Чориев, У.Нишоналиев, О.М.Магзумов, Р.Мавлонова, О.Магдиев, К.Давлатов кабилардир.

1920 йил халқ маорифи ходимлари томонидан ўқитишнинг комплекс, бироз кейинроқ эса лойиҳа системаси пайдо бўлди:

лойиҳа системасига биноан математика, кимё, биология ва бошқа ўқув предметларига оид билим элементлари ўқувчиларга бериладиган меҳнат топшириқлари атрофида группалаш бошланди.

Масалан, боғда ўра қазиб топшириғини олган ўқувчилар уни бажариш учун қанча тупроқ чиқариб ташлашни ҳисоблашлари (математика), ўра контурини белгилашлари (чизмачилик), тупроқ характери билан тан олишлари (география) керак эди. Ўқув жараёнини бундай ташкил этишда ўқувчиларни фан асосларининг системали билимлар билан қуроллантиришни иложи йўқлиги мутлақо равшан.

1932 йилда бошланғич ва ўрта мактабларнинг ўқув режалари ва режими тўғрисидаги қарорида мактабларда фан асосларини предметли ўтиш ишланди, ўқув режасига бошқа ўқув предметлари билан бир қаторда меҳнат таълими ҳам мустақил предмет сифатида ўтила бошланди.

1937 йилда мактабларда мустақил ўқув предмети сифатида меҳнат таълими тугатилди. Чунки ўша вақтларда мактабнинг моддий базаси жуда ночор эди.

1952 йил меҳнат таълимига жамоатчилик эҳтибори қаратилди. Мактабларда политехник Таълим ва меҳнат тарбиясини ривожлантиришни зарурлиги кўрсатилди.

1954 йилда меҳнат таълимини ўрта мактаб ўқув режасига ўсиб келаётган ёш авлодни камол топтириш воситаларидан бири сифатида киритилди.

Амалга оширилаётган ислохотлар натижаси сифатида барча ўқув предметлари, жумладан меҳнат таълимини ўқитиш мазмуни ҳам мукамаллашиб бормоқда. Ушбу ўқув фанининг мақсади-ўқувчиларни ақлий ва жисмоний меҳнат турлари ва жараёнлари ҳамда касблар билан дастлабки таништириш, касб танлашга тайёрлаш, уларда меҳнатни кадрлашни, унинг жамиятдаги ўрнини билишни, меҳнатга қизиқиш ва меҳнатсеварликни шакллантириш орқали уларни касбгача тайёргарликларини амалга оширишдан иборат.

Ҳозирги заман шароитида меҳнат таълими ўзининг илмий, назарий ва амалий, моддий-техник, ижтимоий педагогик муаммоларини ҳал этишда, унинг анҳанавий

мазмунини ислоҳ қилишда қатор номутаносибликлар ва зиддиятли ҳолатлар содир бўлмоқда:

- янги ижтимоий, иқтисодий, сиёсий ва мафкуравий тузумда рўй бераётган туб ўзгаришлар билан меҳнат таълимининг илмий-услубий, педагогик ва моддий-техник жиҳатдан истиқбол талаблари даражасида маъмурий таҳминланишининг номутаносиблиги ҳамда республикада таълим жараёнининг моддий-техник таъминотини ишлаб чиқарувчи махсус корхоналарнинг етишмаслиги;

- меҳнат таълимини амалга оширишнинг асосий қисми бўлган умумтаълим бўғини билан узлуксиз Таълимнинг бошқа бўғинлари-мактабгача тарбия, ўрта махсус ва олий Таълим ҳамда кейинги босқичлари ўртасида ўзвийликнинг таҳминланмаганлиги; меҳнат таълимининг ҳозирги кундаги анҳанавий мазмуни, мақсади, шакли, воситалари ва услубларида республикамизнинг миллий, этник, ҳудудий, тарихий хусусиятлари ва шарқона тафаккур мезонларининг акс этмаганлиги;

- меҳнат таълимининг ўзига хос бўлган хусусиятларини ҳисобга олиб, уни амалга ошириш механизмларининг педагогик, психологик, физиологик ва дидактик асосларининг ишлаб чиқилмаганлиги;

- меҳнат таълимини бевосита амалга оширувчи юқори малакали мутахассис ходимлар тайёрлаш, карта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимининг ҳозирги ҳолати билан меҳнат таълими ўқитувчисига қўйилган замонавий талабларига мос эмаслиги;

- умумтаълим мактабларида амалга ошириладиган меҳнат таълимининг истиқбол йўналишлари билан педагогика олий ўқув юртларида тайёрланаётган педагог кадрлар касбий малака даражаларининг номутаносиблиги;

Меҳнат таълими бевосита амалга ошириладиган умумтаълим мактаблари ва ўрта маълумот берадиган янги турдаги Таълим-тарбия муассасалари фаолиятида ўзвийликнинг ва ўзаро алоқаларнинг таҳминланмаганлиги ва шу кабилар.

Давлат таълим стандартининг бош мезони - бу таянч ўқув режасидир. Халқ таълими вазирлиги томонидан ишлаб чиқилган тажриба-таянч ўқув режасида белгиланган ҳар бир ўқув фанидан давлат Таълим стандарти лойиҳалари ишлаб чиқилди. Давлат Таълим стандарти лойиҳалари асосида таянч ўқув режасида ажратилган дарс соатларидан келиб чиққан ҳолда ҳар бир ўқув фанидан синов дастурлари яратилди.

1 – асосий масала бўйича назорат топшириқлари:

- 1.1.1. Таълим тўғрисидаги қонун қачон қабул қилинди?
  - А) 1996 йил 31 август
  - Б) 1997 йил 29 август
  - В) 1998 йил 29 август
- 1.1.2. Меҳнат таълими фанининг мақсадини тушунтиринг.
- 1.1.3. Меҳнат таълими фанини ривожлантиришда таҳсир этадиган зиддиятли ҳолатларни санаб ўтинг.

Кадрлар тайёрлаш миллий дастури неча босқични ўз ичига олади.

- А) уч босқични 1996-1999, 1999-2001, 2001-2005.
  - Б) уч босқични 1997-2001, 2001-2005, 2005 ва ундан кейинги йилларга мўлжалланган
  - В) уч босқични 1998-2001, 2001-2005, 2005 ва ундан кейинги йилларга мўлжалланган
- 1.1.4. Меҳнат таълими қайси йиллар ўқув режасига фан сифатида киритилди
    - А) 1920, 1932 йиллар
    - Б) 1932, 1952 йиллар
    - В) 1937, 1952 йиллар

2-асосий масала бўйича дарснинг мақсади:

Талабаларга меҳнат таълими фанининг мақсад вазифалари тўғрисида тушинчалар бериш.

Идентив ўқув мақсадлари:

2.1. Бошланғич синф меҳнат таълимининг мақсад ва вазифаларини гапириб берадилар.

2 – асосий масалани баёни:

Умумтаълим мактабларида ўқитиладиган меҳнат таълими фанининг мақсади-ўқувчиларни ақлий ва жисмоний меҳнат турлари, касблар билан дастлабки таништириш, касб танлашга тайёрлаш, меҳнатни қадрлаш, меҳнатга қизиқиш ҳамда меҳнатсеварликни шакллантириш орқали уларнинг касбгача тайёргарлигини 5-синф учун узвий боғланиш заминини тайёрлашдан иборат. Булар таълимий-тарбиявий ва ривожлантирувчи мақсадлар ҳисобланади. Уларда давлат таълим стандартларига асосланган йўналишлар мавжуд бўлиб, қуйидагича ифодаланади.

(Булар таълимий-тарбиявий ва ривожлантирувчи мақсадлар ҳисобланади)

Таълимнинг мақсади-ўқувчиларнинг баркамол шахс бўлиб шаклланишлари учун уларга меҳнат жараёнлари, касблар асосларини (технологиясини) ўргатиш, уларни касб танлаш билан уйғунлаштириш орқали уларнинг касбгача тайёргарлигига замин тайёрлашдан иборат.

Тарбиявий мақсад-ўқувчиларнинг меҳнат кўникмаларини эгаллашлари жараёнида меҳнат ва касбга муносабатларини юқори ахлоқий сифатларини, меҳнатсеварлик, инсонпарварлик ва тадбиркорликни шакллантиришдан иборат.

Ривожлантирувчи мақсад меҳнат ва таълим машғулотлари жараёнида ўқувчиларга ақлий, жисмоний, ахлоқий, бадий-эстетик тарбия ва таълим бериш орқали уларнинг баркамол шахслар бўлиб етишишларига ёрдам беришдан иборат.

Назорат мақсади-ўқувчиларнинг дастурда белгиланган билим кўник-маларини Давлат Таълим стандартларига биноан ўзлаштириш ҳолатини дастлабки оралиқ ва якуний назорат қилишдан иборат.

Меҳнат таълими-ўқитувчи раҳбарлигида ўқувчилар томонидан бажа-риладиган ақлий ва жисмоний ҳаракатлар жараёнидан иборат бўлиб, якуний натижада уларнинг меҳнат куруллари, воситалари ва жараёнлари ҳақидаги билимларини ҳамда маҳлум соҳадаги ишлаб чиқариш меҳнатини бажариш учун зарур бўлган амалий кўникма ва малакаларни эгаллашларига, онгли равишда касб танлашга ҳамда жамият ва шахс фаровонлиги йўлида меҳнат фаолиятига қўшилишларига имкон берувчи шахсей сифатларини ва тафаккурларини ривожлантиришга қаратилган ўқув фани.

- ўқувчиларда умуммеҳнат кўникма ва малакаларни шакллантириш, уларнинг қизиқишлари, касбий мойилликларига кўра, касб-хунар турларини танлашга асос бўладиган хислатларини, умуммеҳнат маданиятини шакллантириш ва ривожлантириш;

- мамлакат халқ хўжалигининг турли соҳалари, уларда ишлатиладиган техника ва технология тўғрисида билимлар бериш, меҳнат фаолиятининг турли соҳалари билан амалий меҳнат орқали яқинрок танишишларига имкон яратиш, уларни ҳаридоргир маҳсулотлар ишлаб чиқариш технологияларига ўргатиш;

- юқори синфларда меҳнат таълими ишчи мутахассисликларнинг касбий фаолиятида қўлланиладиган, турли хил асбоб-ускуналар, жиҳозлар, мосламалардан фойдаланишни ўргатиш; механизациялаштирилган ва электр-лаштирилган воситалар билан ишлашни; технологик билим ва малакаларни, меҳнат қонунчилиги, хавфсизлик техникаси, санитария-гигиена қоидалари асосларини ўргатиш;

- ўлчаш-текшириш асбобларидан фойдалана олиш, меҳнат амалиётини бажариш, олинган натижаларни қўйилган талаблар билан таққослаш орқали хулоса чиқаришга ўргатиш;

- халқ хунармандчилиги касбларини ўргатиш орқали халқнинг миллий руҳини, яшаш тарзини, анҳаналарни тиклаш ва ривожлантириш;

- ўқувчиларни билимга интилиш ва меҳнатга муҳаббат, меҳнат кишисига нисбатан хурмат хиссини сингдириш, уларни жамоатчилик, Ватанга садоқат руҳида тарбиялаш;

- ўқувчиларни бозор иқтисодиёти қонуниятлари талаблари асосида сифатли, рақобатбардош истехмол моллари, меҳнат маҳсулотлари етиштиришга ва етиштирилган маҳсулотларни истехмолчиларга етказиш восита-ларини ўргатиш, иш бошқарувчи унсурларини, ҳомийлик, ишбилармонлик сифатларини шакллантириб бориш ва ривожлантириш;

-меҳнат таълими ва касбгача тайёрлаш жараёнларида ахборот технологиялари ва компютер техникаси, янги технология ва жиҳозларнинг қўлланилиши соҳаларини замонавий талаблар даражасида ва жаҳон тажрибаларига мос ҳолда ўрганишларини таҳминлаш.

Меҳнат таълими ва касбларга йўналтириш жараёнлари олдига қўйилган юқоридаги вазифаларнинг бажарилишини назорат қилиш «Меҳнат таълими» давлат таълим стандарти орқали амалга оширилади.

Назорат топшириқлари.

1.1.1. Ўрта мактабларда ўқитиладиган меҳнат таълими фанининг мақсадини айтиб бериш.

1.1.2. Меҳнат таълими машғулотлари жараёнида ўқувчиларга ақлий, жисмоний, ахлоқий, бадий-эстетик тарбия ва таълим бериш орқали уларнинг баркамол шахслар бўлиб етишишларига ёрдам беришдан иборат, бунда қайси мақсад берилган.

а) Таълимнинг мақсади

б) табиавий мақсад

в) Ривожлантирувчи мақсад

1.1.3. Ўқув режасида меҳнат таълим 1-4 синфларга ҳафтасига неча соат вақт ажратилган.

а) 1 соат

б) 2 соат

в) 3 соат

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мавлянова Р.А. ва бошқалар. Меҳнат ва уни ўқитиш методикаси. Ўқув қўлланма. Т.: ТДПУ. 2007.

2-мавзу: Бошланғич синфларда меҳнат таълимининг мазмуни ва меҳнат таълимининг мақсад ва вазифалари мавзусидаги маъруза машғулотининг технологик харитаси

Т/р Босқич	Бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи масъул
1-босқич	<i>Дарс мақсади.</i> Бошланғич синфларда меҳнат таълимини ташкил этиш ва унинг мазмунини талабаларга тушинтириш. <i>Идентив ўқув мақсадлари.</i> А. Талабаларга бошланғич синфларда меҳнат таълимини ташкил этиш усуллари билан таништириш. Б. Талабаларга бошланғич синфларда меҳнат таълимини мазмуни билан таништириш.	Ўқитувчи

2-босқич	<i>Асосий тушунчалар. Меҳнат, мазмун, иш турлари, жараён, меҳнат қуроллари, меҳнат,хунар. Дарс шакли. Гуруҳ ва микрогуруҳларда ишлаш. Воситалар. слайдлар. Метод ва усуллар. Кўргазмали, Оғзаки тушунтириш,Савол-жавоб сўхбат.</i>	Ўқитувчи
3-босқич	<i>Гуруҳда ишлаш. Бошланғич синфларда меҳнат таълимини ташкил этиш ва унинг мазмунини тушунтириб беради.</i>	Талаба
4-босқич	<i>Мустаҳкамлаш ва баҳолаш учун саволлар. Бошланғич синфларда меҳнат таълимини ташкил этиш ва унинг мазмуни деганда нимани тушунасиз?</i>	Ўқитувчи-талаба
5-босқич	<i>Умумий якуний хулосалар чиқариш. Мақсадга эришилганлиги ҳақида мулоҳаза юритилади. Мустақил иш топшириқлари сифатида таянч тушунча ва иборалар қўшимчаси билан берилади.</i>	Ўқитувчи

Ажратилган соат – 2

Машғулот тури – маъруза

Асосий масалалар

1.Бошланғич синфларда меҳнат таълимини ташкил этиш ва уни мазмуни.

Таянч ибора ва тушунчалар: Бошланғич касб-хунар, меҳнат малака,кўникма.

Идентив ўқув мақсадлари:

1.2.Бошланғич синфларда меҳнат таълимини ўқитишнинг ўзига хослигини гапириб берадилар.

1 - асосий масала бўйича дарснинг мақсади: бошланғич синфларда меҳнат таълимини ўқитишнинг мақсад ва вазифалари,мазмуни ,шакллари ҳақида тушунча бериш.

1 - асосий масаланинг баёни:

1-4-синфдаги барча фанларни ўқитиш, ўқувчиларни меҳнат қилиш ва касб танлаши билан узвий боғлаб тайёрлашдан иборат.

1-4-синфда меҳнат таълими фани мазмуни шартли равишда умумий меҳнат таълими тайёргарлиги унинг мазмунига мавжуд бўлган касблар атрофлича маълумотлари билан танишилган ҳамда шу ёшга махсус тайёргар-лик қисмларидан иборат. Бу қисмлар ҳар бир дарс ва машғулотларнинг таркибига сингиб кетган бўлиб, уларни ўқитувчи ва услубчилар томонидан илмий услубий нуқтаи назаридан ҳисобга олган ҳолда, таҳмин қилиб бериш, меҳнат таълими машғулотларининг аниқ мақсадга йўналтирилган бўлишини таҳминлаш учун зарур меҳнат таълими дарсларини 1-4-синфда умумий ва бадий меҳнат курси халқ амалий безак санҳатлари соҳасидаги айрим касблар асослари билан таништиришни назарда тутди. Бу курс бўйича Машғулотлар мазмуни бажарилаётган меҳнат жараёнининг ажралмас қисми бўлган амалий эскизлар, жадваллар, расмлар, нақшлар ишлаш ва айрим дизайнерлик қоидаларини ўргатишдан иборат. Шу нуқтаи назарга асосланган ҳолда 1-4-синф меҳнат таълими ўқув фани таркибига қуйидаги курслари киради:

1. Умумий ва бадий меҳнат;

2. Амалий ишлар тайёрлаш тартиби технологик асослари.

Ушбу йўналишнинг ҳар бири юзасидан қуйидаги мавзулар бўйича ўзоро уйғунлаштирилган назарий билимлар берилади ва амалий иш кўникмалари шакллантирилади.

1. Материалшунослик асослари.

2. Асбоб-ускуналар ҳақида маълумот ва уларни ишлатиш усуллари.

3. Миллий хунармандчилик касблари бўйича умумий маълумотлар ва ўзоро турдош касблар бўйича дастлабки тайёргарлик ҳамда уларни 5-синфда ўзоро уйғунлаштирилган ҳолда интеграциялаштириб ўқитиш жараёнида амалга ошириб борилади. 1-4-синфда Таълим олувчиларнинг ижтимоий дунёқарашларини кенгайтирган ҳолда олиб борилади. Улар касб-хунарни онгли равишда танлашга йўналтириладилар.

Ўқувчиларнинг билими ва кўникмаларига қўйиладиган талаблар :

1.Ўз – ўзига хизмат қўрсатиш бўйича

Ўқувчилар:

- ёзги ва қишки кийимларнинг вазифасини ;
- кийимга қараш тартибини ;
- нам бўлган устки, бош ва оёқ кийимини қуритиш ва уларни тозалаш усулларини ;
- оёқ кийимини тузатишнинг оддий усулларини ;
- ўз кийимларини тузатишни ;
- кийимларига тугмача қадаш , илгак тикишни ва шу кабиларни қила олишлари керак.

2.Турли материаллар билан ишлаш бўйича;

Ўқувчилар:

- табиий материалларни;
- табиий материаллардан қаерда ва қандай фойдаланишни;
- табиий материалларга ишлов бериш усулларини
- табиий материални тўплаш ва сақлашни ;
- табиатни муҳофаза қилиш қоидаларини ;

3. Қоғоз ва картон билан ишлаш бўйича;

Ўқувчилар:

- қоғознинг киши ҳаётидаги аҳамиятини;
- қоғознинг хусусиятлари; букланиши, ғижимланиши, йиртилиши, намлаш мумкин эмаслиги, силлиқлиги, чизиклиги, калинлиги, пишиқлиги;
- қоғоз ва картон билан ишлашда фойдаланиладиган асбоблар ва мосламалар ; қайчи, бигиз, игна, мўйқалам, чизғич, ва хоказоларни;
- шахсий гигиена қоидаларини ;
- хавфсизлик техникасини ;
- асбобларни ишлата билишни ;

4. Газлама ва толали материаллар билан ишлаш бўйича ;

Ўқувчилар:

- газламалар, уларнинг келиб чиқиши, хусусиятлари, нимага мўлжалланиши ҳақидаги маълумотларни ;
- иплар ҳақидаги маълумотларни ;
- тикишда ишлатиладиган асбоблар ва уларни сақлаш қоидаларини;
- хавфсизлик техникаси қоидаларини ;
- газламани андаза, квадрат ва тўғри тўртбурчак шаклидаги бичиқлар билан белгилай олишлари ;

5.Техник моделлаш бўйича

Ўқувчилар:

- йўл ҳаракати қоидаларини ;
- “конструктор – механик” нинг асосий мустаҳкамловчи деталларининг номини ва нима учун мўлжалланишини ;
- техник ўйинчоқлардаги айрим деталларни бириктириш усулларини;
- машина турларини фарқлашни ;
- “конструктор” деталлари ва бошқа материаллардан техник буюмлар йиғишни билишлари керак.

6. Қишлоқ хўжалик меҳнати бўйича

ўқувчилар:

- уруғларни йиғиш ва сақлаш қоидаларини ;
- хона ўсимликларини парвариш қилиш қоидаларини ;
- бир йиллик манзарали ўсимликларни, хона ўсимликларини уруғдан ўстириш қоидаларини ;
- мактаб кўрғазмасини жиҳозлашни ;
- хона ўсимликлари қаламчаларини тайёрлаш ва экишни ;
- хона ўсимликларини парвариш қилишни ;
- хона ўсимликларини ўстиришни билишлари керак.

1-4-синфда ўқувчиларни касбга йўналтириш ишлари маҳаллий ихтиёжлар ва имкониятлардан келиб чиққан ҳолда, шунингдек исдиқбол-ларини белгиловчи чамбарчас иборалар тавсиялари асосида ҳамда маҳаллий касб-хунар коллежлари ва академик лицейларнинг йўналишларини ҳисобга олган ҳолда ташкил этилади. 1-4-синф меҳнат таълими дарсларида ўқувчида касб турларига оид билим, кўникма ва малакаларни мактаб жойлашган худуддаги имконият ва эҳтиёжларни ҳисобга олган ҳолда танланадиган касб, асосида шакллантирилади. Ҳозирги шароитни ҳисобга олган ҳолда кўпроқ мактабларда меҳнат таълими машғулотларининг мазмуни асосида миллий хунармандчилик касблари йўналишида олиб борилади. Йирик саноат ишлаб чиқариш ривожланган худудлардаги мактабларда меҳнат таълими дарсларида ўқувчиларни шу саноат соҳасига оид замонавий касбларга йўналтириш икониятлари яратилиши лозим.

Ташкилий вазифалар. Меҳнат таълими бўйича назарий ва амалий машғулотлар учун ўқув хонаси ҳамда унда махсус иш жойи ташкил қилиш ва уларда хавфсиз ва қулай меҳнат шароитларини ташкил қилиш. Ўқувчиларни машғулотлар учун зарур материаллар ҳам ашёси, асбоблар билан таҳминлаш масалалар механизмлари билан ишлашларни ташкил қилиш.

Умумий ўрта Таълим мактабларининг ўқув режасида меҳнат таълими ўқув фанига 1-4 синфларда ҳафтасига 1 соатдан, 5-7 синфларда ҳафтасига 2 соатдан ва 8-9 синфларда ҳафтасига 1 соатдан, ҳаммаси бўлиб 4-8 соат вақт ажратилади.

Ўқувчиларни меҳнатга тайёрлаш жараёнида касб-хунарга йўналти-ришни янада кучайтириш, уларни замонавий ишлаб чиқариш асослари, ёғочга, металлга ва газламага ишлов бериш технологияси, пазандачилик асослари, қишлоқ хўжалик асослари, бадий меҳнат технологияси ва машина элементлари йўналишлари бўйича билим, кўникма ва малакаларни эгаллаш кўзда тутилади. Мактабларда меҳнат таълими мазмуни асосан қуйидаги йўналишларни ўз ичига олади.

1. И-ИВ синфлар кенг кўламда ишлатиладиган турли хил оддий материаллар (қоғоз, рангли қоғоз, картон турлари, калғка, поралан, пеноплас, пахта ва матолар қийқимлари, пластилин, симлар ва бошқалар) билан таништириш улардан ўйинчоқлар ва оддий буюмлар ясаш, халқ хунармандчилиги тўғрисида бошланғич тушанчалар бериш, ўқувчиларини ўз-ўзига хизмат кўрсатишга одатлантириш, уй-рўзғор буюмларининг кичрайтирилган нусхаларини моделлар, макетларни тайёрлашни, турли хил шакллар меҳнат таълими дарсларига ажратилган ўқув соатларини яна бир соатга ошириш мақсадга мувофиқдир, чунки 1 соат давомида ўқувчиларга бажарадиган ишлари тўғри-сида умумий назарий маълумотлар берилса, кейинги соатда эса айtilган иш ҳаракат усуллари амалда бажарилади, буюмларни ясаш усуллари, услублари ўрганилади.

3. В-ИХ синфларда меҳнат таълими ва касбларга йўналтириш 5 асосий йўналиш бўйича ташкил этилади ва 4-7 синфларда ҳафтасига 2 соат, 8-9 синфларда ҳафтасига 1 соат меҳнат таълими дарсларини ўқитилади.

1. Ёғочга ишлов бериш технологияси
2. Металлга ишлов бериш технологияси
3. Газламага ишлов бериш технологияси
4. Пазандачилик асослари

5. Қишлоқ хўжалик асослари.

Назорат топшириқлари.

- 1.1.4. Ўрта мактабларда ўқитиладиган меҳнат таълими фанининг мақсадини айтиб беринг ?
- 1.1.5. Меҳнат таълими машғулотлари жараёнида ўқувчиларга ақлий, жисмоний, ахлоқий, бадий-эстетик тарбия ва Таълим бериш орқали уларнинг баркамол шахслар бўлиб етишишларига ёрдам беришдан иборат, бунда қайси мақсад берилган.
- а) Таълимнинг мақсади
в) табиавий мақсад
с) Ривожлантирувчи мақсад
д) барча жавоб нотўғри
- 1.1.6. Ўқув режасида меҳнат Таълим 1-4 синфларга ҳафтасига неча соат вақт ажратилган.
- а) 1 соат
в) 2 соат
с) 3 соат
д) 4 соат
- 1.1.7. Ўқув режасида меҳнат таълими бир йилга неча соат берилган.
- а) 32 соат
в) 33 соат
с) 34 соат
д) 35 соат
- 1.1.5. Бошланғич синф меҳнат таълими мазмунини айтиб беринг.
- 1.1.6. В-ИХ синфларда меҳнат таълими мазмунини сўзлаб беринг

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мавлянова Р.А. ва бошқалар. Меҳнат ва уни ўқитиш методикаси. Ўқув қўлланма. Т.: ТДПУ. 2007.

**3-мавзу: Меҳнат таълимининг шакл ва методлари мавзусидаги маъруза
машғулотнинг технологик харитаси**

Т/р Босқич	Бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи масъул
1-босқич	Дарс мақсади. Меҳнат таълимини ўқитишнинг шакл ва методларини талабаларга тушинтириб бериш. Идентив ўқув мақсадлари. А. Талабаларга бошланғич синфларда меҳнат таълимини ўқитишнинг шакл ва методларини таништириш. Б. Талабаларга умумТаълим мактабларида меҳнат таълими фанини ўқитилиши ва фан сифатида ҳақида маълумот бериш.	Ўқитувчи
2-босқич	Асосий тушунчалар. Меҳнат, ДТС, педагогика, иш турлари, жараён, меҳнат қуроллари, меҳнат, касб-ҳунар. Дарс шакли. Гуруҳ ва микрогуруҳларда ишлаш. Воситалар. слайдлар. Метод ва усуллар. Оғзаки тушунтириш, Савол -жавоб сўхбат.	Ўқитувчи

3-босқич	<i>Гуруҳда ишлаш. Меҳнат таълимини ўқитишнинг шакл ва методларини амалга оширишнинг ўзига хос хусусиятлари изоҳлаб беради.</i>	Талаба
4-босқич	<i>Мустаҳкамлаш ва баҳолаш учун саволлар. Меҳнат таълимини ўқитишнинг шакл ва методлари деганда нимани тушунасиз?</i>	Ўқитувчи-талаба
5-босқич	<i>Умумий якуний хулосалар чиқариш. Мақсадга эришилганлиги ҳақида мулоҳаза юритилади. Мустақил иш топшириқлари сифатида таянч тушунча ва иборалар қўшимчаси билан берилади.</i>	Ўқитувчи

Ажратилган вақт –4 соат
Машғулот тури –маъруза

Асосий кўриладиган масалалар

1. Меҳнат таълими методлари ҳақида тушунча бериш.
2. Меҳнат таълимида педагогик технологияларни қўллаш.

Таянч тушунча ва иборалар: метод, форма, мантикий метод, кўрсатмалилик методи, машқ методи, муаммоли ўқитиш методи.

И –асосий масала бўйича дарснинг мақсади

Бошланғич синфларда меҳнат таълим методлари ва ўқитиш формаларининг умумий тавсифини тушунтириш.

Идентив ўқув мақсадлари

- 1.1. Ўқитиш методи сўзини тарифлайдилар.
- 1.2. Ўқитиш методларини санаб берадилар.

1-асосий масала бўйича ўқитувчининг баёни.

Ўқитувчининг ўқувчиларни билим, кўникма ва малакалар билан куроллантириш ва ўқувчилар томонидан уларни ўзлаштириш усуллари ўқитиш методи деб юритилади.

Ўқитиш методини дарс жараёнида қандай ва қайси турини қўллаб олиб боришига ўқитиш формаси дейилади. Ўқитиш форма ва методлари Таълим тўғрисидаги қонун кадрлар тайёрлаш миллий дастури фаннинг олдига ўқитиш форма методларини такомиллаштириш муаммоларини қўймоқда. Замонавий фан техника тараққиёти ўзгариб борган сари меҳнат таълими методларининг усуллари пайдо бўлмоқда масалан олдинги вақтда ўқитишнинг догматик ёд олиш усули бўлган ҳозирги кунда эса педагогик технологиялар замонавий педагогик технологиялар муаммоли ўқитиш ахборот технологиялари кириб келмоқда ўқувчиларга янги билимлар бериш кўникма ва малакаларини таркиб топтириш билимларни амалда қўллаш ҳозирги куннинг энг долзарб масалаларидан биридир.

Меҳнат кўникма ва малакаларни шакллантириш меҳнат методикасида жуда катта ўрин тўтади. Меҳнат таълими дарсларида амалий машғулотни бажариш купрок вақтни 80-85%ни таршқил этади.

Меҳнат таълими методларини бутун системасини 5 гурпуага бўлиш мумкин. Улардан ҳар бири ўз навбатида бир қанча методларини ўз ичига олади.

- I- оғзаки методлар.
- II- Кўрсатмали методлар
- III- Амалий методлар

IV- Муаммони ўқитиш методлари

V- Билимлар меҳнат кўникмалари ва малакаларини текшириш методлари.

Таълим методи деганда ўқитувчи ва ўқувчиларнинг биргаликдаги фаолият йўллари тушунилади. Буларнинг ёрдамида ўқувчилар билим, малака кўникма, касбий маҳоратларни эгаллашга эришадилар, ақлий ва жисмоний куч ва ижодий қобилият ривожланади.

Педагогикада Таълим методларини синфга ва белгилашга бир хил ёндашиш мавжуд эмас. “Таълим методи” тушунчасининг мазмунини очиш тўғрисида баҳслар давом этмоқда. Баъзи олимлар методни белгилашда билиш манбаларининг хусусиятларини асосий деб ҳисоблайдилар, бошқалари ўқувчиларнинг тафаккуридаги ижодий фаоллик ва мустақиллик, айрим олимлар эса ўқувчилар фаолиятида Таълимнинг турли босқичларидаги характеристикани муҳим деб ҳисоблайдилар ва шу кабиларни.

Лекин, кўпчилик ҳолларда Таълим методлари ахборот манбаларига қараб классификация қилинади. Чунки улар асосида билим, кўникма ва малакалар шаклланади. Шунинг билан бирга ўқитувчи ва ўқувчиларнинг бу манбалардан фойдаланишдаги фаолияти ва характери ёки муносабатларига боғлиқдир (сўз, хиссий образ ва амалий фаолият). Шунинг учун ҳам касб таълимининг умумий методларини шартли равишда уч гуруҳга: оғзаки, кўргазмали ва амалий кабиларга (1-расм) бўлиш мумкин.

Оғзаки	Кўргазмали	Амалий
Оғзаки баён (ҳикоя, тушунтириш, маъруза)	Кўргазмали қуроллар намоиши	Усулларни бажариш бўйича машқлар, опера-циялар, комплекс ишлар
Сухбат	Меҳнат усулларини кўрсатиш	Мустақил ишлар
Ўқувчиларнинг техник адабиётлар билан мустақил иши	Ўқувчиларнинг мустақил кузатишлари	Тренажёрлар (машқлар)
Ўзма инструкция бериш	Ишлаб чиқариш экскурсиялар	Лаборатория амалий ишлари
Телевидения овоз ёзиб олиш		Меҳнат жараёнига раҳбарлик қилиш

Оғзаки методларга ўқув материалнинг ўқитувчи томонидан оғзаки баён қилинишига, ҳикоя, тушунтириш, сухбат ўқувчиларнинг техник адабиёти билан мустақил ишлаши ўзма инструкция бериш, овоз ёзувчи телевидение кабилар қиради.

Материални оғзаки баён қилиш - касб таълимида ҳикоя қилиш, тушунтириш, маъруза, сухбат, ўқув материални оғзаки баён қилишнинг асосий методлари ҳисобланади.

Ҳикоя - ўқитувчи томонидан ўқув материални тартибли, мантиқий, изчил, нисбатан кенгроқ баён қилишда фойдаланилади. У пухта режа асосида тузилиши, материални баён қилишда ноаниқликка йўл қўймаслик учун барча деталари билан тайёрланиши лозим.

Тушунтириш - ҳикояга яқин бўлган Таълим методи ҳисобланади. Касб таълимида ҳикоя ва тушунтиришдан алоҳида ҳолда кам фойдаланилади. Масалаларни

баён қилишда, масалан: машиналар, механизмлар тузилиши ёки технологик жараёнларнинг боришини баён қилишда кўпинча ҳикоя ва тушунтириш бирга қўшиб олиб борилади. Ҳикоя тушунтириш муваффақиятли ўтказилиши учун ўқитувчи ўқувчиларнинг амалий тайёргарлигини ҳисобга олган ҳолда етказиладиган материални қабул қила олишларини тасаввур қилиш керак. Бунинг учун ўқувчилар махсус технология, материалшуноснинг мавзулари бўйича қайси ўқув материални ўтганликларини билиш муҳимдир. Бундан ташқари, ўқитувчи ўқувчиларни йўлланма вақтида саволлар ёрдамида нималарни эслашларини текширади ва зарур билимларни улар хотирасида қайта тиклайди.

Ҳикоя ва тушунтиришга қуйидаги талаблар қўйилади:

1. Мазмуннинг тўғрилиги – ўқувчиларга айтиладиган фактлар ўқув дастурининг мазмунига мос келиши ва илмий асосланган бўлиши керак.
2. Материални ўзини оқлаган изчилликда баён қилиш - ўқувчиларни объект ёки жараён билан умуман таништириш, сўнгра уни таркибий қисмларга бўлиб ўргатиш.
3. Аниқлик ва исботлилиқ – таълимнинг мазмуни, одатда, ўқувчилар танишадиган назарий қоидаларни ва меҳнат усулларини бажариш қоидаларини қисқа, аммо аниқ ва ишончли асослаш имконини беради.
4. Баённинг эмоционаллиги – ўқитувчи мавзунини ўқувчиларга таҳсирчан қилиб баён қилиши керак.
5. Ўқитувчининг нутқ маданияти, унинг ўқувчилар тушуна оладиган бўлиши – ўқитувчи суҳбатга тайёрланади, яхши ўқувчиларга тушунарли, ишнинг моҳиятини ақс эттирадиган саволларни танлайди ва уларни мақсадга мувофиқ тарзда жойлаштиради.

Маъруза – дастурдаги аниқ материал сифатида хулоса ва умумлашмани ўз ичига олган бирор масаланинг мазмунини изчил баён қилишдир. Материални баён қилишнинг маъруза (лекция) методидан фойдаланиш ўқув жараёнининг такомиллашишига имкон яратади. Маъруза ҳикоянинг янада ривожланган тури бўлиб, ҳар иккала ҳолда ҳам тушунтиришдан кенг фойдаланилади.

Дидактик мақсадларига кўра маърузанинг кириш, обзор, умумлаштирувчи турлари мавжуд. Улар ўз тузилиши, материални баён қилиниш усуллари, умумлаштириш ва хулосалашнинг ҳарактерига кўра бир-бирдан фарқ қилади. Маърузада ўқув фаолиятини фаоллаштиришдан ташқари ёшларни ўқишни давом эттиришга ва тизимли равишда мустақил билим олишга яхшироқ тайёрланишга имкон беради. Чунки маърузалар билимнинг муҳим манбаи ҳисобланади.

Суҳбат ҳикоя-тушунтиришдан шу билан фарқ қиладики, унда ўқитувчи фақат ўзи гапирибгина қолмай, ўқувчиларни ҳам фаол ишга жалб қилади. Суҳбат Таълим методи сифатида ўзининг асосий хусусиятлари – ўқувчиларнинг мавзунини ривожлантиришдаги бевосита иштирокидан келиб чиқадиган фазилатлари ва камчиликларга эга. Суҳбатда ҳикоя методига қараганда ўқувчилар диққатини фаоллаштириш, улар тажрибаси ва билимини сафарбар қилиш осонроқ. Суҳбат ўқув материални ўзлаштириш даражасини назорат қилиш, айрим ўқувчиларга шахсий ёндашиш имконини беради, билимларни мустақамлашни енгиллаштиради. Бошқа томондан эса ўқувчилар билдирадиган фикрлар мавзунини изчил ривожлантиришни қийинлаштиради, асосий масаладан чалғитади. Бундан ташқари суҳбат ҳикоя қилишга қараганда кўп вақт талаб қилади.

Овоз ёзувчи ва телевидение - телевидение дастурларига касб-ҳунар коллежларининг ўқувчилари учун эшиттириш ва кўрсатувлар кенг кўрсатилмоқда. Айниқса олимлар, ишлаб чиқариш илғорлари, касб-ҳунар коллежлари ўқувчиларига бағишланган чиқишлари қимматлидир. Машғулотларида овоз ёзиб олиш яна ҳам кенгрок қўлланиши мумкин.

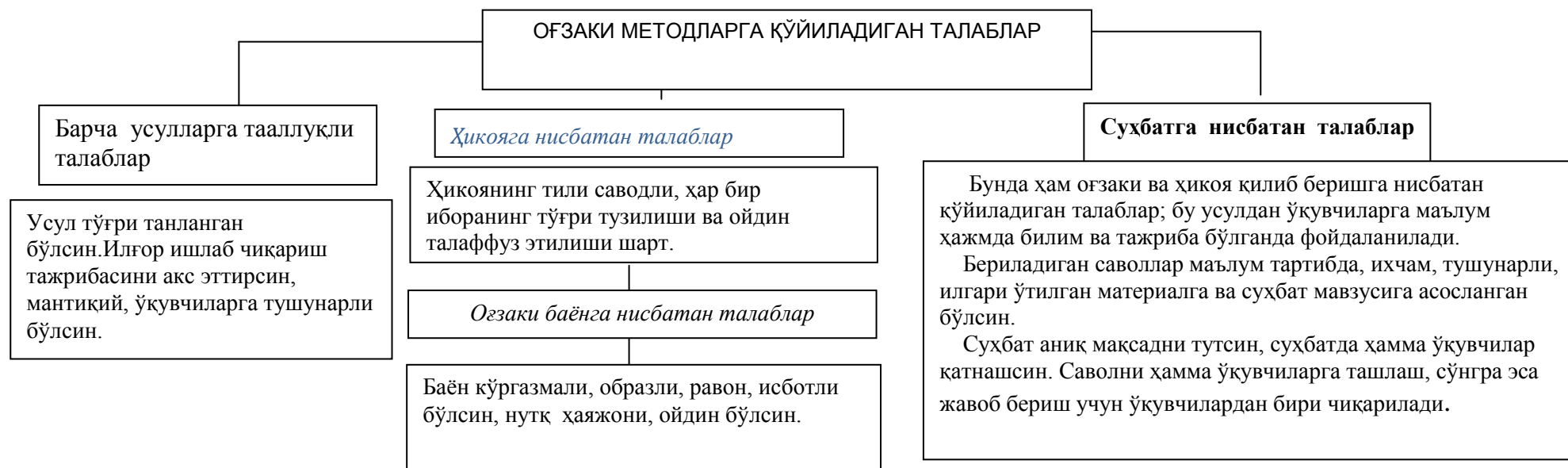
ОҒЗАКИ БАЁН ҚИЛИШ МЕТОДЛАР

Сўз – билим олиш манбаларидан бири бўлиб, ўқувчиларнинг билим олиш ва амалий фаолиятини йўналтириш, ўз олдида турган ишларнинг мазмунини, уларни ташкил этиш ва бажариш тартибини тушунтириб бериш воситасидир. Сўз ўқитувчига билимларни ўқувчиларга ўргатиш имконинигина бермасдан, ихтисос (касб) га қизиқишни тарбиялашга, ўрганилаётган факт ва ҳодисаларни таҳлил қилиш, умумлаштиришга ўргатишга, мустақил ўйлаб чиқиш ва ўрганиш учун ўқувчилар олдида саволлар қўйишга ҳам имкон беради.

Ҳикоя – ўқув материални жонли, образли қилиб баён қилиб беришдир. Ҳикоя ва назорат ўқувчиларнинг галдаги ишларига жипс боғланган бўлиши шарт. Ҳикояни дарс мавзусини қисқача умумлаштириб тамомлаш керак.

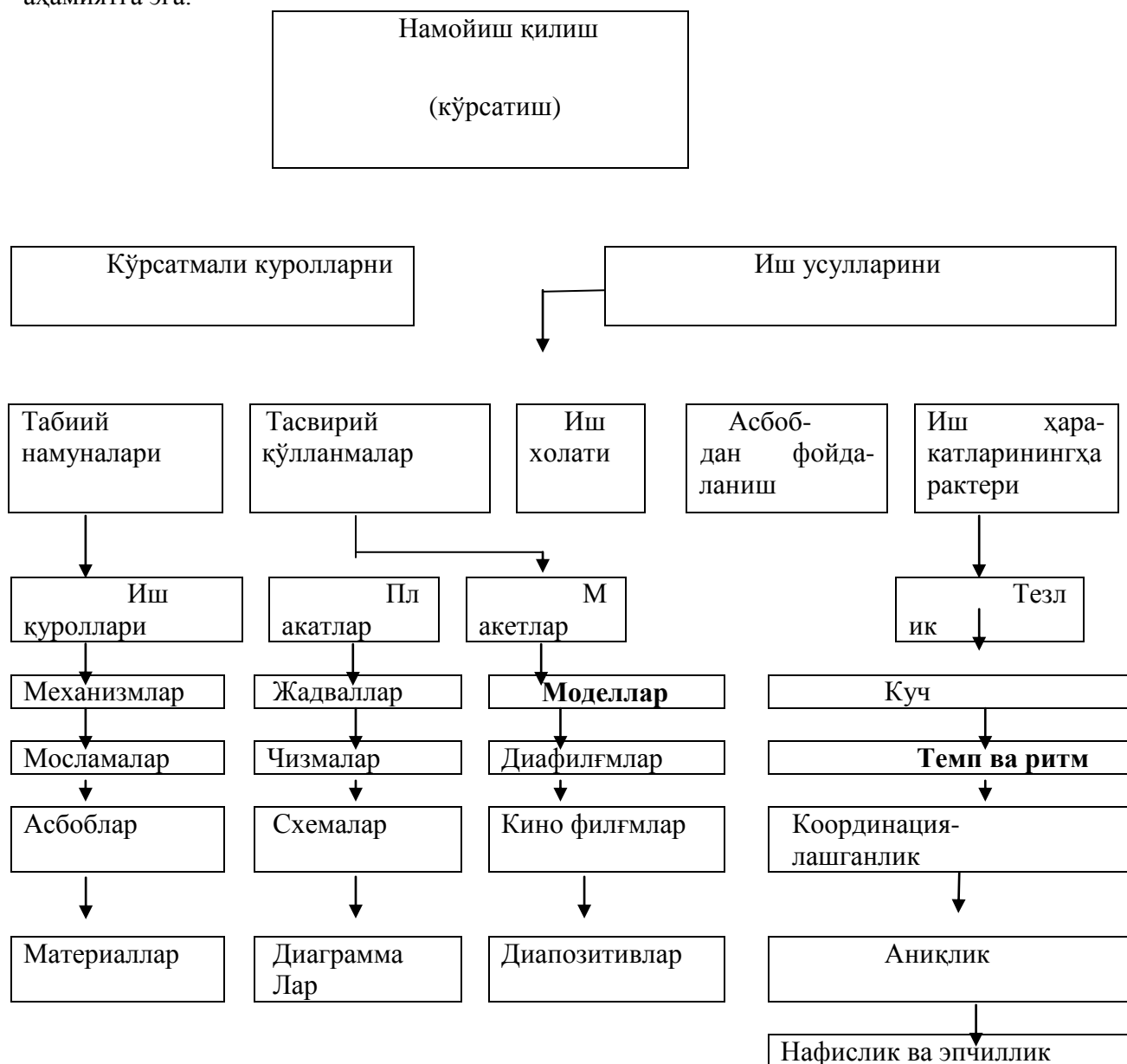
Ўқув материални оғзаки баён этиш – ҳақиқий материални изчиллик билан баён қилиб беришдир; ундан мақсад: қоида ва тушунчаларни очиб беришдир. Бунда фактларни таҳлили ва исботлаш катта ўрин олади. Ўқитувчи баёнида ёзмаларидан, ҳисоблашларидан фойдаланади, бундай галдаги ишнинг характери ойдинлаштирилади.

Сухбат – бунда ўқувчилар ўқитувчининг саволига жавоб беради ёки саволнинг мазмунига мувофиқ сўзга чиқадилар. Сухбатдан ўрганиладиган материал тўғрисида ўқувчиларда маълум ҳажмда билим бўлган ҳолларда фойдаланилади. Сухбат охирида ўқитувчи ўқувчиларнинг жавобларини умумлаштиради.

Кўргазмали методлар – бу кўрсатмали қуролларни намоёиш (кўрсатиш) қилиш меҳнат усулларини кўрсатиш; ўқувчиларнинг мустақил кузатишлари; ўқув-ишлаб чиқариш экскурсиялари.

Кўрсатмали қуролларни намоёиш қилиш (кўрсатиш) методи ёрдамида ўқувчиларда меҳнат ҳаракатларининг муайян ва аниқ образи шаклланади. Улар унга тақлид қиладилар ва ўз ҳаракатларини қиёслайдилар. Мазкур методнинг қўлланилиши касб таълимида кўргазмалик тамойилининг яққол намунаси бўлиб ҳисобланади. Касб таълими дарсларида кўрсатмали қуролларнинг турли хил ва шаклларида фойдаланиш ўқитувчининг тушунтиришларини яхши идрок қилиш ҳамда ўзлаштиришларга, малакаларнинг мустаҳкам шаклланишига ёрдам беради. Плакатлар, схемалар, моделлар, макетларнинг намоёиш қилиш билан бир қаторда ҳаракатдаги иш қуроли, асбоблар, мосламалар хомашёлар, буюмларнинг намуналари ва ҳоказоларни кўрсатиш ҳам катта аҳамиятга эга.

Таълимнинг кўргазмали методлари.

Кўрсатмали қуролларни намоёиш қилиш деганда ўрганилаётган объектни кўрсатмали-ҳиссий идрок этишга асосланган касб таълими методи тушунилади. Кўрсатмалилик методи ўқув материални баён қилиш жараёнида қуйидагиларни намоёиш қилишни тақозо этади:

1. Натурал намуналар (тикув машиналари, механизмлар, мосламалар, андозалар, тайёр тикув буюмлари ва бошқалар).
2. Тёкис ва ҳажмдор қўлланмалар (плакатлар, схемалар, жадваллар, диаграммалар, макетлар, моделлар ва бошқалар).
3. Экранли қўлланмалар (диапозитивлар, слайдлар, ўқув кинофилмлари, электрон дарсликлар).

Кўрсатма қуроллар намоиш қилинганда муайян изчиллик бўлишига ўқувчилар томонидан кузатилаётган объектни баён этилаётган материал мазмуни билан боғлашга эҳтибор берилади.

Натурал намуналар намоиш қилинаётганда, агар йирик объектлар (тикув машиналар, тикув буюмлари, андозалар, мосламалар)дан иборат бўлса, касб таълими ўқитувчиси уларни кўрсатишни бевосита иш жойида олиб бориши мумкин.

Тёкис ва ҳажмдор қўлланмалар (улар, одатда, йирикроқ масштабда берилади)ни ўқитувчи бевосита иш жойидан туриб намоиш қилиши мумкин. Ҳажмдор қўлланмаларнинг тузилиши соддароқ кўринишда бўлади, чунки унинг ички тузилиши ва ҳаракат жараёни кўрсатилганда осонроқ тушунилади.

Меҳнат таълими дарсларида экранли қўлланмаларни намоиш қилиш баён қилинаётган материални яхши тушуниш ва ўзлаштириш имконини беради.

Меҳнат таълими дарсларида кўрсатиш методларидан самарали фойдаланиш бир қатор талабларга риоя қилиш билан боғлиқ:

1. Кўрсатма қуроллар намоиш этилганда уларни барча ўқувчилар учун бир хилда кўринишини тахминлаш зарур.
2. Кўрсатма қурол ўқув материали мазмунининг энг муҳим белгисини акс эттирган бўлиши керак.
3. Кўрсатма қурол баён қилинадиган материал мазмунига тўла мос ҳолда кўрсатилиши лозим.
4. Ўқитувчи ўқувчиларнинг намоиш қилинаётган жараённи яхши идрок қилишлари устидан аниқ раҳбарлик қилиш.

Меҳнат усулларини бажариб кўрсатиш – меҳнат усулларини, операциялар, жараёнлар ва уларнинг элементларини ўрганишда фойдаланиладиган касб таълими методини ифодалайди. Ўқувчилар янги меҳнат операцияларини ўрганишларида ўқитувчи ундан ўқувчилар ўзлаштириши зарур бўлган энг муҳим меҳнат усулларини ажратиб олиши керак.

Меҳнат усулларини кўрсатишни тўрт босқичга бўлиш мумкин:

1. Меҳнат усулини ўқитувчи томонидан иш жойида кўрсатиш.
2. Меҳнат усулларини айрим элементлар (меҳнат ҳаракати ва амалий иш) га ажритиш ва уларнинг ҳар бирини сёкинроқ бажариб кўрсатиш.
3. Иш жойида меҳнат усулини такрор кўрстаиш.
4. Ўқувчиларга кўрсатилган меҳнат усулларининг қандай (уларнинг элементини) ўзлаштирганликларини синаб текшириб кўриш.

Мустақил кузатиш - ўқувчилар томонидан ишлаб чиқариш жараёни ва ходисаларни табиий шароитда бевосита идрок этишни тахминловчи касб таълими методи ҳисобланади. Мазкур методдан технологик ва меҳнат жараёнларининг боришини ўрганишда машиналар принципи ва уларнинг иш режимлари, тикув машиналарнинг ишидаги амчиликларни аниқлашда, меҳнат усуллари ва улар элементларини ўрганишда фойдаланиш мумкин. Ўқувчиларнинг мустақил кузатишини куйидаги кўринишда ташкил этиш ва ўтказиш мақсадга мувофиқ бўлади:

1. Ўқитувчи томонидан кузатиш объектларини танлаш.
2. Кузатишга оид индивидуал топшириқларни тайёрлаш ва топшириш.
3. Бевосита кузатишни бажариш (кузатишни қай тарзда қайси тизим бўйича ва қандай изчилликда ўтказиш кераклиги ҳақида кўрсатма берилади).
4. Кузатиш натижаларини ёзма, график ҳисоботларда расмийлаштириш.
5. Кузатиш натижаларини жамоавий равишда муҳокама қилиш ва баҳолаш.

Ўқувчиларни *экскурсия*ларга тайёрлашда асосан экскурсия пайтида эҳтиборни нимага қаратишни, нималарни ёзиб ва чизиб олишларни тушунтиришдан иборатдир. Экскурсия пайтида хавфсизлик техника талабларни бажариш ва юриш туриш коидаларига риоя қилиш ҳақида ўқувчиларга пухта кўрсатма бериш керак. Экскурсиядан мақсад иш қуроллари, механизмлар, мосламалар, асбоблар ишлаб чиқариш технологиясини ўрганишдан иборат бўлган ўринларда ўқувчилар билан бирга илгаридан суҳбат ўтказиб уларни объектлар конструкциясини технологияси билан таништириш лозим.

Амалий методларга машқлар, инструктаж (йўлланма)лар, ўқув қўлланмалар билан ишлаш, лаборатория тажрибалари, касбий кўникма ва малакаларни шакллантириш киради.

Машқлар – касб-ҳунар таълими жараёнини тадқиқ қилиш ҳар бир янги операцияни қисқа муддатли (5-15 минутли) машқлардан бошлаш мақсадга мувофиқдир. Бу машқларни шартли равишда таълимий машқлар дейилади. Амалий ишларни бажариш жараёнида ўқувчилар ҳар хил буюмлар тайёрлар экан, меҳнат усуллари ва ҳаракатларини бажариш бўйича машқ қилишни давом эттирадилар. Бундай машқларни тайёргарлик машқлари дейилади.

Машқларга бир қанча дидактик талаблар қўйилади:

1. Машқлар учун моддий ўқув шароити яратилиши керак.
2. Машқлар ўқувчининг онгли фаолиятига асосланиши керак.
3. Машқлар ва уларнинг элементлари қийинлиги ортиб борадиган тартибда жойлаштирилади.
4. Машқлар давомида ўқувчилар ўз меҳнат ҳаракатларини назорат қилишлари керак.
5. Машқлар давомида ўқувчилар йўл қўйилган камчиликларни тезда бартараф этиш йўлларини топиш керак.

Йўлланма – меҳнат фаолияти усуллари тушунтириш ва кўрсатиш ҳамда меҳнат фаолиятларини тўғри ва хавфсиз бажариш бўйича тасаввур ҳосил қилишга ва ўқувчиларнинг амалий фаолиятларини тўғри йўналтиришга қаратилади. Йўлланма дарснинг қисми (элементи)дир. *Йўлланма (инструктаж)га* қуйидаги дидактик талаблар қўйилади:

1. Йўлланма жараёнида Таълимнинг ҳар хил методларидан фойдаланиш.
2. Йўлланма мазмунини ўқитувчи асослаши. Агар ўқитувчининг ўқувчилар олдида қўйган топшириғи уларга тушунарли бўлмаса, ўқувчилар уни бажариш шартини кўпинча бузадилар, чунки улар бу нимага олиб боришини билмайдилар. Шунинг учун ўқитувчининг ҳар бир талаби асосланиши керак.
3. Йўлланманинг тўлалиги ва йўлланмани элементларга ажратиш. Меҳнат топшириғининг қийинлиги ва у қайси синфда бажарилаётганига қараб йўлланма бутун ёки ишнинг боришига қараб қисмларга ажратиб берилиши мумкин.
4. Йўлланмада шундай кўрсатмалар бўлиши керакки, ўқувчи улар ёрдамида ўз фаолиятларини назорат қила олиши керак.

Кириш, жорий ва якуний йўлланмалар бир-биридан фарқ қилади.

Янги операцияни ўрганиш бўйича *кириш йўлланмаси* операция характеристикасини; меҳнат усуллари меҳёрий ва сёкинлаштирилган сурхатларда бажариш қодаларини намоиш қилишни; ўз-ўзини назорат қилиш белгиларини; аниқ меҳнат вазифасини ўз ичига олади.

Меҳнат усуллари бажаришдаги хатоларни тузатиш бўйича *жорий йўлланма*: ўқувчилар ишини тўхтатиш – хатога йўл қўйган ўқувчининг ишига эҳтибор бериш, ундан нотўғри ишланганлигининг сабабини тушунтириб беришини талаб қилиш, шу аснода ҳамма ўқувчилар билан суҳбат ўтказиш, ўқитувчининг хулосаси: ўқитувчининг тўғри усулларни кўрсатиши, хатога йўл қўйган ўқувчининг усуллари хотирада тиклаши, гуруҳга ишни давом эттиришга рухсат беришдан иборатдир.

Яқуний йўлланма сифатли бажарилган ва нотўғри қилинган буюмларни намойиш қилишни, ўқувчилар ишининг умумий характеристикасини, ўқувчилар йўл қўйган хатолар таҳлилини, ўқувчилар ишини баҳолашни ўз ичига олади.

Таълим жараёнида интерактив методлар, инновацион технологиялар, педагогик ва ахборот технологияларини ўқув жараёнида қўллашга бўлган қизиқиш, эҳтибор кундан-кунга кучайиб бормоқда, бундай бўлишининг сабабларидан бири, шу вақтгача анҳанавий Таълимда ўқувчиларни фақат тайёр билимларни эгаллашга ўргатилган бўлса, замонавий технологияларда эса, уларни эгаллаётган билимларни ўзлари қидириб топишларига, мустақил ўрганиб таҳлил қилишларига, ҳатто ҳулосаларни ўзлари келтириб чиқаришларига ўргатади. Педагог бу жараёнга шахсининг ривожланиши, шаклланиши, билим олиш ва тарбияланишига шароит яратади ва шу билан бир қаторда бошқарувчилик, йўналтирувчилик функциясини бажаради. Таълим жараёнида ўқувчи асосий фигурага айланади.

Интерактив методлар - бу жамоа бўлиб фикрлашдан иборат деб юритилади, яҳни педагогик таҳсир этиш усуллари бўлиб, Таълим мазмунининг таркибий қисми ҳисобланади. Бу методларнинг ўзига хослиги шундаки, улар фақат педагог ва ўқувчиларнинг биргаликда фаолият кўрсатиши орқали амалга оширилади.

Бундай педагогик ҳамкорлик жараёни ўзига хос хусусиятларга эга бўлиб, уларга қуйидагилар киради:

ўқувчининг дарс давомида бефарқ бўлмасликка мустақил фикрлаш, ижод этиш ва изланишга мажбур этиши;

ўқувчиларни ўқув жараёнида билимга бўлган қизиқишларини доимий равишда бўлишини таҳминлаши;

ўқувчининг билимга бўлган қизиқишини мустақил равишда ҳар бир масалага ижодий ёндошган ҳолда кучайтириши;

педагог ва ўқувчининг ҳаммиса ҳамкорликдаги фаолиятини ташкилланиши.

Педагогик технологиялар – педагогик технологиялар масалаларининг муаммоларини ўрганаётган ўқитувчилар, илмий-тадқиқотчилар, амалиётчиларнинг фикрича, педагогик технология - бу фақат ахборот технологияси билан боғлиқ, ҳамда ўқитиш жараёнида қўлланиши зарур бўлган ТСО – ЎТВ (Таълим самарадорлигини ошириш), (ўқитишнинг технологик воситалари), компютер, масофали ўқитиш ёки турли хил техникалардан фойдаланиш деб белгиланади. Педагогик технологиянинг энг асосий негизи - бу ўқитувчи ва ўқувчининг белгиланган мақсаддан қафолатланган натижада ҳамкорликда эришишлари учун танланган технологияларига боғлиқ деб ҳисоблаймиз, яҳни ўқитиш жараёнида, мақсад бўйича қафолатланган натижага эришишда қўлланиладиган ҳар бир Таълим технологияси ўқитувчи ва ўқувчи ўртасида ҳамкорлик фаолиятини ташкил эта олса, ҳар иккаласи ижобий натижага эриша олса, ўқув жараёнида ўқувчилар мустақил фикрлай олсалар, ижодий ишлай олсалар, излансалар, таҳлил эта олсалар, ўзлари ҳулоса қила олсалар, ўзларига, гуруҳга ва уларга баҳо бера олса, ўқитувчи эса уларнинг бундай фаолиятлари учун имконият ва шароит ярата олса, ана шу, ўқитиш жараёнининг асоси ҳисобланади. Ҳар бир дарс, мавзу ўқув фаниининг ўзига хос технологияси бор, яҳни ўқув жараёнидаги педагогик технология - бу яқка тартибдаги жараён бўлиб, у ўқувчининг эҳтиёжидан келиб чиққан ҳолда бир мақсадга йўналтирилган, олдиндан лойиҳалаштирилган ва қафолатланган натижа беришига қаратилган педагогик жараён.

Ўқитиш жараёнида тарбияланувчиларга шахс сифатида қаралиши, турли педагогик технологиялар ҳамда замонавий методларни қўлланилиши уларни мустақил, эркин фикрлашга, изланишга, ҳар бир масалага ижодий ёндошиш, масъулиятни сезиш, илмий тадқиқот ишларини олиб бориш, таҳлил қилиш, илмий адабиётлардан унумли фойдаланишга, энг асосийси, ўқишга, фанга, педагогга ўзи танланган касбига бўлган қизиқишларини кучайтиради. Бундай натижага эришиш амалиётда ўқув жараёнида инновацион ва ахборот технологияларни қўллашни тақозо этади.

«Ақлий хужум» методи

Ақлий хужум - ғояларни генерация (ишлаб чиқиш) қилиш методидир. «Ақлий хужум» методи бирор муаммони ечишда ўқувчилар томонидан билдирилган эркин фикр ва мулоҳазаларни тўплаб, улар орқали маълум бир ечимга келинадиган энг самарали метод. Ақлий хужум методининг ёзма ва оғзаки шакллари мавжуд. Оғзаки шаклида ўқитувчи томонидан берилган саволга ўқувчиларнинг ҳар бири ўз фикрини оғзаки билдиради. Ўқувчилар ўз жавобларини аниқ ва қисқа тарзда баён этадилар. Ёзма шаклида эса берилган саволга ўқувчилар ўз жавобларини қоғоз карточкаларга қисқа ва барчага кўринарли тарзда ёзадилар. Жавоблар доскага (магнитлар ёрдамида) ёки «пинборд» доскасига (игналар ёрдамида) маҳкамланади. «Ақлий хужум» методининг ёзма шаклида жавобларни маълум белгилар бўйича гуруҳлаб чиқиш имконияти мавжуддир. Ушбу метод тўғри ва ижобий қўлланилганда шахсни эркин, ижодий ва ностандарт фикрлашга ўргатади.

Билдирилган фикрлар баҳоланмаслиги ўқувчиларда турли ғоялар шаклланишига олиб келади. Бу метод ўқувчиларда ижодий тафаккурни ривожлантириш учун хизмат қилади.

«Ақлий хужум» методи ўқитувчи томонидан қўйилган мақсадга қараб амалга оширилади:

1. Ўқувчиларнинг бошланғич билимларини аниқлаш мақсад қилиб қўйилганда, бу метод дарснинг мавзуга кириш қисмида амалга оширилади.
2. Мавзунини такрорлаш ёки бир мавзунини кейинги мавзу билан боғлаш мақсад қилиб қўйилганда –янги мавзуга ўтиш қисмида амалга оширилади.
3. Ўтилган мавзунини мустаҳкамлаш мақсад қилиб қўйилганда-мавзудан сўнг, дарснинг мустаҳкамлаш қисмида амалга оширилади.

«Ақлий хужум» методининг афзаллик томонлари:

- натижалар баҳоланмаслиги ўқувчиларни турли фикр-ғояларнинг шаклланишига олиб келади;
- ўқувчиларнинг барчаси иштирок этади;
- фикр-ғоялар визуаллаштирилиб борилади;
- ўқувчиларнинг бошланғич билимларини текшириб кўриш имконияти мавжуд;
- ўқувчиларда мавзуга қизиқиш уйғотиш мумкин.

«Ақлий хужум» методининг камчилик томонлари:

- ўқитувчи томонидан саволни тўғри қўя олмаслик;
- ўқитувчидан юқори даражада эшитиш қобилиятининг талаб этилиши.

«Ақлий хужум» методининг босқичлари:

Ўқувчиларга савол ташланади ва уларга шу савол бўйича ўз жавобларини (фикр, мулоҳазА) билдиришларини сўралади;

Ўқувчилар савол бўйича ўз фикр-мулоҳазаларини билдиришади;

Ўқувчиларнинг фикр-ғоялари (магнитофонга, видеотасмага, рангли қоғозларга ёки доскага) тўпланади;

Фикр-ғоялар маълум белгилар бўйича гуруҳланади;

Юқорида қўйилган саволга аниқ ва тўғри жавоб танлаб олинади.

«Ақлий хужум» методини қўллашдаги асосий қоидалар:

Билдирилган фикр-ғоялар муҳокама қилинмайди ва баҳоланмайди.

Билдирилган ҳар қандай фикр-ғоялар, улар хатто тўғри бўлмаса ҳам инобатга олинади.

Билдирилган фикр-ғояларни тўлдириш ва янада кенгайтириш мумкин.

«Кичик гуруҳларда ишлаш» методи

Кичик гуруҳларда ишлаш -ўқитувчи томонидан берилган маълум бир топширикни ҳамкорликда бажариш учун ўқувчиларни кичик гуруҳларга ажратиб, берилган топшириқнинг ечиш йўлларини ишлаб чиқишни тақозо этувчи метод.

Ушбу метод қўлланилганда ўқувчи кичик гуруҳларда ишлаб, дарсда фаол иштирок этиш ҳуқуқига, бошловчи ролида бўлишга, бир-биридан ўрганишга ва турли нуқтаи-назарларни кадрлаш имконига эга бўлади.

Кичик гуруҳларда ишлаш методи қўлланилганда ўқитувчи бошқа ноанҳанавий методларга қараганда вақтни тежаш имкониятига эга бўлади. Чунки ўқитувчи бир вақтнинг ўзида барча ўқувчиларни мавзуга жалб эта олади ва баҳолай олади.

«Кичик гуруҳларда ишлаш» методининг афзаллиги:

- ўқитиш мазмунини яхши ўзлаштиришга олиб келади;
- мулоқотга киришиш кўникмасининг такомиллашишига олиб келади;
- вақтни тежаш имконияти мавжуд;
- барча ўқувчилар жалб этилади;
- ўз-ўзини ва гуруҳлараро баҳолаш имконияти мавжуд бўлади.

«Кичик гуруҳларда ишлаш» методининг камчиликлари:

- кучсиз ўқувчилар бўлганлиги сабабли кучли ўқувчиларнинг ҳам паст баҳо олиш эҳтимоли бор;
- барча ўқувчиларни назорат қилиш имконияти паст бўлади;
- гуруҳлараро ўзаро салбий рақобатлар пайдо бўлиб қолиши мумкин.
- Гуруҳ ичида ўзаро низо пайдо бўлиши мумкин.

«Кичик гуруҳларда ишлаш» методини қўллаш босқичлари:

Фаолият йўналиши аниқланади. Муаммодан бир-бирига боғлиқ бўлган масалалар белгиланади.

Кичик гуруҳлар белгиланади. Ўқувчилар гуруҳларга 3-5 кишидан ўлинишлари мумкин.

Кичик гуруҳлар топширикни бажаришга киришадилар.

Ўқитувчи томонидан аниқ кўрсатмалар берилади ва ўқитувчи томонидан йўналтириб турилади.

Кичик гуруҳлар такдимот қиладилар.

Бажарилган топшириқлар муҳокама ва таҳлил қилинади.

Кичик гуруҳлар баҳоланади.

«Баҳс-мунозара» методи

Баҳс-мунозара - ўқувчиларни икки гуруҳга бўлган ҳолда, бирор мавзу бўйича ўзаро баҳс, фикр алмашинув тарзида ўтказиладиган ўқитиш методи.

Ҳар қандай мавзу ва муаммолар мавжуд билимлар ва тажрибалар асосида муҳокама қилиниши назарда тутилган ҳолда ушбу метод қўлланилади. Баҳс-мунозарани бошқариб бориш вазифасини ўқувчиларнинг бирига топшириш мумкин. Баҳс-мунозарани эркин ҳолатда олиб бориш ва ҳар бир ўқувчини мунозарага жалб этишга ҳаракат қилиш лозим. Ушбу метод олиб борилаётганда ўқувчилар орасида пайдо бўладиган низоларни дарҳол бартараф этишга ҳаракат қилиш керак.

Баҳс-мунозара методининг афзалликлари:

1. ўқувчиларни мустақил фикрлашга ундайди;
2. ўқувчилар ўз фикрининг тўғрилигини исботлашга ҳаракат қиладилар;
3. ўқувчиларда эшитиш қобилиятининг ривожланишига ёрдам беради.

Баҳс-мунозара методининг камчиликлари:

ўқитувчидан бошқариш маҳоратини талаб этади;
ўқувчиларнинг билим даражасига мос ва қизиқарли бўлган мавзу танлаш талаб этилади.

Баҳс-мунозара методини ўтказиш босқичлари:

Ўқитувчи мунозара мавзусини танлайди ва қатнашувчиларни таклиф этади.

Ўқитувчи «Ақлий ҳужум» методидан фойдаланиб, ўқувчиларга мавзу бўйича савол беради.

Ўқитувчи билдирилган ғоя ва фикрларни ёзиб бориш учун котиб тайинлайди. Бу босқичда ўқитувчи гуруҳ қатнашчиларига ўз фикрини билдиришга шароит яратиб беради.

Қатнашчилар билдирилган фикр ва ғояларни гуруҳлаштириб, уларни таҳлил қилишга ўтишади.

Таҳлил орқали қўйилган вазифанинг энг мақбул ечимини топишга ҳаракат қилинади.

Шуни таҳкидлаш керакки меҳнат жараёнида умумий дидактик ҳарактерга эга бўлган кўпгина машғулотларга фойдаланади. Бироқ меҳнат усулларини амалга кўрсатиш меҳнат усуллари бажаришга оид машқлар амалий ишларни бажариш каби методлар фақат меҳнат Таълимга хос бўлган методлар.

Назорат топшириқлари

- 1.1.1. Метод тушунчасига таъриф беринг.
- 1.1.2. Меҳнат таълими методларининг бутун системасини неча гуруҳга бўлиш мумкин.
  - А) 3та системага
  - В) 4та системага
  - С) 5та системага
- 1.1.3. Меҳнат таълими методларининг бутун системаси гуруппаларга бўлинишини санаб беринг
- 1.1.4. Меҳнат таълими дарслари неча фоизи амалий ишни ташкил этади?
  - А. 70-80%
  - В. 75-85%
  - С. 80-85%
- 1.1.5. Ўқитиш формаларининг изоҳланг?

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мавлянова Р.А. ва бошқалар. Меҳнат ва уни ўқитиш методикаси. Ўқув қўлланма. Т.: ТДПУ. 2007.

4-мавзу: Меҳнат дарсларида қўл меҳнатининг усуллари мавзусидаги маъруза машғулотнинг технологик харитаси

Т/р Босқич	Бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи масъул
1-босқич	<i>Дарс мақсади.</i> Меҳнат дарсларида қўл меҳнатининг усулларини талабаларга тушинтириб бериш. <i>Идентив ўқув мақсадлари.</i> А. Талабаларга Бошланғич синф Меҳнат дарсларида қўл меҳнатининг усуллари билан таништириш. Б. Талабаларга умумТаълим мактабларида Меҳнат дарсларида қўл меҳнатининг усулларини фан сифатида ҳақида маълумот бериш.	Ўқитувчи
2-босқич	<i>Асосий тушунчалар.</i> Меҳнат, ДТС, педагогика, иш турлари, жараён, меҳнат қуроллари, меҳнат, касб-хунар. <i>Дарс шакли.</i> Гуруҳ ва микрогуруҳларда ишлаш. <i>Воситалар.</i> слайдлар. <i>Метод ва усуллар.</i> Оғзаки тушунтириш, Савол -жавоб	Ўқитувчи

	суҳбат.	
3-босқич	<i>Гуруҳда ишлаш. Меҳнат дарсларида қўл меҳнатининг усуллари аналга оширишнинг ўзига хос хусусиятлари изоҳлаб беради.</i>	Талаба
4-босқич	<i>Мустақамлаш ва баҳолаш учун саволлар. Меҳнат дарсларида қўл меҳнатининг усуллари деганда нимани тушунасиз?</i>	Ўқитувчи-талаба
5-босқич	<i>Умумий якуний хулосалар чиқариш. Мақсадга эришилганлиги ҳақида мулоҳаза юритилади. Мустақил иш топшириқлари сифатида таянч тушунча ва иборалар қўшимчаси билан берилади.</i>	Ўқитувчи

Ажратилган вақт –2 соат

Машғулот тури –маъруза

Асосий масалалар

1. Бошланғич синфларда қўл меҳнатига ўргатишни ташкил қилиш шакллари ва иш турлари.

Таянч ибора ва тушунчалар: Машғулот, асбоб, қайчи, бигиз, нина, вазифа, изчилик, тажриба, материал, ,

1 - асосий масала бўйича дарснинг мақсади : Меҳнат дарсларида қўл меҳнатига ўргатиш ҳақида тушунча бериш, ҳамда уларни кўникма ва малакаларини шакллантириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.1. Қўл меҳнатининг аҳамиятини тушунтириб берадалар.
- 1.2. Иш турлари усуллари санаб берадилар.

1 - асосий масаланинг баёни:

Қўл меҳнатига ўргатишда бошқа фанларни ўргатишда бўлганидек, ўқитишнинг хилма-хил усуллари кўллаб, улар ёрдамида ўқувчиларнинг билим, малака ва кўникмаларни эгаллаб олишларига, шунингдек билиш қобилиятларини ривожланишига эришилади.

Ўқувчилар баён этилаётган айнан буюм эмас, балки ўз сўзлари билан буюмни бажарилишини эслашлари талаб этилади. Бироқ, асосий ўринни ҳали ҳам намуна, тайёр кўргазма бўйича ишлаш эгаллайди. Ҳозирга замон мактаби дарснинг замонавийлигини оширди, такомиллаштиришда ва унга сайкал берди. Ўқитувчи дарсга тайёрлар экан, ҳар бир тайёр мавзу мазкур дарс учун унинг мақсад ва вазифаларига мувофиқ келадиган ишни усул ва кўргазмали курулларни тайёрлайди,

Қўл меҳнати дарсларида одатда бир ёки икки асбобдан фойдаланнади, уларни эса навбатчалар таркатади. Столнинг устида диккатни чалгитадиган ҳеч қандай ортикча нарса бўлмаслиги керак.

Асбобларни, айниқса кесувчи асбобларни чарм гилофда саклаган маҳқўл. Ҳар бир гилоф асбобнинг маҳлум турига мўлжалланган булади. Навбатчи ўқитувчи асбобларни таркатишни доимо биринчи партадан бошлайди, бунда ўқувчилар тартиб ва тежамкорликка ўрганадилар.

Ҳамма фойдаланадиган асбоблар синф шкафларда сакланади, ишдан сўнг асбобларни ўқувчилар тозалаб ювиб, артиб навбатчи ўқувчига топширадилар.

Иш хонасида ўқувчиларга асбобларни ишлатиш ва саклаш коидаларини эслатиб турувчи плакат - эслатмалар осифлик бўлиши керак. Хавфсизлик техникасига коидаларига тўлиқ риоя қилиш бахтсиз ходисаларнинг олдини олувчи ишончли гаровдир. Асбобларни ишлатиш коидаларини ўқувчилар вақти-вақти билан такрорлаб туриши лозим. У ёки бу

қоидани тушунтиришда ўқитувчи нима учун айнан шундай қилиш керакли, бу қоидаларга риоя қилинмаса қандай ходисалар руй бериши мумкинлигини ўқтириши лозим. Хафвсизлик техникасининг барча қоидалари сўзсиз бажарилиши лозим.

Иш хоналарида ишлаш ва асбоблардан фойдаланиш бўйича қоидаларни қуйидагича умумлаштириш мумкин.

1. Иш хонасига факат ўқитувчи рухсати билан кирилади.
2. Ҳар бир ўқувчи факат уз иш жойида ишлайди. Агарда иш жамоа равишда кшшнадиган бўлса, ўқувчилар уз мажбуриятларини яхши биладилар.
3. Иш факат ўқитувчининг рухсати билан бошланади.
4. Ишни бошлашдан олдин, иш жойингни тайёрла, асбобларни тўғри ва қўлай жойлаиггириш: Унг қўл билан ушланадиган асбобларни унг томонга, чап қўл билан ушланадиганини чап томонга куй. санчилациган, кесадиган асбобларни ҳеч қачон иккита асбоб орасига куйма, уларни доимо уз жойига, уткир томонини нариги, дастасини узинг томонга қилиб куй. Асбобларни уйнама, улар уйинчок эмас.
5. Иш вақтида иш жойингаи тартибли сакла.
6. Ўтмас ёки бузук асбоб билан ишлама.
7. Асбобни ишлатганда, уни ўқитувчи курсатганидек ушла.
8. Асбобларни асра, уларни тўғри, уз урнида ишлат, йшлатгандан сунг уларни тозалаб, ювиладиганларини ювиб, артадиганларини артиб куй.
9. Нарсани, ҳар бир детални олдинги сафаргидан яхшироқ, чиройлироқ, тартиблироқ қилишга ҳаракат кил.
10. Ишни тугатдингми. иш жойингни тезда тозалаб тартибли қилиб куй.

Турли асбоб ва усқуналардан фойдаланишда хавфсизлик техникаси қоидалари

Кайчидан фойдаланиш қоидалари..

- 1.Кайчини белгиланган жойда, белгиланган ҳолатда сакла.
- 2.Кайчини учини юкорига қилиб ушлама.
3. Кайчини очик холда қолдирма.
4. Кайчини юриб турганинда ишлатма
5. Кайчини факат ёпилган холда учидан ушлаб уртогинга узат.
6. Кайчини шлатаётганда кесилишнинг йуналиши ва материалнй ушлаб турган чап қўл бармоқларини кузатиб тур.
7. Яроксиз кайчини ишлатма, ўқитувчига топшир.

Бигиздан фойдаланиш қоидалари.

1. Бигизни уринсиз ишлатма.
2. Сирти силлик, сирғанчик қаттик предметларни бигиз билан тешма.
- 3.Тешиладигаи предметни қўлингда ушлама, уни стол, таглик устига қўйиб теш.

Пичоқ билан ишлиш қоидалари.

1. Учи юмалоқ пичоқдан фойдалан.
2. Пичоқни ўқитувчи кўрсатганидек ишлат, кесганда қаттиқ босма.

Нинани ушлаш қоидалари.

1. Нинани ишлатни булгач, махсус нина ёстикчага санчибқуй.
2. Нинани ҳеч қачон оғзинга солма
3. Ишдан олдин ва ишдан кейин ниналарни санаб кўр, етишмаган ниналарни албатта топ.
5. Коғоз ва картондан нарсаларни ясаганда биринчи тешиқни албатга бигиз билан тешиб ол.¹

Курилган чораларга карамай синфда бахтсиз ходиса руй берса, ўқитувчи биринчи ёрдамни кўрсатиши ва мактаб врачини чакириши лозим. Иш хонаснда йод, бинт солинган аптечка бўлиши шарт.

¹ А.К. Бешенков, А.В. Бичков и др. Методика обучения технологии. Москва. 2017 г.

Бошланғич синф кўл меҳнати дарслари учун ўқувчилар шахсий папкаларини қўлланилиши 1-3 синф ўқувчиларига кўл меҳнати дарсларини методик тўғри ташкил этиш ва уларни мунтазам утказиш имконини беради.

Бундай палкларнинг кўлайлиги шундаки, унда ҳар бир ўқувчи дарс вақтида керакли ҳамма нарсаларга асбаблар, материаллар, буюмларга эга булади. Папка ўқувчиларга меҳнат маданияти малакаларини сингднришда ёрдам беради. Шунунгдек. папка ўқувчиларда уз иш жойларини ва меҳнат жараёнини уюштириш, кўникма ҳамда малакаларини шакллантиришга ҳам ёрдам беради. Бундай энг оддий меҳнат малакаларини ўқувчиларда биринчи синфдаги дастлабки кўл меҳнати дарсларидан бошлаб шакллантира бориш ва уларни аста-секин такомиллаштириш мақсадга мувофиқдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мавлянова Р.А. ва бошқалар. Меҳнат ва уни ўқитиш методикаси. Ўқув кўлланма. Т.: ТДПУ. 2007.

5-мавзу: Бошланғич синфларда меҳнат дарсининг олиб борилиши мавзусидаги маъруза машғулотнинг технологик харитаси

Т/р Босқич	Бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи масъул
1-босқич	<i>Дарс мақсади.</i> Бошланғич синфларда меҳнат дарсларининг олиб борилиши шакл ва методларини талабаларга тушинтириб бериш. <i>Идентив ўқув мақсадлари.</i> А. Талабаларга Бошланғич синфларда меҳнат дарсларининг олиб борилишини таништириш. Б. Талабаларга умумтаълим мактабларида меҳнат таълими фанини ўқитилиши ва фан сифатида ҳақида маълумот бериш.	Ўқитувчи
2-босқич	<i>Асосий тушунчалар.</i> Меҳнат, ДТС, педагогика, иш турлари, жараён, меҳнат қуроллари, меҳнат, касб-ҳунар. <i>Дарс шакли.</i> Гуруҳ ва микрогуруҳларда ишлаш. <i>Воситалар.</i> слайдлар. <i>Метод ва усуллар.</i> Оғзаки тушунтириш, Савол -жавоб суҳбат.	Ўқитувчи
3-босқич	<i>Гуруҳда ишлаш.</i> Бошланғич синфларда меҳнат дарсларининг олиб борилишини ўзига хос хусусиятларини изоҳлаб беради.	Талаба
4-босқич	<i>Мустаҳкамлаш ва баҳолаш учун саволлар.</i> Бошланғич синфларда меҳнат дарсларининг олиб борилиши деганда нимани тушунаси?	Ўқитувчи- талаба
5-босқич	<i>Умумий якуний хулосалар чиқариш.</i> Мақсадга эришилганлиги ҳақида мулоҳаза юритилади. Мустақил иш топшириқлари сифатида таянч тушунча ва иборалар қўшимчаси билан берилади.	Ўқитувчи

Ажратилган соат – 4

Машғулот тури – маъруза

Асосий масалалар

2. Меҳнат дарсларини умумий режалаштириш.
3. Мактабларда меҳнат дарсларини олиб борилиши.

Таянч ибора ва тушунчалар: Машғулот, режалаштириш, дастур, вазифа, изчилик, чорак, амалиёт, тажриба, материал, мадел, хўжалик меҳнати, хусусият, табиат, жараён.

1 - асосий масала бўйича дарснинг мақсади: Меҳнат дарсларини режалаштириш бўйича ўқувчиларга тушунча бериш, ҳамда уларни кўникма ва малакаларини шакллантириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.3. Меҳнат дарсларининг аҳамиятини тушунтириб берадалар.
- 1.4. Меҳнат дарсларида маданий билимларни санаб берадилар.

1 - асосий масаланинг баёни:

Меҳнат Машғулотларини муваффақиятли утиши меҳнат Таълим ва тарбиясида самарали эришиш куп жихатгадан ишни тўғри режалаштиришга боғлиқ.

Меҳнат дарсларини хусусиятлари шундан иборатки болалар меҳнат ва политехника билимлари кўникма ва малакаларини хилма-хил Амалий ишларни бажариш узларига керакли ва ижтимоий аҳамиятга эга булган буюмларни тайёрлаш жараёни эгаллаб оладилар.

Ўқитувчининг асосий вазифаси ҳар чорак учун меҳнат дарсларини шундай режалаштиришдан иборатки, бунда ўқитувчи болалар томонидан ҳосил килинган билим, кўникма ва малакаларини изчиллик билан кенгайтириш ва мараккаблштириш ишларни ва болалар жамоасини кундалик ҳаётида керак булган буюмлар тайёрлаш ва бошка ишларни бажариш билан бирга кушиб олиб боришни назарда тутсин.

тажриба ишни режалаштиришда маҳаллий шароитни, мактаб шароитни йилномада кизил билан белгиланган байрам ва дам олиш кунларини ва бошкаларни ҳисобга олиб курсатади.

Дастур бўйича болалар меҳнатининг хусусиятларидан бири уларга факат билим берибгина колмай, балки уларнинг маданий ахлоқ коидаларига хусусан батартибли, озодали ва бошкаларга ургатишдир. Шунинг учун ўқитувчининг биринчи кунларидан бошлабок кийим-бош ва оёк кийимларига караш маданий ҳулк-атвор коидаларига ургатиш Машғулотларини режалаштириш зарур.

Болаларни ана шуларга ўргатиб, кейинчалик йил давомида ўргатиб, йил давомида ота-ноалар билан келишган холда, болалардан мактаб куйган вазифаларини бажаришларини катҳий талаб қилиш керак.

Меҳнат дарсларини режалаштиришда маҳаллий об-ҳаво шароитларни, хусусан усимликларни усиш ва ривожланиш муддатларини этиборга олган холда кишлок хўжалик меҳнати бўйича баҳорги, ёзги, кузги Машғулотлар утдказишнинг оптимал вақтини аниқлаш, синфда ва мактаб ер участкасида утказилган Машғулотларни навбатлаштириш режасини ҳисобга олиш зарур. Табиий шароитга караб, усимликлар устириш мавзусини истаган бошка мавзу билан, шу жумладан когоз ва картон билан навбатлаштириш мумкин. Мағлумки, бир мавзулар болаларнинг техник конструкторлик кобиятларини устириш мақсадидангина эмас, балки математика табиатни урганиш, она тили ва бошка дарсларда қўлланиладиган курсатма куролларни тайёрлаш мақсадиди утилади.

Масалан кушиш ва айиришни ургатиш учун болаларга дидактик билимлар керак. Улардан баҳзиларини хусусан санок материалларини меҳнат дарсларида билиб олиши мумкин.

Бундан когоз ва картон билан ишлаш, техник моделлаштириш ишларини, бошкалар билан навбатлаштириш зарур, деган ҳулоса чикатди.

Экскурсия ўтказишни урганилаётган материалга мувофиқ куйилган материални кузлаб режалаштириш керак.

Ўқитувчи меҳнат дарсларини режалаштиришда ҳам уз хусусиятларига кура бошка синфлардаги каби булади. Ўқитувчи аввал коғоз мато билан ишлаш дарсларини, утиб булиб, кейин ҳар-хил материаллар билан ишланадиган дарсларни, шунинг декдастлаб техник меҳнат булимига, кейин эса кишлоқ хўжалиқ меҳнати булимига оид дарсларни утмайди.

Ўқитувчи у ёки бу чоракда утиладиган меҳнат дарсида ишланадиган, ҳар кайси синф дастурида тавсия этилган буюмларни турмушдаги аҳамиятига қараб танлаши фойдалидир. Бунинг учун болалар коллективининг ва айрим болаларнинг ҳаётий эҳтиёжларини қондирган буюм ёки буюмлар группасини танлаш маҳқўл.

Дидактика педагогиканинг таълим ва ўқитиш назарияси баён этиладиган муҳим қисмидир. Унда таълимнинг илмий асосланган мазмуни ўқитишнинг методлари ва ташкилий шакллари (кандай ўргатиш) берилди.

Ўқитувчи ёки уста фақат ўқитишнинг қонуниятларини билишгина эмас, балки уларни амалга ошириш учун қулай шароитларни яратиб бера олиши ҳам муҳим. Бунга айрим етакчи бошланғич қонуниятларни чуқур тушуниш ва уларни ўқув жараёнида қўллаш орқали эришилади. Бундай қонуниятлар дидактикада Таълим тамойиллари ёки дидактик тамойиллар деб ном олган.

Дидактиканинг асосий тамойиллари қуйидагилардир. Таълимнинг қуйидаги тамойиллари мавжуд.

1. Таълим ва тарбия бирлиги
2. Таълимнинг илмийлиги
3. Таълимда тизимлилик ва изчиллик
4. Назария ва амалиёт бирлиги
5. Ёш ва индивидуал хусусиятларни ҳисобга олиш
6. Таълимнинг политехник хусусиятга эга эканлиги
7. Онглилик ва фаоллик
8. Таълимда кўрсатмалилик
9. Билим, кўникма ва малакаларни ўзлаштиришнинг мустақамлиги ва пухталиги.

Таълим ва тарбия бирлиги - Таълим жараёнида ўқувчиларни тарбиялаш содир бўлади. Масалан: газламадан бирор буюмни бичишни ўргатишда, буюмни бичиш бўйича билимлар, кўникмалар ва малакалар ҳосил қилиш билан бирга газламадан тежамкорлик билан фойдаланишни ўргатиш билан иқтисодий тарбия шаклланади. Ёки тикув буюмига мослаб безаклар танлаб, сифатли тикишни ўргатиш билан ўқувчиларда бадий тарбия, тикув машинасида ўтириб тикаётганда тикув машинасига қараш, созланган машина билан ишлаш, иш кийимига қараш, иш жойини батартиб бўлишига эҳтибор бериш орқали ахлоқий тарбия шаклланади. Қасб таълими жараёнида ўтиладиган катта ва кичик мавзуларнинг мазмунидан келиб чиқадиган тарбиявий томонларини тўғри белгилаш ва уни Таълим билан бирга бир бутунликда амалга оширишни таҳминлаш жуда муҳим ва ҳал қилувчи аҳамиятга эга.

Таълимнинг илмийлиги - бу тамойилни амалга ошириш ўқувчиларга илмий асосланган, тажрибада синалган, фаннинг энг янги ютуқларини ҳисобга олган техникавий маълумотларни етказишдир. таълими ўқитувчиси ўқув устахоналаридаги маълумотларда соф илмий терминлардан фойдаланиши, фанда қабул қилинган рамзий белгилар, формулалар, ўлчамларни қўллаши лозим.

Таълимда тизимлилик ва изчиллик - тизимлилик ва изчиллик Таълимда маълум мантикий изчиллик бўлиш зарурлигини билдиради, чунки билимлар ворислик характерида эга. Улар ўзидан олдинги материалга асосланади. Билим олишдаги тизимлилик назария ва амалиёт билан боғлиқ бўлган хилма-хил усулларни қўллашни тақозо этади. Чунончи: а) олинадиган билим билан ўқувчиларнинг шахсий тажрибаси ва

кузатишларининг алоқаси; б) назария билан амалиётнинг алоқаси (корхоналарга экскурсия); в) турли масалаларни ҳал қилиш, назарий ҳамда амалий характердаги вазифаларни бажариш, технологик ҳужжатларни ишлаб чиқариш; г) корхоналарда, қурилишларда ва қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқариш амалиёти.

Назария ва амалиёт бирлиги - назарияни амалиёт билан боғлаб олиб бориш энг асосий ва етакчи тамойилдир. Касб-ҳунар таълими жараёнида кўпинча назарияни амалда қўллаш учун шароит яратилади. Ўқувчилар амалий фаолиятга тайёрлаш, назарий билимларни эгаллаш жараёнида бошланади. Назарий билимга эга бўлгандан сўнг, билимларни мустаҳкамлаш лаборатория иши ва амалий машғулотлар ўтказишда давом эттирилади.

Ёш индивидуал хусусиятларни ҳисобга олиш - касб таълими бўйича ўқув материални мазмуни фан ва техник тараққиётини ҳозирги даражасига мос равишда ўқувчиларга тушунарли бўлиши керак. Бундан ташқари, ўқувчиларни жисмоний тайёргарлигини ҳам назарда тутиш керак.

Дарс мавзулари ўқувчиларга мос ва тушунарли бўлиши учун:

а) ўтирилган мавзунинг маҳноси ва ҳажми, амалий машғулотлари ўқувчилар тайёргарлигига, жисмоний ривожланганлигига ва ёшига мос бўлиши керак;

б) мавзулар соддадан мураккаблашиб бориши керак, шунингдек, ўқувчилар билим доирасини янгиликлар билан тўлдириб бориши зарур;

в) айрим ўқувчиларга индивидуал ёндашиш керак, чунки ўқувчиларнинг айримлари янги мавзунини осон тушунса, айримлари қийинчилик билан тушунадилар;

г) кўргазма қуроллардан тўғри ва ўринли фойдаланиш.

Таълимнинг политехник хусусиятга эгаллиги - назарияни амалиёт билан боғлаб ўтишда политехник тамойил асосий ролни ўйнайди. Коллеж устахоналаридаги касб таълимининг мазмуни, яъни машиналар, механизмлар, асбобларнинг тузилиши, ишлаш принциплари, шунингдек, технологик жараёнлар, меҳнат усуллари ва амалий машғулотларнинг бажариш йўллари ҳақидаги техникавий маълумотлар политехник характер касб этади.

Онглилик ва фаоллик Ўқувчиларнинг онглилик ва фаоллик тамойилини шундай йўлга қўйиш зарурлигини ифода этадики, бунда ўқувчилар ўқув вазифаларини аниқ тушунадилар. Билимларни фаол ўзлаштириб, қўллаб, воқеа ва ҳодисаларни мушоҳада этадилар, улар орасидаги муҳим боғланишларни очиб оладилар. Ўқишга онгли муносабатларда бўлиб, вазифаларни бажаришда мустақил бўладилар. Билим, малака ва кўникмаларнинг ўқувчилар томонидан онгли эгалланиши учун назарий ва ишлаб чиқариш таълимининг доимий алоқаси зарур. Ўқувчилар онглилигининг олий шакли назарий материални ўзлаштириш, синфда устахона ёки лаборатория, ишлаб чиқаришда, иш вазифаларини бажаришда кўрсатадиган ижодий фаоллигидир.

Фаоллик - бу ўқув жараёнида юзага келадиган вазифаларни онгли мақсадга мувофиқ бажаришга интилишнинг намоён бўлишидир. Ўқувчиларни билим, малака ва кўникмаларни фаол эгаллашга рағбатлантирувчи турли усуллар мавжуд. Ўқувчилар билимларни эгаллаш бўйича ҳеч қандай қийинчиликсиз, иштиёқ билан ишлайдиган жараён энг юксак мақсад ҳисобланади.

Таълимда кўрсатмалилик - бу тамойил ўқувчиларнинг меҳнатга оид ўқув материалларини ўрганилаётган нарса ва ҳодисаларни жонли идрок этиш, ўзлаштиришни назарда тўтади. Касб таълими дарсларида ишлаб чиқариш корхоналарига уюштирилган саёҳатлар, меҳнат усуллари, плакатлар, схемалар, жадваллар, буюм намуналарини кўрсатишдан, ўқув кинофильмлари, диафильмларни намойиш қилишдан кўрсатма воситаси сифатида фойдаланиш мумкин

Билим, кўникма ва малакаларни ўзлаштиришнинг мустаҳкамлиги ва пухталиги

Мазкур томонлари шундай ўқув жараёнини тақозо этадики унда ўқувчилар ўзларининг бўлажак фаолиятлари учун зарур бўладиган билим, малака ва кўникмаларни иложи борича асослироқ эгаллайдилар: уларни хотирада қайта тиклай оладилар ҳамда назарий ва амалий вазифаларни ҳал этишда фойдаланадилар.

Билим, малака ва кўникмаларни мустаҳкам эгаллашда ўзлаштирилган малака ва кўникмаларга қайта мурожаат этиш, уларга янги нуқтаи назар билан қараб аниқлик киритиб, янги далиллар билан бойитиш муҳим аҳамиятга эга. Ҳар бир машғулотада янги материални ўтилган материал билан боғлаш учун такрорлаш ўтказиш, машғулота охирида эса эгалланган материалнинг асосий масалалар бўйича обзор қилиш мақсадга мувофиқдир. Такрорлаш вақтида далил ва мисоллардан фойдаланиш, ўрганилган материални янада чуқурроқ таҳлил қилиш муҳимдир. Амалда дидактиканинг барча томони бир-бири билан яқин алоқада бўлган ҳолда юзага чиқади. Улар аниқ материал ва Таълим шароитини ҳисобга олган ҳолда ижодий қўлланилиши зарур.

Назорат топшириқлари

- 1.1. Меҳнат дарсларининг аҳамиятини тушунтириб Беринг.
  - 1.2. Ўқитувчи меҳнат дарсларини қандай режалаштири керак
  - 1.3. Ўқитувчи амалий ишларни режалаштиришда нималарни ҳисобга олиш зарур.
- А. Болаларни ишлаш фаолиятларини
 Б. ўқувчиларни дарсга кизиқишларини
 С. Махаллий шароитни

2- асосий масала бўйича дарсининг мақсади:

Мактабларда меҳнат дарсларини олиб бориш бўйича ўқувчиларга тушунча бериш ва уларни кўникма ва малакаларини шакллантириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

2.1. Мактабларда меҳнат дарсларини олиб бориш бўйича ўқувчиларга тушунча берадилар.

2- асосий масаланинг баёни .:

Бошланғич синфларда меҳнат таълимига тайёрлаш дастури болаларни ҳар томонлама камол топтиришга аклий ва жисмоний, ахлоқий ва эстетик, иқтисодий ва экологик билимларини шакллантиришга ва тарбиялашга қаратилган бўлиб ўз олдига қўйидаги мақсадларни қўяди.

- а) Болаларнинг меҳнат тажрибасини уларнинг кишиларнинг ишлаб чиқариш фаолияти тўғрисидаги билимларни кенгайтириш, меҳнатсеварлик, меҳнатга ва меҳнат кишиларига муносиб муносабат руҳида тарбиялаш;
- б) Меҳнат малакаси, меҳнат маданияти асосларини, ўз иши ва ўртоқлари ишнини режалаштириш ва ташкил қилиш малакаларини ривожлантириш.

Дастурда туртта асосий иш турлари бор.

1. Қоғоз ва картон билан ишлаш.
2. Турли материаллар билан ишлаш.
3. Газлама (тикиш ва бичиш) билан ишлаш.
- 4-Техникага моделлаш.
5. Кишлоқ хўжалиги меҳнати.

Ўз-ўзига хизмат кўрсатиш бўлими ўзларининг кийим-кечакларига ва турар жойларига қарашни, нонушта, тушлик ва кечки овқат учун дастурхон тузашни ўз ичига олади. Бу дарсларни йил бошида ўтказиш тавсия этилади, бундан мақсад ўқитувчиларни ва ота-оналарни йил давомида болаларнинг олган билимларини қандай қўллаётганликларини ва синфда навбатчилик қилганда ўз-ўзига хизмат кўрсатиш, уйда ота-оналарига ёрдам беришларинга имкон беришдир.

Техникага оид меҳнат бўлими меҳнатнинг қуйидаги турларини: қоғоз ва картон билан ишлаш, мато билан ишлаш, турли хил материаллардан пластилин, табиий ва

органик материаллар сомон, куритилган барглар, патлар, чиғонок, лой, кум, цемент, ёғоч, юмшоқ сим, ту누ка ва бошка материаллар билан ишлашни ўз ичига олади.

Болаларга буюмларни яшаш тартиби ҳақида, яҳни йиғиш, ишлов бериш тўғрисида, ишлатиб кўриш хато ва камчиликларни йўқотиш ҳақида иш урнини ташкил қилиш ва бошқалар тўғрисида тасаввур ҳосил бўлади. Бу элементларнинг барчаси кейинчалик моделлар ва техникавий уйинчоқлар тайёрлашда қўлланилади, умумлаштирилади, болаларнинг ижодий фикрини ўстиради, Тўпланган меҳнат тажрибасини теварак-атрофдаги техника билан боғлашларига ёрдам беради.

Қишлоқ хўжалиги меҳнати бу дарсларда ўқувчилар синфдаги жонли табиат бурчаги ва мактаб тажриба х,овлисида ўсимликларни ўстиришга, кўпайтиришга ва парваришлашга оид ишлар билан шуғулланадилар.

Меҳнат таълими дастури талаблари кўйидагиларни ўз ичига олади.

1. Буюмларни кундалик учун зарурлиги.
2. Нарса-буклаш ёки ишни бажариш жараёнида болаларга бериш мумкин бўлган дастурда кўрсатилган билим ва малакаларининг мазмундорлиги.
3. Барча ўқувчиларни дарсда банд қилиш имконияти. Меҳнат таълимининг янги дастурлари, методлари ва ташкилий шакллари асосида ишлаб чиқилади. Меҳнат дастурларида меҳнат маданиятининг малака ва кўникмалари акс эттирилган бўлиб, унга қараб мактаб ўқувчиси, ўқитувчиси ва мактаб фаолиятига баҳо берилади. Ўқитувчи ўқувчиларнинг у ёки бу хусусиятларини, меҳнат маданиятининг таркибий қисми бирлигини ҳисобга олганда дастур тузиб чиқади.²

Меҳнат дарсининг мақсади - шахснинг турмуш тарзига, меҳнат маданиятига қаратилган барқарор йўл йўриқни қарор топтириш, ижодий меҳнат қилишга, амалий, ахлоқий ва руқий тайёргарлиқни амалга ошириш, ўқувчиларни халқ хўжалигидаги мувоффақиятли меҳнат фаолиятида зарур бўлган ижодий қобилиятларни, ақлий, жисмоний фазилатларни ривожлантиришдир.

Меҳнат таълими ўзининг босқичларида болалар, ўсмирлар ва ёшларнинг ёши, функционал имкониятларининг ўзига хослиги, руқий ривожланиши, ижтимоий мавқиега мувофиқ равишда кўп томонлама йўналишга эга бўлиши лгаим. У кўйидагиларни тақозо этади.

- Меҳнатсеварликни тарбиялаш, меҳнат қилишга эҳтиёжни, унга онгли, ижодий муносабатда бўлишни, ўз маҳоратини доимо такомиллаштиришга интилийшни шакллантириш;

- Касбий фаолияти учун аҳамиятли бўлган психо-физиологик функцияларини, шахснинг касб-корлик жихатидан муҳим

бўлган умумий ва шахсий қобилиятларини ривожлантириш;

- Танланган фаолият соҳасига касбий фаолиятни кенг политехник билим доираси ва касбий ҳаракатчанлик билан бирга кўшган ҳолда шакллантириш;

- Бунёдкорлик фаолияти жараёнида ҳақиқий меҳнат муносабатларига кириши, жамоа меҳнатига ижтимоий тажриба тўшиш;

- Шахснинг барча соҳаларида маданиятни тарбиялаш;

- Замонавий иқтисодий билимларни эгаллаш, янгича иқтисодий тафаккурни, омилкорликни шакллантириш, ҳақиқий иқтисодий фаолиятида иштирок этиш;

- Мустақилликни, ташаббускорликни тарбиялаш, муаммоли вазиятларни ижодий равишда ҳал қилишга ҳозирликни шакллантириш, ишлаб чиқаришни бошқаришда онгли равишда ва фаол иштирок этиш.

Назорат топшириқлари.

1. Бошланғич синфларда қандай иш турлари мавжуд?
2. Иш унумини оширишда нималарга эҳтибор берилиши зарур?
3. Мустақил ишларнинг босқичларини айтиш?
4. Меҳнатга оид мақоллардан намуналар келтириш.

² А.К. Бешенков, А.В. Бичков и др. Методика обучения технологии. Москва. 2017 г.

5. Мехнат таълимила касб-хунар тарбиясига каратилган талабларни айтинг.

АДАБИЁТЛАР.

1. Р.А.Мавлонова, О.Т.Тўраева, К.М.Холиқбердиев "Педагогика" Т., "Ўқитувчи" 1998 йил
2. Воробгёв А.Ш. "Конструкторлик ва моделлештириш" Т., "Ўқитувчи" 1989 йил 26
3. Н.Гушкин. В.Р.Хилтунин. "Мехнат энг яхши тарбиячи". Т. 1988 й.
4. Мавлонова.Р.А. "Бошланғич синф мехнат дарсликлари". Т. 1996 й.

6-мавзу: Мехнат дарсларида ўқув жараёнини ташкил этиш мавзусидаги маъруза машғулотнинг технологик харитаси

Т/р Босқич	Бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи масъул
1-босқич	<i>Дарс мақсади.</i> Мехнат дарсларида ўқув жараёнини ташкил этиш шакл ва методларини талабаларга тушинтириб бериш. <i>Идентив ўқув мақсадлари.</i> А. Талабаларга Бошланғич синф Мехнат дарсларида ўқув жараёни билан таништириш. Б. Талабаларга умумтаълим мактабларида мехнат таълими фанини ўқитилиши ва фан сифатида ҳақида маълумот бериш.	Ўқитувчи
2-босқич	<i>Асосий тушунчалар.</i> Мехнат, ДТС, педагогика, иш турлари, жараён, мехнат қуроллари, мехнат, касб-хунар. <i>Дарс шакли.</i> Гуруҳ ва микрогуруҳларда ишлаш. <i>Воситалар.</i> слайдлар. <i>Метод ва усуллар.</i> Оғзаки тушунтириш, Савол -жавоб сўхбат.	Ўқитувчи
3-босқич	<i>Гуруҳда ишлаш.</i> Мехнат дарсларида ўқув жараёнини ташкил этиш методларини амалга оширишнинг ўзига хос хусусиятларини изоҳлаб беради.	Талаба
4-босқич	<i>Мустақамлаш ва баҳолаш учун саволлар.</i> Мехнат дарсларида ўқув жараёнини ташкил этиш деганда нимани тушунаси?	Ўқитувчи-талаба
5-босқич	<i>Умумий якуний хулосалар чиқариш.</i> Мақсадга эришилганлиги ҳақида мулоҳаза юритилади. Мустақил иш топшириқлари сифатида таянч тушунча ва иборалар кўшимчаси билан берилади.	Ўқитувчи

Ажратилган соат – 4

Машғулот тури – маъруза

Асосий масалалар

1. Мехнат таълимини ташкил этиш жараёни.
2. Мехнат таълимини ташкил этиш дидактик системаси.

Таянч ибора ва тушунчалар: Машғулот, режалаштириш, дастур, вазифа, изчилик, чорак, амалиёт, тажриба, материал, мадел, хўжалик мехнати, хусусият, табиат, жараён.

1 - асосий масала бўйича дарснинг мақсади: Мехнат дарсларини режалаштириш бўйича ўқувчиларга тушунча бериш, ҳамда уларни кўникма ва малакаларини шакллантириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1.1. Меҳнат таълимини ташкил этиш жараёнини тушунтириб берадалар.

1.2. Меҳнат таълимини ташкил этиш дидактик системасини санаб берадилар.

1 - асосий масаланинг баёни:

Меҳнат фанидан ўқув жараёнини ташкил қилиш ўқувчиларни муайян меҳнат малакаси ва кўникмалари билан қуроллантиришгагина хизмат қилиб қолмай, балки уларнинг ақлий ва ижодий қобилиятларини ўстириш ва уларда меҳнатга муносабатини тарбиялашда ҳам жуда муҳим аҳамиятга эга бўлган меҳнат дарслари ғоят зарурдир. Ўқитувчининг ўз фанини яхши билиши ўқувчиларнинг муваффақият билан ўқитишнинг энг муҳим шартларидан биридир.

Ўз фанини яхши билган ўқитувчи бирор буюм нарсани тайёрлаш усулини маҳорат билан тушунтириш ва кўрсатиб бера олади, бу эса меҳнат амалларини ўқувчи тўғри идрок этишни тахминлайди. Ўқитувчи шу муносабат билан дарсга пухта тайёргарлик кўриши, болаларга кўрсатадиган буюм нарсани ўқитувчининг ўзи олдиндин тайёрлаб кўриши лозим, чунки буюм нарсани тайёрлаш давомида қийин иш усулларини қўллашга тўғри келиб қолиши мумкин. Агар ўқитувчининг ўзи нарсаларни олдиндан тайёрласа ўқувчиларга уни тайёрлатишнинг хийла мукаммалашган метод ва усулларини кўзда тутган бўлади.

Ҳар бир дарс ўқувчиларнинг билим ва малака доираларини кенгайтириши ҳамда мустахкамлаши, уларда барқарор ижобий кўникма ва одатлар ҳосил қилишга ёрдам бериши лозим.

Дарс вазифасини фақат билим бериш ва кўникма ҳосил қилишдан иборат қилиб қўймаслиги балки тарбия бериш ва камол топтириш вазифалари билан органиқ боғлаб олиб бориш ҳам зарур.

Шунинг учун ҳам ўқитувчи ўзи ўқитаётган билиминини билиши лозим. Бу эса бирор мавзуга тайёрлана туриб, ўқитувчи мазкур дарс материали асосида ўқувчиларнинг ахлоқийликнинг қандай ғояларини англашга олиб келажагини диққат, фикрлаш, хотира, тасаввур, иродани ривожлантириш ва бошқа шу кабилар соҳасида шахс сифатинини қандай камол топтиришга эришишини аниқ тасаввур қилмоғи лозим.

Агарда болалар яхши ёритилмаган синфда, ёшига мос келмайдиган кўпол, оғир асбоблар билан ишласалар, бу уларнинг иш натижаларига жуда ёмон таҳсир кўрсатади. Меҳнат маданияти малакалари кўп маротаба такрорланадиган машқлар натижасида ҳосил бўлади, бунда машқлар давомида ҳар бир машқ жараёнида ўрнатиладиган тартиб ва иш ҳаракати изчиллигини систематик суҳратда тушунтириш бериш зарурияти билан бирга қўшиб олиб борилади. Таълим системаси деб, амалий кўникма ва меҳнат малакаларини тўғри таркиб топишини, касбий фаолиятга тайёрлашни тахминлайдиган ўқув материалининг мақсадга мувофиқ структурасига, уни ташкил этиш ва изчиллигига айтилади.

Меҳнат таълими ўзаро боғланган икки қисмдан иборат:

- а) назарий билим;
- б) ишлаб чиқариш таълими.

Ишлаб чиқариш таълими ва назарий таълими олиб боришда бир-биридан фарқ қиладиган, лёкин ўхшашликлари ҳам бор. Таълимнинг бу 2 хил тури ҳам Таълим мазмунини ажратиш, унинг қисмларини гуруппалаш, уларни ўрганиш изчиллигини белгилаш зарурлиги билан боғлиқдир. Бундай ажратиш принциплари ва группалаш тартиби ўқитишнинг одатда ишлаб чиқариш таълими системасининг қайси биридан қўлланишига боғлиқ бўлади.

Предмет системаси, операция, операция-предмет системаси, моторлик машқ системаси, операция-комплекс бошқа системалар

Касб-ҳунар таълимида 6 та система маълум:

1. Буюм системаси.
2. Операция системаси.

3. Операция буюм системаси.
4. ММТ системаси ёки моторли машқ системаси.
5. Операция комплекс системаси.
6. Конструкцион-технологик системаси.

Дастлаб буюм (предмет) системаси пайдо бўлган. Бу системага ўқувчи ўзи ўзлаштираётган меҳнат -касб учун тегишли бўлган буюмларни тайёрлаган. Бунда буюмлар мураккаблиги ортиб борган.

Тайёрлаш жараёни дидактик жиҳатдан алоҳида операцияларга ажратилмаган. Ўқувчи айрим меҳнат усуллари бажариш қоидалари билан махсус танишмаган, фақат ўқитувчининг иши ва бошқа ҳаракатларини такрорлашга интиланган. Бундай Таълим натижасида ўқувчиларни таниш буюмни тайёрлаш учун ўз билим ва малакаларидан фойдалана олмайдилар, ҳар бир янги буюмни тайёрлаш жараёнида ишни қайтадан ўрганишга мажбур бўладилар. Мазкур системанинг асосий камчилиги ана шундан иборат. Буюм (предмет) системаси ҳунармандчилик ишлаб чиқариш усулини акс эттирган ва XIX асрнинг 2-чи ярмигача кенг қўлланилган.

Операция системаси бўйича ўқитишда ўқувчилар ўзлари эгаллайдиган касбнинг мазмунини ташкил қилувчи меҳнат операцияларини ўрганишган. Шу сабабли улар ҳар қандай буюмни тайёрлаш бир хил операциялардан иборат, бундан фақат операцияларнинг бажарилиш тартиби ва ишлов беришнинг аниқлигига қўйиладиган талаблар бир-биридан фарқ қилади, деган тушунчага эга бўлишган. Шундай қилиб, операция системаси ўқувчиларни буюм тайёрлашга боғлаб қўймай, касб доирасидаги умумий билим, амалий кўникма ва малака билан қуроллантирган. Таълимнинг буюм системасига нисбатан операция системасининг афзаллиги ана шундир. Операция системаси ёрдамида ишлаб чиқариш технологиясини тушуниш учун шарт-шароитлар яратади, Таълимни янги изчил (оддий операциялардан мураккаб операцияларга) ташкил қилиш имконини беради, меҳнат кўникмаларини ва малакаларини шакллантиришда, асосий операцияларни ўзлаштириб олишга ижобий таъсир кўрсатади.

Операция системасининг камчилиги шундан иборатки, операциялар умуман ўқув буюмлари тайёрлаш жараёнида ўзлаштирилади, яъни ўқувчилар меҳнати унумли меҳнат характерида бўлмайди. Натижада уларнинг ишга қизиқиши сусаяди. Операция системаси операцияларни бажариш билан буюмлар тайёрлашни узиб қўяди.

Операция-предмет системаси – XIX асрнинг 90-йилларида С.А. Владимирский томонидан таклиф этилган. Бу система ўқувчилар томонидан меҳнат операцияларини ўйлаб, танланган буюмларни тайёрлаш жараёнида ўрганишни кўзда тўтади. Буюмлар танлашда катта эҳтибор берилади, биринчи буюмни тайёрлашда энг энгил 3-4 операциялар, бошқаларни тайёрлашда эса мураккаброқ операциялар ўзлаштирилади.

Операция-предмет системанинг ютуғи ўқувчи ўз меҳнати натижасини кўради, операцияларни ўзи танлайди. Камчилиги: машғулотнинг биринчи дарсиданоқ ўз ичига бир неча операциялар олган буюмлар тайёрлаш ўқувчиларда бу операцияларнинг мазмуни ҳақида тўғри тасаввур бўлмаслигига олиб келарди. Шунинг учун ҳам система кенг тарқалмоқда.

Моторли-машқ системаси (ЦИТ системаси) - 20-йиллар охирида Марказий меҳнат институти ишлаб чиққан ва шу туфайли ММИ системаси деб ҳам аталувчи мотор-машқ системаси тарқалди. Бу система жиддий камчиликка эга. Мотор-машқ системаси бўйича ўқитиш ўқувчилар кўникма ва малакаларни онгли ўзлаштиришни назарда тутмасди. Кўникмаларни шакллантириш махсус аппаратлар ва ҳақиқий меҳнат жараёнини эслатадиган машқларни қўллаш билан амалга оширилди. Кўп марта такрорлаш натижасида мушакларни маҳлум ҳаракатларни онгнинг иштироксиз ҳам бажаришга “ўргатиш” мумкин, деб фараз қилинган. Таълимда бундай ёндошиш маҳқулланмади ва тез уни рад қилинди. Мотор-машқ системасининг ютуғи шундаки, унда меҳнат ўқув ва малакаларини шакллантиришнинг дидактик жиҳатдан асосланган, психофизиологик

қонуниятларга мос келадиган кетма-кетлиги: меҳнат усули – меҳнат операцияси – меҳнат жараёни биринчи марта ишлаб чиқилган ва қўлланилган.

Бу системада ўқувчиларга касб таълими бериш беш даврга бўлинади:

1. Асосий меҳнат фаолияти ва ҳаракатларини ўзлаштириш бўйича машқ машғулотлари.
2. Меҳнат усулларини ўзлаштириш бўйича машқлар.
3. Меҳнат операцияларини бажаришга доир ўрганиш машқлари.
4. Ўқувчиларни махсус танланган буюмлар устида илгари ўзлаштирилган меҳнат операцияларини операциялар комплексига бирлаштиришга ўрганиш.
5. Мустақил давр, бунда ўқувчилар айна касбга доир характерли бўлган буюмларни тайёрлайди.

Операция-буюм мотор-машқ тизимларининг камчиликлари ва ютуқлари ўрганилиб, **операция-комплекс системаси** юзага келди. Бу системага асосан ўқувчи аввал 2-3 та кетма-кет операцияларни ўзлаштиради, сўнг шу операцияни ичига олган комплекс ишларни бажаради. Меҳнат операцияларини ўзлаштириш ва уларни комплекс ишларда қўллаш Таълимнинг 1-босқичидаги асосий вазифадир. Иккинчи босқичда ўқувчилар ишлаб чиқаришдаги унумли меҳнатга қўшиладилар. Масалан, кийим тикишда қўлланиладиган барча турдаги енгни, ёқани, майда қисмларини тикишни ўргатиб бўлингандан сўнг уни кийимда қўллаш бажарилади. Камчилиги: ўқувчи ўзининг ишининг натижасини жуда узоқ вақтдан сўнг кўради. Натижада қизиқиш сусаяди.

Ҳозирги вақтда ўқув устахоналарида амалий ишни бажариш жараёнида операция-буюм системасидан фойдаланилади, чунки операцияни алоҳида ўрганиш режалаштирилган ва дастурда кўрсатилган буюм хилини маҳаллий шароитга қараб ўзгартириш мумкин.

Меҳнат таълими дидактик системаларини такомиллаштириш

Кейинги йилларда ўқув устахоналарида **конструкция-технологик система** бўйича машғулотлар ташкил этилади. Бу системанинг етакчи ғояси ўқувчиларни ижодий фаолиятини оширишдан иборатдир. Ўқувчи бирор буюмни тайёрлашдан аввал унинг лойиҳаси ва ишлов бериш жараёнини амалга ошириши керак бўлган шароитга олиб кирилади. Ўқувчи бирор кийимни тикиш учун аввал ўлчов олиши, асос чизмасини чизиши, андоза тайёрлаши, моделлаштириш, андозани газламага жойлаштириб, буюмни бичиши ва тикиш каби мураккаб жараённи бажаради. Бу жараённи бажаришда ўқувчиларни ижодий фаолиятлари ортиб боради. Ўқувчиларни ижодий фаолиятларини ортиши учун яратиладиган ҳамма нарсалар зўр бериб меҳнат қилишини тақозо этади.

Назорат топшириқлари

1. Ўқувчиларни меҳнатга тайёрлаш қандай амалга оширилади.
2. Меҳнат хоналари ташкил қилиш усуллари.
3. Дарс нечта босқичда амалга оширилади.
4. Меҳнат дарсларида иш ўрнини қандай ташкил этиш кераклигини айтиш.
5. Меҳнат хоналари ва иш жиҳозларини вазифаларини айтиш.

АДАБИЁТЛАР.

1. Х.Санакулов, М.Ҳайдаров "Бошланғич синфларда қоғоздан амалий ишлар" 1996 йил
2. Р.А.Мавлонова, Горохова, Оглуадинова О, "Меҳнат Таълим методикаси" Т., "Ўқитувчи" 1986 йил
3. Шумулевич Н.М. "Қоғоздан техник моделлар яшаш" Т., "Ўқитувчи" 1989 й
4. Мавлонова.Р.А. "Бошланғич синф меҳнат дарсликлари". Т. 1996й.

7-мавзу: Бошланғич синфларда меҳнат таълимидан амалий ишлар
мавзусидаги маъруза машғулотнинг технологик харитаси

Т/р Босқич	Бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи масъул
1-босқич	<i>Дарс мақсади.</i> Бошланғич синфларда меҳнат таълимидан амалий ишлар мавзусини талабаларга тушинтириб бериш. <i>Идентив ўқув мақсадлари.</i> А. Талабаларга Бошланғич синфларда меҳнат таълимидан амалий ишлар шакл ва методларини таништириш. Б. Талабаларга Бошланғич синфларда меҳнат таълимидан амалий ишлар бажаришни умумтаълим мактабларида қўллаш ҳақида маълумот бериш.	Ўқитувчи
2-босқич	<i>Асосий тушунчалар.</i> Меҳнат, ДТС, педагогика, иш турлари, жараён, меҳнат куроллари, меҳнат, касб-ҳунар. <i>Дарс шакли.</i> Гуруҳ ва микрогуруҳларда ишлаш. <i>Воситалар.</i> слайдлар. <i>Метод ва усуллар.</i> Оғзаки тушунтириш, Савол -жавоб суҳбат.	Ўқитувчи
3-босқич	<i>Гуруҳда ишлаш.</i> Бошланғич синфларда меҳнат таълимидан амалий ишларни бажаришнинг ўзига хос хусусиятларини изоҳлаб беради.	Талаба
4-босқич	<i>Мустаҳкамлаш ва баҳолаш учун саволлар.</i> Бошланғич синфларда меҳнат таълимидан амалий ишлар деганда нимани тушунасиз?	Ўқитувчи- талаба
5-босқич	<i>Умумий якуний хулосалар чиқариш.</i> Мақсадга эришилганлиги ҳақида мулоҳаза юритилади. Мустақил иш топшириқлари сифатида таянч тушунча ва иборалар қўшимчаси билан берилади.	Ўқитувчи

Ажратилган соат – 4

Машғулоти тури - маъруза

Асосий масалалар

1. Меҳнат таълимини ташкил этиш жараёни.

2. Меҳнат таълимини ташкил этиш дидактик системаси.

Таянч ибора ва тушунчалар: Машғулоти, режалаштириш, дастур, вазифа, изчилик, чорак, амалиёт, тажриба, материал, модел, хўжалик меҳнати, хусусият, табиат, жараён.

1 - асосий масала бўйича дарснинг мақсади: Меҳнат дарсларини режалаштириш бўйича ўқувчиларга тушунча бериш, ҳамда уларни кўникма ва малакаларини шакллантириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1.1. Меҳнат таълимини ташкил этиш жараёнини тушунтириб берадалар.

1.2. Меҳнат таълимини ташкил этиш дидактик системасини санаб берадилар.

1 - асосий масаланинг баёни:

Меҳнат таълими дарсларида ўқувчилар ижтимоий ишлаб чиқариш меҳнатига тайёрлашнинг илк босқичларини ўрганадилар. Биринчи синфда ўқувчилар энг аввало фақат дарс машғулотларидагина эмас, балки бошқа дарсларда ҳам тўқнаш келадиган

материаллар билан танишадилар. Қоғоз ва картон билан ишлаш, газламага дастлабки ишлов бериш, турли материаллар билан ишлаш, ўз-ўзига хизмат кўрсатиш ҳамда уй-рўзгор меҳнати ва шу қабилар билан танишадилар. Амалий ишлар жараёнида ўқувчиларда меҳнатсеварлик, материалларни тежамли сарфлаш, меҳнатга ижодий ендошиш, табиатга эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлиш, меҳнат маданиятини тарбиялаш, уларга айрим касблар ҳақида тушунчалар бериб борилади.

Ўқувчиларга меҳнат тарбияси беришни асосий вазифаларидан бири ўқувчиларда материалларга ишлов бериш кўникмаларини ҳосил қилиш вауларга шунга мувофиқ билимларни беришдир. Бу иш биринчи синфдан бошлаб босқичма-босқич амалга ошириб борилади, чунки ўқувчилар ҳали энг оддий буюмларни тайёрлаш операцияларни эслаб қолишга қодир эмаслар.

Ҳосил қилинган кўникмалар такрор машқ қилишлар натижасида такомиллашиб боради. Хатога йўл қўймаслик учун ўқувчиларни ўз-ўзини назорат қилишга одатлантириш лозим. Топшириқларни бажариш жараёнида йўл қўйилган хатоларни ўзлари топиб уни тузатмагунларича ҳамда бажарилган ишларнинг тўғрилигига ишонч ҳосил қилмагунларича ўқувчилардан ишни қабул қилмаслик лозим.

Амалий топшириқларни бажариш жараёнида янги кўникма ва малакалар ҳосил қилинади. Бунинг учун кўл асбобларидан фойдаланишнинг ўзига ҳослигини, материалларни хусусиятини, ясаётган буюмлар хусусиятини билиш катта аҳамият касб этади.

Бошланғич синфларни кўл меҳнатига ўргатиш кўйидаги иш турларига бўлинади.

1. Қоғоз ва картон билан ишлаш.
2. Турли материаллар билан ишлаш. а) Аппликация ва мозайка ишлари. в. Лой ва пластилин билан ишлаш. с) Табиий материаллар билан ишлаш
3. Қоғоз ва картон билан ишлаш.
4. Газлама билан ишлаш.
5. Лойихалаш ва моделлаш ишлари.
6. Қишлоқ хўжалик ишлари.

Дарс бошида ўқитувчи бирор мавзу бўйича суҳбат олиб борар экан, бу буюм қандай мақсадларда, яҳни қаерда ишлатилишини тушунтиради, сўнгра ўқувчилар тайёрланаётган ҳар бир буюмни амалда қўллайдилар.

Буюмни тайёрлаш усуллари ўқитувчи синф доскасига осиб қўйилган йўлланма ҳаритасидан ёки техник воситалардан фойдаланиб кўрсатади. Шундан сўнг у ишни бажариш тартиби ва усулларига тегишли саволларни бериб, материални такрорлайди ва буюмни ўқувчилар билан биргаликда тайёрлашга ўтади.

Юқоридагилар келиб чиқиб, меҳнат таълимидан амалий ишлар тузилиши кўйидаги тартибда олиб борилади.

1. Ўқувчилар олдида меҳнат топшириғининг мақсади ва мавзусини қўйиш:
  - а) дарсларда бажаришга мўлжалланган буюм ёки ишнинг ўқувчилар ҳаётининг ёки бу томони эҳтиёжларини қониқтиришдаги аҳамияти;
  - б) белгиланган ишни яхши бажариш учун қандай янги билим ва кўникмаларни эгаллаш лозимлигини кўрсатиш.
2. Иш ўрни, асбоб-ускуна, материал, намуна, доскадаги чизмаларнинг тайёрлигини текшириш, ишни яхши ва уюшган ҳолда ташкил этишга ёрдам берувчи қонун-қоидаларни эслатиш.
3. Бажариладиган меҳнат вазифаларини олдиндан режалаштириш:
  - а) намуна, қисм ва деталлар миқдорини Таҳлил қилиш, керакли материалларни, берилган ўлчовларни тайёрлаш;
  - б) буюм тасвири ва унинг деталларини намунадан таниш, тушуниш, барча ўлчовларни ва ишчи чизиқларини топиш ва ўқиш, яҳни ишни буюмни тайёрлаш учун қандай

ҳаракатларни амалга ошириш, қандай асбобларни ишлатиш, меҳнат ҳаракатларини кетма-кет бажариш тартибини аниқлаш.

4. Материални намуна, берилган ўлчовлар бўйича белгилаб чиқиш. Ўқувчиларни белгилаш тартибини билишлари ва уни доскада белгилаш босқичларини бажараётган ёки буюмни кўрсатиб тушунтираётган ўқитувчи билан бир вақтда бажарилиши лозим.

5. Белгилаш ишларини бажариш. Деталларни тайёрлаш, деталларни мослаш ва унинг барча деталларини йиғиш, деталлардан буюмни йиғиш жараёнида; буюм ва унинг деталларига ишлов бериш жараёнида зарур бўладиган билим ва кўникмаларни эгаллаш.

6. Ҳаракатланаётганда текшириш, хато ва камчиликларни тузатиш, ишни баҳолаш.

7. Дарсга яқун ясаш, янги вазифалар кўйиш.

Меҳнат таълимида амалий иш машғулоти ташкил қилишнинг бу тартибидан ўқитувчи мазкур дарс учун белгиланган аниқ буюм ёки ишнинг хусусиятларини назарда тутиб фойдаланади.

Амалий ишлар жараёнида ўқувчиларда меҳнатга қизиқиш ва муҳаббат сингдириб борилади. Меҳнатга қизиқишнинг муҳим талабларидан бири ишланадиган буюмни тўғри танлашдир. Ўқувчилар тайёрланадиган нарсаларни нимага кераклиги, қаерда ишлатилишини билишлари керак.³

Бу иш турларини барчаси бошланғич синфларда кўл меҳнати жараёни ўқувчилардаги касб танлаш ишларига қаратилган.

Ўқувчилар ишлаётган материалга тежамкорлик билан муносабатда бўлишлари, ўз ишларини режалаштира билишлари, материални тежамкорлик билан сарфлашлари, вақтдан унумли фойдаланишлари, ўқитувчи кўрсатмасига амал қилишлари, шу билан бирга иш жойини тоза ва озада саклашлари, машғулотдан сўнг синфни тозалаб кўйишлари керак.

Барча фанларда қўлланилгани каби меҳнат дарсларида ҳам Таълимнинг кўрсатмали воситаларидан фойдаланилади. Жумладан, меҳнат дарсларида турли хил намуна, расм, схематик намуна, турли предметларнинг моделлари, шунунгдек техника воситаларидан фойдаланилади.

Назорат топшириқлари

1. Ўқувчиларни меҳнатга тайёрлаш қандай амалга оширилади.
2. Меҳнат хоналари ташкил қилиш усуллари.
3. Дарс нечта босқичда амалга оширилади.
1. Меҳнат дарсларида иш ўрнини қандай ташкил этиш кераклигини айтинг.
2. Меҳнат хоналари ва иш жиҳозларини вазифаларини айтинг.

АДАБИЁТЛАР.

1. Х.Санақулов, М.Ҳайдаров "Бошланғич синфларда қоғоздан амалий ишлар" 1996 йил
2. Р.А.Мавлонова, Горохова, Оглуадинова О, "Меҳнат Таълим методикаси" Т., "Ўқитувчи" 1986 йил
3. Шумулевич Н.М. "Қоғоздан техник моделлар ясаш" Т., "Ўқитувчи" 1989 й
4. Мавлонова.Р.А. "Бошланғич синф меҳнат дарсликлари". Т. 1996й.

³ А.К. Бешенков, А.В. Бичков и др. Методика обучения технологии. Москва. 2017 г.

8-мавзу: Бошланғич синф меҳнат дарсларида ўқувчиларни иқтисодий билим тушунчаларини шакллантириш

Ажратилган соат – 4

Машғулот тури – маъруза

Асосий масалалар.

1. Меҳнат дарсларида иқтисодий тарбиянинг аҳамияти .
2. Иқтисодий тарбияда тежамкорлик ва унинг меҳнат таълимидаги аҳамияти

Таянч тушунча ва иборалари: иқтисод, тежамкорлик, ривожланиш, ислоҳат, тамойил, мафкура, муносабат, маданият, қурилиш, серкирра, мустақиллик шарофати.

Асосий масала бўйича ўқитувчининг мақсади:

Ўқувчиларга меҳнат дарсларида иқтисодий билим бериш ва уларни кўникма ва малакаларини шакллантириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Меҳнат дарсларида иқтисодий билимни тушунтирадилар.
2. Иқтисодий тарбиянинг аҳамиятини айтиб берадилар.

1-асосий масаланинг баёни:

Тарбия мазмуни ва маданиятини англаш ҳамда тушуниш борасида талабаларга кўйилган мақсад вазифаларда иқтисодий тарбиянинг бош мақсадини Ўзбекистон Республикаси президенти И.А. Каримов қуйидагича белгилайди «жамиятимиз ҳаётдан хал этилувчи масалалар ичида малумот олишда тарбия тизимини кардинал тарзда қайта қуриш бўйича қонун лойиҳалари янги давр талаб даражасига кўтариш имкониятларини бериш билан бирга яхши ривожланаётган келгуси авлодни тарбиялашдан иборатдир», - деб бежиз тақидланмаган.

Бешта асосий қоида Ўзбекистон давлат қурилиши ва иқтисодиётини ислоҳ қилиш дастурларининг ўзагидир. Уларнинг моҳияти қуйидагича:

биринчидан, иқтисодий ислохатлар ҳеч қачон сиёсат ортида қолмаслиги керакки бирор мафкурага бўйсиндириши керак эмас. Бунинг маҳноси шуки иқтисодиёт сиёсатдан устун туриши керак. Ҳам ички, ҳам ташқи иқтисодиёт муносабатларини мафкурадан ҳоли қилиш керак ;

иккинчидан, давлат боши ислохатчи бўлиши лозим. У ислохатларнинг устивор йўналишларини белгилаб бериши, ўзгартиришлар сиёсатини ишлаб чиқиши ва уни изчиллик билан ўтказиши, жаҳолатпараслар ва консерваторлар қаршилигини бартараф этиш шарт;

учинчидан, қонун-қоидаларга риоя этиш устивор бўлиши лозим. Бунинг маҳноси шуки демократик йул билан қабул қилинган янги конституция ва қонунларни ҳеч итисносиз ҳамда ҳурмат қилиши ва уларга оғишмай риоя этиш лозим;

тўртинчидан, аҳолининг демографик таркибини ҳисобга олган ҳолда кучли ижтимоий сиёсатни ўтказиш. Бозор муносабатларини жорий этиш билан бир вақта холини ижтимоий ҳимоялаш юзасидан олдини таҳсирчан чоралар кўрилиши лозим. Бу бозор иқтисодиёти йўлидаги энг долзарб вазифа бўлиб, келди ва бундан кейин ҳам шундай вазифа бўлиб қолади;

бешинчидан, бозор иқтисодиётига ўтиш энг объектив иқтисодий қонунларнинг талабларини ҳисобга олган ҳолда, ўтмишдаги “иқтисодий сакрашлар”, сиз яҳни эволюцион йўл билан, пухта ўйлаб, босқичма – босқич амалга оширилиши керак. Шу ислохатлар беш тамойилнинг таълимий ва тарбиявий асосида иқтисодий маҳнавият, маҳнавият бошқарув, маҳнавий-ҳуқуқий, ижтимоий-маҳнавий бозор муносабати маҳнавияти турадики, улар ёш авлодни мустақилликнинг келажаги учун ҳар томонлама баркамол тарбиялашда муҳим аҳамиятга эгадир. Шунини алоҳида таҳкидлаш керакки, ислохатларнинг беш тамойили

Таълим-тарбия, диалектик бирликда, яни уйғун ҳолда олиб бормоқда. Ислохатларнинг иккинчи босқичида миллий маҳнавиятни юксалтириш йўлида амалга оширилаётган тарихий ишлар шу фикримизнинг яққол далилидир. Аждодларимиз энг аввало маблағни яхши ҳалол ва пок йўл билан топиш тўғрисида ўғит беришган. Шунингдек шу маблағни тўғри сарфлаш ҳақида сабоқ беришган. Иқтисодий тарбия асосида қуйидаги фикрлар мавжуд.

Дарҳақиқат, пешона тери билан жамғарилган пул нотўғри харж этилса, ортиқча исроф қилинса, бу моддий қашшоқликка етаклайди.

1. **Тарбия мақсадининг реал ёки воқелиги.** Бугунги кунда реал мақсад- бу инсонни ҳар томонлама камол топиши, унинг қобилияти ва ундаги талан-оллоҳберган илоҳий куч.
2. **Иқтисодиётда ходимларнинг биргаликдаги фаолияти.** Иқтисодиётда ходимларнинг биргаликдаги, ҳамкорликдаги фаолияти натижасида кўзланган мақсадга эришиш шубҳасиздир. Шунингдек иқтисодиётда инсонларнинг биргаликдаги фаолияти туфайли тажрибалар ортади ва такомиллашади.
3. **Ўзини-ўзи англаш.** Инсон ҳаётининг турли-туман мўжизалари, чексиз ҳолатларига, этиқодли иқтисодчи, демократик нуқтаи назардан қаттиқ ишонган ҳолда қараши, шахс тарбиясини шакиллантиришнинг юксалишини ифода этади. Иқтисодий тарбия назариясида инсоннинг ўзини-ўзи англаши билан бирга фуқаролик бурчини хис этган ҳолда профессионал ҳамда ахлокий томондан ўзини тутиши зарур.
4. **Тарбиянинг шахсий йўналиши .** Бутун тарбия касб-ҳунар коллежининг марказида дастурий тадбирлар эмас, балки инсоннинг ўзи ва унинг олий мақсади туради. Ҳаётда ёшларнинг нималарга қизиқиши
5. **Ихтиёрийлик.** Инсон ўзининг ихтиёрий эрксиз тарбия ғоялари ва намуналари моҳитини англаб етиши лозим. Масалан: Чингиз Айтматовнинг асли касби врач. Аслида уни ёзувчи сифатида бутун жаҳон танийди.
6. **Жамоатчилик йўналиши.** Қаерда ва қачон тарбия яхши йўлга қўйилган бўлса, инсонинг ҳаётидаги энг муҳим ва бош бўлган учта йўналишни белгилайди: ҳаётда фуқаролик, ишчи-ходим, оилага меҳрибон бўлиши керак.
7. **Фуқаролик.** Фуқаролик маҳсулияти ва мажбурияти – бу аввалом бор биринчидан, Ватан мамлакат олдида маҳсулиятни хис этиши ва уни амалда кўрсатиши, иккинчидан жамият олдидаги муқаддас бурчи, учинчидан ота-оналар олдидаги маҳсулиятни хис эта билиш бу ҳам қарз ҳам фарздир.

Назорат топшириқлари.

- 1.1.1. Иқтисодий билим нима эканлигини тушунтириб беринг.
- 1.1.2. Иқтисодий тарбияга нималар киради.
- 1.1.3. Иқтисодий тарбиянинг асоси неча қисмга бўлинади.
  - А. 6та
  - В. 4та
  - С. 2та
  - Д. 5та
- 1.2.1. Иқтисодий тарбиянинг қандай аҳамияти бор.
- 1.2.2. Иқтисодий тарбиянинг вазифалари нималардан иборат.

2. **Асосий масала бўйича ўқитувчининг мақсади:** Ўқувчиларга тежамкорлик хислатларини сингдириш ҳақида тушунча бериш, уларни кўникма ва малакаларини шакиллантириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 2.1. Иқтисодий билим тушунчаларида тежамкорлик ҳақида гапирадилар.
- 2.2. Тежамкорликка нималар киришини санаб ўтадилар.
- 2.3. Иқтисодий билим тушунчасида тежамкорликнинг аҳамиятини айтадилар.

2-асосий масаланинг баёни:

Тежамкорлик моддий ва иқтисодий фаровонлик манбаларидан биридир. Тежамкорликда хикмат кўп. Бу хикмат оила ҳаётида ҳам, давлат хазарасини бойитиб, халқ фаровонлигини оширишда ҳам катта аҳамиятга эгадир.

Демак ёшларда тежамкорлик одобини тарбиялаш, уни таркиб топтириш иқтисодий-маҳнавий аҳамият касб этади. Тарбиянинг бу соҳаси келажаги буюк давлатнинг равнақи ва тарақиётига замин хозирлайди.

Шунингдек меҳнат, тежамкорлик тўғрисидаги халқ мақоллари, шарқ мутафаккирларининг хикматли сўзлари болалар онгига янги мазмун болалар онгига сингдирилиб борилади. Умуман олганда, ўзбек тарбияшунослигида меҳнат тежамкорлик ликка касб-хунарга ўргатиш бола камолатини бош омили сифатида талқин этилган, улар орқали болалар меҳнатини қадрлашга ўргатилган. Масалан: “Дўланани кўрганда тоғ қисмдан чикмасин” мақолида машаққатли меҳнат орқасидан бунёдга келган нарсанинг кадр қимматини бил, уни ардоқла, тежа нес нобуд қилма деган фикр мужассам.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мавлянова Р.А. ва бошқалар. Меҳнат ва уни ўқитиш методикаси. Ўқув қўлланма. Т.: ТДПУ. 2007.

3-СЕМЕСТР

1-мавзу: Меҳнат дарсларида иш унумини ошириш усуллари

Ажратилган соат – 4

Машғулот тури – маъруза

Асосий масалалар.

1. Меҳнат дарсларида иқтисодий тарбиянинг аҳамияти.
2. Иқтисодий тарбияда тежамкорлик ва унинг меҳнат таълимидаги аҳамияти

Таянч тушунча ва иборалари: иқтисод, тежамкорлик, ривожланиш, ислоҳат, тамойил, мафкура, муносабат, маданият, қурилиш, серкирра, мустақиллик шарофати.

Асосий масала бўйича ўқитувчининг мақсади:

Ўқувчиларга меҳнат дарсларида иқтисодий билим бериш ва уларни кўникма ва малакаларини шакллантириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Меҳнат дарсларида иқтисодий билимни тушунтирадилар.
2. Иқтисодий тарбиянинг аҳамиятини айтиб берадилар.

1-асосий масаланинг баёни:

Кичик ёшдаги ўқувчиларни билим, малака, қуникмаларни ривожлантириш, ижодий Меҳнатга, мустақил фикрлашга ўргатин, касб-хунарга йуналтириш, илмий дунёкараши кенгайтириш, мактикий фикрлашга ўргатиш муҳим муоммолардан биридир.

Шундай экан бошланғич синфларда ўқувчиларни ижодий Меҳнатга ургатиш, ижодий қобилиятларини шакллантиришда Меҳнат дарсларининг урнн жуда каттадир. Ўқувчиларни Меҳнатга ижодий тайёрлаш Меҳнат таълимининг муҳим вазифаларидан биридир. Меҳнат ўқувчиларнинг чуқур ва мустақкам билимлар билан қуроллантиради. Ўқувчиларни танлаган касбига кизиктириш. Меҳнаткаш кишиларга хурмагда булишга тарбиялайди,

Ўқувчиларни иш унумини ошириш, чуқур билим эгаллаш, ижодий қобилиятларини ўстириш масалалари меҳнат таълими дарсларида хал этилади. Ҳар бир дарс ўқувчиларни диққатини, хотирасини, қиёслаб билишини, фикр юритишни, асосий нарсани ажратишни, хулоса ва умумлаштиришни, ўз ишини режалаштиришни, уни керакли суҳратда амалга оширишни, ўз-ўзини назорат қилиш вазифаларини ўз ичига олади.

Ўқувчиларини Меҳнат дарсларида иш унумини ошириш икки боскичда олиб борилса мақсадга мувофиқ бўлади.

Биринчи боскич- Меҳнат Машғулотларининг аниқлиги, асослиги, унинг бола кизиқишига, истиҳдодига ва қобилиятига мос келиши.

Бунда ўқувчиларнинг ёш хусусиятлари, кизиқишлари, имкониятларини ҳисобга олиш муҳим аҳамият касб этади. Ўқувчиларни Меҳнатнинг маҳлум турига бўлган майл ва кизиқишни уз вақтида аниқлаш ва уларга Меҳнат малакаларини севган Машғулотларидатақомиллаштиришга ёрдам бериш жуда муҳимдир. Меҳнат таълимида ўқувчиларнинг диққат эҳтиборини:

- асбоб-материалларни сақлаш қоидаси ҳамда жойлаштириш тартибига:

- иш жойини тугри жихозлашга:

- материаллардан тежамкорлик билан фойдаланиш усулларига:

- иш характери меҳёри ва суҳратига:

- иш сифатини таҳминловчи омилларга:

Беришда олинган аниқлик ва тозалikka роя қилишга:

- буюмни чиройли қилиб бешишга жалб қилиб бориш керак.

Иккинчи боскич- Ўқувчиларга жамоатчилик, ижодий ташаббускорликга, Меҳнат кишиларини ва Меҳнат натижаларини ҳурмат қилишга, Меҳнат жавобдорликни ҳис этиш хусусиятларини сингдириб бориш зарур.

Уқувчиларни Меҳнат дарсларида иш унумини ошириш учун уларни онгнга, дунёсига Меҳнат орқали таҳсир этишиииз муҳим урин эгаллайди. Бунда Меҳнатнинг тарбиявий қучи ўқувчининг Меҳнатга муносабатига қуя жихатдан боғлиқдир. Иштиёк ва кизиқиш билан қилинаётган Меҳнат мажбуран қилдирилатган Меҳнатга нисбатан болаларнинг онгнга, ҳиссиёти ва иродасига қучлироқ таҳсир этади. Шунинг учун ўқувчилар бирор ижодий Меҳнатга қиришишларидан олдин педагог уқитувчилар зиммасига қуйидаги шартларни амалга ошириш талабларн қуйилади:

- ясаётган буюм ёки предметнинг зарурлигини тушунтириш:

- уни қуллаш урни ва мақсадини тушунтириш:

- яшаш усуллари ва жараёнини тушунтириш:

Болалар тайёрлаган нарсалар уз урнида қулланилиши ҳам катта аҳамиятга эгадир. Улар уз Меҳнатларининг фойдалилигини ҳурганларида, уларда уз Меҳнатларининг натижасидан қониқиш, яна қандайдир фойдали, яхшироқ нарсани ҳосил қилишга интилиш пайдо бўлади. Уларда уз қобилиятларини ишонч, нарсаларга эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлиш ҳиссиёти уйғомади, чунки болалар атрофдаги нарсаларни қандай Меҳнатэвазигаяратилганлигини англайдилар.

Дарс мазмунига қўйиладиган муҳим талаблардан бири дарсларни хзёт билан чамбарчас алоқадор бўлмоғи лозим.

Ўқувчиларни фаоллаштириш айниқса ўқитишнинг замонавий босқичи шароитларида анчагина мураккабдир. Шунунг учун ўқувчиларнинг ўқув фаолиятларини фаоллаштиришга ёрдам берувчи восита ва усуллари танлаш ўқитувчининг доимо диққат марказида бўлиши шарт.

Ўқувчиларнинг иш унумини ошириш ва ижодий фаолиятларини бир қатор усуллар воситасида фаоллаштириш мумкин, бу усулларни баҳзилари билан таништирамиз:

1. Бутун синфга тақлиф этилган муайян ижодий ишда ўқувчининг иложи борица мустақил ишлаш ҳиссасини таҳминлаш.

2. Бир мақсадда ўқитишнинг алоҳида ва умумий шакллари бириктириш усуллари билан бирга махсус тарқатма материалларидан фойдаланиш. 3. Фаолият турлари ўрганшшётган материал билан тўғри муносабатни таҳминлаш.

4. Дастур материали асосида дарсда зеҳилилик, диққат, тасаввур ва шу қабиларни текшириш ҳамда шакллайтириш мақсадида ўзига хос конкурслар ўтказиш.

Меҳнат дарсларининг муҳим хусусияти шундаки, ўқувчилар Меҳнат ва политехник билим, куникма ва малакаларни хилма-хил амалий ишларни бажариш, узларига керак булган ва ижтимоий фойдали аҳамиятга эга булган предметлар яшаш жараёнида эгаллайдилар,

Дарс вазифасини фақат билим бериш ва кўникма ҳосил қилишдан иборат қилиб қўймаслиги балки тарбия бериш ва камол топтириш вазифалари билан боғлаб олиб бориш ҳам зарур.

Шунунг учун ҳам ўқитувчи ўзи ўқитаётган билимини билиши лозим. Бу эса бирор мавзуга тайёрлана туриб, ўқитувчи мазкур дарс материали асосида ўқувчиларнинг ахлоқийликнинг қандай ғояларини англашга олиб келажагини диққат, фикрлаш, хотира, тасаввур, иродани ривожлантириш ва бошқа шу қабилар соҳасида шахс сифатини қандай камол топтиришга эришишини аниқ тасаввур қилмоғи лозим.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мавлянова Р.А. ва бошқалар. Меҳнат ва уни ўқитиш методикаси. Ўқув қўлланма. Т.: ТДПУ. 2007.

2-мавзу. Меҳнат таълимида синфдан ташқари ишлар

Ажратилган соат – 4

Машғулот тури – маъруза

Асосий масалалар

1. Синфдан ташқари ишларнинг вазифалари мазмуни.
2. Синфдан ташқари ишларнинг шакллари.
3. Моҳир қўллар тугарагини ўтказиш усуллари.

Таянч тушунча ва иборалар: индивидуал, ташаббускор, коллекция, ижодий, оғзаки баён.

1 - асосий масала бўйича ўқитувчининг мақсади: Бошланғич синфда синфдан ташқари ишларнинг мақсад, вазифалари ўқувчиларни бадиий ижодий қобилиятларини ривожлантириш кизиқишини устиришдан иборат.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.1. Синфдан ташқари ишларнинг мазмунини таърифлайди.
- 1.2. Синфдан ташқари ишларни ташкил этиш усуллари санаб утадилар.
- 1.3. Синфдан ташқари ишларнинг ҳозирги кундаги аҳволига баҳо берадилар.

1 - асосий масаланинг баёни

Синфдан ташқари ишда ҳам меҳнат таълимида қуйиладиган вазифалар қўйилди. Бирок бунда уларни бажариш учун қўшимча шарт-шароитлар мавжуд. Синфдан ташқари иш ихтиёрий булади. Шунинг учун бундай ишга жонбоз ташаббускор ўқувчилар жалб этилади.

Шу туфайли синфдан ташқари иш жаранида меҳнат таълимининг асосий вазифаларини бажариш бўйича яхши натижаларга эришилди. Одатда синфдан ташқари ишда ўқувчилар фаолияти самарали булади. Мактабнинг турмуш билан алоқаси кундан кунга мустақамланиб бормоқда. Синфдан ташқари ишлар ўқувчилар узларининг мустақилликлари ва ташаббускорликларини намойиши эта оладиган уларга жамият

фойдаси учун ташкил этилган Меҳнатнинг гузаллиги ва кувончини жамоанинг кучни хис этишларига ердан берадиган янги шакл ва усуллари аниқланмоқда.

Хозирги кунда наққошлик кулолчилик моҳир куллар. Ўқувчилар билан олиб бориладиган синфдан ташқари иш мактабнинг бутун Таълим тарбиявий ишининг ажралмас қисми бўлиб у болани ҳар томонлама ривожланиш дарсларида эгаллаётган билимларини амалда куллашга ердан берувчи муҳим воситадир. Меҳнат таълими бўйича синфдан ташқари техник Меҳнат дарсларининг давоми қушимчасидир. Синфдан ташқари иш эса билимларни кенгрок куллаш ҳамда чуқурлаштириш имконини беради. Шу билан бирга синфдан ташқари иш дарсда бериладиган материални айнан такрорламаслиги керак, у синфдаги ишдан узининг уйин кизикарли характердалиги билан ажралиб туради. Синфдан ташқари иш ихтиерий бўлиб ҳафтасига 1,5 соатдан ошмаслиги керак.

Синфдан ташқари иш ўқувчиларга ишнинг узларига қупрок еккан узларини қупрок кизиктирган турини танлашлари учун имкон яратади. Фақат синфдан ташқари ишларда ўқувчиларнинг индивидуал ижодий қобилиятлари еркинрок намоён бўлади. Бу ерда улар исталган иш билан шугулланишлари қуйилган мақсадга эришиш учун керак бўлган ва кучни сарфлашлари мумкин.

Назорат топшириқлари

1.1.1. Синфдан ташқари ишларнинг мақсадини айтинг.

1.1.2. Синфдан ташқари иш бир ҳафтада бир марта бўлиб неча соатдан ошмаслиги керак?

- а) 2.30 с
- в) 3 с
- с) 3.30 с
- д) 4 с

1.2.1. Хозирги кунда Меҳнат фани бўйича қандай синфдан ташқари ишларни ташкил этилганлигини биласиз?

- а) Моҳир қўллар, ганчкорлик, меҳморчилик
- в) кулолчилик рассомчилик богбончилик
- с) кулолчидлик дехкончилик стол ва стуллар яшаш.

1.2.2. Синфдан ташқари иш ихтиерий бўлиб унга қуйидаги ўқувчилар жалб қилинади?

- а) кизикувчан, пассив, уртача билимга эга бўлган.
- в) пассив, уртача билимга эга бўлган.
- с) уртача ташаббускор ўқувчилар.
- д) барча жавоб тугри.

1.2.3. Синфдан ташқари ишнинг хозирги аҳолига баҳо беринг.

2 - асосий масала бўйича уқитувчининг мақсади: синфдан ташқари ишларнинг шакллари. Талабаларга синфдан ташқари ишларнинг шакллари оммавий тугарак индивидуал турлари билан таништириш.

Идентив ўқув мақсадлари.

2.1. Синфдан ташқари оммавий иш шаклларини таснифлайдилар.

2.2. Моҳир қўллар еш табиатшунослар тугарагида қилинади-ган ишларни ажратиб курсатадилар.

2.3. Синфдан ташқари индивидуал иш шаклини изохлайдилар.

2 - асосий масаланинг баёни

Синфдан ташқари ишларнинг шакллари жуда қупдир. Жумладан, оммавий иш, тугарак иши, индивидуал иш.

1. Оммавий иш - бу турига ҳар хил кечалар Меҳнат фани бўйича ясаган бажарилган ишларни ккургазмали ифода этиш Меҳнат фаҳрийлари билан учрашув касб-хунар тугрисида суҳбат ўтказиш экскурсиялар касб хунар тугрисида керакли маълумот олиш

учун якин атрофдаги завод фабрикаларга еки оддий корхона ишлаб чиқариш муассаларига чиқариш кургазмаларига ўқувчиларнинг қилинган ишларини Таҳлил қилиш.

2. Тугарак ишлари - Моҳир қўллар бунга масалан каштачилик кизлар билан биргаликда угил болаларга наққошлик сир-асрорларини ургатиш лойдан нарсалар хунармандчиликни ургатиш қугирчок театри еки еш табиатшунослар қувнок устохона ва хоқозоларни ташкил этиш мумкин.

3. Индивидуал яҳни бир киши билан қилинадиган ишлар қилди бунга қоллекстия туплаш техникаси билан мустикал шугулланиш мумкин.

Бошланғич синфлардаги тугарак иши қуйи синф ўқувчиларини умумий ривожлантириш айникса қукишнинг турмуш билан алоқаси нуқтаи назаридан жуда муҳим ва қерақлидир. Моҳир қўллар қугирчок театри наққошлик қулоччилик тугараклари айникса қатта аҳамиятга эга бўлиб тугаракларда угил ва кизлар бир хил қизикиш билан шугуллана оладилар. Хар бири уз қизикиши қучи ва имқониятларига яраша иш билан қуйи синф ўқувчиларини умумий ривожланиши айникса қукишнинг турмуш билан алоқаси нуқтаи назаридан жуда муҳим ва қерақлидир.

Назорат топшириқлари

2.1.1. Синфдан ташқари ишларнинг шаклларига нималар қиради?

- а) синфдан ташқари ишлар.
- в) оммавий оғзақи баён
- с) индивидуал тугарак иш оммавий
- д) барча жавоб тугри

2.1.2. Синфдан ташқари ишларнинг индивидуал шакллари.

- а) қечалар экскурсиялар
- в) қоллекстия туплаш, техника билан мустикал шугулланиш.
- с) еш табиатшунослар қечалар.
- д) Моҳир қўллар қувонок устахона.
- е) барча савол тугри.

2.1.3. Синфдан ташқари ишнинг оммавий шаклари қуйидагиларни уз ичига олади.

- а) қоллекстия туплаш Моҳир қўллар
- в) еш табиатшунослар қоллекстия туплаш.
- с) қечалар мусобақалар экскурсия
- д) Моҳир қўллар қоллекстия туплаш.
- е) барча савол тугри.

2.2.1. Синфдан ташқари ишнинг индивидуал шаклида неча ўқувчи қатнашиши мумкин?

- а) бутун синф
- в) 20 ўқувчи
- с) 15 ўқувчи
- д) 10 ўқувчи
- е) 1 ўқувчи

2.2.2. Синфдан ташқари ишнинг қайси шакли мажжуд.

- а) мажбурий
- в) мажбурий ихтиерий
- с) ихтиерий
- д) барча жавоб тугри

3 - асосий масала бўйича ўқитувчининг мақсади: Моҳир қўллар тугарагини ўтқизиш усуллари. Ўқувчиларга Меҳнат ва Меҳнат қишиларига муҳаббати-ни сингдириш қонструкциялаш фикрини уйғотишдир.

Идентив ўқув мақсадлари

3.1. Моҳир қўллар тугарагининг вазифасини таърифлайдилар.

- 3.1. Моҳир қўллар тугарагида килинадиган амалий ишларни санайди.
- 3.3. Тугаракда килинадиган амалий ишларнинг бир-биридан фарқини ажратади.

3 - асосий масаланинг баёни

Тугарак ишини шундай ташкил этиш куйи синф ўқувчиси ҳам узининг ижодий фикрини амалга ошириш имконига эга булсин. Тугарак учун албатта алоҳида хона керак булади.

Моҳир қўллар тугарагидаги материаллар ва асбоблар 1-3 синф ўқувчиларининг ешларига жисмоний ривожланишига мувофиқ булиши зарур.

Моҳир кулар тугарагида ўқувчилар куйидаги амалий ишларни бажариши лозим.

1. Табиатшунослик, математика, узбек тили фанлари бўйича кургазмали ўқув куролини тайерлаш.

2. Китобларни тузатиш ва муковалаш.

3. Турли коллекцияларни жихозлаш.

4. Синф хонаси коридорини безаш учун нарсалар ясаш.

5. Фанерадан турли шакллар киркиш.

6. Егочни куйдириб ва уйиб нарсалар ясаш.

7. Лойдан нарсалар ясаш.

8. Табиий материалдан кургазмалар янги йил арчаси учун нарсалар ясаш.

9. Конструкцияси мураккаб булмаган хилма-хил харакатланувчи моделлар приборлар макетлар ясаш.

10. мактаб ва уй жихозларини ясаш.

Моҳир қўллар тугарагида ишлаб чиқаришга табиат кучогига уюштириладиган экскурсияларнинг ахамияти каттадир.

Тугарак рахбарининг вазифаси болаларга фақат киркиш кесиш елимлаш эмас балки ўқувчиларга материал нимадан ва кандай ясалганлигини тушунтириб беради. Тугарак режаси рахбар одатда синф рахбарлари ташкилотчи билан хамкорликда бир йилга тузади. Режага тугарак кайси иш тури билан шугулланиш ва шу иш турлари бўйича кандай амалий ишлар амалга оширилиши кайд этилади. Режадаги ишлар оддийдан мураккабга утишни тахминлаш учун кийинлик даражасига кура жойлаштирилади. Режада экскурсиялар хал этилади. Тугарак режасини мактаб директори тасдиклайди.

Назорат топшириқлари

3.1.1. Тугарак рахбари синф рахбари ва биргаликда режани канча вақтга тузилади?

а) 1 ойга

в) 2 ойга

с) 5 ойга

д) 8 ойга

3.1.2. Тугарак режасини ким тасдиклайди?

а) илмий булим мудири

в) директор муовини

с) тасдиклаш шарт эмас

д) тугри жавоб йук

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мавлянова Р.А. ва бошқалар. Меҳнат ва уни ўқитиш методикаси. Ўқув қўлланма. Т.: ТДПУ. 2007.

3-мавзу. Апликация ишларининг бажарилиши ва унинг турлари

Ажратилган соат – 4

Машғулот тури – маъруза

Асосий масалалар

1. Апликация (коплама) ҳақида тушунча.
2. Геометрик шакл апликациялари.

Таянч тушунча ва иборалар: геометрик, орнамент, сюжет, тасвирлаш, декортив, фон, флористовка, предметлар.

1 - асосий масала бўйича уқитувчининг максоди.

Талабаларга апликация тарихи апликация ҳақида тушунча беришдан иборатдир.

Идентив ўқув максادلари.

- 1.1. Апликация тарихини сўзлаб берадилар.
- 1.2. Апликация маҳносини таърифлайдилар.
- 1.3. Апликациядан бошланғич синфларда фойдаланишнинг ҳозирги ахволи.

1 - асосий масаланинг баёни.

Апликация тасвирлаш техникасининг турли формаларини киркиш ва уларни фон тарзида қабул қилинган материаллар ҳисобига мустахкамлашга асосланувчи туридир.

Апликация тушунчаси хусусиятлари ва фактура материалларига кура хилма-хил бажарилиши техникасининг ухшашлиги билан бирлашган бадий асарларни яратиш усулларини уз ичига олади. Хар бир материал апликациясининг бажариш техникасига жиддий таҳсир курсатувчи хусусиятларига эга масалан коғоз лимон дарахтлар пустлоклари фонга турли елимлар билан епиштирилади.

Апликация - бадий асарларни яратишнинг энг содда ва осон усулидир. Бунда тасвирнинг асоси сакланади. Бу апликациядан факат безаш максодидагина кургазмали куроллар турли уйинлар учун кулланмалар уйинчоклар байроклар сувинерлар деворий газеталар стендлар кургазмалар ва кастюмларни тайерлаш эмас балки картина пано накшларни ва шу кабиларни яратишда ҳам кенг куллаш имконини беради.

Декоратив апликация - у накш гулларидан ташкил топиб алохида-алохида тасвирлар шох кузикорин куш машина одам уй ва шу кабилардан таркиб топувчи предметли ходиса харакатлар уйгунлигини акс эттирувчи сюжетдан иборат булиши мумкин.

Апликация 2500 йил мукаддам кучманчи халкларда пайдо булган. Апликация билан кийим бош турар жойлар безатилган. Бу ишда улар тери муйна наमतдан фойдаланилган.

Апликация турлари халкларда материаллардан тайерланган. Масалан, екутлар апликация ишида пустлокдан фойдаланишга буялган пустлокдан килинган апликациялар улар утовларини безашган.

Газмолдан апликация материали сифатида анча кейинрок фойдаланила бошланди. Газмол парчаларини фон хизматини утовчи материалга тикиб накш яратилган. Газмолдан ясалган апликация билан кийим бош уй-рузгор предметлари безатилган.

Ҳозирги кунда апликация халк санҳатида жуда кенг тарқалган.

Апликациянинг энг еш тури флароистикадир. 1960 йилда дунеда

1-рассом флористатнинг жамияти ташкил этилди.

Апликация билан шугулланиш ўқувчиларни гармоник ривожланишида катта ахамиятга эга. Апликация ижодни ривожлантиришга ердам беради фантазияни бойитади кузатувчанликни диккат ва тасаввурни активлаштиради иродани тарбиялайди рангни сезишни устиради.

Машғулотга ўқувчилар олдиндан тайергарлик куришади. Хар бир машғулот охирида ўқувчилар кейинги Машғулотда керак буладиган нарсаларни езиб оладилар. Ўқувчилар ишлаётган материалларга тежамкорлик билан муносабатда булишлари уз ишларини режалаштира билишлари материални тежамкорлик билан сарфлашлари вақтидан тугри

фойдаланишлари ва иш жойини тозо саклашлари керак. Барча иш турларини алғбомнинг унг варагига бажариш тавсия этилади. Елим билан ишлашда хул ва курук латта булиши озим. Хул латта кулга юккан клейни артиш учун куруги елимланаётган тасвирларни устидан босиш учун ва ортикча клейни артиш учун керак.

Апликация ишида асосий материалга коғоздир дазмолланган ва крахмалланган газмол булакларидан ҳам фойдаланиш мумкин. Бу материаллар билан бир каторда сомон куритилган усимлик уруг данак ва шу кабилардан ҳам фойдаланилади.

Назорат топшириқлари

1.1.1. Апликация бундан неча йил мукаддам кучманчи халкларда пайдо булган.

- а) 2100 й
- в) 2200 й
- с) 2300 й
- д) 2400 й

1.1.2. Кайси халкларда хозирги кунда апликациядан миллий кийим безашда фойдаланилади?

- а) рус тожик
- в) япония арабистонда
- с) корест бурят д) барча жавоб тугри

1.2.1. Нечанчи асрга келиб коғоздан апликация ривожланди?

- а) ХИ
- в) ХИИ
- с) ХИИИ
- д) ХИЙ

1.2.2. Апликацияни таърифланг хозирги кунда кандай ахволда сўзлаб беринг.

2 - асосий масала бўйича укутувчининг максад

Талабаларга геометрик шаклли апликация турлари унинг бажа рилиши ва лаборатория Машғулотида бажаришдан иборат.

Идентив ўқув максадлар.

2.1. Геометрик шаклли апликацияни таърифлайди.

2.2. Геометрик шаклли апликацияни кандай гурухларга ажратиш мумкин айтиб беради.

2.3. Геометрик фигуралардан предметли апликацияларни тушунтиради.

2 - асосий масаланинг баёни

Бажарилиш техникасига кура апликациянинг энг оддий турларидан бири геометрик апликациялардир. 1-3 синфлар ўқувчилари геометрик шаклли апликацияларни бажаришда куйидаги билимларни эгаллайдилар.

1. Геометрик шаклар: квадрат тугри бурчак учбурчак айлана коғоз булагидан ва улчов асбоблари ердамида хосил булиши ҳақидаги мавжуд билимларни мустахкамлайдилар.

2. Бадиий дидни устирадилар. расм дарсларида доира квадратда орнаментлар тузиш бўйича олинган билимларни чуқурлаштиради.

3. Айрим предметларни деталма-детал Таҳлил килиб геометрик шаклларни тугри идрок этишни тугри урганадилар. Масалан, арча бир-бирига учбурчак ухшайди еки юк машинаси турли улчамдаги тугри бурчаклардан гилдираги айланадан айланмадан ташкил топган.

4. Болаларнинг купи узунасига кундалангига кисман ва катлам икки кисми кирикишнинг тугри кисмига тенг кисмларига каби тушунчалари мустахкамланади.

5. Болалар ранглар уйғунлигини тугри танлашни урганадилар.

Уларда эстетик дид тарбияланади.

Куп рангли апликацияларни киркиш анчагина мураккаб иш булиб тасвирларни кисмларга ажратиш билан алоқадордир. Бу турдаги апликацияларни бажаришда фонни танлаш муҳимдир. Фон ифодаланади-

ган предметлар рангидан очрок булиши керак. Ана шунда предмет худди буртиб тургандек еркин куринади. Хаммаси уйланган компазхияга боглик. Фонда жойлашадиган деталлар ранги хам шундай тананади, деталларнинг табиий жойлашиши ва улар улчамларининг уйгушлигига эҳтибор бериш керак.

Бу ишларни бажаришнинг бир неча усуллари мавжуд. Айрим деталлар контурларни олдиндан белгиламай киркилади. Айрим деталлар эса белгиланган натура эскизлари бўйича киркилади. Аппликациянинг ифодалигига жонлилигига эришишнинг усуллари куп. Айрим деталларнинг таг кисмида кесиклар килиниб елимлашда бошка когоз куйилади.

Декоратив аппликация узининг орнаментлилиги шаклининг умумлашганлиги ранги билан ажралиб турувчи тасвирлардир. Ранг еки шартли булиши шарт. Когоздан килинадиган декоратив аппликация кенг кулланилади. Аппликациянинг бу тури билан табрик телеграмалар таклифномалар алғбом ва шшу кабилар безатилади.

Сюжетли аппликация компазхиясига кура оддий ва мураккаб булиши мумкин. Мураккаб сюжетли аппликация эртақлар хикоялар ва шу кабиларга иллюстрация сифатида ясалади. Агарда сюжет оддий булса тасвирларни олдиндан белгиланмай кркиши мумкин.

Мураккаб сюжетли аппликация хам сюжет танлашдан бошланади. Агарда сюжетни ўқувчининг узи уйлаб топган булса бу расм чизиш малакасига эга булса унда овал сюжетнинг расми сунгра расмлар деталлари чизилади ва киркиб олинади. Айрим деталлар турли рангдагир когозлардан киркилади. Мавзули аппликация махлум мазмунини акс эттириш лозимлиги у бадий асар учун иллюстрация аппликация плакат булиши мумкин. Бадий мавзу ликастия иши предмети формасини асосий пропорстияларини кисмларнинг узаро алокасини манзаранинг ва нарсаларнинг хажмини рангини соя ва еруглик тушаётган томонини муносиб ранг бериб курсатиш кабиларни ифодалаши керак.

Назорат топшириқлари.

2.1.1. Геометрик накш элементларига нималар киради?

- а) барг дарахт
- в) сарик ранг
- с) жониворлар
- д) кушлар

2.1.2. Геометрик шаклли аппликацияларни кандай турдаги аппликацияларга ажратиш мумкин?

- а) предмет
- в) сюжетли
- с) декоратив
- д) орнамент
- е) инструктаж

2.2.1. Геометрик шаклли аппликацияни таърифланг.

2.2.2. Геометрик аппликация бадий дидни устиради. Расм дарсларида доира квадратда орнаментлар тузиш бўйича олинган билимларни чуқурлаштиради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мавлянова Р.А. ва бошқалар. Мехнат ва уни ўқитиш методикаси. Ўқув қўлланма. Т.: ТДПУ. 2007.

4-мавзу: Қишлоқ хўжалик меҳнати дарсининг мазмуни ва уларни ўтказиш методикаси

Ажратилган соат – 2

Машғулот тури - маъруза

Асосий масалалар

1. Талабаларга қишлоқ хўжалиги меҳнати ҳақида тушунча бериш.
2. Таҳлил этиш ва ўтказиш усуллари тушунтириш

Таянч ибора ва тушунчалар: резавор, қишлоқ хўжалиги, илдиз поя, жонли табиат, декоратив усимликлар, фикус, камелия.

1 - асосий масала бўйича уқитувчининг мақсади

Талабаларга қишлоқ хўжалик меҳнати ҳақида тушунча бериш ташкил этиш ва ўтказиш усуллари тушунтириш.

Идентив ўқув мақсадлари.

- 1.1. Бошланғич синфда қишлоқ хўжалиги меҳнатини ташкил этишни таърифлайди.
- 1.2. Қишлоқ хўжалиги меҳнати дарсида синфда қилинадиган ишларни мазмуни тушунтиради.

1-асосий масаланинг баёни

Меҳнат таълими дастурининг қишлоқ хўжалиги ва энг куп тарқалган гул декоратив сабзавот мева ҳамда резавор мева усимликларини устириш ҳақидаги билимлар мазмуни белгилаб беради.

1-синф ўқувчилари жонли табиат бурчагида хона усимликларини парвариш қиладилар. Мактаб гулхонасида улар гуллар устирадилар йирик уругли бир йиллик усимликларни парвариш қиладилар. Экинзорда кучат экиб уни авайлаб устирадилар. Резавор мева боғидаги ишларда катнашадилар ҳазонларни туплайдилар туқилган меваларни териб оладилар.

Мактаб экинзори ва гулхонаси жонли табиат бурчаги ва резавор мева боғидаги ишларни биргаликда ташкил этиш ўқувчиларнинг усимликлар ҳақидаги билимларини қуникма ва малакаларини такомиллаштириш имконини яратади. Дастур экинзорда назарда тутган иш хажми ва иш тури Меҳнат операстияларини бажарилиши мураккаблигига кура одатда гулхонадаги иш хажми ва турларидан фарк қилмайди.

Катта шаҳарлардаги мактабларда болаларнинг Меҳнатлари мактаб ховлисини туман мактаб ойлашган декоратив кукаламзорлаштиришга қаратилган бўлиши мумкин. Уқитувчига ўқувчиларнинг Меҳнатларини мактаб участкасида гул декоратив усимликларни устириш билан чеклаш ҳукуқи берилган. Бу экинлар мисолида дастурда назарда тутган билим ва Меҳнат малакаларини бериши мумкин.

Кичик мактаб ешидаги болалар қишлоқ хўжалиги Меҳнатини беришнинг асосий вазифаси ўқувчиларда Меҳнатни севишга яхши муносабатини усимликлар тугрисида маълумот беришга топтиришдан иборатдир. Болалар бир қатор қишлоқ хўжалик ишларини бажаришни урганиб усимликларни устиришнинг оддий малакаларини эгаллабгина қолмай балки муҳим қишлоқ хўжалигига Меҳнатни севишлари жамоа бўлиб Меҳнат қилишни қуйилган мақсадга қатъият билан эришишни урганиб олишлари керак. Болаларнинг тажриба ишларига жалб этилиши табиатга илмий билимга қизиқишни уйғотади ва устиради уларда синчиковлик ҳамда қузатувчанликни ривожлантиради. Дастур жонли табиат бурчагида ҳам мактаб участкасида ҳам усимликлар билан ўтказиладиган тажрибаларнинг тахминий мавзусини тавсия этади. Уқитишнинг биринчи йилида қишлоқ хўжалиги Меҳнати дарсларининг вазифаларидан бири ўқувчиларни усимликларнинг уругдан уруггача усиши уругдан қупайиши билан танишадилар.

Уруг учун намлик зарур. Уругдан илдиз поя барглар гунчалар гуллар ва мевалар пайдо булади. Болаларда уругга булажак усимликнинг куртаги тарзида юзага келган кизикишни куллаб кувватлаш мухимдир. Меҳнат дарсларини синфда ҳам мактаб участкасида ҳам муваффакиятли ўтказишнинг асосий шarti барча болаларнинг иш билан банд булишидир. Шунинг учун ҳам бу дарсларга тайерланишда Меҳнат жараенида болаларни уюштириш йулларини пухта уйлаб чикиш лозим.

Агарда синфда 30 тадан ортик ўқувчи булса синфни икки гурухга ажратиш мақсадга мувофикдир. Масалан: синфга ажратилган жойда уруг экиш билан банд булса иккинчиси болаларга яхши таниш булган ишни мустакил бажаради. Кейинги дарсда группалар урин алмашади. Ўқувчиларни мактаб участкасига олиб чикишда уларга хатти-харакат коидаларини эслатиш лозим. Йулакда югурмасдан харакат килинса утлар оек остида топталмайди. Айникса хаскаш кетмон каби дехкончилик асбоблари дуч келган жойга ташланса утган одамнинг оекгига урилиб жарохатланиши мумкин.

Агарда кишлок хужалиги экинларини парвариш килиш иши уларнинг усиш ва ривожланиши болалар томонидан мунтазам кузатилишини ташкил этмаса кишлок хужалиги Меҳнатининг билим бериш борасидаги ахамияти йукка чикиши мумкин. Бола уйлашни урганиши учун уни факат прредметаги асосий нарсани томоша килишга эмас балки кура билишга ҳам ургатиш лозим.

Назорат топшириқлари

1.1.1. Бошланғич синфда кишлок хужалиги дарсида ўқувчилар қандай ишлар билан шугулланадилар?

- а) когоз картондан макетлар ясайди
- в) газлама билан ишлайди
- с) турли макетлардан макет ясайди
- д) автомобил моделлари ясайди

1.1.2. Кишлок хужалиги макети дарсларида ўқувчилар синфда нима ишлар килишади?

- а) мусобака уйнайдилар
- в) парталарни тозалайдилар
- с) кургазмали курол ясайдилар
- д) макетлар ясайдилар

1.1.3. Кишлок хужалиги дарсида килинадиган ишларни Таҳлил килиб беринг.

1.1.4. Кишлок хужалиги Меҳнати утишдадан мақсад нима?

1.1.5. Кишлок хужалиги Меҳнати дарси дастурида неча соат курсатилган?

- а) 1-синфда 5 с
- в) 2-синфда 6 с
- с) 3-синфда 7 с
- д) 3-синфда 8 с
- е) 2-синфда 9 с

2 - асосий масала бўйича уқитувчининг мақсади:

Талабаларга кишлок хужалиги Меҳнати дарсини ўтказиш усулларини ургатишдан иборат.

Идентив ўқув мақсадлари.

1.1. Кишлок хужалиги Меҳнати дарслари учун календарғ тематик режа тузадилар.

1.2. Кишлок хужалиги Меҳнатини мазмунини сўзлаб берадилар.

1.3. Кишлок хужалигини ўтказиш усулларини тақдорлайдилар.

2 - асосий масаланинг баёни.

Дарс мавзуси: "Ўқув тажриба участкасида ишлаш" Дарснинг мақсади: 1. Ўқувчиларни мактаб участкасида ва синф учун ажратилган жой билан таништириш.

2. Мактаб участкасидаги асосий усимликлар билан таништириш.

Дарсда ишлатиладиган асбоблар: каскаш, белкурак, замбил, челак ва ахлатни олиб бориб ташлаш учун саватлар.

Дарс мазмуни.

1. кишлоқ хўжалиқ Меҳнат ва одам табиатини қандай узгартириш ҳақида кириш суҳбати.

2. Мактаб участкаси билан танишиш. Унинг таркибий қисмлари гулхона сабзавот участкаси резавор мева боғи дархтзор зоология бурчаги.

Болалар мактаб участкасининг бир қисмидан иккинчисига утар эканлар усимликларни куриб чиқадилар уларнинг номларини ташқи тузилишлардаги ухшашлик ва фарқларини айтадилар. Масалан, резавор мева боғида болалар мевали дарахтлар ва резаворли буталарни сабзавот участкасида илдизмеваларни помидор билан кеслайдилар.

Йул-йулақай юқори синф ўқувчиларининг резавор мева боғ экинзор дарахтзорни парвариш қилиш ишларини қузатадилар.

3. Дарсларнинг амалий қисми.

Болаларда ўқув тажриба участкасида нималарни қурганликларини қурилган гул ва усимликлар номлари суралади.

Қузатишларнинг умумий мавзуси қуз қелиб қунларнинг совуши емгирнинг бот-бот егиши дарахт ва буталарнинг қузғи либоси дастлабки совуқлардан очик жойдаги усимликларнинг сулиши совуқдан сакланиш қабилардир.

Болаларда Меҳнатнинг ҳар хил турлари атрофдагиларнинг қилаётган Меҳнатлари ҳар қимнинг узига топширилган иш билан машғуллиғи тугрисидаги тасаввурини шаклланиши учун атрофдагилар Меҳнатини қузатишни ташқил этиш мақсадга мувофиқдир.

Дарс мавзуси: ҳона усимликларини парвариш қилиш ойнанинг охириларида утқазилади.

Дарснинг мақсади:

1. Болаларнинг ҳона усимликлари ҳақидаги билимларини аниқлаш.

2. Болаларда усимликларнинг уларни ҳар бир қисмининг тузилиши усимликларнинг усиши ривожланиши ва қупайиши ҳақида дастлабки тасаввурларини шакллантириш.

3. Ҳона усимликларини парвариш қилиш ҳақида қоидалар билан таништириш. тупрокни юмшатиш барғларни поясини ортиш ва ювиш тувак тағликни артиш ва ювиш.

Дарснинг жиҳозлари:

Қалин барғли ҳона усимликлари учун тоғоралар илик сув тупрокни юмшатиш учун туплар тоза латта мачолка.

Дарснинг мазмуни.

Синфда бор булган ҳона усимликлари ҳақида кириш суҳбати. Бу дарсда ўқувчиларни усимликларнинг шакли уларнинг асосий қисмлари билан таништирилади.

Дастлабки дарсларда ўқувчиларнинг диққати фақат усимликларнинг ташқи тузилишига қаратилганди. Энди уларни усимликларни айрим турларининг функсиялари билан таништириш вақти қелди. Усимликка илдиз нима учун қерак? Усимликка поя нима учун қерак?

Суҳбат якунида усимликларнинг усиши учун зарур булган шароитлар тупрок об-ҳаво сув ҳақидаги болалар тасаввурларини аниқламоқ қерак.

Уқитувчи синфдаги барча ҳона усимликларининг барча қисмлари илдиз поя барғлари яҳни аниқ қуринадиган қисмларини навбатма-навбат қуриб қикишини тақлиф қилади. Болалар усимликлар ва улар қисмларининг номларини айтадилар.

Турли усимликлар турлича парваришни талаб қилади барча усимликларнинг яҳши усиши учун уларнинг хусусиятларини билиш қерак.

Масалан, алоэ иссиқлик ва еруғликни жуда еқтиради плюш эса еруғликни тушмайдиган жойда ҳам бемалол усаверади.

Уқитувчи болаларни усимликларни парвариш қилиш бўйича ишларни ташқил этади уларни барғ ва пояларни намланган латта ва мачолка билан артиш тупрокни маҳсус таёқча билан намлатиш усимликларни сугориш гултувак ва тағликни ювиш усуллари билан таништирилади.

Маълум миқдордаги усимликларни болаларнинг кичик группасига бириктириш ва бу группага мазку операстияларни навбатма-навбат бир хона усимлиги билан ўтказишни топшириш мумкин.

Дарс якунида болаларнинг диққатини кум-кук булиб яшнаган усимликка албатта жалб килиш мумкин.

Дарснинг мавзуси: Тажриба март ойининг бошларида утказилади.

Дарснинг максади:

1. Болаларни пиезбошидан пиез устириш билан таништириш.
2. Пиезбоши кучат яшиқлар ва гул тувақларига ўтказиш усулларини курсатиш.
3. Пиезнинг усиши ва ривожланишига еруглик иссиқлик ва намликнинг таҳсирини тажриба билан таништириш.

Дарснинг бориши:

1. Усимликларни купайтириш усуллари пиезбошининг тузилиши ҳақида кириш суҳбати.

2. Кучат

Тупрокнинг тозалигини аниқлаш уни тозалаш. Яшиқ тагини майда килиш тупрок солиш. Тупрокни текислаш ва зичлаш. Чизгич ва кучат таекачаси ердамида тупрок устини узунасига ва кундаланг разметка килиш. Чизиклар кесишган жой пиез ва экиладиган жой булади. Каторлар ораси ва каторлардаги пиезлар орасидаги масофа тахминан 6 см булади.

Дарснинг мавзуси:

Баҳорнинг илк келишини тиник осмон ва ниш отиб чикаетган майсаларни кузатиш. Тол ва теракдан новдалар киркиб олиниб улар сувли идишга солинади. Бир неча кундан сунг бу новдаларда куртаклар пайдо булади. Укитувчи болаларга новдаларни диққат билан кузатиб боришини куртаклар барг езиши биланок узига бу нарсанинг дархол маълум килишини тайинлайди. Шишалардаги новдалар унданги куртаклар раси тадрижий равишда чизилиб борилади. Сунгра болалар экан нарсаларида руй берган жараенни кузатишлари асосида суҳбатлар олиб борилади.

Назорат топшириқлари

2.1.1. Кишлоқ хўжалиқ Мехнат дарсларида ўқув тажриба участкасида ишлаш ва хона усимликларини парвариш килиш мавзуларининг бир-биридан фарқини ажратиб беринг.

2.1.2. Усимликлар нималар оркали нафас ва озука моддалари олади?

- а) пояси оркали
- в) илдизи оркали
- с) барглари оркали
- д) куртак гунча оркали

2.2.1. Усимликлар усиши учун нималар зарур?

- а) тупрок об-хаво сув
- в) тупрок емгир
- с) тупрок емгир
- д) тупрок кумлик
- е) барча жавоб тугри

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мавлянова Р.А. ва бошқалар. Мехнат ва уни ўқитиш методикаси. Ўқув қўлланма. Т.: ТДПУ. 2007.

5-мавзу: Ўқувчиларни касб-хунарга қизиқтиришда мутафаккирлар меросидан фойдаланиш

Ажратилган соат – 2

Машғулоти тури - маъруза

Асосий масалалар

1. Ўзбек халқ тарбияшунослиги ва меҳнат тарбияси .
2. Мутафаккирларнинг меҳнат тарбияси ҳақидаги фикрлари.

Таянч тушунча ва иборалар: Маориф, арбоб, анъана, янгибозор, шахс, казиш, найза, гоя, шарк ,анжуман, андоза, зехн, хис, фикр.

1- асосий масала бўйича уқитувчининг мақсади:

Ўқувчиларга ўзбек халқ тарбияшунослиги ва Меҳнат тарбияси ҳақида тушунча бериш, куникма ва малакаларини шакиллантириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 3.1.Тарбияшунослик ҳақида тушунча барадилар.
- 3.2. .Ўзбек халқ ижодиётида Меҳнат тарбиясининг урнини курсатадилар.

1-асосий масаланинг баёни:

Халқ тарбияшунослиги деганда оддий Меҳнаткаш халқ яратган ва авлоддан авлодга утиб келаётган тарбия борасидаги қарашлар, гоялар, тажрибалар, урф-одат ва анъаналарнинг мажмуаси тушуналади. Бу халқнинг узи яратган топишмоқ, матал, мақол, эртақ,латифава дostonларда уз ифодасини топган.

Ўзбек халқ тарбияшунослигида Меҳнат тарбияси ва касб-хунар эгаллаш бола камолатининг бош омили сифатида талкин қилинади. Бу омиллар болаларга Меҳнат ва Меҳнат ахлини кадрлашга, касб-хунарни эгаллашга ургатади. Ўзбек халқ мутафаккири, халқ маорифи арбоблари ва маърифатпарвар шоирларнинг Меҳнат,касб-хунар тугрисидаги қимматли фикрларнинг биз учун ахамиятли томони шундан иборатки, улардан ёш авлодни меҳнацеварлик руҳида тарбиялаш воситаси сифатида мактабларда кенг фойдаланиш мумкин.

Халқимиз асрлар давомида яратган саноксиз дурдоналари орасида меҳнацеварлик ва касб-хунар урганиш мавзусига оид мақоллар хали салмоқли урин туттади. Буларда халқ турли масаллар, ухшатишлар воситаси билан ёшларни Меҳнатни севишга ундайди.

Шунингдек халқ тарбияшунослигининг нодир ёдгорликлари саналган «Алпомиш», «Гуругли», «Рустамхон», «Кундуз билан Юлдуз» каби бошқа дostonларда ҳам Меҳнат ахли ва хунармандларнинг муъжизалар яратишга қодирлиги улугланади. Бу дostonлардаги турли хунар эгаларининг Меҳнат фаолиятлари тасавирланган эпизодларни уқиган киши халқ меъморчилик, наққошлик, тоштарошлик,заргарлик билан шугулланувчи кишиларга, дехончилик, чорвачилик , овчилик ва бошқа касб захматқашларига катта хурмат билан қараганлиги, бу соҳаларда ҳам қобилиятли ва уз қасбининг мохир усталари етишиб чиқилини орзу қилганлигини билиб олиш қийин эмас.

Хулоса шуки, ўзбек халқ оғзаки ижоди материалларида Меҳнат тарбияси ва касб-хунар таълими ҳақида гап юритилар экан, уни амалга оширишда халқимиз қадим замонлардан бери қулланиб келаётган ва синовдан утган, ҳозиргача уз қимматини йуқатмаган усул ва воситалар ақс этирилган. Халқ тарбияшунослигидаги Меҳнат тарбияси ва касб-хунар таълимининг урганиш ва уларнинг мактаб тарбиявий ишлардаги услуб ва воситалар билан уйғунлаштириш тарбиявий ишимизнинг самарадорлигини оширишда муҳим омиллардан бири сифатида хизмат қилган булар эди. Бунинг учун халқ тарбияшунослигида Меҳнат тарбияси ва касб-хунар таълимига доир материаллардан дарс ва дарсдан талшқари тарбиявий ишлард, болани Меҳнат севарлик руҳида тарбиялаш ва қасбга йуналтириш мавзусидаги суҳбатлардан фойдаланиш бўйича методик тавсиялар

ишлаб чиқиш айна муддаодир. Халк тарбияшунослигидаги меҳнат тарбияси ва касбга йуналтириш гоյларини ёш авлодимиз онгига сингдириш, уларни халк оммасининг илгор Меҳнат ва хунармандчилик анъаналарига бефарк карамасликка ургатиш уқитувчиларнинг мукаддас бучидир.

Назорат топшириқлари:

1.1.1. Узбек халк орасида меҳнат тарбиясининг қандай ахамияти бор.

- а) Меҳнат тарбияси, ушиб келаётган ёш авлодни меҳнатсевар, комил инсон қилиб тарбиялашдан иборат.
- в) Меҳнат тарбияси ёш авлодни қучли, қурқмас қилиб тарбиялашдан иборат.
- с) Меҳнат тарбияси ўқувчиларни бирлашишга, жамоа бўлиб ҳаракат қилишга ундайди.

1.1.2. Узбек халк тарбияшунолиги деганда нимани тушунасиш. Фикрингизни ифодалаб беринг.

1.2.1. Меҳнат тарбияси, халк ижодининг қайси жанрида уз ифодасини топади.

- а) фақат топишмоқ, эртақ жанрида
- в) дostonлар ва шеърларда
- с) Меҳнат тарбияси халк ижодининг ҳамма жанрида уз ифодасини топган .

1.2.2. Топишмоқларда нима учун меҳнацеварлик ҳақида фикр юритилади.

- А) Топишмоқларнинг жавоби оддий бўлиши учун .
- В) Бошқа мавзулар кенг берилмагани учун.
- С) Болаларни аклини шакиллантириш, мустаҳкамлаш ва эзгуликка чорлаш учун.
- Д) Топишмоқлар тез эсда қолиши учун.

2-асосий масала бўйича уқитувчининг мақсади:

Талабаларга мутафаккирларнинг мероси ҳақида тушунча бериш ва уларнинг қуниқма ва малакаларини шакиллантириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 2.1. Мутафаккирлар ижодидаги Меҳнат тарбиясини тушунтириб берадилар .
- 2.2. Алломаларнинг Меҳнат тарбияси ҳақи даги фикрларини курсатадилар

2-асосий масаланинг баёни:

Буюқ мутафаккирларнинг Меҳнат тугрисидаги халк мақоллари ва ҳикматли сузлари болалар онгига, дунёқарашига ижобий таъсир курсатади.

“**Авестода** ” инсонда олий мавжудод сифатида Меҳнат қилиш, моддий ноз-нематлар яратиш ва ишлаб чиқариш, қобиляти мавжуд. Инсон бу қобилятни ишга солмас экан, у инсоний қиёфасини йукотади, ваҳшилашади, ёвузлашади. Иккинчидан Меҳнат инсодаги инсониликни курсатади, унинг маънавий хатти-харакатини ва хулқ атворини баҳолашда асосий мезон бўлиб хизмат қилади.

Демокрит (эр. ав.460-370) уз асарларида «таълим Меҳнат асосидагина гузал нарсаларни ҳосил қилади» деб курсатиб утади ва тарбия ишида Меҳнатнинг роли жуда катта эканлигини тақидлайди. Демокрит доимо Меҳнат қилиб туришни талаб қилади. «Меҳнатга одатлана борган сари Меҳнат энгил бўлиб қолади» дейди.

Аристотель (эр.ав.384-322.) болаларга ақлий тарбия билан жисмоний Меҳнат тарбиясини беришини таъқидлайди: бунда у болаларни хаддан ташқари чарчатиб қуймаслик кераклигини айтиб, уларнинг организими мустаҳкамланиб олгунча энгил ишлар билан шугуллантиришни тавсия қилиди. Аристотельнинг фикрича, Меҳнат тарбияси боланинг ирода, хулқ одатлари ва қуниқмалари, истеъдодининг таркиб топишида муҳим роль уйнайди.

Уша вақтларда хунармандларнинг оиласи ва устахоналарида болаларни шогирд килиб олиб бориш хунар ургатиш расм була бошлади. Шогирдлар Меҳнат килишни шу Меҳнат жараёнинг узибда урганар эдилар, улар Меҳнат куникмаларини эгаллаб, чаккон ва эпчил ишлайдиган булиб коладилар.

Урта осиеда купчилик дехонлар ва хунармандларнинг угиллари учун ёзувни билиш ва савод чикариш ортикча нарса деб каралган. Хунар тугрисидаги билимлар одатда, мактабда уkitилмасдан, балки, якка шогирдлик тартибида уkitилар эди.

Касб деярли одатда углига мерос булиб утарди, стехларда кпсб ургатишнинг баъзи бир тизими вужудга келган эди. М: этикдуз дастлаб уз углини шогирд килиб олар ва касбини ургатар эди.

Шундай килиб, Меҳнат ва касб ургатиш бола шахсининг ри вожи учун зарур булган мухим педагогик масала сифатида олдинга суриладики, бунда эртак кахрамонларининг хеч бири факат меҳнацевар ва маълум бир касбни эгаллабгина колмасдан, балки илмли, жисмоний соғлом ва маънавий камолатга эришган ахлокий пок кишилар сифатида тасвирланади. Шундай экан, ёшларнинг акл идрокли, фахм-фаросатли тадбиркор ва мохир хунарманд булиб етишишларининг бош омили таълим-тарбия хамда хунар урганишлари окибатида таркиб топган маънавий фазилатлар ва жисмоний камолатнинг мажмуаси дедкаралмоги керак.

Назорат топшириқлари:

2.1.1. Урта осиеда феодализм даврида хунар тугрисидаги билимлар кандай урганилар эди.

- а) Болалар узлари укиб билиб олар эдилар.
- в) Шогирдлик тартибида уkitилир эди.
- с) Мактабларда урганар эди.

2.2.1 “Доимо Меҳнат килиб туришни ” талабкилади, “Меҳнатга одатлана борган сари Меҳнат енгил бувлиб колаверади ” кайси алломанинг асарида берилган.

- а) “Авестода ” берилган
- в) Платоннинг асарларида берилган
- с) Демокритда тулик берилган
- д) Аристотель асарларида берилган

2.2.2. Аристотель яшаган вақтларни топинг .

- а) 384-322
- в) 460-370
- с) 427-347

IV-СЕМЕСТР

1-мавзу: Меҳнат дарсларининг ишланмасини тузиш

Асосий саволлар

1. Меҳнат таълими бўйича ДТС ни мақсади ва вазифалари.
2. Меҳнат таълими йўналишларининг мазмуни ва моҳияти.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: ДТС, ўқув дастур, таълим йўналишлари, таълимий тарбиявий мақсад.

Мавзуга оид муаммолар:

1. Сизнингча, меҳнат таълими бўйича ДТС қандай мақсадга йўналтирилган. ДТС ни ўрнини бошқа давлат қонуни эгаллаш мумкинми?
2. 1-4 синф меҳнат таълими ўқув фани таркибига қуйидаги курслари киради:
  - а) Умумий ва бадий меҳнат: б) Умумий технология асослари. Сизнинг фикрингизча бу курслар қаторига қандай қўшимча курслар киритиш мумкин?

1-асосий савол бўйича дарснинг мақсади: меҳнат таълими фани бўйича ДТС нинг мазмунини тушунтириш. Талабаларни ДТС ни мазмунини ўрганишга қизиқиш уйғотиш. Уларни изланишга йўналтириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.1. Меҳнат таълими бўйича ДТС ни тўғрисида тушунча бера олади.
- 1.2. Умумий ва бадиий меҳнат йўналишини изоҳлайди.

2 – асосий саволнинг баёни:

Ўрта мактабда ўқитиладиган меҳнат таълими фанининг мақсади-ўқувчиларни касбгача тайёргарлигини 5-синф учун узвий боғланиш заминини тайёрлашдан иборат.

1-4-синфдаги барча фанларни ўқитиш, ўқувчиларни меҳнат қилиш ва касб танлаши билан узвий боғлаб тайёрлашдан иборат.

1-4-синф меҳнат таълими ўқув фани таркибига қуйидаги курслари киради:

4. Умумий ва бадиий меҳнат;
5. Умумий технология асослари.

1-4-синфда ўқувчиларни касбга йўналтириш ишлари маҳаллий ихтиёжлар ва имкониятлардан келиб чиққан ҳолда, шунингдек исдиқболларини белгиловчи чамбарчас иборалар тавсиялари асосида ҳамда маҳаллий касб-хунар коллежлари ва академик лицейларнинг йўналишларини ҳисобга олган ҳолда ташкил этилади.

Умумий ўрта таълим мактабларининг ўқув режасида меҳнат таълими ўқув фанига 1-4 синфларда ҳафтасига 1 соатдан, 5-7 синфларда ҳафтасига 2 соатдан ва 8-9 синфларда ҳафтасига 1 соатдан, ҳаммаси бўлиб 4-8 соат вақт ажратилади.

Муҳокама учун асосий саволлар:

1. Бошланғич синф меҳнат дарсларида умумий ва бадиий меҳнат курси бўйича айрим касблар билан таништиришни ҳозирги кун талабларига тўғри келадими?
2. Бошланғич синф меҳнат дарсларида касблар бўйича дастлабки тайёргарликни амалга ошириш тўғри келадими?

Мавзу бўйича ечимини кутаётган илмий муаммолар:

1. Бошланғич синф меҳнат дарсларида турли хил материаллардан нарсалар яшаш технологияларини ишлаб чиқиш.
2. Бошланғич синфларда ҳам тадбиркорлик, ишбилармонликни ташкил қилиб моддий манфаатдор бўлиш ҳозирги кун талабларига тўғри келадими?
3. Ҳозирги шароитни ҳисобга олган ҳолда маҳаллий эҳтиёжлар ва имкониятлардан келиб чиқиб миллий хунармандчиликни ташкил қилиш.

1-амалий машғулот: Бошланғич синф меҳнат таълими бўйича ДТС нинг мазмун ва моҳияти

Дарснинг мақсади: Талабаларни бошланғич синф меҳнат таълими бўйича ДТС нинг мазмун ва моҳияти билан таништириш, талабаларда қизиқиш уйғотиш, билим кўникмаларини шакллантириш.

Идентив ўқув мақсадлари

- 1.1. Меҳнат таълими бўйича ДТС ҳақида тушунтиради.
- 1.2. Умумий ўрта таълим мактабларининг бошланғич синфларда меҳнат таълимини ташкил қилишнинг ўзига хос хусусиятларини изоҳлайди.

Керакли жиҳоз ва материаллар: ДТС, ўқув дастури, дарслик, маъруза, қўлланмалар.

Ишни бажариш тартиби:

- 1) Бошланғич синф меҳнат таълими бўйича Давлат таълим стандарти нима учун зарур эканлигини ўрганиш.
- 2) Меҳнат ўқитиш методикасининг йўналишларини ўрганиш.
- 3) Бошланғич синф меҳнат дарсларида қандай материаллардан фойдаланиш кераклигини аниқлаш.

- 4) Бошланғич синф меҳнат дарсларида ўқувчиларни касбга йўналтириш шакллари аниқлаш.
- 5) Меҳнат таълими жараёнида ўқувчиларга ақлий, жисмоний, ахлоқий, бадиий-эстетик тарбия ва таълим бериш усуллари аниқлаш.

Асосий адабиётлар:

1. Воробьев А. Меҳнат таълими ва касб танлашга йўллаш методикаси. –Тошкент: Ўқитувчи. 1980
2. Мавлонова Р. ва бошқалар. Меҳнат таълими методикаси. – Тошкент: Ўқитувчи. 1986. Мавлонова Р. Меҳнат 3- синф ўқувчилари учун дарслик. Тошкент: Меҳнат 1993 йил.
3. Мавлонова Р. Меҳнат 4-синф ўқувчилари учун дарслик. – Тошкент Меҳнат. 1995

Қўшимча адабиётлар:

- 1 Миллий истиклол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. - Т.: Ўзбекистон. 2001.
- 2 Митронин В.П., Максимов А.В. Методика и организация проведение конкурсов профессионального мастерства в ПТУ сельского профиля. -М.: Вўсх. 1990.
- 3 Муравьев Е.М. Творческие проектў по технологии обработки металлов: (5-й кл.) //Ж. Школа и производство. 2001.
- 4 Муранов Б.И. Ҳозирги шароитда ёшларнинг касбий тайёргарлиги жараёнида халқ ҳунармандчилигининг ўрни // Ж. Проблема и профессионального образования. -Т.Фан. 1996.

1-4 -синф дастури материалнинг мазмуни

Асосий саволлар

1. Бошланғич 1-4 синф меҳнат таълими дастури ҳақида тушунча.
2. 1-4 синф меҳнат дарсларида бажариладиган иш турлари.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: дастур, меҳнат турлари, қоғоз, картон, газлама, техник моделлаш.

Мавзуга оид муаммолар:

1. Бошланғич синф меҳнат ўқитиш методикасининг номлари: а) умумий ва бадиий, б) умумий технология асослари йўналишларига сизнингча яна қандай қўшимча, йўналтириш мумкин?
2. 1-4 синф меҳнат таълимини ташкил қилиш, такомиллаштириш ва ривожлантиришнинг тизимини нима деб биласиз?
3. Бошланғич 1-4 синф дастурида берилган меҳнат йўналишлари ҳозирги кун талаблари яна қандай қўшимча қилиш мумкин?

1 – асосий савол бўйича дарснинг мақсади: талабаларга бошланғич синф меҳнат таълими дастурининг тузилиши, мазмуни ва йўналишларини, дарсни ташкил қилиш усуллари тушунтириш, қизиқтириш, йўналтириш.

Идентив ўқув мақсадилари:

- 1.1. Меҳнат таълими дастури ҳақида тушунча беради.
- 1.2 Меҳнат таълими йўналишларини бир-биридан фарқлайди.

1 –асосий саволнинг баёни:

1-4 синфда меҳнат таълими дарсларидаги таълим тарбиявий вазифалар умумий ўрта таълим мактабларидаги меҳнат таълимининг умумий вазифаларидан келиб чиқиб куйидаги машғулот турлари жараёнида амалга оширилади.

1. Умумий ва бадиий меҳнат
2. Умумий технология асослари.

1-4 синф ўқувчилари коғоз ва картонни чизиклар бўйича қирқиш ва буқиш ва шу каби операцияларни бажаришни ўрганадилар. Айни бир пайтда улар деталларни турли усулларда бириктириш ва мустахкамлашни машқ қиладилар.

Газмол билан ишлаш. Бу машғулотлар билан болаларни натурал ипак ва жун толали материалларни тўқимачилик саноати махсулотлари намуна расм чизма ва берилган ўлчамлар бўйича андоза бичиб олиш билан илк бор таништиришни ўз ичига олади.

Техник моделлаш машғулотларида намуна расм ва чизмалар берилган ўлчам конструктор наборининг деталлари ёки турли материалларни қўллаб оғзаки тасвирлаш бўйича техник ўйинчоқлар моделлар ва макетлар тайёрлаш назарда тутилади.

Қишлоқ хўжалик меҳнати бўйича машғулотларда 2-синф ўқувчилари кузда ўқув тажриба участкасида ўстирилган ўсимликларнинг уруғларини тўплайдилар, ўтган йил давомида участкада қилган ишларига яқун ясайдилар мактаб кўрғазмаси учун экспонентларни ажратадилар. Шундан сўнг ўқувчилар ўқув тажриба участкасидаги ўзларига тегишли бўлган ерни қишга тайёрлайдилар яъни уни ўсимлик қолдиқларидан тозалайдилар. Табиий ва минерал ўғитлар соладилар ерни чопадилар. Бу ишлар жараёнида улар шахсий гигиена қоидаларига риоя қиладилар.

Куз ойларида 1-4 синф ўқувчилари хона ўсимликларини нур ва иссиқликка мослаб жойлаштириш билан танишадилар уларга сувни тўғри қўйиш тупрокни юмшатиш ўғитлаш гултуваклар ҳамда дераза тоқчаларини ювишни ўрганади.

Баҳорда ўқувчилар ўсимликларнинг қаламчаларини тайёрлаш ва экиш уларни парвариш қилишни ўрганадилар. Шундан сўнг ўқувчилар илдиз олган қаламчаларни гултувакларга экадилар.

Баҳорда 1-4 синф ўқувчилари билан ажратилган ерда катта ва маъсулиятли иш олиб борилади. Ўқувчилар ўзларига ажратилган ерни экинга тайёрлар эканлар ерни қайта чопадилар хаскаш билан текислайдилар. Эгат олиб қатор ораларини белгилайдилар.

Ишнинг кейинги босқичи-илдиз мевалар ва бир йиллик гул декоратив ўсимликларнинг номлари билан танишиш ва уларни экишга тайёрлашдир. Сўнгра ўқувчилар бу ўсимликларнинг уруғини сепиш ва уларни парвариш қилишни ўрганадилар. Бу иш жараёнида ўқувчилар маданий экинлар ниҳолларини бегона ўтлардан фарқлашни ўсимликларни туғри сугориш тагини юмшатиш ва шу қабиларни ўрганиб олишлари керак.

Табиий материал билан ишлаш алоҳида қизиқиш уйғотади. Ўқувчилар лой пластилин ва табиий материаллардан қушлар жониворлар эртак иштиокчиларининг шаклларини ясайдилар.

4 синфда меҳнат таълими дарсларида ўқувчилар 1,2,3 синфларда эгалланган малака ва кўникмаларидан фойдаланиб хилма-хил шаклларини ясайдилар кенгроқ доирадаги янги билим ва кўникмаларини эгаллайдилар. Бу малака ва кўникмалар уларга ишларида ёрдам беради, конструкторлик техник кўникма ва қобилиятлар асосини ривожлантиради уларнинг политехник билим даражаларини кенгайтиради ўсимликлар хаёти табиатини муҳофаза қилиш каби тасаввурини ривожлантиришга ёрдам беради.

Муҳокама учун асосий саволлар:

1. Бошланғич синф меҳнат таълими дастурида бе44дрилган иш турлари нималарни ўз ичига олади?
2. 1-4 синф меҳнат дарсларида бажарилган макет моделлардан кўрғазмалар ташкил қилиш мақсадга мувофиқ бўладими?
3. Умумий ўрта таълим мактабларида меҳнат таълими дарслари ҳозирги кун талаби даражасида ташкил этиляптими?
4. Таълим ислохатларига таянган ҳолда меҳнат таълимини самарадорлигини ошириш учун қандай ишларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ?

Мавзу бўйича ечимини кутаётган илмий муаммолар:

1. Бошланғич синф меҳнат хоналарига қўйиладиган талабларни лойиҳасини ишлаб чиқиш.

2. Бошланғич синф меҳнат дарсларини янги педагогик технологиялар ва ахборот технологиялар воситасида такомиллаштириш йўлларини илмий асослаш.
3. Бошланғич синф меҳнат дарсларида миллий хунармандчилик асосида ўйинчоқлар ассартиментини кўпайтиришни жорий қилиш методикасини такомиллаштириш.
4. Бошланғич синф ўқувчиларига техник моделлаштириш жараёнида оддий электрлаштирилган ҳаракатли ўйинчоқлар макетини такомиллаштириш усулларини яратиш.

**2-амалий машғулот: Меҳнат таълими бўйича 1-4 синфлар дастури
материалининг мазмуни**

Дарсинг мақсади: Талабларда бошланғич синф меҳнат дарсларида ҳар хил макетлар ясаш технологиясини тушунтириш, қизиқтириш, уларда ишлаш кўникмаларини шакллантириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 2.1. Макетлар тайёрлаш учун рангли қоғозлар танлай олади.
- 2.2. Макетларни кетма-кетлик ва тайёрлаш кўникмасига эга бўлади.

Керакли жиҳоз ва материаллар: рангли қоғозлар, қалам, резинка, альбом варағи, картон, қайчи, келей, қоғоз.

Ишни бажариш тартиби:

1. Макет тайёрлаш учун бирор тасвир ёки расм танлаб олинади. Бу расм жонворлар, куёнча, кучукча, қушча ёки гул, мева, полиз, экинлари бўлиши мумкин.
2. Танлаб олган расмга мос рангли қоғозлар танлаб олиш.
3. Танланган расмга мос картон олинади, картон оқ қоғоз билан клейланади.
4. Рангли қоғозлардан макетни кетма-кетлик билан бажаради.
5. Бажарган ишни картонга жойлаштирилади ва клейланади.
6. Бажарилган макетга мавзу қўйилади.

Асосий адабиётлар:

Воробьев А.И. Меҳнат политехника таълими дидактикаси. – Тошкент.: Ўқитувчи, 1992. 92-112 бетлар.

1. Воробьев А. И. ва бошқалар. Меҳнат таълими. – Тошкент: Ўқитувчи, 1992. 112-115 бетлар.
2. Меҳнат таълимдан умумий ўрта таълим мактаблари учун давлат таълим стандартлари. «Таълим тараққиёт; ИВ маҳсус сон 1999.
3. Воробьев А. и. Меҳнат таълими ва касб танлашга йўллаш методикаси. –Тошкент: Ўқитувчи. 1980. 140-150 бетлар.
4. Мавлонова Р. ва бошқалар. Меҳнат таълими методикаси. – Тошкент: Ўқитувчи. 1986. 88-90 бетлар.
5. Мавлонова Р. Меҳнат 3- синф ўқувчилари учун дарслик. – Тошкент: Меҳнат 1993, 43-62 бетлар.
6. Мавлонова Р. Меҳнат 4-синф ўқувчилари учун дарслик. – Тошкент Меҳнат. 1995, 161-165 бетлар.

Қўшимча адабиётлар:

1.	Платов В.Я Деловые игры: разработка, организация и проведение: Учебник. - М.: Профиздат. 1991..
2.	Попов Г.Х. Ўқувчининг шахсий ишини ташкил этиш. - Т.: Ўқитувчи. 1992.
3.	Пошшахўжаева Т.М., Абдурахмонова Ш. Хизмат кўрсатиш меҳнати. 7-синф учун ўқув қўлланма.-Т.: Ўқитувчи. 1994.- 112 б.

2-мавзу. Апликация ва мозайка билан ишлаш дарсларини ташкил этиш методикаси

Дарсинг мақсади: Талабларни апликация ва мозайка ишларининг мазмун ва моҳияти билан таништириш, талабаларда қизиқиш уйғотиш, билим кўникмаларини шакллантириш.

Идентив ўқув мақсадлари

- 1.3. Талабларни апликация ва мозайка ишлари ҳақида таништиради.
- 1.4. Умумий ўрта таълим мактабларининг бошланғич синфларда меҳнат таълимини ташкил қилишнинг ўзига хос хусусиятларини изоҳлайди.

Керакли жиҳоз ва материаллар: ДТС, ўқув дастури, дарслик, маъруза, қўлланмалар.

Ишни бажариш тартиби:

- 6) Бошланғич синф меҳнат таълими бўйича Давлат таълим стандарти нима учун зарур эканлигини ўрганиш.
- 7) Меҳнат ўқитиш методикасининг йўналишларини ўрганиш.
- 8) Бошланғич синф меҳнат дарсларида қандай материаллардан фойдаланиш кераклигини аниқлаш.
- 9) Бошланғич синф меҳнат дарсларида ўқувчиларни касбга йўналтириш шаклларини аниқлаш.
- 10) Меҳнат таълими жараёнида ўқувчиларга ақлий, жисмоний, ахлоқий, бадиий-эстетик тарбия ва таълим бериш усулларини аниқлаш.

Асосий адабиётлар:

4. Воробьев А. Меҳнат таълими ва касб танлашга йўллаш методикаси. –Тошкент: Ўқитувчи. 1980
5. Мавлонова Р. ва бошқалар. Меҳнат таълими методикаси. – Тошкент: Ўқитувчи. 1986. Мавлонова Р. Меҳнат 3- синф ўқувчилари учун дарслик. Тошкент: Меҳнат 1993 йил.
6. Мавлонова Р. Меҳнат 4-синф ўқувчилари учун дарслик. – Тошкент Меҳнат. 1995

Апшшқация тасвирлаш техникасининг турли формаларини қирқиш ва уларни фон тарзида қабул қилинган материаллар ҳисобига мустаҳкамлашгаасосланувчи туридир.

Бу апликациядан фақат безаш мақсадларида кўргазмали қуроллар, турли ўйинлар учун қўлланмалар, ўйинчоклар, байроқлар, сувенирлар, деворий газегалар, стендлар ва хакозаларни безашда ишлатилади.

Апликация билан шуғулланиш ўқувчиларни гармоник ривожлантиришда катта аҳамиятга эга. Апликация ижодни ривожлантиришда катта ёрдам беради тасаввурни бойитади, кузатувчанлик ва диққатни фаоллаштиради, иродани тарбиялайди, чамалаш ва рангни сезишни ўстиради.

Апликация ишини бажаришда асосий эътибор унинг умумий кўринишига қаратилиши керак. Яхши ўйланган композиция, яъни тасвирлаш лозим бўлган нарсаларни жойлаштириш аптошқациянинг муваффақиятининг гаровидир.

Тасвирлаш лозим бўлган нарсалар ёрдамда фигура ва нарсаларнинг ҳолати аниқланади, тасвирланган ҳодисаларнинг уйғунлигига эришилади. Тасвирнинг барча деталлари, ҳатто энг кичиклари ҳам қоғоздан қирқилади, уларни чизмаслик керак.

Тайёрланган деталлар елимланадиган сатх, **яъни** фонга жойлаштирилади ва ўйланган тасвир ҳосил қилинади, агарда бу тасвир маъқул бўлмаса деталлар бошқача жойлаштирилади. Деталларни ёпиштиришда жойни адаштирмастик учун уларнинг ўрнини қалам билан белгилаб қўйилади. Мисол тариқасида энг оддий геометрик шакл - квадратни олиб, унинг алмашилиши ҳосил қилиш учун турли ҳолатларда жойлаштириб кўрамыз. Ишни бошлаш учун марказни топиш, симметрия ўқини ўтказиш ва элементларни шунга кўра жойлаштириш лозим.

Иш мавзу ва фикрни танлашдан бошланади. Кўпинча очиқ тондаги қоғоз ва фон танланади. Апшшқация мўлжалланган тасвир ва элементлар миқдори коғозни танлашни белгилайди. Тасвир устида шиланганда асосий эътибор танланган мавзунинг мазмунига,

керакли материаллар, уларнинг ўлчамлари, рангларини танлашга каратилади. Тасвир хажмига кўра энг катта элемент асосий тематик элемент бўлиши керак.

Намуна тарикасида 1-синф ўқувчилари 8 - Март учун табрикнома ясашлари мумкин. Бу ишда болалар андоза билан ишлайдилар, тахлаш ва симметрик қирқишни эслайдилар, чамалаш кўникмаларини синайдилар ва рангли қоғоздан ингичка ок ва сариқ тўғри чизикларни қирқадилар. Куёш учун квадрат кўоздан доира киркса бўлади. Болалар ясаган гуллар турлича бўлиши мумкин. Новдалар ҳам кўлда киркилади.

Сухбатни ўқитувчи "8 Март куни" ҳақида олиб боради ва буида совға масаласини эслатиб ўтади. Энг яхши совға ўз кўли билан ясаган совғадир, Сухбатни меҳрибон бувижонларими онажаонларимиз, опа-сингилларимиз ҳақида бўлиши мумкин.

Шундан кейин намуна кўриб чиқилади, унинг элементлари, иш усуллари, керакли материаллар аниқланади ва ишнинг бориши белгиланади.

1. Табрнкнома учун қоғоз тайёрланиб у иккига букланади;
2. Кўк рангдаги қоғозга тўғри бурчак чизилади, унинг ўлчами узунасига, табрикнома устининг узунлигидан 1 см кам, энига эса энининг яримидан 2см атрофида каттарок;
3. Кўк қоғоздан қирқилган тўғри бурчак таклифноманинг устига ёпиштирилади, бунда кўк қоғоз таклифномани бўйида ҳалаюг бермаслиги учун букиш чизигининг чап томондан озгина жой қолдириб ёпиштирилади;
4. Энди куёш ва унинг нурлари учун ёй қирқилади. Бунинг учун кватрат шаклдаги қоғозни керакли ўлчамда қирқилади;
5. Намуна асосида куёш нури киркилади;
6. Оч кўк ва жигар ранг қоғоздан иккита шох киркиб, намунадагидек ёпиштирилади;
7. Гуллар киркиб ёпиштирилади.

Иш ижодий тарзда бўлганлиги учун ўқувчилар гулларни шохларга ўзлари мустақил жойлаштирадлар. Баргларни ўқитувчи тарқатган андоза бўйича қирқадилар. Табрикоманинг ички томони нақш билан безатилиб, табрик сўзи ёзилади.

Мозаика монументал декоратив саънат турларидан биридир. Турли даврларда ва турли мамлакатларда мозаика кўлланиладиган материалга кўра ҳам, нақў ва расмларига кўра ҳам ўзига хос хусусиётларга эга бўлган. Ўрта Осиё мадрасалари, мачитлар, хукмдорларнинг саройлари мозаика билан безатилган. Мозаика ҳозирги кунда монументал саънатга айланган. Мозаика билан биноларнинг • ташқи қисмлари, деворларни ва халқ, амалий саънати асарлари безатилади. Мозаика ишларида ойна, сапол плиталаридан офдаланилади. Лоасда рангли кўзгу парчаларидан ажойиб мозаика асарлари яратилади, улар куёшда бир-бирига кўшилиб ва порлаб, шодлик кайфиятини яратади.

Мозаика бу расм сатҳида айрим-айрим парчалар (қоғоз, ойна, сапо, гул тожибарглари, тухум пўсти ва шу кабилар) кўйиб чиқишдир.

1. Тухум пўстидан мозаика ишларини бажариш учун ювиб кўритилган тухум пўсти мўйкалам ёрдамида акварел бўёқлари билан керакли рангларга бўйлади.
2. Бўёк курнгандан кейин тухум пўстини танланган расмга кўра майда ва йирик бўлақларга бўлинади.
3. Тухум пўстидан мозаика килишда шундай тасвирни танлаш кержки уларнинг контурлари мумкин қадар гекис ва майда згрибугрилари бўлмаслиги керак.
4. Коитур кора қоғоз орқали ўтказилади ёки шаблондан айлантриб чизилади.
5. Аввал расм сатҳининг бир қисмига слим суртилади. У ерга тухум пўсти териби сшшлади, кейин иккинчи қисмига ҳам шу тартибда давом эттирилади.
6. Ортикча елим тоза латта билан артиб тозаланади, пўст яхшироқ ёпишиши учун устидан секни босиб кўймлади.

Бундай иш одатда энг оддий контурлардан бошланади. Кейинроқ контурлар анча мураккаблашади.

Турли мева ва сабзавот, полиз экинларининг уруғлари, данак. балик тангалари, чиганок, майда тошлар билан хилма-хил мозаика ишларини бажариш мумкин

САВОЛЛАР. 1. Апликация ишларида нималарга эътибор бериш керак.

2. Мозаика қандай саянат тури.

3. Мозаика ишларидан нималар яратилади.

ТОПШИРИҚЛАР.

1. Апликация ишларидан намуна келтиринг.

2. Мозаика ишларидан намуна келтиринг.

АДАБИЁТЛАР.

1. П-Магзумов. "Ўқувчиларнинг Меҳнатга тайёргарлик бўйича билим ва кўникмалари сифати". Т. 1994 й.

2. Х-Санакулов, М.Ҳайдаров "Бошланғич синфларда қоғоздан амалий ишлар" 1996 йил

3. Р.А.Мавлонова, Горохова, Оглуздина О "Меҳнат таълими методикаси" Т, "Ўқитувчи" 1986 йил

4. Шумулевич Н.М. "Қоғоздан техник моделлар яшаш". Т., "Ўқитувчи" 1989 й

5. Воробьев А.Ш. "Конструктрлик ва моделлаштириш" Т.,

6. Мавлонова.Р.А. "Бошланғич синф меҳнат дарсликлари". Т. 1996Й.

ҚОҒОЗДАН АППЛИКАЦИЯ ВА УНИНГ ТУРЛАРИ

Апликация - бадиий асарлар яратишнинг эиг содда ва осон усулидир. Бу апликациядан факат безаш мақсадларидагина кўргазмапи қоғозлар турли ўйинлар учун кўлланмалар, уйинчоқлар, байроқчалар, суверинлар, деворий рўзномалар, стендлар, кўргазмалар ва костюмларни тайёрлашдагина эмас, балки картина, пано нақшларни ва шу кабштрни яратишда ҳам кенг кўллаш имконини беради.

Апликация тасвирлаш техникасининг турли формаларини қирқиш ва уларни фон тарзида қабул қилинган материаллар ҳисобига мустаҳкамлашга асосланувчи туридир. Апликация 2500 йил мукаддам кўчманчи халқларда пайдо бўлган. Агтгтликация билан кийим-бош, турар жойлар безатилгал. Апликация ишида асосий материал қоғоздир, дазмолланган ва крахмалланган газлама булакчаларидан ҳам фойдаланиш мумкин. Бу материаллар билан бир қаторда самон кўритилган ўсимликлар уруғи - данак, барглар шу кабилардан ҳам фойдаланадилар.

Қоғознинг ялтирайдиган мармар, босма гул тушурилган-бархат, кумуш ва бронза, расм солиш ва чизмачилик қоғози навлари апишшқация учун яроқлидир.

Апишшқация ишлари доимо хотирада сақпаниши ҳақида мажбурий коида сифатида бажарилиши лозим бўлган изчилликда адо этилади. Энг оддий апликациялар бу геометрик фигуралардан қилинган апишшқациялардир.

Апликацияда аввал эскизи тузилади, сўнгра керакли деталлар ўлчами ва миқдори хисобланади. Деталларни тайёрлаб маълум тартнбда жойлаштирилади ва ёпиштиришни кайси деталдан бошлаш кераклиги аниқланади. Сўнгра тайёрланган материаллар бир-бирига ёпиштирилади.

ГЕОМЕТРИК ШАКЛЛИ АППЛИКАЦИЯЛАР

Бажарилиш техникасига кўра апликациянинг энг оддий турларидан бири геометрик шакли апишшқациялардир.1 ва 3 синф ўқувчилари геометрик шакли апликацияни бажаришда кўйидаги билимларни эгаллайдилар.

1. Геометрик шакллар: квадрат, тўғри бурчак, учбурчак, айлзняи когоз бўлагидан ва ўлчов асбоблари ёрдамида ҳосил бўлиши ҳаққаагн мавжуд билимларни мустаҳкамл айдил ар.

2 Бадиий дидни ўстиради, расм дарсларида полоса, доира, квадратда орнаментлар тузиш бўйича олинган билимларни чуқурлаштирадидлар.

3. Айрим предметлари деталма-детал Таҳлил қилиб геометрик шаклларни тўғри идрок этишни ўрганадилар.

4. Болаларни "кўп, кам, узунасига, кўнгдалангнга, қисм ва қатлам, икки қисмга қирқиш, тўрт қисмга, тенг қисмларга" каби тушунчалари мустаҳкамланади.

5. Болалар ранглар уйғунлигици тўғри танлашни ўрганадилар. Уларда эстетик дид тарбияланади. Геометрик шаклли аппликацияларни ҳам декоратив-орнамент, предмет, сюжетли аппликацияларга ажратиш мумкин.

ГЕОМЕТРИК ФИГУРАЛАРДАН ПРЕДМЕТЛИ АППЛИКАЦИЯ.

Болаларни предметларни фазовий идрок этишини ривожлантириш керак. Буни атрофимизни ўраб турган нарсалар: уй, арча, дархт, машина, идиш-товок, жониворлар, гуллар ва шу кабиларни у ёки бу даражада геометрик шакллар билан ифодалаш мумкин.

Рангли қоғозлардан олинган доиралар ва уларнинг қисқичри билан аппликация бўйича жуда кўп геометрик ишларни бажариш мумкин. Доираларни хар бирини шундай жойлаштириш керакки, пуфак каби оддий шаклларни бажаришни 1-синфданок бошлаш мумкин. 2-3 синфларда муркаброқ ва атрофлича тасаввурни., бадий эришиш йўлида катъиятлик, тартиблик тарбияланади.

Уюшқоқлик билан ишлаш кўрсатмаларига риоя қилиш, ташаббускорлик кўрсатиш кўникмалари шаклланади. Ўқувчилар тайёрлаган аппликациялар она тили ва математика дарслари учун ажойиб дидактик материал, ўқувчилар нутқини ўстириш воситаси бўлиши, уларнинг предметларни шакли, ранги, фазода жойлашиши ҳақидаги тушунчаларини бойитишга хизмат қилиши мумкин.

КЎП РАНГЛИ АППЛИКАЦИЯ

Кўп ранги аппликацияларни қирқиш анча мураккаб иш бўлиб, тасвирий қисмларга ажратиш билан алоқдордир. Бу турдаги аппликацияларни бажаришда фонни танлаш жуда муҳимдир. Фон ифодаланган предметлар рангидан очроқ бўлиши керак.

Ана шунда предмет худди бўртиб тургайдек ёркин кўринади. Ҳаммаси ўйлаган арга боғлиқ. Фонда жойлашган деталлар ранги ҳам шунга қараб олинади, деталларнинг табиий жойлашиши ва ўлчамларининг

уйғунлигига эътибор бериш керак. Бу ишларнинг бажаришнинг бир неча усуллари мавжуд: айрим деталлар олдиндан белгиламай қирқилади. айрим деталлар эса белгиланган эскизлар бўйича қирқилади.

Кўп рангли аппликациялардан бирин декоратив аппликациялардир. Декоратив аппликация - яқин гуллардан ташкил топиб, алоҳида-алоҳида тасвирланган ҳодиса ҳаракатлар уйғунлигини акс этгарувчи манзаралардан иборат бўлиши мумкин.

Декоратив аппликацияларни болалар китоб, ойнома ва бошқа материаллардан олишлари, айрим элементларни кўлда яратишлари мумкин. Шарқ нақши аппликациясининг бу тури учун бой материал ҳисобланади. Декоратив аппликация бир ва кўп рангли бўлиши мумкин.

Шаклига кўра орнаментал чексиз ва чекланган бўлади. Чексиз орнаментда уни ташкил этувчи айрим элементлар ритмик ёки симметрик алмашиб туради. Бу элементларнинг ранги, шакли бир хил бўлиши мумкин.

Чекланган орнамент бир шакл - квадрат, тўғри бурчак, доира, овал, ва шу кабилар ичига жойлашади ёки эркин компоновка қилинади. Ундаги элементлар ҳам худди шундай фазовий уйғунликда бўлиши керак.

БАДИЙ АППЛИКАЦИЯ.

Мавзули ишларни яратиш фақат меҳнатга эмас, балки бадий тайёргарликни ҳам талаб қилади. Меҳнат таълими дарсларида аппликация ишларини бажарилиш техникаси ўрганиладн.

Рангдор сурат аппликация мавзусининг элементларини ўқувчилар ту-рли байрамларга бағишланган (табрикномалар, очик хат муковасини, йўл белгилари) ишларини бажарадилар. Иш мавзу ва фикр -ганлишидан бошланади. Кутнча очик тондаги қоғоз фон тарзида танланади. Аппликацияга қаратилган асарнинг яратилиши ва элементлар миқдори коғозни ташлашни белгилайди. Асарни яратиш устида ишлаган асосий эътибор танланган мавзунинг мазмунига, керакли материаллар, уларнинг ўлчамлари, рангларни танлашга қаратилади.

Асарни яратиш хажмига кўра знг катта элемент асосий мавзу элементн бўлиши мумкин. Буклаш йўли билан ясаладиган курсатмали қуроллар ва уларнинг ясалиши йўллари.

3-мавзу: Қоғоз ва картон билан ишлаш дарсларининг мазмунини ташкил этиш методикаси мавзусидаги маъруза машғулотининг технологик харитаси

Т/р Босқич	Бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи масъул
1-босқич	Дарс мақсади. Қоғоз ва картон билан ишлаш дарсларини ташкил этишнинг мақсад, вазифалари, мазмунинини талабаларга тушинтириш. Идентив ўқув мақсадлари. А. Талабалар бошланғич синфларда қоғоз ва картон билан ишлаш дарсларини ташкил этишни айтиб берадилар. Б. Талабалар бошланғич синфларда қоғоз ва картон билан ишлаш дарсларини ўтказиш методикасини тушинтирадилар.	Ўқитувчи
2-босқич	Асосий тушунчалар. қоғоз ва картон жараён, меҳнат қуроллари, меҳнат, касб-хунар. Дарс шакли. Гуруҳ ва микрогуруҳларда ишлаш. Воситалар. Кампютер, слайдлар. Метод ва усуллар. Кўргазмали, Оғзаки тушунтириш, Савол - жавоб суҳбат.	Ўқитувчи
3-босқич	Гуруҳда ишлаш. Қоғоз ва картон билан ишлаш дарсларини ташкил этишнинг мақсад, вазифалари, мазмунинини амалга оширишнинг ўзига хос хусусиятлари изоҳлаб беради.	Талаба
4-босқич	Мустақамлаш ва баҳолаш учун саволлар. Қоғоз ва картон билан ишлаш дарсларини ташкил этишнинг мақсад, вазифалари, мазмунинини деганда нимани тушунасиз? Қоғоз ва картон турларни айтиб беринг.	Ўқитувчи- талаба
5-босқич	Умумий якуний хулосалар чиқариш. Қоғоз ва картон билан ишлаш дарсларини ташкил этишнинг мақсад, вазифалари, мазмунинини ҳақида мулоҳаза юритилади. Мустақил иш топшириқлари сифатида таянч тушунча ва иборалар қўшимчаси билан берилади.	Ўқитувчи

Ажратилган соат – 4

Машғулот тури - маъруза

Асосий масалалар

1. Қоғоз ва картон билан ишлаш дарсларини мазмунини ташкил этишнинг мақсад ва вазифалари.
2. Қоғоз ва картон билан ишлаш дарсларини мазмунини ташкил этиш методикаси .
Таянч ибора ва тушунчалар: Қоғоз, картон, мазмун, ташкил этиш, елимлаш, буклаш.

1 - асосий масала бўйича дарснинг мақсади: Талабаларга қоғоз ва картон билан ишлаш дарсларини мазмунини ташкил этишнинг мақсад ва вазифалари тушунтириш .

Идентив ўқув мақсади

1.1. Қоғоз ва картон билан ишлаш дарсларини мазмунини ташкил этишнинг мақсад ва вазифалари тўғрисида тушунча берадилар.

1.2. Қоғоз ва картон билан ишлаш дарсларини мазмунини ташкил этиш методикасини таърифлайдилар.

1 - асосий масаланинг баёни.

Биринчи синфда ўқувчилар энг аввало факат меҳнат дарси машғулотларидаги асосий эмас, балки бошқа дарсларда ҳам дуч келадиган материаллар билан ҳам танишадилар. Бу асновлари дафтарлар, китоблар, ўқув қўлланмалари^{дир}

Қоғоз ва картон билан бошланғич меҳнат дарсларида энг кўп қўлланадиган материаллардир. Таълим жараёнида ўқувчилар турли қоғозларнинг жисмоний хусусиятлари ранги, қалинлиги, зичлиги, сиёҳни шимиши хусусияти, сатҳининг характери силлиқ, ғадур-будурлиги билан танишадилар. Баъзи нарсаларни тайёрлашда болалар елимдан фойдаланадилар. Демак, болалар 1-синфдаёқ тайёр елимларнинг асосий хусусиятлари: ёпишқоқлиги, сақланиши, елимлашни ўрганишлари керак. Одамлар асрлар давомида ўз хотираларини суякка, тошга, ҳайвонлар терисига битик қилиб келди. Фикрларнинг илк шакли муйян шартли белгилар билан ифодалангандир. Дастлабки китоблар қоялар бўлиб, ибтидоий одамлар ўнга овчилик қуроля-роқлари, ўрмон ва саҳрода яшовчи ҳайвонларнинг расмларини ўйиб ишлаганлар. Ёзувнинг дастлабки системаси пиктография дейилади. «Пиктос» грекча, расм демакдир. Бироқ айни бир расмнинг ўзи турли ходисаларни баён қилиши мумкин. Кейинчалик одамлар ёзувни амалда қўллашга ҳаракат қилганлар. Масалан, Дажла ва Фрот водийларида лой кўп бўлиб, одамлар илк сақифани лой пластинкадан тайёрлаб, унинг юмшоқ сатҳига учи ўткирланган камиш билан узайтирилган учбурчак шаклидаги белгиларни қўйшган. Ёзувнинг бу усули миҳхат деб аталган. Белгилар билан тўлган тахталар хумдонларда пиширилиб ясси ғишт саҳифалар пайдо бўлган, улардан сопол китоблар тузилган, албатта, уларнинг саҳифалари бирлаштирилмаган яшиқларга жойланган. Осурия подшоҳи Ашурбанипал, эрамиздан олдинги ВИИ асрда ўз пойтахтида сопол китобларнинг катта кутубхонасини ташкил этган бўлиб, бу китоб намуналари бизгача етиб келган. Қадим Ҳиндистонда ёзувлар пальма баргларида битилган. Пальма япроқларини қуритиб, улардан эскиз пластинкалар қирқиб олиниб кейин туш билан ёзилган, бу пластинкалар сўнг бирбирига мустаҳкамланиб, жилди яхши силлиқланган тахталардан қилинган, устига безак берилиб китоб холига келтирилган. |

Новгород руслари қайин пўстларида ёзишган. Белгилар суяк стержень билан тешиги юкорига қилиб қўйилган, ундан чизимча ўтказилиб стержень ҳатто белбоғга осиб юрилган, Бундай китоблар бизгача етиб келган бўлиб, кутубхоналарда сақланмоқда.

Қадимий греклар мум китобларни ихтиро қилишган, бу яхши текисланган тахтача ўртасидан квадрат қийилган бўлиб, у сариқ ёки қора мум билан тўлдирилган. Ёзувда эса пўлат чўпдан фойдаланилган. Бир учи ўткир пўлат чўп билан ёзишган бўлса, иккинчи думалоқ учи билан ёзилган нарсани ўчиришган. Бир бири билан бириктирилган тахталардан китоблар ясалган, китоб жадвал ёки саҳифаларнинг қулайлиги шундаки, улардан узок муддат бемалол фойдаланиш, ёзувни ўчириш ва қайта ёзиш жуда осон бўлган.

Мисрликлар ёзиш материалларини нилдан олганлар. Нил водийси ботқоқликларида ҳамишга ўхшаш ўсимликлар мўл бўлиб, қадим Рим халқи уларни папирус деб атаганлар. Силлиқ, пояси баргсиз бу ўсимликнинг буйи 4 метрга етарди. Ёзув қуроли учун поя баргларидан тозаланиб, унинг ўртасидаги юмшоқ ғовак ўзак олинарди. Ундан узун юпқа пластинкалар қирқилиб тик холда тахланарди, сўнгра хўл барг ёпиштирилиб, прессланарди, улар қурнғач сирти пемза билан сайқаланарди. Папирус синувчан бўлиб, уни тиклаш мумкин эмасди, шунинг учун мисрликлар уларни бирбирига елимлаб ўраганлар. Булардан қилинган энг катта китоб Британия музейи кутубхонасида сақланади. Бир неча минг йиллар давомида папирус ягона ёзув материали бўлиб келган унда асосан мисрликлар, греклар, римликлар фойдаланиб келганлар.

Папирус ўрамлари цилиндрсимон қутиларга солиниб, кутубхоналар тоқчаларида сақланган.

Фергамент китоб тахминан эрамизнинг ИИИ асрда Кичик Осиёдаги қадимий шаҳар Пирамида пайдо бўлган. У ҳайвонлар терисидан тайёрланган, бу анчагина мураккаб ва кўп меҳнат билан бажарилган. Тери махсус эритмада намланган, чўзилган, қуритилган, кейин қирилган, сайқал берилган ва текисланган. Бир китоб учун бутун бир пода мол сўйилган. Тери китоб папирусга нисбатан бир неча афзалликларга эга бўлиб, унинг иккала томонида бемалол ёзиш мумкин, бундан ташқари олдинги ёзилган текстни ўчириб ва янгисини ёзиш мумкин бўлган. Пергаментдан ҳозирги кунда ҳам айрим китоблар тайёрланади. Бир неча дафтардан иборат китобни римликлар кодекс деб аташган, Тайёрлаш жараёнининг мураккаблиги, материалнинг қимматлиги учун пергамент унчалик кенг тарқалмаган.

Эрамиздан V аср муқаддам Узоқ Шарқ мамлакатларида шойига ёзиш расм бўлган. Бу кам қимматбаҳо материал бўлиб, маданият ривожлана борган сайин ёзиш учун арзон материалга талаб орта борган. Олимлар қоғозни биринчи марта ипак намати тайёрланаётган вақтда пайдо булган деб тахмин қиладилар. Бамбукдан қоғоз тайёрлаган устанинг номи бизга номаълум. Бамбук тозалаб, майдалаб қирқилиб бир неча кун оҳаққа бўктириб пиширилган, кейин совитилиб, уни майдалаб епишдоқ бутқасимон масса пайдо бугўнга қадар сув қушиб аралаштирилган. Бу бўтқасимон масса махсус қовузга ботирилиб, тезда қайтиб олинган, тўрсимон тортилган иплар устида юпқа қатлам ҳосил бўлади. Сўнгра улар пресс остига қуйилиб суви сиқиб чқарилгандан кейин долган юпқа қоғоз варағи иссиқ печда қуритилган. Қоғозни турда чўқинди қолдириш усулида тайёрлаш ҳозирги кундаги қоғоз тайёрлаш жараёни асосида ҳам бор.

Анчагина пишиқ, арзон хом ашёдан тайёрланадиган қоғоз барча мамлакатларда кенг қўллана бошланди.

Бироқ қоғозни тайёрлашнинг бу жараёни жуда унумсиз эди, қоғозга талаб эса борган сари ортарди. Кейинчалик хом ашёни майдалашда ўғир ўрнига тегиримон тошидан фойдаланила бошланди, шунинг учун ҳам Қоғоз тайёрлайдиган корхоналар % Қоғоз тегиримонлари деб атала бошланди.

Европада XV асрда китоб босиб кашф этилиши билан Қоғозга талаб янада ортиб, мавжуд ишлаб чиқариш бу талабни қондиришга ожизлик қиларди.

XVII асрда Голландияда роль кашф этилди, унинг ишлаб чиқариш унумдорлиги анчагина юқори эди. Роль тўсиқ билан ажратилган овал шаклидаги ванна эди. Ваннанинг бир қисмида пичоқли барабан, унинг тагида эса пичоқлардан қилинган планка жойлаштирилганди. Ваннага латтапугта солиб, устидан сув қуйса барабан айланиб, сувни узлуксиз ҳаракатга келтириб пичоқлари билан латтани майдалаб қоғоз массасини ҳосил қилган. Бироқ қуйиш ишлари қўлда бажарилган. Қоғоз тайёрлашда XVII аср француз Никола Луи Робер кашф этган самочерка — биринчи қоғоз машинаси инқилоб. Бу машина валикка ўрнатилган мис тўр бўлиб, қоғоз массали чан остида тўхтовсиз айланиб турган. Чандаги қоғоз сузиб олувчи рилдирак ёрдамида мис турга солинган, натижада сув оқиб кетиб, турда толаларнинг юпқа роллами қолган. Турнинг горизонтал кнсмнинг охирида валик бўлиб, қоғоз лентага ўралган. Тайёр қоғоз лента валикдан олиниб қуритилган.

XIX асрда саксониялик тўқувчи Келлер биринчи бўлиб, қоғоз тайёрлашда энг арзон хом ашё — ёғочни майдалаш усулини топди. Ёғочни майдалашда у доимо қўллаб туриладиган чарх топишдан фойдаланди. 1844 йилда ёғоч массасини майдалайдиган машина—дефибрерни қурди. Ёғочдан қилинган қоғознинг латтадан қилинган қоғозга нисбатан пишиқлиги камроқ бўлиб ёруғлик таъсирида хиралашарди. ёғоч массада целлюлозани ажратишга фақат 1857 йилда инглиз химиги Ф. Хаутан муваффақ бўлди.

У ёғоч массасига қайноқ каустик сода эритмаси билан ишлов берди. Қоғоз массаси ёғоч целлюлоза ва тўлдиргичлар (бур, бўёқ моддалари, елим)дан иборатдир. Целлюлоза қанчалик кўп бўлса, қоғознинг сифати шунча говори бўлар эди.

Қоғоз ишлаб чиқариш хом ашёси қоғоз ишлаб чиқаришда ёғоч, похол (сомон) ип, газлама, эски ишлатилган қоғоз (макулатура) хом ашё ҳисобланади. Ип, газламадан асосан қоғознинг қимматбаҳо ва махсус навларини ишлаб чиқаришда_ фондаланилади. Похолдан картон, ўрам қоғозлари тайёрланади. Макулатура турли навдаги қоғозларни тайёрлашда яхши хом ашё ҳисобланади. Похол ва асосан ёғочдан қоғоз ишлаб чиқаришнинг асосий хом ашёси булган целлюлоза тайёрланади.

Қоғоз тайёрлашнинг технологик жараёни. қоғоз ишлаб чиқариш мураккаб технологик жараён бўлиб, унда турли хом ашё ва химикатлар ишлатилади. Целлюлоза қоғоз комбината турли корхоналар комплекси бўлиб, у ёғоч омбори, қоғоз фабрикаси, смола ва ёғоч заводини ўз ичига олади. Қоғоз смола комбинатлари дарё ва гуллар қирғоғига қурилди, чунки қоғоз ишлаб чиқаришда сув кўп талаб қилинади, бундан ташқари ёғочни окизиш ҳам қулайдир. Комбинатга келган рулалар узунлиги 1 метр 20 см ёки 1 метру 25 см қилиб кам қилади, улар баланс деб аталиб пўстлоқ қилувчи аппаратларга ўтади. Улар чанли сувда айланиб туради. Барабан айланар экан, балансларни қобиғига ва бирбирига ишқаланишга мажбур қилади. Шу йўсинда улар пўстдан ажралади ва пўстлар қобиклари оралиғидан ўтиб кетади.

Таркибида клетчатка фоизи кўп бўлган қорақарағай целлюлоза тайёрлашда "энг яхши хом ашё ҳисобланади. Баланслар майдалаш машиналарида пайрариқларга айлантирилади, улар махсус машиналарда сараланиб қайнатиш қозони тепасидаги бункерга узатитади, бу ерга пиширадиган кислота ва бўр келиб тура;: Кислота одатда олтингугурт колчеданидан тайёрланади. Пайраха қозонда 7 — 10 соат давомида 135 — 150° ҳароратда қайнатилади. Шундан сўнг масса таги тўрсимон ховузга чиқарилади, у ерда сув оқими билан турли аралашма қуйкалардан тозаланади. Шундан сўнг махсус машиналарда йирик зарралари ажратиб олиниб, суюлтирилади ва ховузларда сақланади. Целлюлозани жўнатиш қулай бўлиши учун у прессланади, қуритилади ва листлист қилиб қирқилиб, упаковка қилинади.

Қоғоз массаси янада ингичкароқ толаларга ажратиш учун махсус аппаратдан такрор ўтказилади. Майдалаш баъзан бир суткадан ортиқ давом этади, тола қанчалик ингичка бўлса, улар бирбирига шунчалик яхши бирикади, демак қоғознинг нави ҳам, сифати ҳам юқори бўлади. Массага турли химиявий моддалар билан ишлов берилади, ранг учун қалин (оқ лой) турли бубвчи моддалар, пишиқроқ бўлсин учун канифоль елими қушилади. ҳар бир қоғоз нави уз тайёрланиш рецептига эгадир. Тайёр қоғоз массаси қувурлар орқали аралаштириладиган қовузга ўтади, йульулакай у керакли даражада амалга оширилади: масса яна майдаланади ва керакли моддалар қушилади ҳамда у қоғоз (қилувчи машинага қтказилади. Бундай машина эни 6—8 м, узунлиги 100—120 м булган каттагина конвейердир, бундай машиналар суткасига 400 т Қоғоз чиқаради. Жуда майда тешикли охири йўқ металл тур валикларда минутига 500 м тезликда ҳаракат қилади. Қоғоз масса металл турга узлуксиз тушиб, у билан бирга ҳаракатда бўлади. Тур устида аппаратларнинг бутун бир системаси бўлиб, улар сиқилган ҳаво оқими ёрдамида қоғоз массасидаги сувни сиқиб олади. Нам қоғоз массаси сукно устига ўтади. Сукно қоғозпи икки валик опасига олиб киради. Бир қатор пресслардан сўнг қоғоз толаси қайноқ вдитувчи цилиндрларга ёпишиб утади. қоғозни силлиғлаш учун у совуқ мис цилиндрлари ва чўян валлар орқали ўтказилиб полга туширилади, машинанинг бу қисми глезер дейилади. Сўнгги босқич қоғозни рулонларга ўраш ва истеъмолчиларга жўнатишдир.

Қоғоз ва картоннинг саноат ва турмушда қўлланиши. Қоғозга китоб ва газеталар босилади, ундан ёзишда фойдаланилади. Ҳозирги кунда қоғознинг хилмахил навлари ишлаб чиқилиб, ундан фақат турмушда эмас, балки саноатда ҳам фойдаланилмокда.

Фан ва маданият беқиёс ривожланган давлатларда ишлаб чиқарилаётган қоғознинг ярмидан кўпроғи босиладиган газета ва ёзиладиган қоғозлардир. Қоғозлар турли товарларни (озиқ-овқат махсулотлари, яшиқлар, упаковка қоплари) упаковка қилиш ва ўраш учун ҳам сарфланмокда.

Техникада қоғознинг махсус нави ва картондан кенг фойдаланилади. Телеграф лентаси, фотосурат қоғоз, электр ўтказмайдиган қоғоз шулар жумласидандир. Қоғоз массаси ва асбест аралашмасидан асбестли ўтга чидамли картон, гипс билан аралашмасидан эса қурук шпукатурка листлари тайёрланади.

Оддий қоғоз сувда намланади ва осон йиртилади, ундан тайёрланган фибра — жуда пишиқ ва енгил матеиал бўлиб, ундан ғилофлар, чамадонлар ва шу кабиларни қилишда фойдаланилади. Қоғоз массасидан турли уйинчоқлар, хоналар безаклари, махсус модда сингдирилган, нам ўтказмайдиган қоғоздан сут мақсулотлари учун тара, музқаймоқ стаканларини тайерлашда фойдаланилади.

Ҳар йили қоғознинг энг янги навлари яратилмоқда. Махсус электрохимик қоғознинг кашф этилиши туфайли ойнанинг орка томонини суратга туширишга муваффақ бўлинди.

Қоғоз ва картоннинг классификацияси. Қоғоз ва картон фақат полиграфия саноатидагина эмас, балки халқ хўжалигипинг ҳамма тармоқларида ҳам кенг қўлланилади. Целлюлоза қоғоз саноати қоғоз ва картоннинг икки юзга яқин турини ишлаб чиқаради. Юқорида айтиб ўтилганидек техникада қоғознинг телеграф ва магнитланган магнитофон ленталари, фото сезгир қоғозлар, электр ўтказмайдиган қоғозлар, нам утказмайдиган фибра ва шу каби хилмахил турларидан кенг фойдаланилади. Кооздан қурилишда ҳам кенг фойдаланилади. Масалан, қоғоздан ғишт, тўсиқлар учун плиталар тайёрланади.

Қоғозга китоблар, газеталар босилишини, ўнга ручка, калам билан ёзилишини барча ўқувчилар яхши биладилар. Шунинг учун меҳнат таълими ўқитувчиси болаларнинг кўпроқ эътиборини болалар қоғознинг турмушда тез-тез учратадиган ёки қўл меҳнати дарсларидаги фойдаланадиган турларига жалб қилиши лозим.

1. Газета қоғоз- энг арзон ва кўп тарқалган қоғоз туриднр. Сифатига кўра унчалик пишиқ эмас, намликни ва елимни яхши сингдиради.

2. Ёзув қоғоз— сатхи силлик, елим сингдирилган, намликни камроқ сингдиради. Нарсаларни конструкциялаш, муқовалаш, картондан ясалган нарсаларни елимлашда жуда қулай.

3. Чизмачилик қоғоз — энг пишиқ ва қалин қоғоз. Латтадан тайёрланади, унинг олий нави қўлда қуйилади. Ундан карнавал маскалари, лито ва шу кабиларни яшашда фойдаланилади.

4. Расм Қоғоз — 2 номерли бўлиб, тўлиқ целлюлозадан тайёрланади, олий навига 25 % латта қўшилади. Қўл меҳнати дарсларида, шунингдек чизмалар чизишда фойдаланилади.

5. Рангли ва жилоли қоғоз меҳнат дарсларида кенг қўлланиб, аппликация, муқовалаш ишларида фойдаланилади. Турли наборларда чиқарилади.

6. Елимланган қоғоз—жило берилган қоғоз бўлиб, бир томонига елим суртилган қўл меҳнати дарслари учун жуда қулай.

7. Рангли жилд Қоғоз — турли рангларда буялган, жило берилган рангли қоғознинг ўрнини босиб, қўл меҳнат дарсларида кенг қўлланилади.

8. Шагрень нақшдор Қоғоз- муқовасозликда ва тайер нарсаларнинг устидан ёпиштиришда, арча ўйинчотқларини яшашда фойдаланилади.

9. Гул қоғознинг ранги ва гули турлича бўлиб муқовалаш, нарсаларнинг устидан елимлаш, безаш ишларида кенг фойдаланилади.

10. Калька Қоғозга -шаффофлик бериш учун мум ва мой сингдирилади. Яхши, сифатли калька қоғознинг хатто тозаланган жойида ҳам тушь ёйилиб кетмаслиги керак Калька қоғоз театрларда арча ўйинчоқлари яшаш, сахнани безаш, расмларни қайта тушириш ишларида ишлатилади.

Миллиметрли қоғоз — сатхи босма тўр шаклида тайёрланади.

Фильтр қоғоз — елимланмаган қоғоздир.

Картон қоғоз деб- 1 кв. м 250 граммдан ортиқ бўлган қоғозга айтилади.

Оқ картон — уни қирқиш осон, ўзи унчалик пишиқ эмас, тез синади. Бу картон елимни кўп шимади, кўпинча елимдан шишади ҳам. Унда майда нарсаларни муқовалашда фойдаланиш мумкин.

Сариқ картон -оқ картондан кўра пишиқроқ, эгилувчан, яхши қирқилади. Елимдан шишмайди. Турли ишларда фойдаланилади.

Кул ранг картон — оқ ва сариқ картондан пишиқроқ, қирқиш қийин. Пичоқ картон массасидаги кумдан тез ўтмаслашади. Картоннинг бу навидан ўта пишиқликни талаб қилувчи нарсалар тайёрланади.

Рангли картон — юпка эгилувчан, сатки турли рангда жило берилган, ишлов бериш осон ва кўриниши чиройли. Ундан хажми кичик нарсалар, папкалар, муқовалар тайёрлаш маъкул. Унинг устидан бошқа нарса ёпиштиришга ҳожат йук.

Қоғозни стандартлаш. Саноатда стандартлаш катта аҳамиятга эгадир. Стандарт деганда махсулотнинг маълум сифатини, у ёки бу буюмнинг маълум ўлчамлари белгиланишини тушунилади. Қоғоз саноатида ҳам

қоғознинг ўлчами ва навлари стандартлашгандир. Ёзув қоғоз сотувга 250 ва 500 варақдан қилиб упаковка қилинган холда чиқарилади, у катан ёки бир чизик қилиб чизилган ёки умуман чизилмаган бўлади. Бир чизик ёки катта қилиб чизилган қоғозлардан маълум ўлчамга ва маълум вараққа эга бўлган дафтарлар чиқарилади. Ёзув қоғоз бир-биридан таркибидаги қоғоз массаси, қалинлиги, оғирлиги ва бошқа хусусиятларига кўра фарқланувчи тўрт навда чиқарилади. Ёзув қоғознинг олий нави 0, қолганлари мувофиқ **тарзда 1, 2, 3, номерларига эгадир.**

Қоғоз ва картоннинг асосий хусусиятлари. Куруқ ҳолдаги қоғоз нисбатан пишиқ материалдир. қоғоз навига кўра сувда ивийди, юмшоқлашади, пишиқлиги йуқолади. қоғоз яхши тахланади, агарда букланган жой яхшилаб силлиқланган бўлса, қоғоз шу шаклни сақлаб, олдинги ҳолига қийинлик билан қайтади, бунда букланишдан ҳосил бўлган чизиклар сақланиб қолади. Сув, клейстер, суюқ елимга намланганда у чузилади, Куритилганда киришади, қоғоз узунасига қараганда кўндалангига кўпроқ чўзилади.

Қоғоз тайёрлашда кўпгина миқдордаги толалар узунасига жойлашади, шунинг учун ҳам қоғоз кўпроқ кенгаяди кўндаланг йуналишда ўралади,

Қоғоз осон тортилади, энига нисбатан бўйига яхшилаб букланган жойдан осонроқ йиртилади. қоғоз яхши ёнади. Уни фақат елим билан эмас, балки клейстер билан ҳам ёпиштириш мумкин. қоғозни пичоқ қайчида осонлик билан қирқиш мумкин.

Қоғоз силлиқлигига махсус ишлов бериш — қоғоз массасини қайноқ цилиндрсимои валлар орқали ўтказиш ёки уни елим ва лакли бўёқ билан коплаш билан эришилади.

Қоғознинг айрим навлари сиёх билан ёзишга яроқли, бўёқ учун яроқсиз бўлади. Қоғознинг бу хусусиятларига ўнга махсус канифоль желатин, елим, глинозем бериш орқали эришилади. Ёзув қоғозга елим сингдирилган бўлиб, сиёх ёйилиб кетмайди, газета қоғои эса босмаҳона буёғининг чуқур ботмаслигига мосланган бўлиб, сиёх унда ёйилиб кетади. Қоғознинг махсус ишлов берилган навларидан бошқалари ҳаво ва сувни ўтказиши.

Ушлаганда қаттиқ, эгилмайдиган куринган картон нам текканда шишади, юмшаб ёки бўшашиб, чидамсиз бўлиб қолади. Картон навига кўра эгилувчан ва синувчан булади. Бир томонига қоғоз ёпиштирилган картон қоғоз ёпиштирилган томонига қайишади. Картон узунасига ҳам, кўндалангига ўам бир хил кесилади. Уни йиртиш қийин. Картон ёнади. Аммо қийинлик билан махсус эритма сингдирилган картонлар ёнмайди.

Қоғозни бўяш усуллари. Кўпинча кўл меҳнати дарсларида ишни бажариш учун керак булган рангдаги қоғоз топилмай қолади. Тайёрланадиган нарсанинг чиройли чиқиши эса танланган рангга боғлиқдир. Шунинг учун ўқитувчи қоғозни бўяш малакасини мукамал эгаллаган бўлиши ва уни ўқувчиларига ўргатиши лозим.

Қоғозни бўяшда куйидаги бўёқ ва мосламалардан фойдаланилади.

Акварель бўёқ лар — сувда эритилади, тубиқлардагн акварель бўёқ лардан фойдаланиш жуда қулай.

Анилин бўёқ лар билан газлама, қоғоз, картон яхши бўялади. Бу бўёқ порошок ҳолда сотилиб иссиқ сувда осон эрийди. Мойбўёқ ларнинг тайёр аралаштирилганини олиш лозим. Қуюқ пастасимонидан фойдаланнш мумкин, улар алифмой билан суюлтирилади.

Қуюқ бўёқ ларнинг энг яхшилари тоза, очиқ рангдагилари бадий бўёқ лар дейилиб тубикларда сотилади. Бўёқ танлашда фақат уларнинг рангигагина эмас, балки хусусиятларига ҳам эътибор бериш керак.

Қизил бўёқ лардан, — темирли сурикни, белилани, рухлисини, сарик рангдан, рухли кронни, яшилини, хром оксидини, кўкиш ультрамаринни олиш керак.

Мой бўёқлар секин қурийди, уларнинг қуришини тезлатиш учун 100 г бўёқ қа 2 г атрофида махсус сикатив эритмаси қуйилади. Агарда бўялган сатҳ хаддан ташқари ялтироқ бўлмаслиги талаб қилинса, бўёқ қа озгина скипидар аралаштирилади. Мойбўёқ лар оғзи зич ёпиладиган тунука банкаларда сақланади. Мойбўёқ қуриб қолмаслиги учун унинг устига алифмой ёки сув қуйиб қуйилади.

Елимли бўёқ ёки гуашда картон яхши бўялади, бироқ бу бўёқлар қуёш нурида тезда аннийди.

Қоғозни «сачратиб» бўяш ҳам мумкин. Бунииг учун акварель бўёқ суюлтирилади ва ўнга тиш чўткасини ботириб олпнади. Қоғозни устида чап қўлда эски тароқ ёки майда металл турни ушлаб туриб унниг устидан бўёқ ботирнлган тиш чўткаси юргизилади, Натижада қоғознинг устини бўёқ майда хол тарзида қоплайди. Бўяшни турлича амалга ошириш мумкин, яъни аввал бир рангни, кейин иккинчи рангни сачратиш мумкин. {қоғознинг устига силуэт қуйиб, бўёқ сачратилса, силуэт олинганда Қоғоз устида оппок расм ҳолати, агарда трафарет қуйилса ок қоғоза рангли расм пайдо бўлади. Бўяшнинг бу усулида пульверизатордан фойдаланнш мумкин.

Мойбўёқ билан бўяш. Мойбўёқ билан бўяш бир тонли ва мармарсимон бўлиши мумкин.) ҳар иккала ҳолатда ҳам бўёқ бир хил тайёрланади. Мойбўёқ керосин билан қаймоқ даражасигача суюлтирилиб, бўяш амалга ошириладиган идишдаги сувга қуйилади. Бир тонли бўяшда бир хил рангдаги бўёқ дан фойдаланилади. Сув устига қуйилган бўёқ таёкча билан оҳиста аралаштирилади, бунда бўёқ сув устида юпка рангли қатлам (плёнка) ҳосил қилиши керак қоғоз ана шу қатлам устига оҳиста қуйиб олинади. Қоғоз қуритилгач дазмолланиб, сўнгра ўнга рангсиз спиртли лак суртилади. Агар қоғоз мармарсимон рангга бўяладиган бўлса, идишдаги сувга бир неча хил бўёқ солиниб, оҳиста аралаштирилади.

Шаффоф рангдаги, қоғозни тайёрлаш учун оддий ёзув қоғознинг ҳар иккала томонини керосин (ўсимлик мойи ёки бошқа ёғлар)га ботириб ундаги ортиқча ёғлар қуруқ тампон билан артиб олинади. Қоғоз мойни кўп шимиб олмаслиги учун уни газета ёки ўрашга мўлжалланган қоғоз ўртасига қуйиб унинг устидан илиқ дазмол юритилади. Бундай қоғоз қўл меҳнати дарсларида кальканинг ўрнини бемалол боса олади. Мураккаб уйинчоқларни яшашда қоғозга тез ёнишдан сақловчи модда сингдирилади. Сувга чидамли қоғозни эритилган иссиқ мум ёки мумнинг парафин билан аралашмасини сингдириш орқали олинади.

Назорат топшириқлари

1.1. Қоғоз ва картон билан ишлашни бошланғич синфларда мақад ва вазифаларини айтиб беринг.

1.2. Қоғоз ва картон билан ишлашни мазмунини тушинтиринг

1.3. Қоғознинг неча хил нави мавжуд

А) 1 Б) 2 В) 3 С) 4

1.4. Қоғоз турларини санаб беринг

4-мавзу: Турли ва табиий материаллар билаи ишлаш дарсларини ташкил этиш методикаси мавзусидаги маъруза машғулотнингтехнологик харитаси

Т/р Босқич	Бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи масъул
1-босқич	Дарс мақсади. Турли ва табиий материаллар билаи ишлаш дарсларни ташкил этиш методикаси мақсад, вазифалари, мазмунини талабаларга тушинтириш. Идентив ўқув мақсадлари. А. Талабалар турли ва табиий материаллар билаи ишлашга нималарни ўз ичига олишини айтиб берадилар. Б. Турли ва табиий материаллар билаи ишлаш дарсларни ташкил этиш методикаси мақсад, вазифалари, мазмунини тушинтирадилар.	Ўқитувчи
2-босқич	Асосий тушунчалар. турли ва табиий материаллар, куритилган баргллар, гуллар, полиз экинлари- қовун, тарвуз, ковок уруглари, мевалар — олча, урик, шафтоли данаклари, балиқ тангалари, қанотлари, жухори ва маккажухсри сўталари, пахта чаноғи, ёнғоқ пўсти. Дарс шакли. Гуруҳ ва микрогуруҳларда ишлаш. Воситалар. Кампютер, слайдлар. Метод ва усуллар. Кўргазмали, Оғзаки тушунтириш, Савол - жавоб суҳбат.	Ўқитувчи
3-босқич	Гуруҳда ишлаш. Турли ва табиий материаллар билаи ишлаш дарсларни ташкил этишнинг мақсад, вазифалари, мазмунини амалга оширишнинг ўзига хос хусусиятлари изоҳлаб беради.	Талаба
4-босқич	Мустақамлаш ва баҳолаш учун саволлар. Турли ва табиий материаллар билаи ишлаш дарсларни ташкил этишнинг мақсад, вазифалари, мазмуни деганда нимани тушунасиз? Турли ва табиий материаллар турларни айтиб беринг.	Ўқитувчи- талаба
5-босқич	Умумий якуний хулосалар чиқариш. Турли ва табиий материаллар билаи ишлаш дарсларни ташкил этишнинг мақсад, вазифалари, мазмуни ҳақида мулоҳаза юритилади. Мустақил иш топшириқлари сифатида таянч тушунча ва иборалар қўшимчаси билан берилади.	Ўқитувчи

Ажратилган соат – 4

Машғулот тури - маъруза

Асосий масалалар

1. Турли ва табиий материаллар билаи ишлаш дарсларни ташкил этишнинг мақсад, вазифалари, мазмуни.
2. Турли ва табиий материаллар билаи ишлаш дарсларни ташкил этиш.

Таянч ибора ва тушунчалар:

1 - асосий масала бўйича дарснинг мақсади: Турли ва табиий материаллар билаи ишлаш дарсларни ташкил этишнинг мақсад, вазифалари, мазмунини тушунтириш .

Идентив ўқув мақсади

1.1. Турли ва табиий материаллар билаи ишлаш дарсларни ташкил этишнинг мақсад, вазифалари, мазмуни тўғрисида тушунча берадилар.

1 - асосий масаланинг баёни.

Ўзбекистон табиий ресурслар, фойдали қазилмалар, металл ва қотишмалар, пластмассалар, ёғочлар ва ўсимликларга бой ўлкадир. Республикаимизнинг бу табиий бойликлари саноатда, турмушда фойдаланадиган хом ашё бўлиши билан бир каторда меҳнат дарсларида бажариладиган ишлар учун керакли материал бўлиб ҳам хизмат қилади. Ўқувчиларни илк ёшлигидан бошлаб болаларда она табиатга кизиқиш ва мухаббатни, уйдаги гузалликларни кура билишни тарбиялаш керак. Табиий материаллар билан ишлаш уларни табиатни кузатишга мажбур қилади. Кузатишлар эса бадиий ижодий қобилиятларни, конструкторлик ҳоясини, тушунчаларнинг аниқлигини уйғотади.

Турли табиий материаллар билан ишлаш, турлича ишлов берклишини, турли асбоблардан фойдаланишни талаб қилади ва уларни ишлатиш билим, қуникма, малака;[арини беради.

Турли табиий материалларни туплаш уқитувчи қуйган мақсадга боғлиқ бўлади. Ўқувчилар қуриб чиқилган ва батафсил муҳофаза қилинган ёки узлари уйлаб топган тасвир учун материал туплайдилар. Ва аксинча, аввал қандайдир материални туплаб, кейин қандай иш бажаришни аниқлашлари керак. Табиий материалларни ўқувчилар дастлаб уқитувчи раҳбарлигида сайр вақтида туплайдилар. Табиий материалларни туплаш жараёнида ўқувчилар атрофдаги ўсимликлар дунёси, ҳайвонотлар билан танишадилар, дарахлар, гуллар навларини, номларини, шаклларини, табиий материалли қачон ва қандай туплаш ва қандай сақлаш лозимлигини билиб оладилар. Табиатни қуриқлаш ва ўнга эҳтиёткорона муносабатда бўлиш, уни асраш масалаларига алоҳида эътибор бериш ҳар бир ўқувчининг бурчидир.

Меҳнат дарсларида табиий материаллардан: қуритилган баргалар, гуллар, полиз экинлари- қовун, тарвуз, қовоқ уруғлари, мевалар — олча, урик, шафтоли данаклари ва шу қабилар: қабил қанчалари ва қанотлари, жухори ва маққажухори суталари, пахта қаноти, ёнғоқ қусти ва шу қабиларда» қенг фойдаланилади. Табиий материалларни туплаётган ҳар бир ўқувчи табиий материалларни тартибдан йиғиш ва тайёрлаш лозимлигини билиши, барг туплаш жараёнида дарахлар, буталар шохини қуполлик билан синдириш, гул ва шу қабиларни уйламадан туплаш табиатга нисбатан ваҳшийлик эканлигини ёдда тутиши лозим. Гулларни қул билан синдириб бўлмади, акс холда пояси зарарланиши мумкин. Ўсимликларни туплашда газета, гербарий папкаси, қайчи, пахта бўлиши керак. Газета дафтасимон тахланиб, орасига материаллар тартиб билан жойланади.

Қуриб олишга муджалланган ўсимликлар ҳар қандай намликдан ҳоли бўлиши керак, акс холда ўсимлик қуритилганда унда доғларнинг изи қолади. Қуритилаётган ўсимликнинг табиий рангини асраб қолишнинг энг муҳим шартини, уларни шамол утиб турадиган жойда, елвизакда, қуёш нурида тез қуриб олишдир. Ўсимликларни қуриш 3 суткадан ошмаслиги керак.

Гербарий рамкаларида қуриш. Гербарий рамкаларида қуриб олишган ўсимликларнинг қуричилиги узининг табиий рангини сақлаб қолади. Бунда ўсимлик юмшоқ қогоз ёки газета орасига солиб қуйилади. Ҳар бир қават қогоз ва ўсимлик уртасига яна бир неча қават қогоз ёки газета қуйилади. Чунки қуритилаётган ўсимлик узидан қамлик чиқаради. Шундан сўнг папка иккита турсимон рамка уртасига қуйилиб, очик ҳавога қуйилади. Агарда ҳаво ҳарорати қечқурун ва қечаси жуда пасаядиган бўлса, қуритилаётган ўсимлик иссик ва қуруқ қойга олиб қирилади. Прессда қуриш. Орасига ўсимлик қилинган қогозлар гербарий папкаси урнига иккита қанчир листлар уртасига қойланиб, оғир нарса қостириб қуйилади. Оғирлик прессга қанча ўсимлик қойлаштирилганига боғлиқ бўлади. Майда нозик ўсимликлар қанчирликни ва қуриш учун қамроқ вақтини талаб қилади. 2-3 соатдан сўнг қогоз алмаштирилади. Қуриш шу усулда давом эттирилади.

Иссик қамроқ билан қуриш. Иссик қамроқ билан одатда баргалар, қоялар, майсалар қурилади. Қават-қават газета ёки юмшоқ қогоз орасига ўсимликни қуйиб, устидан қамроқ қўрилади. Сўнгра қаватдаги газетани олиб, қуритилаётган ўсимлик қамроқлаштирилади ва қуруқ қойга қурилади, сўнгра газета ёпиб яна қамроқда. Ўсимлик 2-

3 минутда курийди ва у узининг табиий рангини йукотмайди. Агарда куритилган усимлик кутарилганда узининг танасинн ушлаб турса, у яхши куритилган хисобланади. Агар у синиб майдаланиб кетса, демак, у ортикча куритиб юборилган хисобланади.

Металл ва қотишмалар. Металл сузи грекча ердан казиб оламан деган мазмунда бўлиб, у дастлаб қон, казилма, деган маъноларни англатади. Қадимги дунё халқлари факат олтин, кумуш, мис, калай, кургошин, темир, симоб каби 7 та металлнигина билишган.

Меҳнат дарсларида металл ва қотишмалардан ҳам фойдаланадилар. Металлар ўзларининг техник хусусиятлари: мустаҳкамлиги, қатгиклиги, эгилувчанлиги, иссиқлик ва электр ўтказиши, сувга бардошлилиги, эрувчанлиги ва чўкувчанлик хусусиятларига эга. Уқувчилар рангли металл ва қора металл турларини билишлари керак.

Қора металл - темирнинг углерод билан қотишмаси ва озроқ мивдордаги кремний, марганец, фосфор, олтингургурт ва бошқа элементлар аралашмасидан иборат бўлади. Буларга: Пўлат, чўян, темир, тунука ва фольга киради. Рангли металлга - мис, алюмин, кўрғошин, жез, калай ва бошқа металллар ва уларнинг қотишмалари киради.

Металл билан ишланадиган асбоблар: Тахта қилинган металлни қирқишда махсус тувука кайчилари керак бўлади. Симни ўткир омбир билан фольгани кайчи билан қиркилади. Металларни мустаҳкамловчи ва бошқа ишларда болға, эгов қабн асбоблар қўлланилади.

Металлга ишлов берншда хавфсизлиги техникаси қодаларига риоя қилиш зарур

Сим билан ишлаш. Турли хил нарсаларни яшашда хилма-хил симлардан фойдаланиш мумкии. Сим тўқиш ва ўриб олиш учун ярқлидир. Қатгик пўлат ёки алюмин симдан техник моделлашда бир қатор деталарни яшашда фойдаланилади. Бу симдан арава, автомобиль ўқлари, сув парраги, ўйинчоқлар ва шу қабиларни тайёрлашда

фойдаланилади. Ишлаб чиқарилаётган силшар диаметри 0,005 дан 17мм гача бўлади. У асосан думолок кесимли бўлади, Бирок квадрат, олти қиррали. трапециясимон ёки овал шаклидаги симлар ҳам бўлади. Симлар турли мақсадларда: электр, радио, телефон симлари, пружиналар, михлар, электродлар, ингичка парма, мусика асбоблари учун торлар яшаш ва шу қабилардан фойдаланилади.

Пластмассаляр. Пластмассапар суъний олинадиган модца бўлиб, саноатимиз пластмассадаи турли предметларни ва капрон, нейлон, органик ойна, паралон, полиэтилен ва шу каби хилма-хил тўқималарии ишлаб чиқаради. Пластмассалар жуда енгил ва шу билан бирга букилувчан ва эластикдир. Айрим пластмассалар ўта мустаҳкам бўлиб иссиқлик ва электрни яхши ўтказади, кислоталарга бардошлидир. Пластмассага ишлов беришда деярли чнқинди бўлмайди. Меҳнат таълими амалий машхулотларида топилиши осон бўлган пластмассалардан ва ишлаб чнқариш чиқиндқларидан фойдаланилади. Булар: органик шиша, паралон, пенопласт, линолеум, эбонит, капрон, текстолитдир. Органик шиша - Органик шиша оддий шиша сингари шаффоф, аммо синмайдиган суъний пластмассадыр. Органик шишани аралаш, эгиш ва елимлаш мумкин. У турли рангларга бўялади.

Паралон - Суъний йўл билан олинадиган материал бўлиб, ғоввак тузилишга эга, усти юмшок, жуда енгил, яхши бўялади, сув таъсир этмайди. Паралонни газламага, қоғозга ва кўпгина материлларга ёпиштириш мумкин.

Пенопласт - Анчагина пишиқ, жуда енгил, оқ рангдаги материал. Уидан кемасоалик, самолётсозлик, курилиш ва электроника ҳамда бошқаларда фойдаланилади.

Линолеум - Курилишда кенг қўлланилади. Бу турли смолалар, алифмой, майдапанган пўкак, турли бўёвчилар ва бошқа материаллар аралашмасидак олинган суъний материалднр. Линолеумнинг қалинлиги 2,5 ммдан 3ммгача бўлади.

Ёғоч — энг кўп тарқалган материл бўлиб, ўқувчилар машхулотларда кўп тарқалган дарахт турлари билан танишиб чиқишлари керак.

Қарағай - кўп тарқалган ишлов бериш осон дарахтдыр. У унчалик қаттиқ эмас, аммо пишиқ, ёриш, аралаш осон, толалари бўйлаб рандаланади.

Қорақарағай — яхши ишланади, унинг ёғочи оқ ранг баъзан сарғиш бўлади. Қорақарағай тузилишига кўра қарағайдан юмшоқ ва енгил. Бирок қорақарағайда бутокдар кўп куриганда ёршшб кетади.

Қайин ~ Қарағайга нисбатан пишиқроқ ва оғирроқ, бирок осон араланади ва рандаланади, қайин ёкимли қизғиш товланувчан ок-сарик рангда бўлади.

Эиан - ёғочи каттик, у пишиқ ва зич ҳамда оғир, чиройли жигар рангга эга.

Токтерак - асосан майда буюмлар яшашда фойдаланилади. Ёғочи юмшоқ анчагина енгил.

Фанера - Ёғочдан шпонлар кшшнади, фанерани мана шу шпонлар - ёғочнинг пайраха қилинган юпқа катламлари елимлаб ясалади.

Мозаика - бунинг учун юпқа ёғоч пластинкалардан тасвир йиғилади ва кейин уларии асосга елимлаб, устцдан лак ёки политра берилади.

Лой - Лой нарсалар яшашдаги асосин материал ҳисобланади, чунки у исталган жойда топилади, арзон ва қайишқокдар. Нарсалар ясаладиган лойда бошқа нарсалар тош, кум ва шу кабилар бўлмаслиги керак. Чунки иш кўлда бажарилади. Шунинг учун иш бошлашдан олдин лойни текшириб кўриш керак. Лой ширали ва ширасиз бўлади. Ширасиз лойнинг таркибида куп кум бўлиб, унда ёпишқоклик хусусияти ёмон бўлади. Лойни аралашмалардан тозалаб, устига сув кўйиб, 5-6 соат сақланади. Сўнгра суви тўкиб, кўлга ёпишмақдиган қуюқроқ хамир ҳолатига кепгунча яхшилаб ишланади.

Пластнлин - нарсалар яшашда қўлланиладиган материалдир. У сунъий пластик масса бўлиб, лойдан хеч қачон қуримаслиги ва доимо ишлатишга тайёрлиги билан фаркланади.

Пластилиннинг х.ар хил -оддий ва мураккаб турлари бўлиб уни тайёрлашни бир нечта усуллари бор.

Биринчи вариант - тоза қуюқ лойга глицерин кўшиб бир турли масса ҳосил бўлгунча аралаштирилади. Глицерин тайёрланадиган масса кўлга ёпишмайдиган ҳолатга келгунча кўшилади.

Иккинчи вариант - қуритилган тоза лой майда қилиб туюлади ва ўнга вазелин кўшиб, кўлга ёпишмайдиган қуюқ масса ҳосил бўлганча аралаштирилади. Пластнлинга керакли рангдаги қурук бўёқ массасини кўшиб ва пухта аралаштириб бўяш мумкин.

Учунчи вариант - 1 қисм тўпроғига 1/5 қисм илитилган мум қамда пластилин қўлт ёпишмайдиган даражага етгунча глицерин кўшиб аралаштириладн.

Металл сўзи грекча ерданқазиб оламан деган мазмунда бўлиб, у дастлаб кон, қазилма, деган маъноларни англатади. Қадимги дуне халқлари факат олтин, қумуш, мис, қалай, темир, симоб каби 7 хил металнигина билишган.

Кейинчалик химиявий тадқиқот методлари ривожлана борган сари металллар сони ҳам ортиб борди. Машинасозлик ва қотишмалардан машинасозлик, қишлоқ хўжалиги, транспорт ва турмушда кенг фойдаланилади. Ўқувчилар металл рангли ва қора металл группаларини билиш керак.

Қора металллар темирнинг углерод билан қотишма ва озрок микдордаги кремний, марганец, фосфор ва бошқа элементлар аралашмасидан иборат бўлади.

Таркибидаги углеводороднинг микдорига кўра қора металл чўян ва қора металл пўлатга бўлинади.

Пўлат – бу чўянни турли усулларда ишлаб чиқариладиган таркибида

2 дан камроқ углеродли темир қотишмасидир.

Амалий машғулотларни ўтказиш жараёнида ўқувчилар пўлат ва қотишманинг қора ва оқ туника, фельга, станиаль, юпқа поласа қилинган пўлат, сим каби турлар билан танишадилар. Шунинг учун уларнинг айрим хусусиятларини билиши керак.

Туника- бу юпқа юмшоқ пўлат тахта бўлиб, таркибида углерод кам, шўнга кўра у юқори эгилиувчанликка эга бўлсада, унчалик пишиқ ва қаттиқ бўлмайди. Икки тамонига юпқа қалай қопланган тунука – ок туника дейилади. У силлик, ялтироқ, тоза сатхга эга бўлади.

Қалай катлами туфайли бундай туника зангламайди. Бундай химоя қатлами бўлмаган туника қора туника дейилиб у занглайди.

Фельга – металнинг жуда юпка прокат килинган листи, қалинлиги 0,1 ммдан кам. Станиоль фельга таркибига кўра қалай ва алюминийнинг жуда юпка прокат килинган қотишмаларининг махсус туридир. Станиоль фельга билан биргаликда электр асбобларда кенг қўлланилади.

Рангли металлларга мис, алюмин , кўргошин жез ва бошқа металллар уларнинг қотишмаси киради. Ўқувчилар амалий Машғулотлар жараёнида дуч келадиган айрим рангли металллар тафсилоти:

Мис – қизғиш рангдаги металл, электр ва иссиқликни яхши ўтказади. Мис асосан электр саноатида электр симларни тайёрлашда қўлланади. Эритилган мис 0,5% ига яқиндан мис қотишмалари тайёрланади.

Алюминий – бу кумушсимон рангдаги юмшоқ, енгил, кайишкок металдир. Ўнга кўл асбоблари билан ишлов бериш осон. Нуқсони унчалик қмасидан фойдаланилади.

Металл билан ишлаганда қўлланиладиган асбоблар: тахта килинган метални қиркишда махсус тунуника қайчилари керак бўлади. Симни жағи ўткир омбир билан, фольга ва станиоль оддий қайчи билан қирқилади. Соат циферблати учун сим, муқова ишларида сим исканжа, табиатшунослик, математика, она тили дарслари учун ясалган қўлланмаларни мустаҳкамловчи деталлар ва бошқа ишларда кўшимча болға, эгов каби асбоблар ҳам керак бўлади.

Сим билан ишлаш ва ундан ўйинчоклар ясаш: Турли майдонда майда-чуйда нарсаларни ясашда хилма-хил ишлардан ясаш мумкин.

Қаттик пўлат ёки алюминий симдан техник моделлашда бир қатор деталларни ясашда фойдаланилади. Бу симдан арава, автомобиль уклари, сувпарраги, юмшоқ ўйинчоклар ва шу кабиларни тайёрлашда фойдаланилади.

Ишлаб чиқарилаётган симларнинг айрим хусусиятлари ҳақида маълумотлар. Чиқарилаётган симларнинг диаметри 0, 005 Қ 17 мм гача бўлади. Симлардан турли мақсадларда : электр, радио, телефон, пуржиналар, музика асбоблари учун торлар ясаш ва шу кабилардан фойдаланилади.

Симдан тайёрланадиган нарсалардан турли мақсадларда фойдаланиш мумкин. Симдан ясаладиган хар қандай ўйинчок бир бўлакдан ҳеч қандай қирқишларсиз, улашларсиз ясаши керак. Айрим бўлақлардан факат безаш мақсадларида фойдаланилади. Ишни оддий нарсаларни ясашдан бошлаган маъкул.

Симлардан жумбоклар ясаш. Сим жумбоклари бир-бирига бириккан сим фигурадан иборат бўлиб, уларни бутунлигини ва ташки қуринишини бузмай, яъни симларни синдирмай ва эгмай бир-биридан ажратиш керак. турли деталлари уз мулжаллаган жойига катъий мувофиқ риюя қилиш керак.

Сим жумбокларини ясашда болға, жағи ўткир, жағи ясси ва жағи юмалоқ омбир керак бўлади. Симни барча контурлар бўйича расмга аниқ мувофиқ қиладиган қилиб қирқиш қийин.

Хар бир сим жумбокда факат фигураларни қандай ажратиш йўлинигина эмас, балки кейин уларни бириктира билиш ҳам муҳимдир.

Назорат топшириқлари:

3.1.1. Чиқарилаётган симларнинг диаметри 0,005 дан 17 мм гача бўлади. Жавоб тўғрими?

- А) тўғри
- В) қисман тўғри
- С) нотўғри

3.1.2. Бошланғич синфларда қандай симлардан фойдаланилади?

3.1.3. Бошланғич синфларда симлардан қандай ўйинчоклар ясалади?

Симдан жумбокларни ясашда ўртача катталиқдаги 1,5– 6 мм симлардан фойдаланилади.

- А) тўғри
- В) қисман тўғри

С) нотўғри

3.2.3. Қандай омбурлар сим билан ишлаганда керак бўлади?

5-мавзу: Пластилин ва лой билан ишлаш дарсларини ташкил этиш методикаси мавзусидаги маъруза машғулотнингтехнологик харитаси

Т/р Босқич	Бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи масъул
1-босқич	Дарс мақсади. Пластилин ва лой билан ишлаш дарслари ташкил этишнинг мақсад, вазифалари, талабаларга тушинтириш. Идентив ўқув мақсадлари. А. Талабалар пластилин ва лойни тайёрлаш технологияси тўғрисида тушинча берадилар. Б. Пластилин ва лой билан ишлаш дарслари ташкил этиш мақсад, вазифалари, мазмуни, усуллари ҳақида тушинтирадилар.	Ўқитувчи
2-босқич	Асосий тушунчалар. Пластилин, лой, мевалар — олча, урик, ёнғоқ пўсти. Дарс шакли. Гуруҳ ва микрогуруҳларда ишлаш. Воситалар. Кампютер, слайдлар. Метод ва усуллар. Кўргазмали, Оғзаки тушунтириш, Савол - жавоб суҳбат.	Ўқитувчи
3-босқич	Гуруҳда ишлаш. Пластилин ва лой билан ишлаш дарслари ташкил этишнинг мақсад, вазифалари ҳақида сўзлаб беради.	Талаба
4-босқич	Мустақамлаш ва баҳолаш учун саволлар. Пластилин ва лой билан ишлаш дарслари ташкил этишнинг мақсад, вазифалари, мазмуни деганда нимани тушунасиз? Талабалар пластилин ва лойни тайёрлаш технологияси тўғрисида тушинча берадилар	Ўқитувчи- талаба
5-босқич	Умумий якуний хулосалар чиқариш. Талабалар пластилин ва лойни тайёрлаш технологияси, дарсларни ташкил этишнинг мақсад, вазифалари, мазмуни ҳақида мулоҳаза юритилади. Мустақил иш топшириқлари сифатида таянч тушунча ва иборалар қўшимчаси билан берилади.	Ўқитувчи

Ажратилган соат – 4

Машғулот тури - маъруза

Асосий масалалар

1. Пластилин ва лой билан ишлаш дарслари ташкил этишнинг мақсад, вазифалари.

Таянч ибора ва тушунчалар: Пластилин, лой, мевалар — олча, урик, ёнғоқ пўсти.

1 - асосий масала бўйича дарснинг мақсади: Пластилин ва лой билан ишлаш дарслари ташкил этишнинг мақсад, вазифаларини, мазмунини тушунтириш.

Идентив ўқув мақсади

1.1. Пластилин ва лой билан ишлаш дарслари ташкил этишнинг мақсад, вазифаларини, мазмуни тўғрисида тушунча берадилар.

1-асосий масаланинг баёни:

Меҳнат дарсларида лой, пластилин, мум каби материаллардан фойдаланиб, улардан турли уйинчоқлар, хайвонлар, кушлар, эртак кахрамонлари ясалади. Уйинчоқ-декаратив амалий санъатнинг энг қадимий турларидан бўлиб, қадим асрлардан лойдан ясалган нарсалар бизгача етиб келган.

Республикамизда саноат ва маданиятнинг ривожланиб боришига кўра ўйинчоқларнинг ассортименти уларнинг образлари йилдан-йилга бойиб бормоқда. Ўйинчоқлар ясаладиган материаллар ўта хилма хилдир. Бироқ афзаллик лойга берилади. Лой нарсалар яашда асосий материал ҳисобланади, чунки у исталган жойда топилади, арзон ва қайишқоқдир.

Нарсалар ясаладиган материалда чет предметлар тош, қум ва шу қабилар бўлмаслиги керак. Чунки иш қўлда бажарилади. Шунинг учун иш бошлашдан олдин лойни тайёрлаш керак бўлади. Топилган лойни нарсалар яашга яроқли ёки йуқлигини олдиндан текшириш керак.

Лой ширали ва ширасиз бўлади. Ширасиз лойнинг таркибида кўп қум бўлиб унда ёпишқоқ хусусияти ёмон бўлади.

Лойни аралашмалардан тозалаб устига сув қуйиб 5-6 соат сақланади, сўнгра сувини тўқиб қўлга епишмайдиган куюкрок ҳамир ҳолатига келгунча яхшилаб ишланди.

Тайёр лойни целлофан ёки плёнка қопчаларда сақланади ва дарсга фойдаланишга тайёр лой сифатида келтирилади.

Пластилин нарсалар яашда қўлланиладиган бошқа материалдир. Ундан асосан кичик моделларни яашда фойдаланилади. У сунъий пластик масса бўлиб лойдан ҳеч қачон қуримаслиги ва доимо ишлатилишига тайёрлиги билан фарқланади. Пластилиннинг ҳар хил оддий ва мураккаб турлари бор уни тайёрлашнинг бир неча рецептори бор.

Нарсалар яашда ишлатиладиган асбоб ва мосламалар. Лой билан ишлаганда асосан оддий асбоблар пичоқ оддий конструкциядаги ёғоч ва металллар учлилардан фойдаланилади. Уларни кизитиш ҳамда йугон мис алюмин ёки темир симдан тайёрлаш мумкин. Циркуль, циркуль-пантограф, мерка, чизгич ва бурчаклар каби ўлчов асбоблари моделларни чизиш ва ўлчаш ишларида керак бўлади.

Мольберт-бу оддий ёғоч тагликни устахона бемалол яаш мумкин. Ўлчами 20x30 ёки 25x25см булган фанера органик шиша ёки бошқа материаллардан тайёрланган тагликлардан ҳам фойдаланиш мумкин.

Тайёр нарсалардан чанглари йуқотиш лой парчаларини супуриб ташлаш, нарсани солиш ва ўнга нарсалар суртиш жараёнида ҳар хил мўйқалам керак бўлади. Диаметри 2-3смли ва 1,5смли мўйқаламлар бўлиши мақсадга мувофиқдир.

Лойдан нарсалар яаш усуллари. Лой ва пластилин билан ишлаганда керак бўладиган қодалар.

1. Юмалоқлаш - бу парча лойдан шар яаш ўнга олча, олма қабилар шаклини беришдир.

2. Бир бўлак лойдан кафтда айлана ҳаракатлар билан шар яаш.

3. Шар яаш сўнгра узунасига ҳаракатлар билан уни тухум устун қабиларга айлантириш.

4. Яссиллаш - шарикдан ясси ясади, қўлнинг ҳолати доимо ўзгариб туради.

5. Чўзиш - шарикнинг бир қисми чўзилади.

6. Суриш (ямаш) буюмнинг айрим қисмларини ўзаро бириктириш.

Шуни кайд этиш лозимки, Ўзбекистон иссиқ иқлим шароитида нарсалар яаш бўйича амалий машғулотларни лойдан бажарган маъқул чунки пластилиндан ясалган нарсалар иссиқдан ўз шаклини тез йуқотади.

Ишни оддий предметлар: сабзавот меваларни яашдан бошлаш керак. Тайёр намуна ёки расм бўйича ишлашни таклиф этиш мумкин.

Ўқувчилар нарсалар яаш усуларини эгаллаб олганларидан сўнг ўйинчоқ бадиий безакли декоратив идишларни яашга ўтишлари мумкин.

Папье - маше. Ғижимланган қоғоз демакдир. Бундай қоғоздан клейстр билан лой ва пластилиндан ясалган тайёр модель бўйича форма елимланади.

Папе-машедан тайёрланган ўйинчоқлар мактаб ўқув инвентлари хар хил лойдан нарсалар яшашнинг осонлиги билан ажралиб туради.

Папе-машье билан ишлаш жараёни ўқувчиларда меҳнат малакаларининг шаклланишига турли асбоб ва материаллар билан ишлаш кўникмаларини ривожланишига ёрдам беради.

Папе-машье билан ишлаганда стекалар ломцет елим пишириш учун идиш тайер махсулотни бўяш учун бўёк муйқаламлар керак бўлади. Иш қоғозни тайёрланишидан бошланади. Бунинг учун газета ва ўраш қоғозлари керак бўлади. Қоғоз номланади бироқ ивиб кетмаслиги керак. Бир идишда газета ва иккинчи идишда ўраш қоғози туради. Шундан кейин ясаладиган форма тайёрланади.

Пиёла фанера устига тўнтариб қўйилади. Ўнга юпка қоғоз ёғ суртилади. Шундан кейин намланган палоскаларга клестер суртиб бирин-кетин куруқ томонини пиёлага қилиб биттадан оралатиб бир-бирига кўндаланг бир лента 2-сига етадиган қилиб қўйиб чиқилади.

Полоскаларнинг эни 1-2 см узунлиги эса пиёланинг иккала томонига етиб фанера устига тушиб турадиган бўлиши керак. Бундай қоғозлар икки қатлам қилиниб очик жойларни колдирмай қоғозни навбатлаб елимланади. Шундан кейин яна икки уч қатлам ёпиштирилади бироқ энди полоскалар эмас балки қоғоз парчалари ёпиштирилади. Қоғоз албатта кўлда йиртилиши керак. Шундай қилинса елимланган қоғоздан бир меёрдаги текис қатлам ҳосил бўлади.

Назорат топшириқлари:

1.1.1. Лой неча хил бўлади?

- а) икки хил
- в) уч хил
- с) турт хил

1.1.2. Лойни неча соат ачитиш керак?

- а) 3-4 с
- в) 4-5 с
- с) 5-6 с

1.1.3. Лойнинг пластилиндан фарқини сўзлаб беринг.

1.1.4. Пластилин лойдан авзаллик томонларини айтинг.

2.1.1. Нарсалар яшашда ишлатиладиган асбоб ва мосламаларни санаб утинг.

2.1.2. Қандай ўлчов асбоблари ишлатилади.

2.1.1. Лой ва пластилин билан ишлаганда керак бўладиган қоидаларни санаб беринг

2.1.2. Қоидаларни бир-биридан фарқини айтинг.

2.2.2. Папе-машье яшаш қоидаларини такрорлайдилар.

6-мавзу: Газламалар билан ишлаш дарсларини ташкил этиш методикаси мавзусидаги маъруза машғулотнинг технологик харитаси

Т/р Босқич	Бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи масъул
1-босқич	Дарс мақсади. Бошланғич синфларда газламалар билан ишлаш дарсларини ташкил этиш усулларини талабаларга таништириш. Идентив ўқув мақсадлари. А. Талабалар бошланғич синф меҳнат дарсларида газламалар билан ишлаш технологияси тўғрисида тушинча берадилар. Б. газламалар билан ишлаш методикасини ташкил этишнинг мақсад, вазифалари, мазмуни, усуллари ҳақида тушинтирадилар.	Ўқитувчи

2-босқич	Асосий тушунчалар. Газлама, толали материал, игна, ип, андоза, қайчи Дарс шакли. Гуруҳ ва микрогуруҳларда ишлаш. Воситалар. Кампютер, слайдлар. Метод ва усуллар. Кўргазмали, Оғзаки тушунтириш, Савол - жавоб суҳбат.	Ўқитувчи
3-босқич	Гуруҳда ишлаш. Газламалар билан ишлаш усулларини ташкил этишнинг мақсад, вазифалари ҳақида сўзлаб беради.	Талаба
4-босқич	Мустақамлаш ва баҳолаш учун саволлар. Газламалар билан ишлаш методикасини ташкил этишнинг мақсад, вазифалари, мазмуни деганда нимани тушунасиз?	Ўқитувчи- талаба
5-босқич	Умумий якуний хулосалар чиқариш. Газламалар билан ишлаш методикасини ташкил этишнинг мақсад, вазифалари, мазмуни, мазмуни ҳақида мулоҳаза юритилади. Мустақил иш топшириқлари сифатида таянч тушунча ва иборалар қўшимчаси билан берилади.	Ўқитувчи

Ажратилган соат – 2

Машғулоти тури – маъруза

Асосий масалалар

1. Газламалар ҳақида тушунча бериш.
2. Газламаларнинг ишлатилиш хусусиятлари..

Таянч тушунча ва иборалар: Газлама, ип, игна, тола, мато, мослама, тахлама, кислоталар, хосса, табиий ва кимёвий, жараён.

1 - асосий масала бўйича ўқитувчининг мақсади: талабаларга газламалар ҳақида тушунча бериш, ҳамда уларнинг қўникма ва малакаларини шакллантириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.1. Газламаларнинг аҳамиятини гапириб берадилар.
- 1.2. Газламаларнинг турларини турларини ажратадилар.

1 - асосий масаланинг баёни.

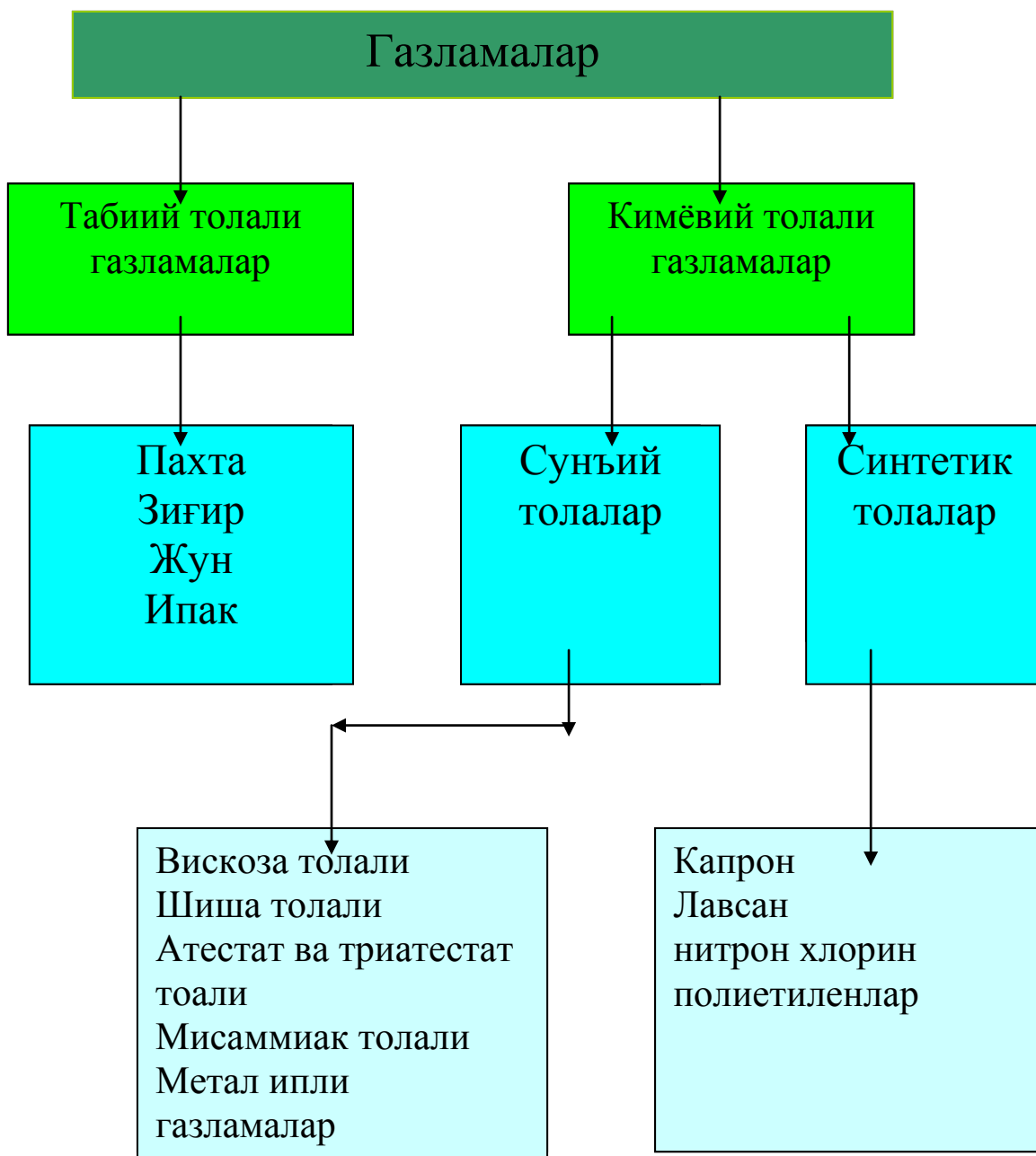
Ҳозирги вақтда бошланғич синф ўқувчиларга, газламалар ҳамда, тикувчиликни ўргатишнинг асосий вазифаларидан бири — уларни келажакда бичиш тикиш, чок турлари, газламаларни бир-биридан ажратиш ва мохир чеварлар қилиб тарбиялашдан иборат.

Республикамиз мустақилликка эришгандан кейин турли хил кўринишдаги кийим-кечаклар тикиш учун ҳар хил газламалар, тикувчиликда ишлатиладиган ғалтак ипларни асосан тўқимачилик саноёти етказиб беради.

Тикувчилик жараёнида ишлатиладиган матолар толавий таркибига кўра 2 га бўлинади. **1. Табиий. 2. Кимёвий толали** газламаларга бўлинади.

1. Табиий толали газламаларга- пахта, зиғир, жун, ипак толаларидан олинadиган газламалар киради.

Зиғир — поянинг луб қисмидан олинadиган тола бўлиб, таркибида 80% целлюлоза ва 20% бошқа аралашмалар бўлади. Лигнин моддаси борлиги учун зиғир толаси пахтага қараганда анча пишиқ бўлади. Зиғирнинг хоссалари пахтаникига ўхшаш: гигроскопиклиги 12%, намни тез шимади ва тез қуриydi, иссиқни яхши ўтказади, пай-паслаб кўрилганда қўлга совуқ уннайди, кислота ва ишқорлар таъсири худди пахтага таъсирига ўхшайди. Қизиган дазмол таъсирига яхши чидайди, пахтага ўхшаб ёнади. Зиғир ўсимлигидан яна мой ҳам тайёрланади. Уни саноатда қайта ишлаш ўйли билан хар-хил махсулотлар олинади.

Пахта — ғўза деб аталадиган ўсимлик уруғини қошлаб турадиган ингичка толалар бўлиб, тўқимачилик саноатида асосий хом-ашёси ҳисобланади. Кимёвий таркиби жиҳатидан пахта деярли тоза целлюлозадан иборат. Пишган пахта толасининг 95—96% целлюлозадан; 4—5% турли аралашмалар — мой, мум, бўёқ ва минерал моддалардан иборат. Пахта толасининг гигроскопиклиги анча юқори. Пахта намни тез шимади ва тез қуриydi. Толаси суялтирилган кислоталар таъсирида ҳам емирилади, кислоталар узок таъсир қилиб турган ип-газлама қуритилгандан кейин хўлланса папирос қоғозидек йиртилиб кетаверади. Концентратсияланган сульфат кислота тасирида пахта толаси кўмирга айланади. Совуқ ўювчи ишқорлар толаларни шиширади, натижада бурамадорлиги йўқолади, сирти силлиқланади, ипакка ўхшаб товланади, пишиқлиги ортади, бўялувчанлиги яхшиланади. Қайноқ ўювчи ишқорлар ҳаво кислород иштирокида пахта целлюлозасини оксидлантиради ва толанинг пишиқлигини камайтиради. Кимёвий тозалашда қўлланиладиган органик эриткичлар таъсир қилмайди. Ёруғлик таъсирида пахта пишиқлигини аста-секин йўқотади. 150°C да дазмоллаганда қуруқ пахта толалари ўзгармайди, ҳарорат бундан ошганда бир оз сарғаяди, қўнғир тусга киради ва 250°C да

кўмирга айланади. Пахта толалари сарғиш аланга бериб ёнади, кулранг кул ҳосил қилади. Пахта толали газламалар куйдирилганда куйган қоғоз ҳиди келади.

Жун — жунли ҳайвонларнинг тери қатламидаги шохсимон ўсим-талардир. Республикамизда қўй, туя, эчки, қорамол ва қуён жуни кенг миқёсда ишлатилади. Кимёвий таркибида оксиллар мавжуд. Гигроскопиклиги юқори, намни тез шимиб, секин қуриydi. Хўллаб дазмоллаганда чўзилувчанлигини ўзгартира олиш ва киришиш хусусиятига эга бўлгани учун жунни дазмоллаб қисқартириш, чўзиш, декатировка қилиш мумкин. Кийимни кимёвий тозалашда қўлланиладиган барча органик эритгичлар таъсирига жун яхши чидаydi. Жун кислоталар билан ҳам, ишқорлар билан ҳам таъсирлашиши мумкин. Қуруқ жун толалари 110°C ва ундан юқори ҳароратда пишиқлигини йўқотади. Ёруғликка чидамлилиги пахта ва зиғирга нисбатан юқори. Ёнаётганда аланга таъсирида толалари бир-бирига ёпишиб қолади, алангадан чиқарилгандан сўнг ёнишдан тўхтаydi, толалар учуда қора шарчалар ҳосил бўлади, куйган пат ҳиди келади.

Табиий ипак — ипак қурти ўрайдиган ингичка ип. Ипак толали газламалар таркибида ҳам оксиллар бор. Нормал шароитда толаларнинг гигроскопиклиги 11%. Кимёвий турғунлиги жиҳатдан табиий ипак жундан афзал. Суялтирилган кислота ва ишқорлар, кийимларни кимёвий тозалашда ишлатиладиган органик эритмалар табиий ипакка таъсир қилмайди. Табиий ипак фақат концентратсияланган ишқорларда қайнатилганда эрийди. Бўялган табиий ипак толаларига сув узоқ таъсир этганда оқиш доғлар ҳосил бўлади ва тикувчилик буюмларининг кўркамлиги бузилади. Табиий ипак толалари 110°C дан юқори ҳароратда пишиқлигини йўқотади. Қуёш нурлари таъсирида бошқа табиий толаларга қараганда тезроқ емирилади. Табиий ипак худди жўнга ўхшаб ёнади.

2.Кимёвий толали газламалар иккига: сунъий ва синтетик толали газламаларга бўлинади. Сунъий толали газламалар табиий толаларни қайта ишлаш орқали олинади. Бу ишловларда толаларнинг ғижимланувчанлиги, киришувчанлиги, қуяга қарши чидамлилиги, ташқи кўриниши сингари айрим хоссалари яхшиланади. Вискоза толали, мисаммиак толали, атестат ва триатестат толали, шиша толали ва металл ипли газламалар сунъий толали газламаларга мисол бўла олади.

Синтетик толали газламалар эса табиатда тола сифатида учрамайдиган оддий модаларнинг молекулаларини бириктириш йўли билан олинади. Уларга капрон, лавсан, нитрон хлорин, полиетиленлар киради.

Агар **лавсанли** жун газламаларни хўлланган латта қўйиб 200°C гача қиздирилган дазмол билан дазмолланса, газламанинг айрим жойлари киришади, кетмайдиган доғлар пайдо бўлади.

Капрон газламаларга қизиб кетган дазмол тегиши билан эриб кетади.

Атестат толали газламаларга қизиган дазмол текканда кетиши қийин бўлган ялтироқ доғлар пайдо бўлиши мумкин.

Нитрон толали кўйлакли газламалар ип ёки сунъий тола аралашган жун газламаларга қараганда кам эзилади. Шундай газламалардан дазмоллаб ҳосил қилинган тахламлар, фақат кийганда эмас, балки ювиб, кимёвий тозаланганда ҳам ўз хусусиятини ўзгартирмаydi. Тахлама ёки зийларни букиб дазмоллашда нотўғри дазмолланиб, букилиб қолган жойини тузатиб бўлмаслигини ёдда тутиш зарур.

Атестат, триатестат толали ипак газламалар эзилмайдиган, ювилганда кам киришадиган ва тез қурийдиган газламалар бўлгани учун кўп дазмоллашни талаб қилмайди.

Трикотаж полотнолар юмшоқ, эластик бўлгани учун ёпишиб турганда ҳам ҳаракатга ҳалақит бермайди. Улар гигиеник жиҳатдан ҳаво ўтказувчан, намни шимувчан бўлади, лекин трикотажни тикиш вақтида тўқима петлялар сўкилиб кетиши мумкин. Бир қават тўқилган трикотаж буралиб кетиши натижасида уни тикиш анча қийин.

Ўқувчиларни ёдда тутишлари учун чарм ҳақида қисқача маълумот.

Бошланғич синф ўқувчилари шуни ёдда тутишлари кеакки, бирор буюмга ишлов бериш жараёнида унинг безатилишига катта аҳамият бериш зарур. Буюмларни тайёрлаш

учун кўп ҳолларда табиий чармлар ишлатилади. Табиий чарм — бу ҳайвонлар, судралиб юривчилар ва баъзан балиқ терилари ҳисобланади. Ҳар хил механик, физик, биологик ва кимёвий таъсирлар натижасида ўз хусусиятларини ўзгартириб юборади. Чармларни қуйидагича синфлаш мумкин:

- териси ишлатиладиган ҳайвонларнинг ёшига кўра;
- терига ишлов бериш усулига кўра;
- терини бўяш усулига кўра.

Қуйида айрим терилар ҳақида маълумот берилган:

Сафян — эчки терисини ошлаш ёрдамида олинади.

Велюр — устки қатламида айрим нуқсонлари бўлган терилардан тайёрланади. У хром билан ошланган бўлиб, терининг юза қисми бархатга ўхшатиб махсус силлиқланган.

Замш — шимол буғуси, ёвойи эчки ва ҳоказо ёғ қатламли териларини ошлаш ёрдамида тайёрланади. Унинг ўнг томони зич бархатли бўлиб, момиклиги ва жилвираши кўринмайди, юмшоқ ва сувни ёмон шимадиган чарм ҳисобланади.

Сагрэн — ўсимлик моддалари ёрдамида ошланган қўй ёки эчки териларидан олинган юмшоқ чарм ҳисобланади.

Лайка — эчки, қўй, ит териларидан ошлаб олинган чармлар.

Териларни ошлаш жараёнида алюминли квассалар, туз, ун ва тухумнинг сариғи ишлатилади. Бу чармлар юмшоқ ва юпка бўлгани учун қўлқоплар тайёрланади. Сифатли чармлар олиш учун аввал терилар чиритмай сақланади, сўнгра юнг қисмлари олиб ташланади, ошланади, мой шимдирилади ва бўялади.

Назорат топшириқлари

1.1. Тикувчилик жараёнида ишлатиладиган матолар толавий таркибига кўра нечага бўлинади.

- А. Таббий ва кимёвий толали газламалар.
- В. Суъний ва синтетик толали газламалар.
- С. Тиниқ ва дағал толали газламалар.
- Д. Фақат табиий толали газламаларга бўлинади.

1.2. Табиий толали газламаларга нималар киради.

- А. Синтетика, капрон, лавсан.
- В. Жун, пахта, зиғир, ипак.
- С. Шойи, капрон, трикатаж.
- Д. Духоба, шойи, лавсан.

1.3. Кимёвий толали газламаларга нималар киради.

- А. Шойи, капрон, лавсан, трикатаж.
- В. Жун, пахта, зиғир, ипак.
- С. Майин бўлган газламалар.
- Д. Духоба, шойи, лавсан.

1.4. Чарм асосан нималардан олинади.

- А. Синтетик толаларни қайта ишлаш орқали олинади.
- В. Табиий толаларни қайта ишлаш орқали олинади.
- С. Мол, қўй, эчки, от терисидан олинади.

1.5. Синтетик толали газламаларнинг аҳамиятини тушунтириб беринг.

2 - асосий масала бўйича ўқитувчининг мақсади: талабаларга газламаларни ишлатилиш хусусиятлари ҳақида тушунча бериш, ҳамда уларнинг кўникма ва малакаларини шакллантириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.1. Газламаларнинг хусусиятлари ҳақида гапириб берадилар.
- 1.2. Газламаларнинг пардозланишини тушунтириб берадилар.

2 – асосий масаланинг баёни.

Газламалар толавий таркибидан ташқари пардозланишига қараб ҳам синфларга ажратилади: оқартирилган, бўялган, гулбосилган.

Айрим газламалар махсус пардоздан ўтказилади. Ёғимланувчанликка қарши қилиб ёғимланмайдиган, сув юқмайдиган, ёнишга ва чиришга чидамли қилиб пардозланади. Тикувчиликда ишлатиладиган газламалар кўйлаклик, костюмлик, палтолик, плашлик ва ҳоказо учун мўлжалланган хилларга бўлинади. Кийим тикишда газлама толавий таркиби, хоссалари ҳисобга олинishi лозим.

Бошланғич синф меҳнат дарсларида газламаларни бўяш жараёни ҳам ўргатилади. Газламаларни бўяш усуллари турлича бўлади. Уларни оддий, табиий усулларда бўяш, ҳамда саноатда бўяш усуллари ўргатилади.

Тўқув станоатидан олинган газламаларни ташқи кўриниши, хоссаларини яхшилаш, товар кўринишида бериш жараёнлари пардозлаш деб аталади. Пардозлаш жараёнларида жуда кўп ва мураккаб ишлар бажарилади, яъни тук куйдириш, оҳорини кетказиш, қайнатиш, оқартириш, мерсеризатсиялаш, тук чиқариш, бўяш, гул босиш, аппретлаш.

Пардозлашнинг бир босқичи бўяш бўлиб, газламани бўяш — бу бирор рангдаги яхлит текис тус бериш учун газламага бўёвчи моддаларни сингдириш жараёнидир.

Бўёқлар табиий ва синтетик бўлади. Газламаларни бўяш учун, асосан, тошқўмрдан олинадиган синтетик бўёқлар ишлатилади. Бўёқлар майда кукун ва пасталар тарзида ишлаб чиқарилади. Бўёқнинг ранги, ёрқинлиги, ёруғлик, нам, ювиш, ишқаланиш таъсирига чидамлилиги ҳамда газламаларнинг кимёвий таркибига ва молекулаларнинг структурасига боғлиқ бўлади.

Газламани бўяшдан олдин бўёқлар сувда эритилади. Бўяш жараёни куйидаги босқичларни ўз ичига олади: сувдаги бўёқнинг толаларнинг ташқи сиртига шимилиши; бўёқнинг толага сингиши; бўёқнинг толада ўрнашиб қолиши. Бўёқнинг хили ва бўяш усули газларнинг толавий таркибига, бўёқнинг хоссаларига, газламаларнинг бўялиш хусусиятига қараб танланади. Астарлик газламаларни ишқаланиш ва тер таъсирига чидамли бўёқлар билан, устки кийимлик газламаларни ёруғлик, намлик, куруқ ва ҳўл ишқаланиш таъсирига чидамли бўёқлар билан бўяш лозим.

Бўяшнинг камчиликлари. Газлама структурасининг нотекислиги, қайнатиш ва оқартиришда газлама яхши тайёрланмаганлиги, бўёқ ресепти ва бўяш режимининг бузилиши, бўяш жиҳозларининг носозлиги натижасида газламалар бўялганда куйидаги нуқсонлар учраши мумкин: чала бўялганлик, ҳар хил туслилиқ, белгилар, доғлар, холлар, оқиш жойлар ва бошқалар. Газлама навини аниқлашда турли ўлчамдаги ҳар хил доғлар ҳам ҳисобга олинади. Тикувчилик буюмининг кўринадиган жойларида доғлар бўлишига йўл қўйилмайди, кийимларнинг кўринмайдиган жойларидаги доғлар ҳисобга олинмайди.

Газламаларни уй шароитида бўяш.

Уй шароитида ҳам газламалар рангини бўяб ўзгартириш мумкин. Маиший кийимлар, кўтариб ушлаб юрилувчи сумкалар, аппликацияларни тайёрлаш учун ишлатиладиган газламаларнинг ранги чиқиб кетмаслиги учун уларни бўяш қонун-қоидаларига риоя қилиш керак. Бўяшни бошлашдан олдин газламаларни қандай толалардан ташкил топганлигини аниқлаб олишимиз керак. Бунинг учун газлама танда ва арқоқ ипларидан суғуриб, гугурт билан ёқиб кўрилади. Пахта, зиғир, вискоза иплари бир текис, ёрқин ёниб, куйган қоғоз ҳиди келади. Атестат шойи тез ёнади, ундан уксус ҳиди келади, ип учларида тўқ рангли шарчалар ҳосил бўлади. Капрон ва нейлон ёнади, юмшоқ шарчалар ҳосил бўлади. Жун ва табиий ипак толалари ёмон ёнади, куйган калласуяк ҳиди келади, қаттиқ қора шарчалар қолдиқ бўлиб қолади.

Ёндириб, ҳидлаб кўрилган газламанинг тола таркибига қараб бўёқ турлари танланади. Пахта, зиғир ва вискоза толали газламалар, шойи ва жун газламалар учун мўлжалланган бўёқ турлари мавжуд. Синтетик ва Атестат толалардан ташқари барча газламаларга мўлжалланган бўёқлар ҳам бор. Оқ газламалар бўёқ рангига мос рангда бўялади, бошқа рангдаги газламалар эса бошқа рангларни ҳосил қилади.

Газламанинг бўялиш сифатига шубҳа пайдо бўлса, газлама бўлагини иссиқ бўёққа солиб бўяб кўрилади. Бўёқ эритмасини тайёрлаш учун эмил бутун сирли идишдан фойдаланиш зарур. Бўяладиган газлама аввал илиқ сувда хўллаб олинади, текисланиб бўёқли эритмага солинади.

Газлама эски ва доғлари бор бўлса, улар бўялгандан сўнг ҳам қолиши мумкин. Кийимларни бўяшдан олдин металл тугмача ва илгакларни сўкиб олиш керак, акс ҳолда улар зангли доғларни ҳосил қилади.

Бўёқ эритмаларини тайёрлашда кўрсатмаларга тўлиқ риоя қилиш керак. Газламани бўяшнинг кенг тарқалган усулларида бири мойбўёқ (акварел ва гуаш)ларда бўяш. Бундан ташқари кундалик рўзғорда ишлатиладиган озиқ-овқат маҳсулотлари қолдиқларидан, калий перманганат эритмасидан, зелёнка (бриллиант) эритмасидан, синка ва ҳоказолардан фойдаланиш мумкин.

1. Газламаларни пиёз пўчоғида бўяш усули:

4 та пиёз пўчоғини 3 стакан сувга солиб, ранги чиққунча газда ўртача оловда қайнатилади, сўнгра газдан олиб озгина (қўл куймайдиган қилиб) совитилади, икки қават докадан сузиб ўтказилади. Газлама бўлагини пиёз пўчоғининг сувига солиб, 5—10 дақиқа ушлаб турилади. Газламани сувдан олиб, қаттиқ сикмасдан хона ҳароратида қуритилади. Қизғиш-сарик ранг ҳосил бўлади.

2. Газламани лавлаги пўчоғида бўяш усули:

1 та ўртача лавлаги пўчоғини 2 стакан сувга солиб, қайнатиб олинади. Ундан сўнг газдан олиниб озгина (қўл куймайдиган қилиб) совитилади, икки қават докадан сузиб ўтказилади. Газлама бўлагини лавлаги пўчоғининг сувига солиб, 5—л беш дақиқа ушлаб турилади. Газламани сувдан олиб, қаттиқ сикмасдан хона ҳароратида қуритилади. Сиёхранг-қизил билан киради.

3. Лимон пўчоғида бўяш усули: бу усулда 2 та лимон пўчоғининг устига 2 стакан сув солиб, газда қайнатиб олинади, сўнгра газдан олиб озгина (қўл куймайдиган қилиб) совитилади, икки қават докадан сузиб ўтказилади. Газлама бўлагини лимон пўчоғининг сувига солиб, 5—10 дақиқа ушлаб турилади. Газламани сувдан олиб, қаттиқ сикмасдан хона ҳароратида қуритилади.

Оч сарик ранг ҳосил бўлади.

4. Апельсин пўчоғида бўяш усули: Бу усул ҳам юқорида кўрсатилган усуллардагидек бажарилади. Апельсин пўчоғини тозалаб, устига 2 стакан совуқ сув қуйиб, қайнатиб олинади. Сўнгра газдан олиб озгина (қўл куймайдиган қилиб) совитилади. Апельсин пўчоғи сиқиб олиб ташланади, суви икки қават докадан сузиб ўтказилади. Газлама бўлагини апельсин пўчоғининг сувига солиб, 5—10 дақиқа ушлаб турилади. Газламани сувдан олиб, қаттиқ сикмасдан хона ҳароратида қуритилади.

5. Газламани қизил сабзи ёрдамида бўяш усули: бунинг учун 4 та қизил сабзининг шарбатини чиқариб, унда газламани 5—6 дақиқа ушлаб турилади. Газламани шарбатдан олиб, қаттиқ сикмай хона ҳароратида қуритилади.

6. Газламани маргансовка (калий перманганат) эритмасида бўяш усули: бунинг учун 2 стакан илиқ сувга 3 чой қошиқ маргансовка (калий перманганат) кукуни солинади. Қошиқ ёрдамида яхшилаб аралаштирилади. Эритмага газламани солиб, 5—6 дақиқа ушлаб турилади. Газламани сувдан олиб, қаттиқ сикмай хона ҳароратида қуритилади.

7. Синкада бўяш усули: бу усулда 2 стакан сувга 2 чой қошиқ синка солинади. Қошиқ ёрдамида яхшилаб аралаштирилади, эритмага газламани солиб, 5—6 дақиқа ушлаб турилади. Газламани сувдан олиб, қаттиқ сикмасдан хона ҳароратида қуритилади.

Назорат топшириқлари

2.1. Газламаларни бўяш усуллари неча хил бўлади.

- А. Уларни оддий, табиий , ҳамда саноатда бўяш усуллари мавжуд.
- В. Кимёвий ва синтетик усуллари мавжуд.
- С. Пардозлаш йўли билан бўялади.

Д. Барча жавоблар тўғри.

2.2. Пардозлаш деб нимага айтилади.

А. Чиройли безак беришга айтилади.

В. Бўяш усулларига пардозлаш дейилади.

С. Газламаларни ташқи кўриниши, хоссаларини яхшилаш, товар кўринишида бериш жараёнлари пардозлаш деб аталади.

Д. Барча жавоблар тўғри.

2.3. Газламалар уй шароитида қандай бўялади.

А. Табиий нарсалар ёрдамида бўялади.

В. Пиёз пўстлоғи, лавлаги, лимон, сирка, синка ва бошқалар ёрдамида бўялади.

С. Фақат кимёвий йўл билан бўялади.

Д. Уй шароитида бўяб бўлмади.

2.4. Газламаларни бўяш усуллари амалда қўллаб кўрсатинг.

Адабиётлар руйхати.

1. Воробьев А. И. ва бошқалар. Меҳнат таълими. – Тошкент: Ўқитувчи, 1992. 96-132

2. Мавлонова Р. ва бошқалар. Меҳнат таълими методикаси. – Тошкент: Ўқитувчи, 1986.

3. Мавлонова Р. Меҳнат 3- синф ўқувчилари учун дарслик. – Тошкент: Меҳнат 1993, 40-52

4. Мавлонова Р. Меҳнат 4-синф ўқувчилари учун дарслик. – Тошкент меҳнат. 1995, 45-65

7-мавзу. Бошланғич синф ўқувчиларини юмшоқ ўйинчоқ ясаш дарсларини ташкил этиш методикаси мавзусидаги маъруза машғулотнинг технологик харитаси

Т/р Босқич	Бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи масъул
1-босқич	Дарс мақсади. Бошланғич синф ўқувчиларини юмшоқ ўйинчоқ тикишга ўргатиш усуллари талабаларга таништириш. Идентив ўқув мақсадлари. А. Талабалар бошланғич синф ўқувчиларини юмшоқ ўйинчоқ тикишга ўргатиш усуллари тўғрисида тушинча берадилар. Б. Бошланғич синф ўқувчиларини юмшоқ ўйинчоқ тикишга ўргатишнинг мақсад, вазифалари, мазмуни, усуллари ҳақида тушинтирадилар.	Ўқитувчи
2-босқич	Асосий тушунчалар. Ўйинчоқ турлари, ассортимент, газлама, толали материал, игна, ип, андоза, қайчи Дарс шакли. Гуруҳ ва микрогуруҳларда ишлаш. Воситалар. Кампютер, слайдлар. Метод ва усуллар. Кўргазмали, Оғзаки тушунтириш, Савол - жавоб суҳбат.	Ўқитувчи
3-босқич	Гуруҳда ишлаш. Бошланғич синф ўқувчиларини юмшоқ ўйинчоқ тикишга ўргатиш усуллари ҳақида сўзлаб беради.	Талаба
4-босқич	Мустақамлаш ва баҳолаш учун саволлар. Бошланғич синф ўқувчиларини юмшоқ ўйинчоқ тикишга ўргатишнинг мақсад, вазифалари, мазмуни деганда нимани тушунаси?	Ўқитувчи-талаба
5-босқич	Умумий якуний хулосалар чиқариш. Бошланғич синф ўқувчиларини юмшоқ ўйинчоқ тикишга ўргатиш мазмуни ҳақида мулоҳаза юритилади. Мустақил иш топшириқлари сифатида таянч тушунча ва иборалар кўшимчаси билан берилади.	Ўқитувчи

Ажратилган соат – 4
Машғулот тури – маъруза

Асосий масалалар

1. Меҳнат дарсларида юмшоқ ўйинчоқлар тикишнинг аҳамияти.
2. Юмшоқ ўйинчоқларни тикиш тартиби.

Таянч тушунча ва иборалар: Газлама, ип, игна, тола, мато, мослама, андоза, қолип, кийким, ўлчам, ёғоч таёқ, мис сим, чарм бўлаклари.

1 - асосий масала бўйича дарснинг мақсади: талабаларга меҳнат дарсларида юмшоқ ўйинчоқлар тикиш ҳақида тушунча бериш, ҳамда уларнинг кўникма ва малакаларини шакллантириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.1. Юмшоқ ўйинчоқлар тикишнинг аҳамиятини тушушунтирадилар.
- 1.2. Юмшоқ ўйинчоқлар тикишда қўлланиладаган чок турларини ажратадилар.

1 - асосий масаланинг баёни.

Ўйинчоқ болалар ўйинлари учун яратилган махсус претметдир. Юмшоқ ўйинчоқ билан турли ёшдаги болалар шуғулланишлари мумкин. Бошланғич синф ўқувчиларини юмшоқ ўйинчоқ тикишга ўргатишнинг асосий мақсади- уларни меҳнатсевар, ижодкор, мустаҳкам ирода эгаси қилиб тарбиялашдан иборат.

Юмшоқ ўйинчоқ тикиш жараёнида болаларнинг ижодкорлик фаолияти ривожланади ҳамда, уларнинг қўллари ҳаракатга келиб боради. Ўйинчоқлар болаларни эстетик завқини оширади. Уларни келажак ҳаётга бошлаб боради. Болалар ўйинчоқлар орқали ҳаёт билан танишиб борадилар. Унинг кечилмаларини ўйинчоқлар мисолида кўрадилар. Меҳнат дарсларида юмшоқ ўйинчоқ тикиш чуқур ўргатиб борилади.

Юмшоқ ўйинчоқни ясашни, унинг яшаш технологияси услубини тайёр шаблон асосида бошлаш мумкин. Ўйинчоқ андоза асосида тайёрланишига қараб, ўқувчиларнинг интилишларини, ғояларини рағбатлантириши керак. Ўйинчоқ тайёрлашнинг бошланғич поғонасидаёқ ўқувчиларга маълум бир ғояларни амалга оширишни ўргатиши керак. Шундагина ўзлари қизиқарли ўйинчоқни тайёрлай оладилар. ўқувчилар тайёр андозалардан ҳам ўзлари янги ўйинчоқ моделини яратишлари мумкин.

Ўқувчилар меҳнат дарсларида дастлаб чок турлари ва каштачилик ҳақида ҳам билимга эга бўладилар. Чок турлари ҳар хил бўлиб юмшоқ ўйинчоқ тикиш жараёнида катта аҳамиятга эга. Ўқувчилар юмшоқ ўйинчоқ тикиш учун занжирча чок, петлия чок, кўринмас чок, сув чок ва бошқалардан фойдаланилади. Ўқувчилар юмшоқ ўйинчоқ тикиш учун каштачилик намуналаридан ҳам кенг фойдаланади. Юмшоқ ўйинчоқни қорнига, бошига, кулоқларига кашталар билан безатилади.

Ўқувчилар меҳнат дарсларида юмшоқ ўйинчоқ тикишни ўрганиш билан биргаликда уларга газлама қолдиқларидан унумли фойдаланишнинг аҳамияти ҳақида ҳам тушунча бериб борилади. Ўқувчиларга асосан юмшоқ ўйинчоқ тикишни унумли фойдаланишни йўл-йўриқларини ўргатиб борилади.

Ёшларга газлама қолдиқларидан тайёрланадиган буюмларни ўргатиш орқали уларга нафақат билим берилади, балки иқтисодий тарбия ҳам бериб борилади. Газлама қолдиқлари билан ишлаш, бир томондан, исрофгарчиликнинг олдини олса, иккинчи томондан, ёшларни сабртоқатга, назокатга, бўш вақтдан унумли фойдаланишга ундайди. Тайёрланаётган буюмнинг бадиий ечимини ҳал қилиш орқали эса уларда ижодкорлик қобилиятлари ривожланади.

Фақатгина газлама қолдиқларидан эмас, балки эски кийилмайдиган кийимлардан ҳам уй рўзғор учун кўплаб фойдали буюмлар тайёрлаш мумкин. Бундай буюмларни безашда палто, жикет, кўйлак, мехли кийимлар бичиқларидан қолган газлама, чарм ва замш

бўлақларидан фойдаланиш мумкин. Бой фантазия ва ижодий ёндошиш орқали бундай ишда ҳамма материал қолдиқлари ўз ўрнини топади.

Ўйинчоқ тайёрлашда, енг аввало, картондан андоза тайёрланади. Бичишдан аввал андозани калка қоғозига тушириб қирқиб олинади. Сўнгра қалинроқ қоғозга ёки картонга, керакли ўлчамга ўтказилади. Андоза деталларини жойлаштиришда бир-бирига жуда яқин қўймаслик керак. Ҳар бир тайёр деталга номи ва неча дона бичиш кераклиги ёзиб кўрсатилади. Масалан, тана қисми — 2 дона, кулоқ 4 дона. Ҳар бир ўйинчоқ модели андозаси алоҳида конвертларда сақланиши лозим. Андозалар қийшайиб ва букланиб қолмаслиги конверт ҳажми андоза ҳажми билан бир хил бўлиши керак. конверт устига ўйинчоқ номи ёзиб қўйилади. Ўйинчоқнинг сифатли чиқиши моделнинг ҳар бир детал андозаси тўғрилигига боғлиқ бўлишини ёдда тутиш лозим.

Юмшоқ ўйинчоқ тикиш учун турли газлама ва материаллар керак бўлади. Ўйинчоқларга газлама танлашда рангига, толавий таркибига, қалин-юпқалигига эътибор беришлари лозим. Юмшоқ ўйинчоқ учун иложи борича янги газлама ёки аввалдан ювиб, дазмолланган сатин, бархат, штапел, чит, жунли, мўйнали газламалар тавсия этилади. Қуйида иш жараёрида керак бўладиган материаллар келтирилган:

- Сунъий мўйна (табиий мўйнадан фойдаланилмагани маъқул).
- Табиий ва сунъий (иложи борича чўзилмайдиган) газламалар.
- Ҳар турли лента, тасма, тўр, резинка ва бошқа майда безаклар.
- Оқ, қора ва турли рангдаги чарм (табиий ёки сунъий) ёки клеёнка бўлақлари.
- Ўйинчоқлар ичини тўлдириш учун пахта, синтепон, синте-пух, поролон ва бошқа материаллар.
- Турли ўлчамдаги тугмачалар, мунчоқлар, ишлатилмай-диган бижутерия (зирак, тақинчоқ)лар,
- Мустаҳкам ғалтак иплар (газлама рангига мослаб олинади).
- 1,5—2,0 см қалинликдаги алюмин ёки мис симлар (ўйинчоқ қисмларини бириктириш учун).
- ПВА елими.
- «Момент» елими.
- Ҳайвонларни ифодаловчи ўйинчоқлар учун тукли бумазае, сунъий ва табиий жун газламалар.

Тана юзасининг кўринишларини тасвирловчи кўғирчоқ ўйинчоқлари учун шифон, волта, сунъий толали шойи газламалар; юз қисми учун оч пушти, оч жигарранг газламалар, кийимлари учун рангли газламалар ишлатиш тавсия этилади. Сочлар учун сунъий ва вискоза ипларидан фойдаланиш мумкин. Тикиш учун тайёрланган ўйинчоқни ичи пахта ва бошқа материаллар билан тўлдирилади. Бош қисмини безатиш учун тугмача, мунчоқ, ялтироқ чарм ёки клеёнка ишлатилади.

Назорат топшириқлари

1.1. Ўқувчиларга юмшоқ ўйинчоқлар тикишнинг қандай аҳамияти бор.

- А. Ўқувчиларнинг маънавий дунёсини бойитади.
- В. Ўқувчиларни билимдон бўлишга чорлайди.
- С. Ўқувчиларни меҳнатсевар, ижодкор, мустаҳкам ирода эгаси қилиб тарбиялашдан иборат.
- Д. Барча тарбияларни мужассамлантиради.

1.2. Юмшоқ ўйинчоқлар тикишда қандай газламалардан фойдаланилади.

- А. Тоза ювиб дазмолланган газламалар ишлатилади.
- В. Янги газламалардан фойдаланилади.
- С. Эски оҳари чиққан газламалардан фойдаланилади.
- Д. Барча нарсалардан фойдаланса бўлади.

1.3. Юмшоқ ўйинчоқлар тикишда қандай безаклар керак бўлади.

- А. Ўйинчоқни безаш учун чарм бўлақларидан фойдаланилади.
- В. Сим ва жилка ипларидан фойдаланилади.

- С. Асосан лента, тасма, тўр, резинка ва бошқалардан фойдаланилади.
- Д. Рангли қоғозлар ва ҳайвонлар териларидан фойдаланилади.
- Е. Барча жавоблар тўғри.

1.4. Юмшоқ ўйинчоқларга нималар кирди.

- А. Резина тўпи, айиқча, сумкачалар.
- В. Юмшоқ айиқча, қуёнча, кучукча, қуёнча.
- С. Шахмат, шашка, стулча ўйинчоғи.
- Д. Тўлиқ жавоб берилмаган.

1.5. Ўйинчоқлар иштирокида халқ масалларидан келтиринг.

2 - асосий масала бўйича ўқитувчининг мақсади: талабаларга меҳнат дарсларида юмшоқ ўйинчоқлар тикиш тартиби ҳақида тушунча бериш, ҳамда уларнинг кўникма ва малакаларини шакллантириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 2.1. Юмшоқ ўйинчоқлар тикишда қандай асбоблар ишлатилишини ажратадилар.
- 2.2. Юмшоқ ўйинчоқлар тикишни босқичларга ажратадилар.

2 - асосий масаланинг баёни.

Ўйинчоқ тикиш учун керакли асбоблар

Меҳнат дарсларида юмшоқ ўйинчоқлар тикиш учун асбоб ва жихозлар керак бўлади.

- Турли катта-кичикликдаги игналар тўплами — ўйинчоқ деталларини бир-бирига тикиб улаш учун, кўз, оғиз, бурун ва ҳоказоларни тасвирлаб тикиш учун ишлатилади.
- Қайчилар — мўйнали газламаларни бичиш учун учи бир оз қайрилган ўткир, қолган газламаларни бичиш учун учи тўғри ва катта қайчилар ишлатилади.
- Узун бигиз.
- Омбурлар симларни текислаш ва кесиш учун ишлатилади.
- Дазмол — газлама бўлақларини текисиашда ишлатилади.
- Ёғочли, темирли таёкча — ўйинчоқлар ичини пахта ва бошқа қолдиқлар билан тўлдиришда ишлатилади,
- Тикув машинаси — ўйинчоқ деталларини бириктириш учун ишлатилади.
- Рангли, оддий қаламлар, мўйбўёқлар — расм чизиш учун, мўйқаламлар — қоғозда графлк ишларни чизишда, ўйинчоқ эскизиарини тасвирлашда ишлатилади.
- Бўр (тикувчиликда ишлатиладиган оқ ва рангли бўрлар) ва совун қолдиқларидан ўйинчоқ деталларини бичишда фойдаланилади.
- Тикувчиликда ишлатиладиган тўғач.

Ўйинчоқлар ичини тўлдириш.

Ўйинчоқлар ичини тўлдириш учун пахта, поролон, синте-пон, синтепук каби ҳажмли материаллардан фойдаланиш мумкин. Ушбу материалларнинг айримларида камчиликлар бор. Поролон бир қанча вақт ўтгач, бўлақларга бўлиниб кетиб, захарли моддалар чиқаради.

Пахта ўзининг экологик тозалигига қарамай, вақт ўтиши билан ёпишиб қолади ва ўйинчоқ ташқи кўринишини бузади. Синтепук жуда қулайку, аммо топилиши қийинроқ.

Шунинг учун ўйинчоқлар ичини синтепон билан тўлдириш тавсия этилади, улар қанча узун ва ингичка бўлса, шунча яхши бўлади.

Ўйинчоқ ичига дон-дун, пластмасса қирқимлари қолдиқлари каби сочилувчан материаллардан фойдаланиб тўлдирилса, қувноқ ва кулгили ўйинчоқлар ҳосил бўлади.

Тайёр бўлган детални ўнгига ағдариб, қалам ёки таёкча ёрдамида, жуда ҳам зичламасдан, аммо бир текис тўлдирувчи материал билан тўлдирилади. Агар қўл, оёқ каби деталлар ичида симлар бўлса, тўлдирувчи материал билан тўлдириш вақтида улар ўртада қолиб кетиши ва детал юзига чиқиб қолмаслиги керак.

Газламани бичлиши. Андоза газламанинг тескари томонига жойлаштирилади ва бўр (совун, қалам) да эҳтиёткорлик билан нечта бичиш лозим бўлса, шунча чизиб

чиқилади. Жуфт деталлар доимо коида бўйича бичилишини унутмаслик керак. Тукли, мўйнали газламаларнинг тук йналиши андозада кўрсатилган стрелка йўналиши билан бир хил бўлишига алоҳида эътибор берилади. Мўйнадан тикиладиган ўйинчоқ деталлари, асосан, мўйна қондиқларидан ва лахтак бўлакларидан бичилади. Андоза деталиарини бичишда энг аввал катта деталлар жойлаштирилади. Мўйна бўлагининг биттасига андоза сиғмаса, уларни толавий таркиби, тузилиши, ранги ва туклари йўналиши бўйича тўғирлаб, икки уч бўлагини бирлаштириб тикиб олинади.

Бичишда газлама қалин-юпқалигига қараб чок ҳақи ташланади. Драп, велюр каби газламаларда чок ҳақи 0,5 см гача, юпқа газламадан (чит, сатин) тикиш учун эса 0,5—1,0 см чок ҳақи қолдирилади. Барча деталлар чизиб олиниб, андозалардаги белги чизиқлар тушириб олингач, яна бир текшириб чиқилади. Барча жараёнлар тўғри бажарилган бўлса, деталларни эҳтиёткорлик билан қирқиб олинади. Еслатма: Мўйнани кичик маникюр қайчисида фақатгина газлама асосидан, тукига зарар етказмасдан бичиш қулай; чок ҳақи кўпинча 0,3—0,5 см қолдирилади.

Юмшоқ ўйинчоқ тикишда ишлатиладиган чок турлари ўйинчоқнинг ташқи кўриниши, асосан, тикиладиган чок сифатига боғлиқ. Юмшоқ ўйинчоқ тайёрлашда газлама турига қараб қўл ва машина чокларидан фойдаланиш мумкин. Ўйинчоқлар тикишда тўғри чок, игна олдинлатилган чок, йиғма чок, қавиқ чок, босма чок, сиртмоқсимон чоклардан фойдаланилади.

Бичиқ деталларининг ички чокларини бирлаштириш учун игна олдинлатилган чок туридан фойдаланилади. Чокни тортиб, пишиқ ва майда қавиқ билан тикилади. Тикилган бўлаклар чокнинг пишиқлигини текшириш учун уларни ҳар томонга тортиб кўрилади; улар орасида тешиқлар бўлмаслиги керак. Силилувчан газламаларни бирлаштиришда безак чоклари сифатида ўрама қавиқдан фойдаланиш мумкин. Мўйнали бўлакларни бирлаштиришда чеккаларидан айлангириб тикилади. Тикиб тайёрланган, ўнгига ағдарилган, ичи тўлдирилган ўйинчоқ бўлакларини бирлаштиришда кўринмас чок туридан фойдаланилади. Ўйинчоқлар ичини тўлдириш учун пахта, поролон, синтепон, синтепух каби ҳажмли материаллардан фойдаланиш мумкин. Ушбу материалларнинг айримларида камчиликлар бор. Поролон бир қанча вақт ўтгач, бўлакларга бўлиниб кетиб, заҳарли моддалар чиқаради. Пахта ўзининг экологик тозаллигига қарамай, вақт ўтиши билан ёпишиб қолади ва ўйинчоқ ташқи кўринишини бузади. Синтепух жуда қулайку, аммо топилиши қийинроқ.

Шунинг учун ўйинчоқлар ичини синтепон билан тўлдириш тавсия этилади, улар қанча узун ва ингичка бўлса, шунча яхши бўлади. Ўйинчоқ ичига пластмасса қирқимлари газлама қондиқлари каби сочилувчан материаллардан фойдаланиб тўлдирилса, қувнок ва кулгили ўйинчоқлар ҳосил бўлади.

Тайёр бўлган детални ўнгига ағдариб, қалам ёки таёқча ёрдамида, жуда ҳам зичламасдан, аммо бир текис ва дўмбоқсимон тўлдирувчи материал билан тўлдирилади. Агар қўл, оёқ каби деталлар ичида симлар бўлса, тўлдирувчи материал билан тўлдириш вақтида улар ўртада қолиб кетиши ва детал юзига чиқиб қолмаслиги керак.

Андоза ўлчамини ўзгартириш. Кичкина ёки каттароқ ўйинчоқ тикиш учун андоза ўлчамини ўзгартириш мумкин. Катталатишга берилганда, барча деталлар катталаштириши кўзда тутилади. Бунинг учун барча деталларни катакларга бўлиб олинади ва катакларни тенг миқдорда катталаштириб, андоза чизиқларини мослаштириб чизиш йўли билан катталаштириш мумкин.

Айиқча

Айиқча ўйинчоғини тайёрлаш учун бизга қуйидаги материаллар керак бўлади: жигарранг духоба — бош, кулок, тана, корин, қўл ва оёқлар учун;

* малиаранг (оч жигарранг) духоба — бурун ва қулоқлар учун;

* ўртача ўлчамдаги қора мунчоқлар — бурун ва кўзлар учун;

* сўлакча учун ёрқин рангли чит;

* ёрқин рангли лента — боғлаш учун;

* пахта ёки синтепон — ўйинчоқ ичини тўлдириш учун.

Айиқча деталларини бичиш:

Бичиқ деталлари жигарранг духобадан куйидаги деталларни бичиб олинади: -1 детал — бош — 2 дона;

- 2 детал — ана — 2 дона;

- 3 детал — корин — 2 дона;

- 4 детал — пешона — 1 дона;

- 5 детал — кулоқ — 2 дона;

- 6 детал — сўлакча — 1 дона;

- 7 детал — оёқ — 2 дона.

- 8 детал — кўл — 4 дона;

9 детал — оёқ ва кўллар учларига ёстикча — 4 дона;

Малларанг духобадан:

* 10 детал — бурун — 2 дона;

Маълумки, меҳнат дарсларида, юмшоқ ўйинчоқ яшаш узок ўтмишдаёқ мавжуд бўлган.

Бу юмшоқ ўйинчоқ яшаш, болалар камолоти ва маънавий бойлигини битмас-туганмас хазинасидир. Юмшоқ ўйинчоқ яшаш унинг турмуш тажрибалари асосида юзага келган бўлиб, меҳнат жараёни билан чамбарчас боғланган. Юмшоқ ўйинчоқ яшаш билан болалар мактабгача тарбия ёшидан бошлаб таниша бошлайдилар.

Яна бир нарсани алоҳида таъкидлаб ўтиш лозимки, кичик ва ўрта ёшдаги болалар ўйинчоқлар яшашни шавқ-завқ билан ўқишада, ўйинчоқлар ҳақида эртақ, кўшиқ, ва топишмоқлар ўқийдилар.

Ўйинчоқ яшаш халқимиз ижодининг энг қадимги ва бой жанрларидан биридир. Ўйинчоқлар яшаш одатда халқнинг урф-одатлари, руҳияти ҳамда ахлоқий-эстетик қарашларини ўзида мужассамлаштирган бўлади. Ўйинчоқ яшашда бир неча хил белгилари яширин, сирли ҳолда берилади ва ҳар бир белгилари тагида жавоб ётади.

Ўйинчоқлар халқ урф-одатларининг маҳсулидир. Ўйинчоқлар халқ ҳаётининг деярли барча масалаларида ўз ифодасини топган.

Умуман ўйинчоқлар инсоннинг ташқи дунёни кузатиши, унинг турли-туман ходисаларга бўлган муносабат ва мушоҳадаларининг ифодасидир. Ўйинчоқлар кўпинча ижодий хусусиятга эга бўлиши, қофияланиши ўқувчиларни қизиқтиради.

Ўйинчоқлар ясалиши турлари, тили ва бадиий хусусиятлари ҳақидаги тушунчани мустаҳкамлаш мақсадида ўқитувчи томонидан тайёрланган, алоҳида андозани ўқувчиларга кўрсатиш ва дафтарга кўчириб олишни тавсия қилиш ўринлидир.

Назорат топшириқлари

2.1. Юмшоқ ўйинчоқ тикиш учун игналар нима учун керак бўлади.

А. Деталларни бир бирига бириктириш учун керак бўлади.

В. Андозаларни кесиб тахлаш учун керак бўлади.

С. Ўйинчоқ ичини тўлдириш учун игналар керак бўлади.

Д. Ўйинчоқ тикиш учун игна керак бўлмайди.

2.2. Ёғочли ва темир таёқчалар нима учун ишлатилади.

А. Ўйинчоқларни тик холда сақлаш учун ишлатилади.

В. Ўйинчоқларнинг ичини пахта ёки бошқа нарсалар билан тўлдириш учун ишлатилади.

С. Андозаларни текислаш учун ишлатилади.

Д. Барча жавоблар тўғри.

2.3. Юмшоқ ўйинчоқларни тикилиш тартибини бажариб беринг.

2.4. Ўйинчоқларни андозаларга ажратишни кўрсатиб беринг.

2.5. Юмшоқ ўйинчоқ тикиш учун қандай газламалардан фойдаланилади.

А. Шойи, атлас, капрон.

В. Мўйнали матолар, жунли матолар, духоблар ва бошқалар.

С. Чит, шойи, капрон.

Д. Барча жавоблар тўғри.

Адабиетлар руйхати

1. Меҳнат таълимдан умумий ўрта таълим мактаблари учун давлат таълим стандартлари. «Таълим тараққиёт»; ИВ махсус сон 1999.
2. Мавлонова Р. ва бошқалар. Меҳнат таълими методикаси. – Тошкент: Ўқитувчи. 1986. 17-37 бетлар.
3. Мавлонова Р. Меҳнат 3- синф ўқувчилари учун дарслик. – Тошкент: Меҳнат 1993, 40-52 бетлар.

8-мавзу: Конструкторлик ва моделлаштириш ишлари дарсларини ташкил этиш методикаси мавзусидаги маъруза машғулотнинг технологик харитаси

Т/р Босқич	Бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи масъул
1-босқич	Дарс мақсади. Бошланғич синфларда конструкторлик ва моделлаштириш дарсларини ташкил этиш ва ўтказиш ҳақида талабаларга тушинтириш. Идентив ўқув мақсадлари. А. Талабалар бошланғич синфларда конструкторлик ва моделлаштириш дарсларини ташкил этиш ҳақида тушинча берадилар. Б. Конструкторлик ва моделлаштириш дарсларини ташкил этиш ва ўтказишнинг мақсад, вазифалари, мазмуни, усуллари ҳақида тушинтирадилар.	Ўқитувчи
2-босқич	Асосий тушунчалар. Ўйинчоқ турлари, ассортимент, газлама, толали материал, игна, ип, андоза, қайчи Дарс шакли. Гуруҳ ва микрогуруҳларда ишлаш. Воситалар. Кампютер, слайдлар. Метод ва усуллар. Кўрғазмали, Оғзаки тушунтириш, Савол - жавоб суҳбат.	Ўқитувчи
3-босқич	Гуруҳда ишлаш. Бошланғич синфларда конструкторлик ва моделлаштириш дарсларини ташкил этиш ва ўтказиш усуллари ҳақида сўзлаб беради.	Талаба
4-босқич	Мустақамлаш ва баҳолаш учун саволлар. Моделлаштириш дарсларини ташкил этиш ва ўтказишнинг мақсад, вазифалари, мазмуни деганда нимани тушунасиз?	Ўқитувчи- талаба
5-босқич	Умумий якуний хулосалар чиқариш. конструкторлик ва моделлаштириш дарсларини ташкил этиш ва ўтказиш мазмуни ҳақида мулоҳаза юритилади. Мустақил иш топшириқлари сифатида таянч тушунча ва иборалар қўшимчаси билан берилади.	Ўқитувчи

Ажратилган соат – 4

Машғулот тури - маъруза

Асосий масалалар

1. Конструкторлик ва моделлаштириш дарсларининг мақсад ва вазифалари.
2. Конструктор наборидан модел яшаш.

Таянч ибора ва тушунчалар: модель конструктор набор макет нусха тасвир детал автомобиль модели курилиш машиналари.

1 - асосий масала бўйича дарснинг мақсади: талабаларга техник моделлаштириш дарсларини мақсад ва вазифаларини тушунтириб изохлаб бериш.

Идентив ўқув мақсади

1.1. Машина турлари тўғрисида тушунча берадилар.

1.2. Модель макетини таърифлайдилар.

1 - асосий масаланинг баёни.

Претметнинг натурал катталашаган ёки кичрайтирилган масштабдаги ҳажмли тасвири **модель** дейилади. Моделлар фақат турли механизмларнигина эмас, балки ҳалма-ҳал претметларни: геометрик жисм, ер рельефи шакллари, одам ва жониварлар танаси қисмлари, ўсимликларни ҳам тасвирлайди.

Модель претметнинг барча ўзига хос хусусиятлари унинг ранги, сатҳининг кўриниши, ўлчамлари қисмлари мутоносиблигини аниқ такрорлаши мумкин. Бошланғич синфларда одатда нусхалар тайёрланмайди. Мактабда ясаладиган моделларнинг асосий тури претметни содалаштирилган схематик кўринишда ифодолочи модель схемадир.

Ҳаракатланувчи моделлар **ишловчи моделлар** дейилади. Бундай моделлар фақат инсон яратган иншоот ва қурилмаларнигина эмас, балки табиий объектларни ҳам ўз ичига олади.

Макет- тематик комплекснинг содалаштирилган, ўта мураккаблаштирилган, асосан объектларни ташқи кўриниши ва улар қисмларини мутоносибларини кўрсатувчи моделлардир. Бу ҳажми кичрайтирилган ҳажмли тасвирдир.

Моделлар ва макетларни яшаш жараёни меҳнат малакалари, турли материалларга ишлов бериш, монтаж ишлари малакасини мустаҳкамлаш воситаларидан бири бўлиб хизмат қилади.

Техник моделлашдан олдин у ҳақда умумий тасаввурга эга бўлиш кифоя қилмайди бунинг учун бўлажак моделни ҳар бир қисмнинг ўлчамини улар муносабатини аниқ тасаввур қилиш керак. Агарда ўқувчилар объектни натурада кузатиб унинг қандай қисмлардан таркиб топганлигини кўриб умумий тасаввурга келсалар жуда яхши бўлади. Бироқ ҳар қандай ҳолатда ҳам моделни тайёрлашда ўқувчилар олдида ё макет намуна, ё фотосурат туриш керак.

1-синфда ўқувчилар мувофиқ тажриба ва малакасиз хотира асосида унчалик мураккаб бўлмаган макетлари яшашлари расм модель чизма бўйича ўзларининг қандайдир ижодий масалаларни ҳал этишлари материал танлашлари иш тартибини бириктириш усуллари кабиларни белгилашлари мумкин.

2-синф ўқувчилари намунасиз бурчак чизгич циркульдандан фойдаланиб тайёр чизма бўйича ишларни бажара оладилар. 3-синф ўқувчилари берилган ўлчам ва техник шарт ёки қонунларини мустақил бажара олишлари керак. Техник моделлашнинг дастлабки дарсдан бошлаб ўқувчилар техникада ўлчовлари миллиметрда олиб боришни эгаллаб олишлари керак. Мактаб таълими дарсларида мураккаброк ва махсус моддий техника безашни талаб қилувчи моделларни тайёрлаш учун вақт ҳам имконият ҳам етишмайди.

Техник моделлаш бўйича Машғулотлар "Мохир кўллар" тўғрагида давом эттирилади, бу ерда ўқувчилар ўзлари учун қизиқарли бўлган ишларни танлашлари мумкин.

Техника моделлаш бўйича ишларда чизгич бурчак циркуль кайчи пичоқ керак бўлади. Ҳар бир партага 1 таги юмалоқ идиш бўлиш керак. Бу асбоблар ўқитувчининг асбоблар шкафида сақланади. Бундан ташқари қирқиш тешиш елимлашда тагига қўйиладиган тахтачалар ҳам керак.

Дастлабки моделлаш ишларида қалин, қоғоз турли формадаги картон қутичалар ғалтаклар тунуки парчалари сим думалоқ моделчилари ишлатадиган резинка.

Ўқитувчи дарсида ўзини дарсда дадилрок тутуши иш учун нималар керак бўлиши ишлов бериш усуллари аниқ тасаввур қилишлари учун аввало модель намунасини унинг чизмасини аввало ўзи тайёрлаб кўриши керак. Ўқувчилар моделини оғзаки баён асосида ясаганликларидан ҳам намуна, ўқувчилар ишни қиёслаш учун керак бўлади. Агарда иш учун қандайдир майда металл керак бўладиган бўлса улар доимо запасда бўлиши ўқувчиларнинг ўзлари дарсда ясаган қутичаларида сақлаши мумкин.

Айрим деталларни ўқувчилар ёғочдан ясашларини ёки муваффақиятли новдаларни топишлари мумкин. Баъзи ишлар учун айрим деталларнинг шаблонлари керак бўлади. Масалан: болалар олдинги машғулотида юк машинасини ясаган. Кейинги машғулотида эса экскаватор ёки юк машина моделини ясашда айрим деталлар учун мавжуд бўлган шаблонлардан фойдаланса бўлади.

Агарда детал чизилгач уларнинг шаблонлари картондан ясаб ўқитувчи шкафида сақласа яхши бўлади.

НАЗОРАТ ТОПШИРИҚЛАРИ:

1.1.1. Техник моделлаштириш жараёнида ўқувчилар қандай наралардан танлаш керак.

- а) Қурилиш, қишлоқ хўжалик, турмуш, энергетика.
- в) Ҳарбий қурилиш
- с) Рельсли сувости транспорти

1.1.2. Қандай материаллардан автомобиль макетлари тайёрлаш мумкин.

1.1.3. Техник моделлаштириш дарсларида ўқувчилар қандай хислатларини намоён этишлари керак.

1.1.4. Предметнинг натурал катталашган ёки кичрайтирилган масштабдаги ҳажмли тасвири модель дейилади. Шу жавоб тўғрими?

- а) Тўғри
- в) Қисман тўғри
- с) Нотўғри

1.2.1. Макет деб нимага айтилади.

2-асосий масала бўйича ўқитувчининг мақсади: талабаларга конструктор наборлар тўғрисида тушунча бериш, турлари билан таништириш автомобиль қурилиш транспортларини аҳамияти тўғрисида маълумот бериш.

Идентив ўқув мақсадлари.

2.1. Конструктор наборлари тўғрисида тушунча берадилар.

2.2. Моделлашда ишлатиладиган асбоблар тўғрисида тушунча берадилар.

2-асосий масаланинг баёни

Ўқувчиларнинг конструкторлик кўникмаларини ривожлантиришни назарда тутган ҳар бир техник моделларни ясаш учун турли конструкторларнинг пластмасса металл ёғоч конструктор кенг тарқалган махсус конструкторлардир. Ҳар бир конструкторда мавжуд металллардан ясаш мумкин бўлган объектларнинг техник расмлари деталлар рўйхати объектни қандай ясаш ҳақидаги кўрсатмалар беради. Бу деталлардан ўқувчилар моделнинг ўз намуналарини ясаш мумкин.

Расм билан ишлашга болаларни секин-секин ўргатиш керак. Болалар у ёки бу моделни танлаганларидан сўнг ўнга қандай деталлар қанча керак бўлиши бириктириш жойлари у ҳаракат қиладиган ёки тургун бўлиши аниқланади. Бириктириш мураккаб бўлган ҳолларда қлюг ва атверка ердам бериши керак. Конструктор билан бўладиган иш энг аввало ярим уйин ярим меҳнат характеридаги қизиқарли машғулотлардир. Ўқувчилар конструктор билан ишлар эканлар деталларни бириктириш усуллари унинг нималарга мўлжалланганинг номини билиб оладилар. Машина моделлари билан танишадилар. Уларни қисмлари турларини айтиш ва ҳаракат формаларини билиб оладилар.

Оддий механизмлар билан амалий танишадилар. Металл конструктор билан ишлаш болаларнинг техник ижодиётларини тасаввурини ривожлантиради. Конструкция қилиш техник таффақурни зехнлиликни ижодий фикрларни амалга оширишда мустақилликни ўстиради.

1-3 синфдаги автомобилларни конструкциялаш бўйича ишни гуруҳ қисмига бошқа материаллар қўшиб конструкциялашдан бошлаш керак. Бу ўринда болалар машиналарнинг ташқи кўриниши такорлайди.

Мамлкатимизда қурилиш йилдан-йилга авж олмоқда. Хар йили миллионлаб кв.м. турар жой янги саноат ва қишлоқ хўжалик объектлари фойдаланишга топширилмоқда. Буларнинг барчаси фақат катта ҳаракатларни эмас балки катта пулни талаб қилади. Бундай ишлардан машиналар одамлар меҳнатини енгилаштиради. Болалар чигирни ишлаш усулини тушуниб олгандан сўнг экскаватор ёки кўтарма кран моделини ясашга киришади. Моделлар аввало гугурт қутиларидан кейинчалик чизма ва шаблон қоғоз ёки картондан ясалади. Қурилиш материални конструкторлаш ишининг методикаси қуйидагилар:

- а) деталларни уларнинг улчами ва муносабатини аниқлаш.
- б) олдин конструкция қилинган моделлар билан киеслаб у ўхшашлигини аниқлаш.
- в) керак бўладиган материалларни аниқлаш.
- г) иш қандай бажарилади тайёр моделдан ёки чизмадан техника расми ёки фотосуратдан ёки чизмали мустақил чизиш.
- д) йиғиш тартибини аниқлаш.

Назорат топшириқлари

- 2.1.1. Қандай конструктор тури кўп тарқалган?
  - а) қоғоздан картондан чўяндан
  - в) пластмасса метал ёғоч конструктор.
  - с) қоғоздан пласмассадан.
- 2.1.2. Автомобильнинг асосий вазифаси нималардан иборат.
- 2.2.1. Автомобиль рама қисми қандай вазифани бажаради.
- 2.2.2. Автомобиллар ишга кўра қандай турларга ажратиш мумкин.
  - а) транспорт махсус
  - в) транспорт енгил
  - с) юк ташувчи
- 2.2.3. Қурилиш машиналарининг вазифаларини изоҳланг.

Адабиётлар руйхати

1. Воробьев А. И. ва бошқалар. Меҳнат таълими. – Тошкент: Ўқитувчи, 1992. 96-132 бетлар.
2. Меҳнат таълимдан умумий ўрта таълим мактаблари учун давлат таълим стандартлари. «Таълим тараққиёт; ИВ махсус сон 1999.
3. Воробьев А. и. меҳнат таълими ва касб танлашга йўллаш методикаси. –Тошкент: Ўқитувчи. 1980. 14-18 бетлар.
4. Мавлонова Р. ва бошқалар. Меҳнат таълими методикаси. – Тошкент: Ўқитувчи. 1986. 17-37 бетлар.
5. Мавлонова Р. Меҳнат 3- синф ўқувчилари учун дарслик. – Тошкент: Меҳнат 1993, 40-52 бетлар.
6. Мавлонова Р. Меҳнат 4-синф ўқувчилари учун дарслик. – Тошкент меҳнат. 1995, 45-65 бетлар.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАВЗУЛАРИ (2-СЕМЕСТР)

1-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ: ИШ ЖОЙИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ТАЛАБЛАРИ РЕЖА:

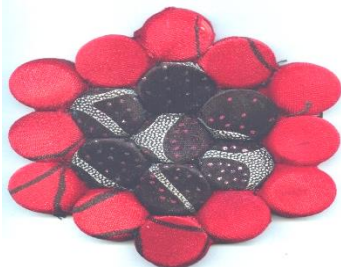
1. Иш жойини тўғри ташкил этиш.

Ўқувчининг чап томонига қайчи, чизғич, қалам, ўлчов метри жойлаштирилади. Ўқувчининг ўнг томонига турли чиқинди идишлар, мато бўлаклари ва ҳар хил безак материаллари жойлаштирилади. Ўқувчининг олди томонига пластмасса елим, чиқиндилар учун қутича, нина, ип ва сочикча жойлаштирилади.

Иш жойини тўғри ташкил этиш: Ўқитувчи столнинг устига дастурхон ёзиб, ўнг томонига қайчи, елим учун чўтка, чизғич, қалам, ўчирғич жойлаштирилади. Ўқувчининг олд томонига елим, қийқимлар учун қутича ва сочик жойлаштирилади. Ўқувчининг чап томонига, иш вақтида халақит бермайдиган қилиб рангли қоғоз тўпламини, қоғоз тўпламини ва керакли материаллар жойлаштирилади.

Сув идишлари қопқоғидан чойнак таглиги тайёрлаш қуйдагича босқичлардан иборат:

1. Бир қанча металл ёки пластмасса қопқоқларини кераксиз нарсалардан тозалаб олинади.
2. Ҳар бир қопқоқни кераксиз мато бўлаклари билан ўраб, тикиб чиқилади:
3. Мато бўлаклари тикилган қопқоқларни бир-бирига ёпиштириш учун кўринмас чоклар ёрдамида бир-бирига бириктириб тикиб чиқилади:
4. Қопқоқларни бир-бирига бириктиришимизда чойнак таглигининг шаклига эотибор беришимиз керак. Тагликнинг шакли турли кўринишларда бўлиши мумкин (юмалок, тўртбурчак, учбурчак, беш бурчак, ромб ва бошка шаклларда)

Мустақил иш топшириқлари

1. Мато қийқимларини тўпланг.
2. Мато қийқимларидан чойнак таглигини тикинг.

2-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ: ИШ ЖОЙИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ТАЛАБЛАРИ РЕЖА:

1. Иш хонасида ишлаш талаблари.

1. Иш хонасига фақат ўқитувчи рухсати билан кирилади.
2. Ҳар бир ўқувчи фақат ўз иш жойида ишлайди. Агарда иш жамоа равишда бажариладиган бўлса, ўқувчилар ўз мажбуриятларини яхши биладилар.
3. Иш фақат ўқитувчининг рухсати билан бошланади.
4. Ишни бошлашдан олдин, иш жойингни тайёрла, асбобларни тўғри ва қулай жойлаштиринг, ўнг қўл билан ушланадиган асбобларни ўнг томонга, чап қўл билан ушланадиганини чап томонга қўйинг, санчиладиган, кесадиган асбобларни ҳеч қачон иккита асбоб орасига қўйманг, уларни доимо ўз жойига, ўткир томонини нариги, дастасини ўзинг томонга қилиб қўйинг.
5. Иш вақтида иш жойингизни тартибли сақланг.
6. Ўтмас ёки бузуқ асбоб билан ишланманг.
7. Асбобни ишлатганда, уни ўқитувчи кўрсатганидек ушланг.
8. Асбобларни асранг, уларни тўғри, ўз ўрнида ишлатинг, сўнг уларни тозалаб, қўйинг.
9. Ҳар бир детални олдинги сафаргидан сифатли, чиройли ва тартибли қилишга ҳаракат қилинг.
10. Ишни тўғатдингизми, иш жойингизни тезда тозалаб тартибли қилиб қўйинг.

Тўғри ўтириш қоидалари: ўқувчилар иш вақтида тўғри ўтириш қоидаларига амал қилишлари керак. Ҳар бир асбоб ёки иш қуролидан фойдаланаётган вақтида қўлларни кескин ҳаракатлантirmаслик, ўридан турмаслик, орқасига қарамаслик, ёнига ўтирилмаслик, ўртоғига гапирмаслик керак. Иш вақтида гавдани тўғри тутиш, бир томонга қийшаймаслик, оёқлари тўғри жойлаштириш, қўлларни стол устида ҳаракатлантириш, асбоб ва иш қуролларни гавдасига яқин олиб келмаслик, иш столида тўғри ўтириш керак. Шунда ўқувчи чарчаб ёки толиқиб қолмайди.

Устахонадаги асбоб-усқуналар. ўқувчилар устахонада ишлаётганларида ҳар хил асбоблар ва мосламалардан фойдаланишади. Қайчи, қалам, чизғич, игна, ангишвона, елим, елим чўтқаси, бигиз, таглик тахтачалар, пичоқ, газлама, рангли қоғоз тўплами, пластилин, турли уруғлар, барглар, мато бўлаклари, картон тўплами, сочик, чиқиндилар учун қутича жойлаштирилади.

3-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ: ҚОҒОЗГА ИШЛОВ БЭРИШ УСУЛЛАРИ

Амалий машғулотининг мақсади: Қоғоз турларини ўрганиш, қоғоз хусусиятларини таҳлил қилиш ва қоғозга ишлов беришни ўрганиш

Машғулот шиори: Тез ва сифатли ишла

Таълим усуллари: Ақлий ҳужум, тезкор сўров, намоиш этиш, суҳбат, амалий иш, тақдимот

Таълим воситалари: Таянч матн, методик қўлланмалар, эксперт топшириқлар, турли қоғоз бўлаклари, чизғич, қайчи, қалам

Қоғоз турлари

Меҳнат дарсларида фойдаланиладиган қоғоз турлари қуйдагилардан иборат:

Рўзнома қоғози - энг кўп тарқалган қоғоз турларига киради. Сифатига кўра унчалик пишиқ эмас, намликни, элимни ўзига тез сингдиради.

Ёзув қоғози – сатҳи силлиқ, элим синдирилган, намликни камроқ сингдиради. Нарсаларни ихтиролашда, муқовалашда, картондан ясалган нарсаларни елимлашда жуда қўлайдир.

Чизмачилик қоғози – энг пишиқ ва қалин қоғоздир. Латтадан тайёрланади, унинг олий нави қўлда тайёрланади. Ундан байрамалар учун қизиқарли ниқоблар тайёрлашда фойдаланилади.

Расм қоғози – икки хил номерли бЎлиб, целлюлозадан тайёрланади. Олий навига 25% латта қўшилади. Чизмачилик чизишда шунунгдек қўл меҳнати дарсларида фойдаланилади. Рангли ва жиллоли қоғоз – меҳнат дарсларида кенг қўлланилади. Турли хил муқовалаш ишларида ва турли хил рангда қоғозлар тўплами чиқарилади.

Элимланган қоғоз – жило берилган қоғоз бЎлиб, бир томонига елим суртилган. Меҳнат дарсларида ишлатиш учун жуда қўлай материалдир.

Рангли жилд қоғози-турли ранглarda бЎлади, жило берилган рангли қоғознинг ўринини боса олади. Қўл меҳнати дарсларида кўп ишлатилади.

Обой гул қоғози – ранги ва гули турлича бЎлиб муқовалашда, нарсаларнинг устидан елимлашда, безаш ишларида кенг фойдаланилди.

Миллиметрли қоғоз - сатҳи босма тур шаклида тайёрланади.

Картон қоғози – картон деб 1 кв мт 250 граммдан ортиқ бЎлган қоғозга айтилади.

Оқ картон – уни қирқиш осон, ўзи унчалик пишиқ эмас, тез синади. Бу картон елимни кўп шимади (кўпинча елимдан шишади). Ундан майда нарсаларни муқовалашда фойдаланиш мумкун.

Сариқ картон–оқ картонга кўра пишиқроқ, эгилувчан яхши қирқилади, елимдан шишмайди. Турли ишларда фойдаланилади.

Кўл ранг картон -оқ ва сариқ картондан пишиқроқ, қирқиш қийин. Пичоқ- картон массасидаги кумдан тез ўтмаслашади. Картоннинг бу туридан ўта пишиқликни талаб қилувчи нарсалар тайёрланади.

Рангли картон-бу юқа эгилувчан сатҳига турли рангда жило берилган, ишлов бериш осон ва кўриниши чиройли. Ҳажми кичик нарсалар, папкалар, муқовалар тайёрлаш учун қўлай бЎлган картон туридир.

Қоғозга ишлов бериш усуллари унчалик мураккаб эмас, болалар уларни осонлик билан ўзлаштириш оладилар. Қоғоз ва картонга ишлов бериш юзасидан эгалланган малакалар кейинчалик барча меҳнат турлари бўйича меҳнат Таълимида кенг қўлланилади.

Қоғозни буклаш усуллари.Қоғозни тенг иккига буклаш учун қоғоз стол ёки парта устига қўйлади ва ўнг ҳамда чап қўли билан қоғозни ўзига яқин турган томонининг икки учидан ушлаб, уни пастки учлари билан тенглаштирилади. Бунда қоғознинг учларининг қирраси бир-бирига тўғри тушиши керак. Ана шундагина қоғоз қўл билан текисланиб, унинг букилган чизиғи устидан тирноқ босиб юргизилади.

Қоғозни букилган жойидан йиртиш. Қоғозни йиртишдан олдин, аввал эҳтиётлик билан очилади, унинг бир томони ўнг қўл билан босилиб, чап қўл билан букилган чизиқдан секин йиртилади, букилган чизиқ устига чизғични қўйиб, ҳам қоғозни йиртиш мумкин.

Қоғозни букилган жойини пичоқда қирқиш. Қоғозни буклаб, тирноқ билан босиб из туширилади. Шундан сўнг унинг букланган чизиғини ўнг томонга қилиб стол устига, унинг орасига пичоқни тикиб юргизилади.

Қоғозни қайчи билан қирқиш. Қайчи ўнг қўлда ушланади. Иш вақтида қайчини ҳаракатиз ушлаб, қирқилаётган қоғозни, ундаги кесиш чизиғи аниқ кўриниши учун айлантриб турилади.

Қоғозни ёпиштириш. Столнинг устига газета ёзиб, унинг устига керакли ўлчамда қирқиб олинган рангли ёки исталган қоғоз қўйилади ва мўйқалам ёрдамида ўртасидан четига аввал чап, сўнгра ўнг томонга қараб елим сурилади. Елимни тез, юпқа қилиб сурилади. Елим сурилган қоғозни ёпиштириладиган предметнинг устига қўйиб, унинг устидан ғижимланишлар бўлмаслиги учун тоза латта билан босиб текисланади.

Амалий топшириқлар

Қоғозга ишлов бериш усулларини ўрганиш: қоғозни қирқиш, йиртиш, чизиш, ғижимлаш, текислаш, қоғозни иккига буклаш, туртга буклаш, тенг буклаш, учбурчак буклаш, квадрат шаклига келтириш, икки томонини параллел буклаш, конверт шаклида буклаш, дўппи шаклида буклаш ва ҳақозо.

4-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ: КЕТМА-КЕТ УСУЛДА БУКЛАБ МАКЕТЛАР ЯСАШ

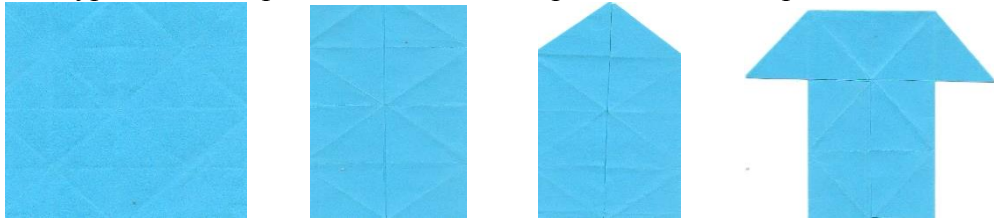
1 «Уйча» макетини ясаш босқичлари

1-босқич: Икки томони 10 см бўлган квадрат шаклидаги қоғоз олинади. Квадрат шаклидаги қоғозни буклаш усуллари орқали 16 та квадрат, 32 та учбурчак чизиклар ҳосил қилинади.

2-босқич: Ҳосил булган буклаш чизиклари орқали квадрат шакли тенг иккига букланади.

3-босқич: Ҳосил бўлган тўғри тўртбурчакнинг юқори икки томонини ички қисмига буклаб учбурчак ҳосил қилинади.

4-босқич: Ҳосил бўлган учбурчакни бурчакларини икки ён томонга тортиб бурчак ҳосил қилинади. Уйча шакли ҳосил бўлди, унга аппликация усулида дераза ва эшик ромларини, том қисмига мури шаклини рангли қоғоздан тайёрлаб елимлаш керак.

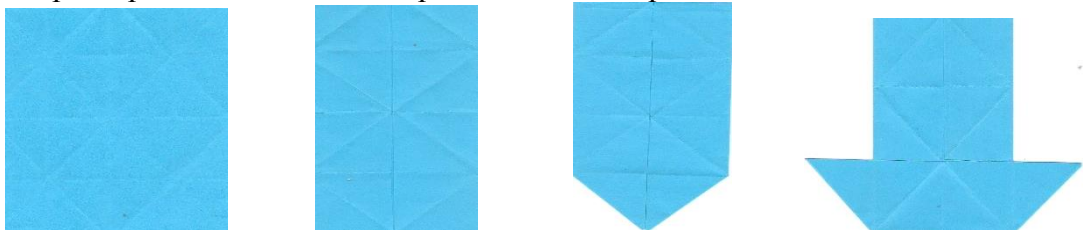
2 «Пароход» макетини ясаш босқичлари

1-босқич: Икки томони 10 см бўлган квадрат шаклидаги қоғоз олинади. Квадрат шаклидаги қоғозни буклаш усуллари орқали 16 та квадрат, 32 та учбурчак чизиклар ҳосил қилинади.

2-босқич: Ҳосил булган буклаш чизиклари орқали квадрат шакли тенг иккига букланади.

3-босқич: Ҳосил бўлган тўғри тўртбурчакнинг юқори икки томонини ички қисмига буклаб учбурчак ҳосил қилинади.

4-босқич: Ҳосил бўлган учбурчакни бурчакларини икки ён томонга тортиб бурчак ҳосил қилинади. Уйча шакли ҳосил бўлди, уни тескари қилиб қоғозга елимласак, пароходнинг шакли ҳосил бўлади. унга аппликация усулида мури қисмига тутин ва пастки қисмига сув тўлқинларини рангли қоғоздан тайёрлаб елимлаш керак.

3 «Пирпирак» макетини ясаш босқичлари

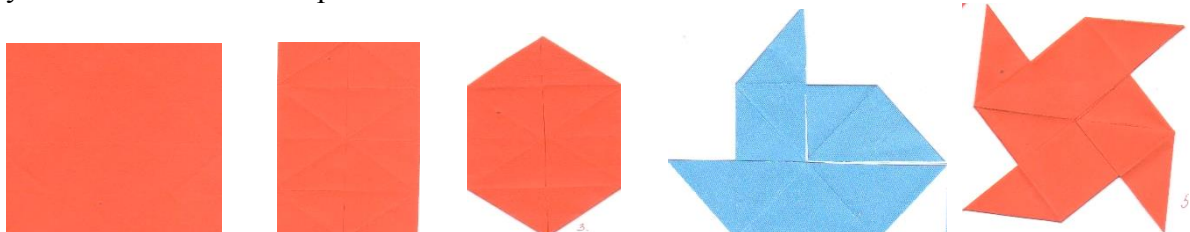
1-босқич: Икки томони 10 см бўлган квадрат шаклидаги қоғоз олинади. Квадрат шаклидаги қоғозни буклаш усуллари орқали 16 та квадрат, 32 та учбурчак чизиклар ҳосил қилинади.

2-босқич: Ҳосил бўлган буклаш чизиклари орқали квадрат шакли тенг иккига букланади.

3-босқич: Ҳосил бўлган тўғри тўртбурчакнинг юқори ва пастки томонларини ички қисмига буклаб учбурчак ҳосил қилинади.

4-босқич: Ҳосил бўлган учбурчакни бурчакларини икки ён томонга тортиб бурчак ҳосил қилинади.

5-босқич: Ҳосил бўлган шаклнинг иккита қарама-қарши бурчакларини ён томонга тортиб букланади, натижада пирпиракнинг шакли ҳосил бўлади. Пирпиракка рангли қоғоздан ушлагич қисмини тайёрлаб елимлаб қўйилади.

4 «Кўшқайиқ» макетини ясаш босқичлари

1-босқич: Икки томони 10 см бўлган квадрат шаклидаги қоғоз олинади. Квадрат шаклидаги қоғозни буклаш усуллари орқали 16 та квадрат, 32 та учбурчак чизиклар ҳосил қилинади.

2-босқич: Ҳосил бўлган буклаш чизиклари орқали квадрат шакли тенг иккига букланади.

3-босқич: Ҳосил бўлган тўғри тўртбурчакнинг юқори ва пастки томонларини ички қисмига буклаб учбурчак ҳосил қилинади.

4-босқич: Ҳосил бўлган учбурчакни бурчакларини икки ён томонга тортиб бурчак ҳосил қилинади. Худди шу босқич ҳосил бўлган шаклнинг пастки қисмида ҳам бажарилади.

5-босқич: Ҳосил бўлган шаклни орқа томонига тенг иккига букласак қўшқайиқ макетининг шакли ҳосил бўлади.

5 «Балиқча» макетини ясаш босқичлари

1-босқич: Икки томони 10 см бўлган квадрат шаклидаги қоғоз олинади. Квадрат шаклидаги қоғозни буклаш усуллари орқали 16 та квадрат, 32 та учбурчак чизиклар ҳосил қилинади.

2-босқич: Ҳосил бўлган буклаш чизиклари орқали квадрат шакли тенг иккига букланади.

3-босқич: Ҳосил бўлган тўғри тўртбурчакнинг юқори ва пастки томонларини ички қисмига буклаб учбурчак ҳосил қилинади.

4-босқич: Ҳосил бўлган учбурчакни бурчакларини икки ён томонга тортиб бурчак ҳосил қилинади. Худди шу босқич ҳосил бўлган шаклнинг пастки қисмида ҳам бажарилади.

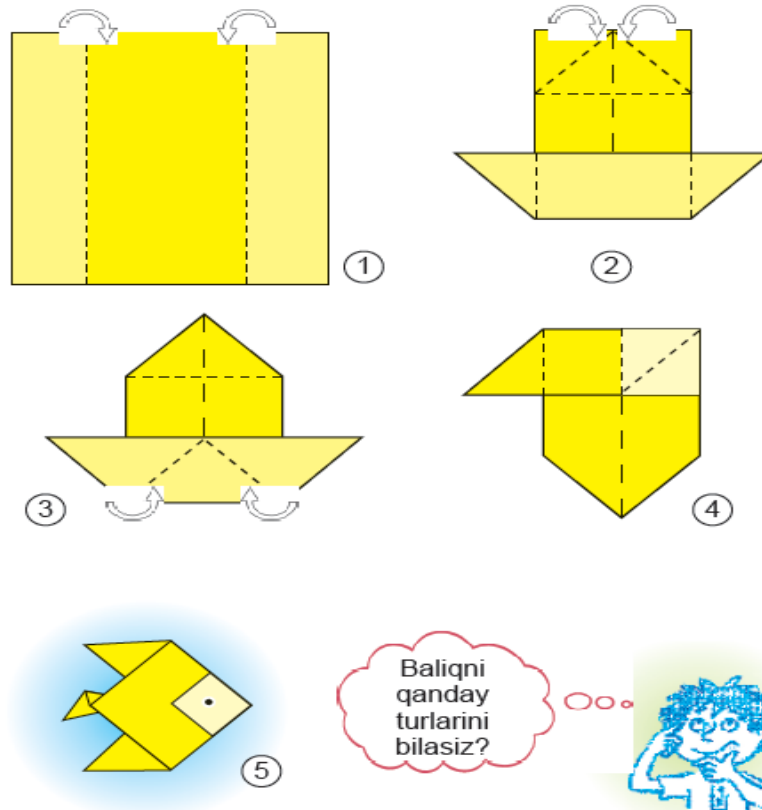
5-босқич: Ҳосил бўлган шаклни орқа томонига тенг иккига букласак қўшқайиқ макетининг шакли ҳосил бўлади.

6-босқич: Учбурчакнинг битта учини унга қарама-қарши бўлган иккинчи томондаги учига бирлаштирамиз, натижада қўшқайиқнинг ўртасида қолган битта учи ўз-ўзидан юқорига кўтарилади.

7-босқич: Элканли қайиқнинг елкан қисмини орасини очиб учбурчак шаклига келтириб тескарисига букласак, иккита қўшалоқ бурчагини пастга қаратиб ушласак қушчанинг шакли ҳосил бўлади.

8-босқич: Қушча шаклини иккита қанотини орасини очиб шаклнинг юқори қисмини тўғирласак самолёт шакли ҳосил бўлади. Самолёт шаклини дум қисмини иккига буклаб қўйсак балиқчанинг шакли ҳосил бўлади.

Baliq**6. “Стакан” макетини ясаш босқичлари.**

Ясалиш босқичлари.

1-Босқич: Квадрат, шаклдаги рангли қоғоз олиниб, уни битта диагонали бўйича тенг иккига букланади.

2-Босқич: Ҳосил бўлган учбурчакни диагоналида, учларидан бирининг учи учбурчакнинг шу учи қаршисидаги томонга этгунча букланади.

3-Босқич: Диагоналига учлардан иккинчиси ҳам қаршисидаги томонга етгунча букланади.

4-Босқич: Ҳосил бўлган шаклнинг юқоридаги икки учидан бири букланган учлар томонга, иккинчи учи шаклнинг ичкарасига букланади. Натижада “Стакан” ҳосил бўлади.

Мустақил иш топшириқлари

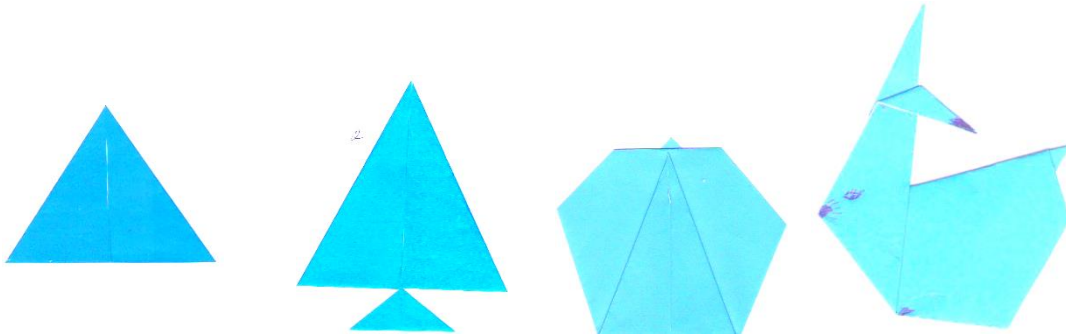
1. Ясалган макетларни қоғозга кетма-кетликда елимланг.
2. Мавзу бўйича ҳикоя тузинг.

**5-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ: ҚОҒОЗНИ ОДДИЙ УСУЛЛАРДА БУКЛАБ
МАКЕТЛАР ЯСАШ****1. «Қўёнча» макетини ясаш босқичлари**

1-Босқич: Рангли қоғоздан квадрат қирқиб олинади. Уни учбурчак кўринишига келтириб буклаймиз.

2-Босқич: Учбурчакнинг ён томонларидаги иккита учини пастга қилиб буклаймиз. Пастки учини букланган учларнинг томонларига тенглаштириб буклаймиз.

3-Босқич: Ҳосил бўлган шаклни орқа томонни юқори букчагини пастки томонига тенглаштириб буклаймиз.

2-Босқич: Ҳосил бўлган шаклнинг ўртасидан ён томонга қаратиб тенг иккига буклаймиз. Қуёнчанинг бош қисмини юқорига қаратиб қия шакл ҳосил бўлгунча тортиб буклаймиз. Қулоқ қисмини ўртасидан қайчи ёрдамида тенг яримигача кесиб бир томонини пастга буклаб қўямиз.

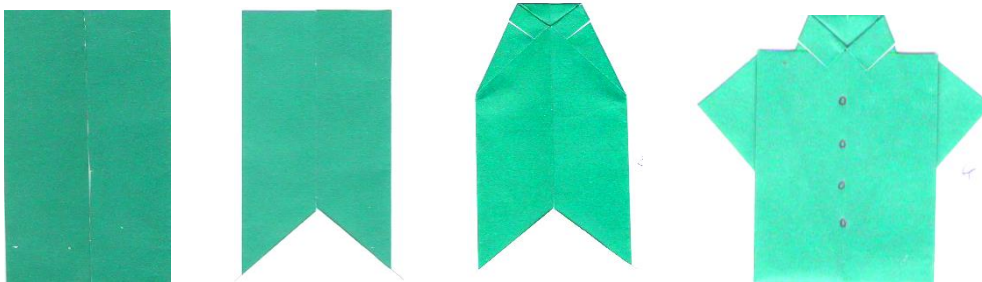
5-Босқич: Ҳосил бўлган қуёнча шаклига қўшимча безак ишларини берамиз.

1. «Кўйлакча» макетини яшаш босқичлари

1-Босқич Тўғри туртбурчакли рангли қоғоз олинади ва тенг иккига букланади.

2-Босқич: Шаклнинг пастки томонининг иккита учи ён томонга қаратиб букланади.

3-Босқич: Шаклнинг юқори томони 0,5 см букланиб, икки ён томони ўртага тенглаштириб букланади.

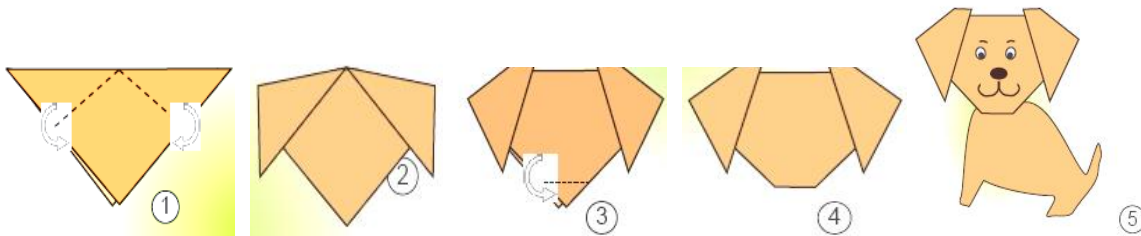
4-Босқич: Ҳосил бўлган шаклни орқа томонига қаратиб тенг иккига буклаймиз. Кўйлакчанинг тугмаларини чизиб қўямиз.

3. «Кучукча» кўрсатмали қуроли.

1. Квдрат шаклидаги қоғоз олинади. У тенг иккига букланади.

2. Ҳосил бўлган шаклнинг икки ён учи пастга қаратиб букланади.

3. Ҳосил бўлган шаклнинг юқориси ва пастки томонлари 1 см орқага букланади.

4. Ҳосил бўлган кучукчанинг бош қисмига тана қисми рангли қоғоздан қирқиб ёпиштирилади.

4. «Лола» кўргазмали қуроли.

1- Квдрат шаклидаги рангли қоғоз дўппи шаклда букланади.

2- Ҳосил бўлган учбурчакни бир томонининг икки учи тенг иккига букланади. Ромб шакли ҳосил бўлди.

3-Ромб шаклининг юқори учларини пастга қаратиб учбурчак қилиб буклаймиз.

4-Ҳосил бўлган шаклнинг пастки томонидан ҳаво пуфлаб лола шаклини ҳосил қиламиз.

Мустақил иш топшириқлари

1. Ясалган макетларни қоғозга кетма-кетликда елимланг.
2. Мавзу бўйича ҳикоя тузинг.

6-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ: ҚОҒОЗНИ МУРАККАБ УСУЛЛАРДА БУКЛАБ МАКЕТЛАР ЯСАШ

Режа:

1. Қоғозни мураккаб усулларда қуриш-ясаш.

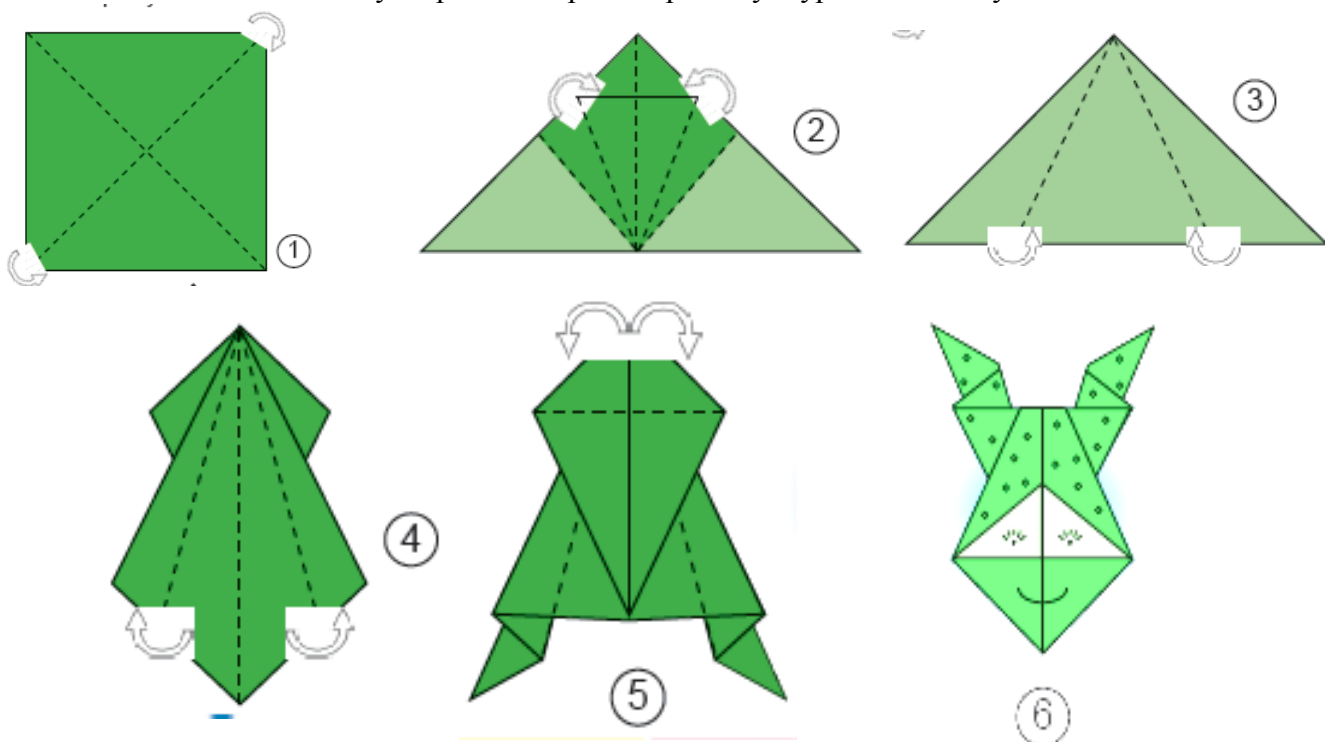
Машғулотнинг мақсади: Талабаларга амалий машғулотларда иш жойини тўғри ташкил этиш, иш қуролларидан фойдаланиш коидаларига риоя қилиш, қоғозни мураккаб усулда оккуш шаклини қуриш-ясашни ўрганиш

Таълим усуллари: Тушунтириш, тезкор сўров, намойиш этиш, суҳбат, амалий иш, тақдимот.

Таълим воситалари: Методик қўлланмалар, кўргазмалар слайдлар, турли рангли қоғоз, чизғич, қайчи, қалам.

1. «Қурбақа» кўрсатмали қуроли.

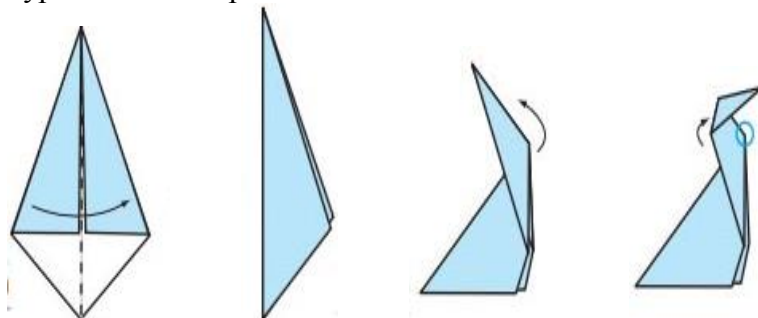
- 1- Квадрат шаклидаги рангли қоғоз олинади.
- 2.Кавдрат шаклини буклаб дуппи шаклига келтирилади.
3. Ҳосил бўлган учбурчакни бир томонининг икки учи тенг иккига букланади. Ромб шакли ҳосил бўлди.
4. Ромб шаклининг пастки учларини юқorigа қаратиб учбурчак қилиб буклаймиз.

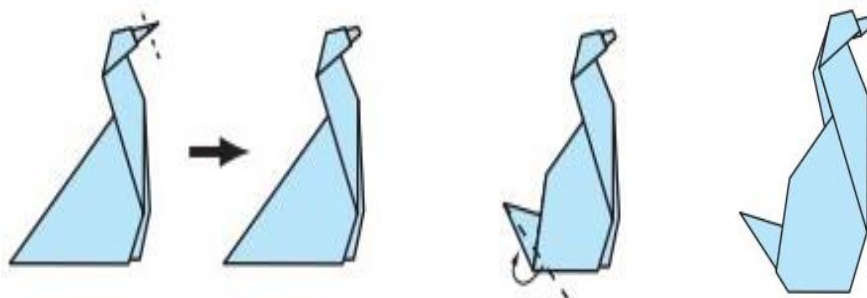
5. Ҳосил бўлган шаклнинг орқа томонидаги учлари ўртасига келтириб букланади.
6. Шаклнинг пастки учларини 1 см юқорига ва пастга букланади. Юқоридаги иккита бурчаклар буклаш чизиғига тенглаштириб орқага букланади.

2. “Кучукча” кўрсатмали қуроли.

- 1- Квдрат шаклидаги рангли қоғоз учбурчак шаклда букланади.
- 2- Ҳосил бўлган учбурчак шакли тенг иккига букланади.
- 3- Ҳосил бўлган шаклнинг юқори қисми қия қилиб ча тоомонга букланади.
- 4- Букланган учбурчакнинг юқори қисмидан 1 см ўлчамда ўнг томонга букланади.

- 5- 1 см ўлчамдаги кучукчанинг тумшук қисмининг тенг ярмидан орқага букланади.
- 6- Кучукчанинг думини ҳосил қилиш учун шаклнинг пастки қисми 1 см ўлчамда ўнг томонга қаратиб букланади.

- 7- Ўтирган ҳолдаги кучукча шакли ҳосил бўлди.

Мустақил иш топшириқлари

1. Ясалган макетларни қоғозга кетма-кетликда елимланг.
2. Мавзу бўйича ҳикоя тузинг.

7-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ: ҚОҒОЗДАН “ОҚ ҚУШ”НИ ҚУРИШ-ЯСАШ

Режа:

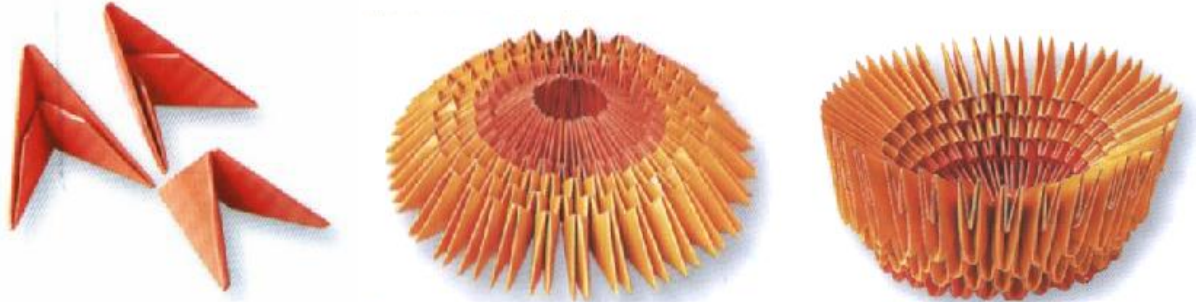
1. Оқ қуш макетини қуриш-ясаш босқичлари.

1. А4 форматдаги рангли қоғозни тенг 8 та бўлакга бўлиб олинади. 37x53 мм ўлчамдаги қоғоз бўлаклари ҳосил бўлади.
2. 37x53 мм ўлчамдаги қоғоз бўлагини тенг иккига букланади.
3. Қоғозни ўртасидан пастга қаратиб учбурчак шаклда букланади.
4. Ҳосил бўлган шаклнинг ортикча пастки қисмини ички томонига бурчак қилиб букланади.
5. Бурчак қилиб букланган қисми юқорига букланади.
6. Ҳосил бўлган шаклни тенг иккига букланади.

7. Ҳосил бўлган учбурчакларни иккитасини битта учбурчак орасига жойлаштирилади. Бу ишни кетма-кет бажариб доиралар ҳосил қиланади. Ҳар бир доирада 30 тадан бурчак бўлиш керак.

8. Оққуш шаклини пастки қисмини ҳосил қилиш учун қизил рангли қоғоздан 5 қатор бурчак териб чиқилади.
 9. қушнинг кейинги босқичларини икки қатор сариқ рангли қоғоздан териб чиқилади.
 10. Оқ қушнинг қанотларини яшил рангли қоғоздан икки қатор, кўк рангли қоғоздан икки қатор, пушти рангли қоғоздан бир қатор бурчаклар териб чиқилади.

11. Оққушнинг бўйин қисмини турли рангдаги қоғозлардан тайёрланган бурчаклардан териб чиқиб тайёрланади. Оққушга безак бериш учун кўз ва лентадан бўйинбоғ тайёрланиб тақилади.

Мустақил иш топшириқлари

1. Қуйида кўрсатилган шаклларни мустақил ясанг .
2. Қуш турлари бўйича маълумот тўплаг.

8-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ: КАРТОНДАН “ТЕЛЕФОН” КЎРГАЗМАЛИ МАКЕТИНИ ТАЙЁРЛАШ

РЕЖА:

1. Картондан “телефон” кўрғазмали макетини тайёрлаш босқичлари.

Амалий машғулотнинг ўқитиш технологияси

Вақти: 2 соат	Талабалар сони: 26 та
Машғулот шакли	Амалий машғулот
Амалий машғулот режаси	1.Иш жойини тўғри ташкил қилиш. 2.Картон қоғози ва унинг турлари 3.Кўрғазмали қуроллар ясаш технологияси 4.Картондан “Телефон” кўрғазмали қуролини тайёрлаш технологияси
Ўқув машғулотнинг мақсади	Талабаларга картон ва унинг турлари ҳақида ва картондан кўрғазмали қурол тайёрлаш технологияси ҳақида ўргатиш
<i>Педагогик вазифалар:</i> Талабаларнинг картондан ясададиган кўрғазмали қуроллар ҳақидаги билимларини аниқлаш; Иш жойини тўғри ташкил қилиш бўйича маълумотлар бериш; Картон қоғози ва унинг турлари ҳақида тушунчалар бериш; Картондан турли кўрғазмали қуролларни тайёрлаш ва улардан фойдаланиш ҳақида тасаввурларини шакллантириш Картондан “Телефон” кўрғазмали қуролини тайёрлаш технологиясини ўргатиш. Натижалар тақдироти, муҳокама ва баҳолашга ўргатиш.	<i>Ўқув фаолиятининг натижалари:</i> <i>Талабалар билиши керак.</i> Картондан кўрғазмали қурол ясаш ўғрисида билимларини бойитади Иш жойини тўғри ташкил қилишни ўрганади; Картон қоғози ва унинг турлари ҳақида билиб олади; Картондан турли кўрғазмали қуролларни тайёрлаш ва улардан фойдаланиш ҳақида тасаввурларини шаклланади; Картондан “Телефон” кўрғазмали қуролини тайёрлаш технологиясини ўрганади. Натижалар тақдироти, муҳокама ва баҳолашни ўрганади;
<i>Таълим усуллари</i>	Блиц саволлари намойиш этиш, суҳбат, амалий иш, тақдирот
<i>Таълим воситалари</i>	Методик қўлланмалар, слайдлар, картон қоғози, турли рангли қоғоз, турли расмлар, чизғич, қайчи, қалам, фламастер, скоч, церкўлғ, болтғ
Таълим шакли	Якка тартибдаги савол-жавоб, кичик гуруҳларда ишлаш
Таълим ташкил этиш шароити	Махсус техник воситалар билан жиҳозланган хона

Картондан “Телефон” кўрғазмали қуролини тайёрлаш

Амалий машғулотнинг технологик картаси

I.Таъйоргарлик босқич

10 minut

Фаолият мазмуни

Ўқитувчи	Талаба
----------	--------

Мавзу бЎйича кЎргазмали материаллар тайёрлайди. Иш жойини ташкил этади. (1-илова) Керакли материаллари ва иш қуролларини тайёрлайди. (2-илова)	Машғулотга тайёрланадилар Иш жойини тЎғри ташкил этади Керакли иш қуроллари ва иш материалларини тайёрлайди
--	---

II. Amalga oshiruvchi bosqich: amaliy ish

50 minut

Ўқитувчи	Талаба
<p>1. Амалий ишга кириш. Амалий машғулотнинг тузилиши ва Ўтказилиш тартибини тушунтириб беради.</p> <p>1.1. Талабаларга фаолиятини баҳолаш мезонларини эолон қилади (3-илова).</p> <p>1.2. Блиц техникасини қўллаб, талабалар билимларини фаоллаштиради: Жавобингизни асосланг. (4-илова).</p> <p>1.3. Жавобларни умумлаштиради ва амалий машғулот босқичига Ўтилиши маолум қилади.</p>	<p>Амалий машғулотни тузилиши</p> <p>1.1. Кичик гуруҳларга бЎлинади ва баҳолаш мезонлари билан танишади</p> <p>1.2. Саволларга жавоб беради</p> <p>1.3. Машғулотга тайёрланади.</p>
<p>2. Асосий қисм.</p> <p>2.1. Талабаларни ҳар бирига топшириқларни беради (5-илова)</p> <p>2.2. Техника хавфсизлиги қоидалари ёдга солади (6-илова).</p> <p>2.3. Талабалар фаолиятини таҳлил қилади, кузатади, маслаҳатлар беради, йЎналтиради.</p> <p>2.4. Ҳар бир талаба бажарган ишларини тақдим қилишларини айтади. (7 илова)</p>	<p>2.1. Талабалар амалий иш фаолиятни бошлайди.</p> <p>2.2. Техника хавфсизлиги қоидаларини ёдга олади</p> <p>2.3. Тушунмаган жойлари сЎралади.</p> <p>2.4. Ҳар бир талаба Ўз ишларини тақдим қиладилар</p>

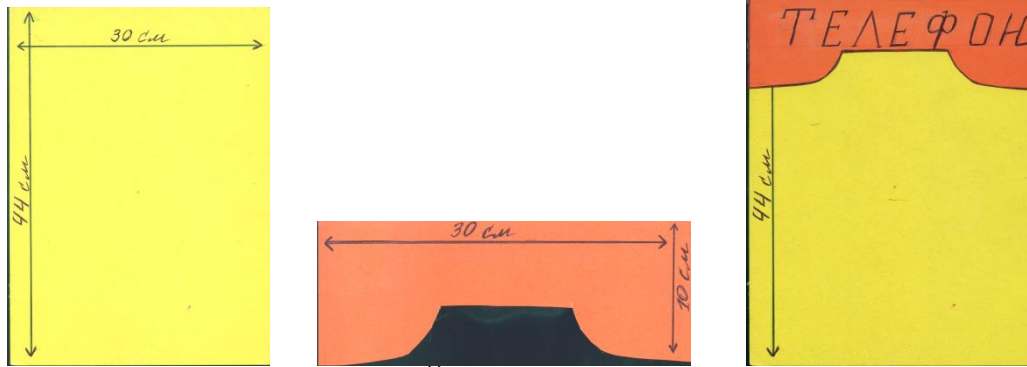
III. Yakuniy bosqich

20 minut

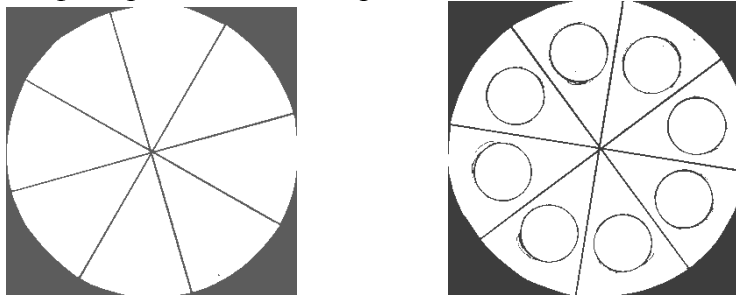
Ўқитувчи	Талаба
<p>3. Амалий ишни якунлаш. Амалий машғулот мавзуси бЎйича якун ясайди:</p> <p>3.1. Амалий иш юзасидан саволларга жавоб беради</p> <p>3.2. Талабалар иш натижасини таҳлил қилади</p> <p>3.3. Талабаларнинг фаоллигини баҳолайди. (3-илова)</p> <p>3.4. Мустақил иш юзасидан маслаҳатлар беради. (7 илова)</p>	<p>3.1. Саволлар беради</p> <p>3.2. Иш натижалар таҳлилинини эшитади</p> <p>3.3. Баҳоланади</p> <p>3.4. Мустақил иш топшириқларини ёзиб олади.</p>

“Телефон” кЎргазмали қуролини ясаш технологияси

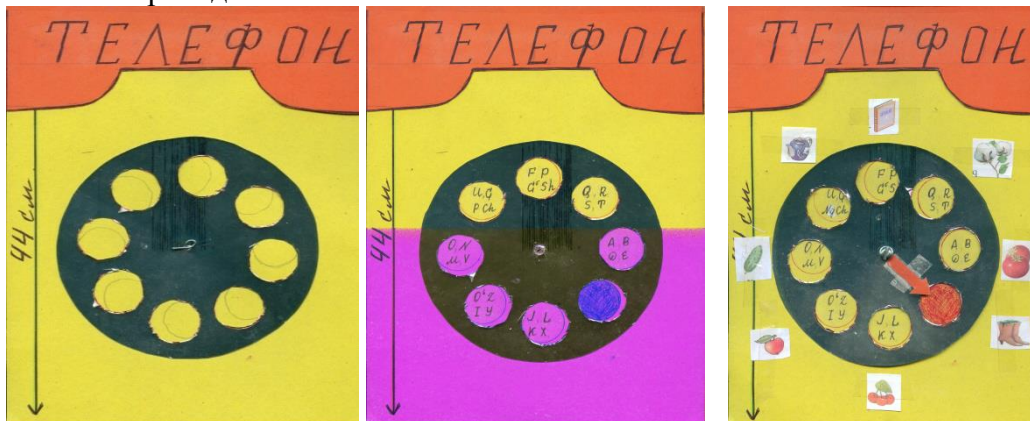
- 30x44 см Ўлчамдаги картон қоғози олинади.
- Картон қоғозини усти оқ қоғоз билан муқоваланади.
- Картоннинг пастики қисмига 10 см Ўлчамдаги картон елимланади ва буклаб қўйилади (картонни шакли телефон трубкаси шаклига Ўхшаса ҳам бЎлади).

4. Картоннинг қолган қисмининг ўртаси аниқланади.
5. Иккинчи картон олиниб, уни церкўл ёрдамида доира чизилади ва қирқиб олинади.
6. Доира тенг 8 та бўлакка бўлиб чизиб олинади.
7. Ҳар бир бўлак ўртасига кичик доирачалар чизиб ва қирқиб олинади. Ҳар бир доира орасидаги масофа бир хил бўлиши керак.

8. Катта доирани картоннинг ўртасига болт ёрдамида маҳкамланади.
9. Доира ичидаги кичик доирачаларнинг шакли картонга чизилади. Чизилган доира ичига латин алифбосидаги ҳарфлар соат стрелкасига тескари равишда 4-5 тадан жойлаштирилади.

10. Чизилган доирачаларнинг биттаси бир хил рангга бўяб қўйилади.
11. Доиралардаги ҳарфлар телефон рақамига ўхшатиб териблиб сўзлар ҳосил қилинади.
12. Битта доира тўғрисиغا рангли қоғоздан стрелка елимлаб қўйилади.
13. Ҳосил бўлган сўзларнинг расмлари стрелка кўрсатган доирага тўғрисиغا ёпиштирилади.
14. Ҳар бир доира тўғрисиغا расмлар ёпиштириб бўлгандан сўнг расмларнинг номлари телефон трубка шаклидаги картон тагига ёзиб қўйилади.
15. Кўргазманинг доираси айлантириб текшириб кўрилади, хато ва камчиликлар тўғирланади.

Савол ва топшириқлар

1. Кўргазмани курайдан фойдаланиш қоидадини тушунтириб беринг.
2. Она тили дарсларида фойдаланиш юзасидан мисоллар келтиринг.

11-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ: КВИЛЛИНГ УСУЛИДА ТАБРИКНОМА ТАЙЁРЛАШ РЕЖА

1. Табрикномалар ҳақида маолумот бериш.
2. Квиллинг усулида шакллар ясаш ҳақида маолумот бериш.
3. Квиллинг усулида табрикнома тайёрлаш технологиясини тушунтириш

Таълим усуллари: Тушунтириш, ақлий ҳужум, амалий иш, амалий иш тақдимоти.

Таълим воситалар: Методик қўлланмалар, слайдлар, табрикнома турларидан намуналар, квиллинг усулида шакллар ясаш босқичлари, рангли қоғоз, рангли картон, қайчи, чизғич, қалам, елим.

Машғулотни бошлашдан олдин ўқувчиларни билимларини аниқлаш ва фикрларини умумлаштириш учун “Ақлий ҳужум” методи асосида саволлар берилади.

1. Табрикномаларнинг қандай турларини биласиз?
2. Табрикномалар нима мақсадда ишлатилади?
3. Квиллинг усулида қандай шакллар ясаш мумкин?
4. Квиллинг усулида табрикнома ясашда қандай қоғоздан фойдаланилади?
5. Қандай байрамларни биласиз?

Табрикнома ва унинг турлари ҳақида маолумотлар.

Табрикномалар инсонларни яхши кунларида туғилган кунларда, байрамларда, тўй-маросимларда ўз тилакларни, яхши ниятларини билдириш учун тақдим этилади. Табрикномалар турли байрамлар учун турли шаклларда ва ўлчамларда ишлаб чиқилади. Табрикномалар асосан картон қоғозига тайёрланади. Муқровасига турли безаклар (гуллар, рамзий белгилар ва бошқа шакллар) билан безатилади. Асосан 8-март ва Наврўз байрамларига гуллар тасвирланган табрикномалардан, таваллуд кунларига эса инсонга тилак билдирувчи рамзий белгилар тасвирланган табрикномалар тақдим этилади. Янги йил байрамида қиш, қорбобо ва совғалар тасвирланган табрикномалардан, турли касбий байрамда касблар, гуллар, турли рамзий белгилар тасвирланган табрикномалардан фойдаланиш тавсия этилади.

Табрикнома ясаш учун бизга қуйидаги иш қуроллари ва материаллар керак бўлади.

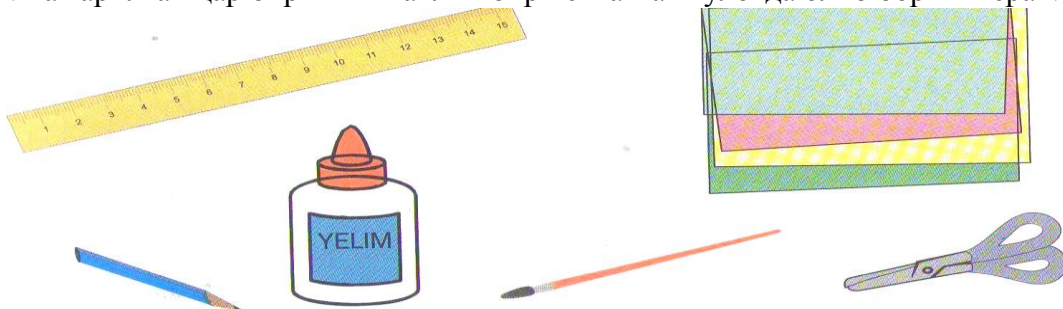
Квиллинг усули

Квиллинг-бу бадиий техника, икки тарафлама рангли қоғоз тасмаси асосида бажарилган амалий иш, гугурт чўпига ёки тишқовлагичга ураб чиқиладиган ва турфа хил шаклга айлантирилгандан кейин 7 турли хил фигура кўринишида елимланади.

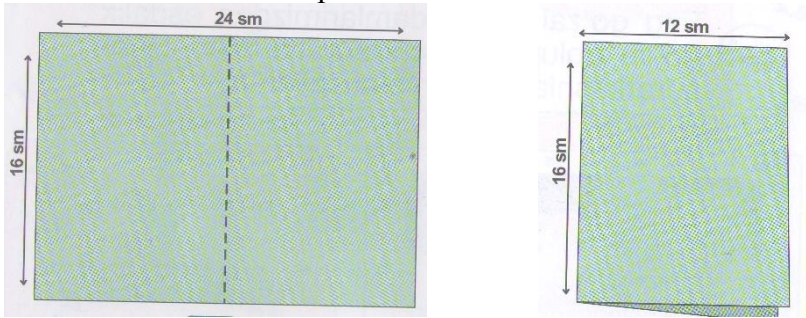
Бу техника тасвири асосида (нафис гуллар бежирим нақшлар, эртақ қаҳрамонлари, хайфонлар ва балиқлар, қушлар) табрикномаларни, албомларни, кутичаларни, расм учун рамкаларни безаш мумкин.

Бошланғич Таълим ўқувчилари квиллинг техникасининг машғулотларини биринчи босқичидаги қоғозни ўраш жараёни қийин бўлишига қарамай, жуда мароқ билан бажаришади.

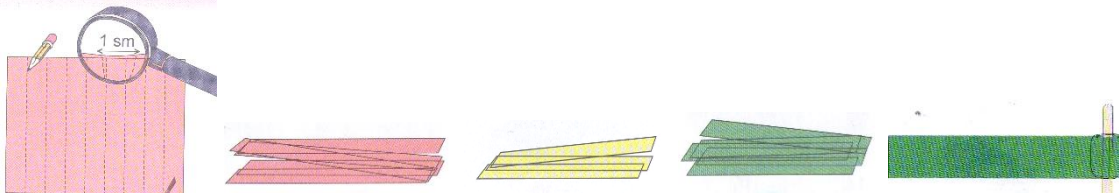
Квиллинг усулида турли нарсалар шаклини ясашда уни босқичма-босқич ўргатиш керак. Бажарилган ҳар бир янги шаклни бир нечта машғулотда олиб бориш керак.

Узунлиги 16 см эни 24 см бўлган картон қоғози олинади. Уни тенги иккига буклаймиз. 16 смга 12 см бўлган табрикнома асоси ҳосил бўлади.

Турли рангдаги рангли қоғоз олиниб, 1 см қилиб қалам ёрдамида чизиб чиқилади. Чизилган жойидан қирқиб узун тасмалар ҳосил қилинади.

Ҳосил бўлган тасмаларни тиш ковлагичнинг бир учига қистирамиз. Тасмани тишковлагичга маҳкам ўрашни бошлаймиз. Бунда бармоқ билан тишковлагични айлантириб тураемиз. Бош спирални бажараётганда тасмани қаттиқ ўраб бўлмайди. Айниқса охириги ўраш вақтида, унда спирал қаттиқ бўлиб очилмай қолиши мумкин. Бир нечта тасмаларни ёки думалокларни бир-бирига елимлаб, деталнинг ҳажмини катта қилиш мумкин.

Квиллинг шакллари: Таблетка асосий шакл бўлиб, ана шу шакл асосида бошқа шакллар қилинади. томчи шаклида кўз шакли барг гул шакли томчи шакли асосида тайёрланади.

Асос картонининг усти қисмига тайёрланган шакллар жойлаштирилади. Шакллар босқима-босқич белгиланган жойга пва елими асосида елимланади.

Мустақил иш топшириқлари

1. Турли байрам табрикномалари тўғрисида маълумотлар тўплаш.
2. Аппликация усулида табрикнома тайёрлаш

12-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ: МОЗАИКА УСУЛИДА ТАБРИКНОМА ТАЙЁРЛАШ РЕЖА:

1. Тухум пўчоғидан мозаика ясаш технологияси

- Керакли рангдаги қоғоз фон танланади;
- Мозаикага мўлжалланган тасвир ва элементлар миқдори аниқланади;
- Мозаика устида ишланганда асосий эотибор танланган мавзунинг мазмунига, тухум пўчоғининг ҳажмига, ўлчамларига, ранглари танлашга қаратилади.

- Ишни бошлаш учун марказни топиш, симметрия ўқини ўтказиш ва элементларни шунга кўра жойлаштириш лозим.
- Тухум пўчоғини елимлашда жойни адаштирмаслик учун уларнинг ўрнини қалам билан белгилаб қўйилади;
- Мозаиканинг барча деталлари, ҳатто энг кичиклари ҳам тухум пўчоғидан ясалади, уларни чизмаслик керак;
- Тайёрланган тухум пўчоқлари қоғоз сатҳига, яони фонга жойлаштирилади ва тасвир ҳосил қилинади;
- Мозаикадаги ранглар уйғунлигига эришилади;

Тухум пўчоғидан мозаика ишларидан намуналар

Мустақил иш топшириқлари

1. Тухум пўчоғини ишга тайёрланг.
2. Тухум пўчоғидан мозаика усулида эртак қаҳрамонларини ясанг.

13-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ: ЎҚУВЧИЛАРНИ ТЕЖАМКОРЛИККА ЎРГАТИШ РЕЖА:

1. Чиқинди идишларидан турли буюмлар ясаш.
2. Иш жойини тўғри ташкил қилиш.
3. Чиқинди идишлари ва улардан бажарилган ишлар ҳақида маълумот бериш.
4. Чиқинди идишларидан турли буюмлар ясаш технологияси

Амалий машғулотнинг мақсади: Талабаларга чиқинди идишлари ва унинг турлари ҳақида маълумот бериш. Чиқинди идишларидан турли буюмлар ясаш технологиясини ўргатиш.

Таълим усуллари: Савол-жавоб, кўргазмалилик, блиц методи, ақлий ҳужум, мустақил иш.

Таълим воситалари: Методик қўлланмалар, слайдлар, кўргазмалар, турли чиқинди идишлари, қайчи, элим, картон

Машғулотни бошлашдан олдин ўқувчиларни билимларини аниқлаш ва фикрларини умумлаштириш учун “Ақлий ҳужум” методи асосида саволлар берилади.

1. Чиқинди материаллари билан ишлаш ўқувчилар Таълим-тарбиясида қандай аҳамиятга эга?
2. Чиқинди идишларидан нималар ясаш мумкин?
3. Тежамкорлик нима?
4. Қандай чиқинди материалларини биласиз?
5. Иш қуролларидан фойдаланиш қоидалари қандай?

Иш жойини тўғри ташкил этиш.

Ўқувчининг чап томонига қайчи, чизғич, қалам, Ўлчов метри жойлаштирилади. Ўқувчининг ўнг томонига турли чиқинди идишлар, мато бўлаклари ва ҳар хил безак материаллари жойлаштирилади. Ўқувчининг олди томонига пластмасса элим, чиқиндилар учун қутича, нина, ип ва сочиқча жойлаштирилади.

Турли чиқинди материаллари

Биз ҳаётимизда истиқомат қилиш жараёнида турли кийим-кечаклардан, буюмлардан, озиқ-овқатлардан ва бошқа турдаги маҳсулотлардан фойдаланамиз. Бу турдаги маҳсулотларни бизгача етиб келишида фойдаланилган буюмлар, турли қутилар, идишлар, ғилофларни чиқинди материали сифатида ахлатларга ташлаймиз. Этибор бермаймизки бу чиқинди материалларидан турли керакли буюмлар, фойдаланиш мумкин бўлган нарсалар тайёрлаш мумкин. Шу билан бирга турли чиқинди материалларини Ўз Ўрнида керакли фойдаланиб, кераксизини тартиб билан ахлат идишларини ташласак, атроф-муҳитни ифлосланиши, экологияни бузилиши қисман бўлса ҳам камайган бўларди. Масалан: сув ва напикларни идишларини яримигача кесиб, идиш атрофини турли нарсалар билан безаб рўзгорда фойдаланиш мумкин бўлган турли идишлар (тарок солғич, қаламдон, чиқинди қутчаси) ни яшаш мумкин, баклажка қопқоғидан чойнак таглигини тайёрлаш мумкин. Ёки шампун, кофе, болалар кашалари, турли ёғлар ва маргаринларнинг пластмасса идишларидан турли буюмларни тайёрлаш мумкин.

Кофе ёки болалар кашасини идишидан турли буюмлар тайёрлаш технологияси:

1. Идиш кераксиз нарсалардан тозаланиб, ювиб қуритилади. Идишнинг Ўлчами айланаси ва узунлиги Ўлчанади.
2. Ўлчам асосида бир хил рангдаги мато тайёрланиб, идиш атрофи мато билан қопланади.
3. Матони идишга пластмасса елим ёрдамида маҳкамланади. Юқори ва пастки қисми кўринмас чок ёрдамида тикиб қўйилади.
4. Идиш мато билан қоплангандан сўнг турли мунчоқлар, биссерлар, ленталар, ялтироқ тасмалар ёрдамида безатилади.

Мустақил иш топшириқлари

1. Чиқинди материалларини тўпланг.
2. Чиқинди материалларидан қаламдон тайёрланг.

14-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ:

ЧИҚИНДИ МАТЭРИАЛЛАРДАН ТУРЛИ БУЮМЛАР ЯСАШ

РЕЖА:

1. Чиқинди идишларидан турли буюмлар яшаш.
2. Чиқинди идишлари ва улардан бажарилган ишлар ҳақида маолумот бериш.
3. Чиқинди идишларидан турли буюмлар яшаш технологияси

Амалий машғулотнинг мақсади: Талабаларга чиқинди идишлари ва унинг турлари ҳақида маолумот бериш. Чиқинди идишларидан турли буюмлар яшаш технологиясини ўргатиш.

Таълим усуллари: Савол-жавоб, кўргазмалилик, блиц методи, ақлий ҳужум, мустақил иш.

Таълим воситалари: Методик кўлланмалар, слайдлар, кўргазмалар, турли чиқинди идишлари, қайчи, элим, картон

Машғулотни бошлашдан олдин ўқувчиларни билимларини аниқлаш ва фикрларини умумлаштириш учун “Ақлий ҳужум” методи асосида саволлар берилади.

1. Чиқинди материаллари билан ишлаш Ўқувчилар Таълим-тарбиясида қандай аҳамиятга эга?
2. Чиқинди идишларидан нималар ясаш мумкин?
3. Тежамкорлик нима?
4. Қандай чиқинди материалларини биласиз?
5. Иш қуролларидан фойдаланиш қоидалари қандай?

Турли чиқинди материаллари

Биз ҳаётимизда истиқомат қилиш жараёнида турли кийим-кечаклардан, буюмлардан, озиқ-овқатлардан ва бошқа турдаги маҳсулотлардан фойдаланамиз. Бу турдаги маҳсулотларни бизгача етиб келишида фойдаланилган буюмлар, турли қутилар, идишлар, ғилофларни чиқинди материали сифатида ахлатларга ташлаймиз. Этибор бермаймизки бу чиқинди материалларидан турли керакли буюмлар, фойдаланиш мумкин бўлган нарсалар тайёрлаш мумкин. Шу билан бирга турли чиқинди материалларини Ўз Ўрнида керакли фойдаланиб, кераксизини тартиб билан ахлат идишларини ташласак, атроф-муҳитни ифлосланиши, экологияни бузилиши қисман бўлса ҳам камайган бўларди. Масалан: сув ва напиккаларни идишларини яримигача кесиб, идиш атрофини турли нарсалар билан безаб рўзғорда фойдаланиш мумкин бўлган турли идишлар (тароқ солгич, қаламдон, чиқинди қутичаси) ни ясаш мумкин, баклажка қопқоғидан чойнак таглигини тайёрлаш мумкин. Ёки шампун, кофе, болалар кашалари, турли ёғлар ва маргаринларнинг пластмасса идишларидан турли буюмларни тайёрлаш мумкин.

Кофе ёки болалар кашасини идишидан турли буюмлар тайёрлаш технологияси:

1. Идиш кераксиз нарсалардан тозаланиб, ювиб қуритилади. Идишнинг Ўлчами айланаси ва узунлиги Ўлчанади.
2. Ўлчам асосида бир хил рангдаги мато тайёрланиб, идиш атрофи мато билан қопланади.
3. Матони идишга пластмасса елим ёрдамида маҳкамланади. Юқори ва пастки қисми кўринмас чок ёрдамида тикиб қўйилади.
4. Идиш мато билан қоплангандан сўнг турли мунчоқлар, биссерлар, ленталар, ялтироқ тасмалар ёрдамида безатилади.

Мустақил иш топшириқлари

3. Чиқинди материалларини тўпланг.
4. Чиқинди материалларидан қаламдон тайёрланг.

15-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ:

Мавзу: Чиқинди материалларидан чойнак таглигини тикиш РЕЖА

1. Чиқинди материаллари ва улардан бажарилган ишлар ҳақида маолумот бериш.
2. Чиқинди материалларидан чойнак таглигини тикиш технологияси

Ўқув машғулотининг мақсади: Талабаларга чиқинди материаллари ва унинг турлари ҳақида маолумот бериш. Чиқинди материалларидан чойнак таглигини тикиш технологияси ўргатиш

Таълим усуллари: Савол-жавоб, кўргазмалилик, “кўрсатиб бер, тушунтириб бер”, аклий хужум, амалий иш.

Таълим воситалари: Методик кўлланмалар, слайдлар, кўргазмалар, баклажка копқоқлари, қайчи, ип, игна, мато бўлаклари

16-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ:

МАВЗУ: ГЕОМЕТРИК ФИГУРАЛАРДАН ПРЕДМЕТЛИ АППЛИКАЦИЯ ЯСАШ РЕЖА:

1. Геометрик фигуралар ҳақида маълумот бериш

2. Қоғоздан геометрик фигуралардан предметли аппликация ясаш технологиясини тушунтириш.

Амалий машғулотининг мақсади: Талабаларга предметли аппликациялар ҳақида ва геометрик фигуралар ҳақида маълумот бериш. Қоғоздан геометрик фигуралардан предметли аппликация ясашга ўргатиш.

Таълим усуллари: Тушунтириш, аклий хужум, амалий иш, кўргазмалилик.

Таълим воситалари: Методик кўлланмалар, слайдлар, кўргазмалар, аппликациядан намуналар, рангли қоғозлар тўплами, чизғич, қайчи, қалам, елим

Машғулотни бошлашдан олдин ўқувчиларни билимларини аниқлаш ва фикрларини умумлаштириш учун “Аклий хужум” методи асосида саволлар берилади.

1. Геометрик шакли аппликация нима?
2. Геометрик фигуралардан предметли аппликация ясаш талаблари?
3. Аппликациянинг асосий материаллари нима?
4. Геометрик фигуралардан предметли аппликация нима?
5. Аппликацияни ясаш бўйича иш жойини тўғри ташкил этиш нималардан иборат?

Геометрик фигуралардан предметли аппликациялар

Болаларни предметларни фазовий идрок этишини ривожлантириш керак. Буни атрофимизни ўраб турган нарсалар: уй, арча, дарахт, машина, идиш-товок, жониворлар, гуллар ва шу кабиларни у ёки бу даражада геометрик шакллар билан ифодалаш мумкин.

Ўқитувчи исталган предметни танлаши мумкин. Уни болалар билан биргаликда кўриб, унинг айрим деталлари қайси геометрик шаклларга ўхшашлиги, уларни қандай улчамларда, қайсиларини каттароқ, қайсиларини кичикроқ олиш, қандай изчилликда жойлаштириш кераклигини аниқлайдилар.

Рангли қоғозлардан олинган доиралар ва уларнинг қисмлари билан аппликация бўйича жуда кўп геометрик ишларни бажариш мумкин. Доираларни ҳар бирини шундай жойлаштириш керакки, натижада талаб қилинадиган шакл пайдо бўлсин.

Бу ишлар ўқувчиларда ижодий ва атрофлича тасаввурни, бадиий дидни ўстиришга ёрдам беради. Болаларда қўйилган мақсадга эришиш йўлида катойятлик, тартиблик тарбияланади. Уюшқоқлик билан ишлаш кўрсатмаларига риоя қилиш, ташаббускорлик кўрсатиш кўникмалари шаклланади. Ўқувчилар тайёрлаган аппликациялар она тили ва математика дарслари учун ажойиб дидактик материал, ўқувчилар нутқини ўстириш воситаси бўлиши, уларнинг предметлари шакли, ранги, фазода жойлашиши ҳақидаги тушунчаларини бойитишга хизмат қилиши мумкин.

Предметли аппликацияни тасвирлаш технологияси турли формаларини қирқиш ва уларни фон тарзида қабул қилинган материалларга елимлаш ёки мустаҳкамлашга асосланувчи туридир.

Аппликация ишини бажаришда асосий эотибор унинг умумий кўринишига қаратилиши керак. Яхши ўйланган композиция, яони тасвирлаш лозим бўлган нарсаларни жойлаштириш аппликациянинг муваффақиятининг гаровидир.

Аппликация билан шуғулланиш ўқувчиларни гармоник ривожлантиришда катта аҳамиятга эга. Аппликация ижодни ривожлантиришда катта ёрдам беради тасаввурни бойитади, кузатувчанлик ва диққатни фаоллаштиради, иродани тарбиялайди, чамалаш ва рангни сезишни ўстиради.

Гуруҳларга амалий иш топшириқлари

1. Мевалар шаклини геометрик фигуралар асосида яшаш
2. Ҳайвонлар шаклини геометрик фигуралар асосида яшаш

Геометрик фигуралардан предметли аппликация яшаш технологияси

- Иш мавзу ва фикрни танлашдан бошланади;
- Очик тондаги қоғоз ва фон танланади;
- Аппликация мўлжалланган тасвир ва элементлар миқдори қоғозни танлашни белгилайди;
- Тасвир устида ишланганда асосий эотибор танланган мавзунинг мазмунига, керакли материаллар, уларнинг ўлчамлари, ранглари танлашга қаратилади.
- Тасвир ҳажмига кўра энг катта элемент асосий мавзуга мос элемент бўлиши керак.
- Тасвирлаш лозим бўлган материаллар ёрдамида фигура ва предметларнинг ҳолати аниқланади;
- Тасвирланган ҳодисаларнинг уйғунлигига эришилади;
- Тасвирнинг барча деталлари, ҳатто энг кичиклари ҳам қоғоздан қирқилади, уларни чизмаслик керак;
- Тайёрланган деталлар елимланадиган сатҳ, яони фонга жойлаштирилади ва ўйланган тасвир ҳосил қилинади;
- Агарда бу тасвир маоқул бўлмаса деталлар бошқача жойлаштирилади;
- Деталларни ёпиштиришда жойни адаштирмаслик учун уларнинг ўрнини қалам билан белгилаб қўйилади;
- Мисол тариқасида энг оддий геометрик шакл – квадратни олиб, унинг алмашилини ҳосил қилиш учун турли ҳолатларда жойлаштириб кўрамиз.
- Ишни бошлаш учун марказни топиш, симметрия ўқини ўтказиш ва элементларни шунга кўра жойлаштириш лозим.

Мустақил иш топшириқлари

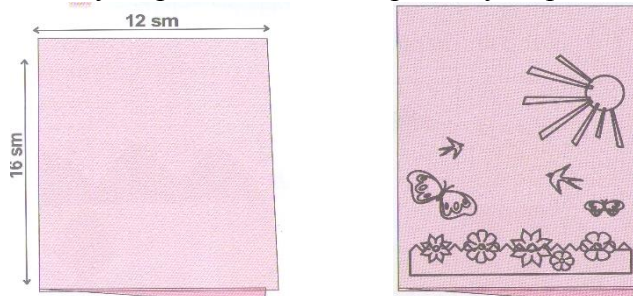
1. Картондан геометрик шаклларни ясанг.
2. Геометрик фигуралар асосида мавзули аппликация ясанг

17-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ: РАНГЛИ ҚОҒОЗЛАРДАН БАЙРАМ ТАБРИКНОМАСИНИ ТАЙЁРЛАШ РЕЖА

1. Байрам табрикномалари ҳақида маолумот бериш.
  2. Рангли қоғозлардан табрикномалар тайёрлаш.
  3. Рангли қоғозлардан табрикномалар тайёрлаш технологиясини тушунтириш
- Амалий машғулотининг мақсади:** Талабаларга байрам табрикномалари ҳақида маолумот бериш. Рангли қоғозлардан байрам табрикномаларини яшаш технологиясини ўргатиш.
- Таълим усуллари:** Тушунтириш, “Ақлий ҳужум”, амалий иш, амалий иш тақдимоти.
- Таълим воситалари:** Методик кўлланмалар, слайдлар, кўргазмалар, рангли қоғозлардан тайёрланган табрикномалардан намуналар, рангли қоғоз, рангли картон, қайчи, елим, чизғич, қалам.

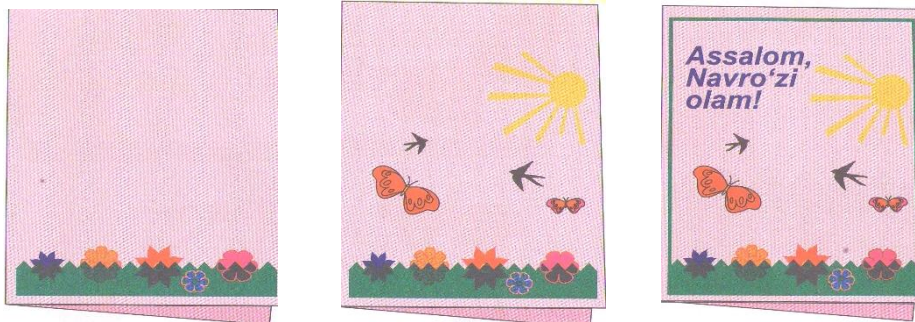
Амалий ишлар

Узунлиги 16 см эни 24 см бўлган картон қоғози олинади. Уни тенги иккига буклаймиз. 16 смга 12 см бўлган табрикнома ҳосил бўлади. Табрикномани юз қисмига Наврўз байрамига тегишли гуллар, капалак, қалдирғоч, қуёш расми чизилади.

Рангли қоғоздан чизилган расмлар асосида деталлар қирқиб олинади. Гуллар ва ўтлар, капалак, қуёш ва қалдирғоч.

Ўқувчиларга кўрсатилиб биргаликда бажарилади. Уларга иш қоидаси ҳам ўргатилиб борилади. Болалар қайчидан эҳтиёт бўлиб фойдаланишни, қоғозни кесаётганда кўлини кесиб олмасликни айтилади. Гул лолаларни андозаси болаларга тарқатилади. рангларга қараб кесиб ёки чизиб оладилар. Сўнгра ёпиштириш ишлари босқичма-босқич бажарилади.

Болалар клейдан унумли фойдаланишини тўкиб парталар кийиминларини клей қилиб кўймаслиги таъкидланади

Табрикнома ясаб бўлгандан сўнг, унинг ичига доскадаги табрикномани кўчириб оладилар. Табрикнома битди, текшириб, баҳолаб чиқилади. Кимнинг ясаган иши чиройли, тоза, тўғри бўлса рағбарлантирилади.

Мустақил иш топшириқлари

1. Табрикномалар тўғрисида маълумот тўпланг.
2. Рангли қоғоздан 9-май байрами учун табрикнома тайёрланг.

18-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ: ТУРЛИ МАТЭРИАЛЛАРДАН ҲАЖМДОР ГУЛЛАР ЯСАШ РЕЖА

1. Гуллар ҳақида маълумот бериш.
2. Турли материаллардан гуллар ясаш тўғрисида маълумот бериш.
3. Биссерлардан гуллар ясаш технологияси.

Ўқув машғулотнинг мақсади: Талабаларга гуллар тўғрисида маълумот бериш. Турли материаллардан гуллар ясаш тўғрисида маълумот бериш. Биссерлардан гуллар ясаш технологиясини ўргатиш

Таълим усуллари: Савол-жавоб, кўргазмалилик, “кўрсатиб бер, тушунтириб бер”, ақлий ҳужум, амалий иш.

Таълим воситалари: Методик қўлланмалар, слайдлар, кўргазмалар, гул намуналар, турли рангдаги биссерлар, махсус сим, лента, таёқча.

Машғулоти бошлашдан олдин Ўқувчиларни билимларини аниқлаш ва фикрларини умумлаштириш учун “Ақлий ҳужум” методи асосида саволлар берилади.

1. Қандай гулларни биласиз?
2. Биссерлардан нималар яшаш мумкин?
3. Гулларни қандай материаллардан тайёрлаш мумкин?
4. Биссерларнинг қандай турлари мавжуд?
5. Ҳажмдор гуллар деганда нимани тушунаси?

Биссерлар ҳақида маълумот

Биссердан гулларни тайёрлашда керакли иш қуролларининг: игна, сим ва ип турлари; мунчоқлар тайёрали: дур, тошлар, кўзлар, пистонлар, шиша мунчоқ турлари; ёрдамчи материаллар: клей турлари, қайчи хиллари, симлар ҳақида маълумот берилади.

- махсус симни уч хил ўлчамда кесиб олинади ва биринчи симга 20 дона, иккинчи симга 15 дона рангли мунчоқлар териб чиқилади;
- симлар кетма-кет айлантириб ўраб олинади;

- тайёр бўлган гул япроқларини бир-бирига симлар ўралади ва гул шаклига келтирилади;
- худди шундай гул доналарини 5 дона яшаш керак;
- гул шаклини ўртасига сариқ биссердан доира яшаш ва бириктириш керак;

- гул барглари яшаш учун симга яшил рангдаги биссерларни териб оламиз;
- биринчи симга 40 дона, иккинчи симга 35 дона, учинчи симга 30 дона, тўртинчи симга 25 дона, бешинчи симга 20, олтинчи симга 5 дона биссерлар териб чиқилади;

- симга терилган биссерларни айлантириб ўраб барг шаклига келтирилади;
- тайёр бўлган гул ва барглари гул танасига бириктириб чиқилади;
- гул танаси тайёр бўлгандан сўнг албастр қоришмаси тайёрланади ва тувакка солинади;
- бир қанча вақт ўтгандан сўнг гул танаси тувакдаги албастр қоришмасига ўтказилади ва қўшмча безак бериш ишлари бажарилади.

Мустақил иш топшириқлари

1. Қоғоздан ҳажмдор гуллар ясанг.
2. Биссерлардан турли ўқинчоқлар ясанг.

19-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ: АППЛИКАЦИЯ УСУЛИДА БАРГЛАРДАН ҚУРИШ-ЯСАШ РЕЖА

1. Барглар ҳақида маолумот бериш.
2. Барглардан аппликация ясаш ҳақида маолумот бериш.
3. Барглардан аппликация ясаш дарсларини ташкил этиш тартибини тушунтириш.

Амалий машғулотнинг мақсади: Талабаларга барглар ва барглардан аппликация ясаш ҳақида маолумот бериш. Барглардан аппликация ясаш технологиясини ўргатиш.

Таълим усуллари: Кичик маоружа, тезкор сўров, намойиш этиш, суҳбат, амалий иш, тақдирот

Таълим воситалари: Таянч матн, методик қўлланмалар, слайдлар, оқ қоғоз, барглар тўплами, елим, чизғич, қайчи, қалам

Машғулотни бошлашдан олдин ўқувчиларни билимларини аниқлаш ва фикрларини умумлаштириш учун “Ақлий ҳужум” методи асосида саволлар берилади.

1. Қандай дарахт баргларини биласиз?
2. Дарахт баргларининг хусусиятлари бир хилми?
3. Машғулотга керакли материаллар қандай жойлаштирилади?
4. Қандай асбоблар билан ишлаганда техника ҳафвсизлиги қоидаларидан фойдаланилади?
5. Табиий материаллар билан ишлашнинг мақсади?

Барглар. Барглар ўйинчоқларни ясашда қизиқарли ва керакли қўшимча материал ҳисобланади. Улар турли шакл ва рангларда бўлиши мумкин. Эман дарахтларнинг йирик баргларини болалар кемаларга елкан сифатида ишлатишади. Барглардан капалак қаноатлари, балиқ сўзгичларини (бу ўйинчоқлар ғудда ва баргдан ясалади) ясашда қўллаш мумкин. Баргларни кузда, улар чиройли бўлганида териш яхши.

Ўқувчилар баргларни тўплар эканлар уларнинг рангларини, шаклларини қиёслашни ўрганадилар, бу уларнинг кўзатувчанлиги ва диққат қилиш қобилиятларини ўстиришга ёрдам беради. Тўпланган барглар олдиндан тайёрлаб қўйилган дафтар варақлари орасига қўйилади. Шундан кейин болаларга баргларнинг меҳнат машғулотларига рангини йўқотмаслиги, буралиб кетмаслиги учун қандай ишлов бериш кераклиги тушунтирилади. Ҳар бир экскурсияда болаларнинг эотиборини инсоннинг яратувчилик меҳнатига албатта жалб этиш керак. Экскурсия охирида суҳбатга яқун ясалади, экскурсияда эгалланган билимлар умумлаштирилади. Бундан ташқари, болаларга уйларида қушлар тасвири туширилган расмларни, суоратларни кўришни, уларнинг танаси ва қанотларининг шаклига, рангига алоҳида эотибор бериш топширилади.

Бундай уюштирилган экскурсиядан кейинги машғулотда болалар қуритилган барглардан қуш аппликациясини зўр иштиёқ билан бажарадилар, агарда аппликацияни ўз истакларига кўра, ўзлари тўплаган материаллардан мустақил ясаш топширилса, кизиқишлари янада ортади. Бундай дарс, машғулот қуйидаги схемага эга бўлади:

1.Ўтказилган экскурсия бўйича суҳбат:

- а) Экскурсияда қаерда бўлдик?
- б) Қандай дарахтларни кўрдик, уларнинг номи қандай?
- в) Уларнинг баргларининг шакли бир хилми?
- г) Қандай қуш ва паррандаларни биласиз?
- д) Уларнинг ранглари қандай?

Савол-жавобдан сўнг ўқувчиларга “Ақлий ҳужум” методи орқали қушларнинг номларини санаб бериш сўралади.

Ўқувчиларнинг жавобларидан сўнг қушларнинг расмлари кўрсатилади ва “БББ” методи орқали қушлар ҳақидаги маолумотлар умумлаштирилади.

Қуш ва паррандалар ҳақида маолумот берилган сўнг аппликация иши учун тайёрланадиган хўрозча расми таҳлил қилинади.

2. Намуна таҳлили;

- Хўрозча қандай қисмлардан ташкил топган?
- Унинг қисмлари қандай жойлашган?
- Уни тасвирлашда қайси дарахт баргларидан фойдаланилган?
- Хўроз қандай тоифага киради?

3. Ишни бажариш тартибини аниқлаш:

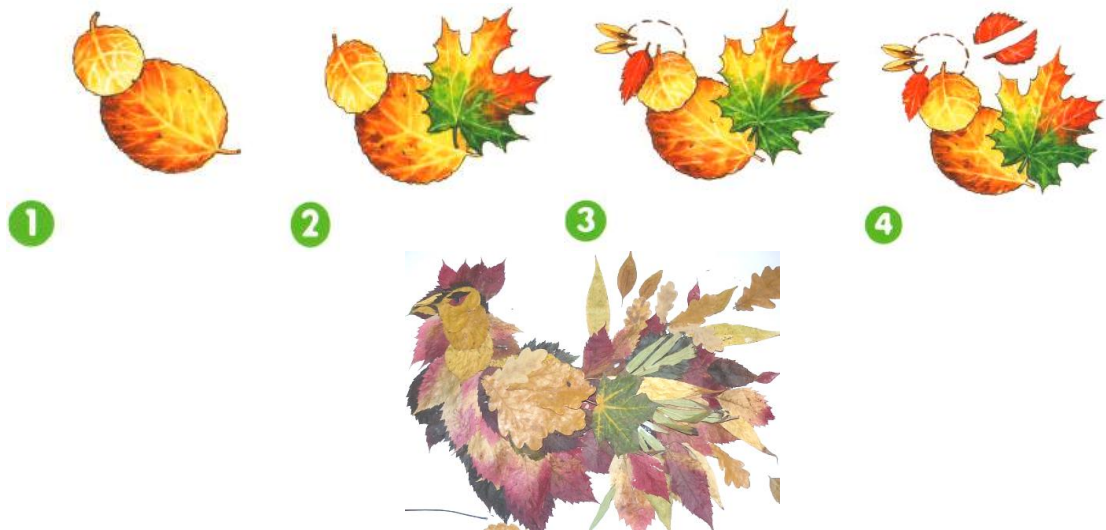
а) Хўрозчанинг айрим қисмлари (танаси, қанотлари)нинг жойлашишини график тасвирлаш;

- Хўрозчанинг танаси ва қанотлари учун шакли ҳамда ўлчамлари бир хил бўлган баргларни топиш;
- Уларни қоғозда жойлаштириш;
- Ишни амалий бажариш.

4. Ўқитувчининг ишни бажариш усуллари ҳақидаги тушунтиришлари.

5. Апликацияни бажариш бўйича мустақил иш:

- Хўрозчанинг айрим қисмларини қоғозда тўғри тасвирлаш;
- Шакл, ўлчам ва буёқларни тўғри танлаш;
- Елимлаш ишларини тартибли бажариш;
- Хўрозчанинг кўз ва тумшук қисмини тўғри тасвирлаш;
- Иш бажарилган қоғознинг орқасида баргларидан фойдаланилган дарахтларнинг номларини ёзиш;

7. Бажарилган ишни таҳлил қилиш.

Йўл қўйилган хато ва камчиликларин аниқлаш

Хато ва камчиликларни бартараф қилиш.

8. Ишни баҳолаш. Ўқувчиларнинг ишлари баҳоланади ва рағбатлантирилади.

Турли баргларни тўплаш ўқитувчи қуйган мақсадга боғлиқ бўлади. Ўқувчилар кўриб чиқилган ва батафсил таҳлил қилинган ёки ўзлари ўйлаб топган тасвир учун баргларини тўплайдилар. Ёки аксинча, аввал турли баргларни тўплаб, кейин ишни бажариш тартибини аниқлашлари мумкин.

Баргнинг хусусиятлари ва шакллари шундай хилма-хилки, апликациялар ясашда улардан асосий материал сифатида ҳам, ясалган нарсаларга безак бериш материали сифатида ҳам фойдаланиш мумкин. Бу ишларни бажариш ўқувчиларни эстетик дидини, тасаввурини оширади ва ижодий излашниш ва ижодий фикрлаш қобилиятларини ўстиришга ёрдам беради.

Мустақил иш топшириқлари

- Турли баргларни тўпланг ва қуритинг.
- Турли барглардан уй ҳайвонларини ясанг.

20-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ: БАРГЛАРДАН ГУЛДАСТА ТАЙЁРЛАШ РЕЖА

1. Барглардан аппликация ясаш ҳақида маълумот бериш.
2. Барглардан аппликация ясаш дарсларини ташкил этиш тартибини тушунтириш.

Амалий машғулотнинг мақсади: Талабаларга барглар ва барглардан аппликация ясаш ҳақида маълумот бериш. Барглардан аппликация ясаш технологиясини ўргатиш.

Таълим усуллари: Кичик маоружа, тезкор сўров, намойиш этиш, суҳбат, амалий иш, тақдирот

Таълим воситалари: Таянч матн, методик қўлланмалар, слайдлар, оқ қоғоз, барглар тўплами, елим, чизғич, қайчи, қалам

Барглар. Барглар ўйинчоқларни ясашда қизиқарли ва керакли қўшимча материал ҳисобланади. Улар турли шакл ва рангларда бўлиши мумкин. Эман дарахтларнинг йирик баргларини болалар кемаларга елкан сифатида ишлатишади. Барглардан капалак каноатлари, балиқ сўзгичларини (бу ўйинчоқлар ғудда ва баргдан ясалади) ясашда қўллаш мумкин. Баргларни кузда, улар чиройли бўлганида териш яхши.

Ўқувчилар баргларни тўплар эканлар уларнинг рангларини, шаклларини қиёслашни ўрганадилар, бу уларнинг кўзатувчанлиги ва диққат қилиш қобилиятларини ўстиришга ёрдам беради. Тўпланган барглар олдиндан тайёрлаб қўйилган дафтар варақлари орасига қўйилади. Шундан кейин болаларга баргларнинг меҳнат машғулотларигача рангини йўқотмаслиги, буралиб кетмаслиги учун қандай ишлов бериш кераклиги тушунтирилади. Ҳар бир экскурсияда болаларнинг эотиборини инсоннинг яратувчилик меҳнатига албатта жалб этиш керак. Экскурсия охирида суҳбатга яқун ясалади, экскурсияда эгалланган билимлар умумлаштирилади. Бундан ташқари, болаларга уйларида қушлар тасвири туширилган расмларни, суоратларни кўришни, уларнинг танаси ва қанотларининг шаклига, рангига алоҳида эотибор бериш топширилади.

Бундай уюштирилган экскурсиядан кейинги машғулотда болалар қуритилган барглардан қуш аппликациясини зўр иштиёқ билан бажарадилар, агарда аппликацияни ўз истакларига кўра, ўзлари тўплаган материаллардан мустақил ясаш топширилса, қизиқишлари янада ортади. Бундай дарс, машғулот қуйидаги схемага эга бўлади:

Аппликацияни бажариш бўйича мустақил иш:

- а) Хўрозчанинг айрим қисмларини қоғозда тўғри тасвирлаш;
- б) Шакл, ўлчам ва буёқларни тўғри танлаш;
- в) Елимлаш ишларини тартибли бажариш;
- г) Хўрозчанинг кўз ва тумшук қисмини тўғри тасвирлаш;
- д) Иш бажарилган қоғознинг орқасида баргларидан фойдаланилган дарахтларнинг номларини ёзиш;

Бажарилган ишни таҳлил қилиш.

Йўл қўйилган хато ва камчиликларин аниқлаш

Хато ва камчиликларни бартараф қилиш.

Ишни баҳолаш. Ўқувчиларнинг ишлари баҳоланади ва рағбатлантирилади.

Турли баргларни тўплаш ўқитувчи қуйган мақсадга боғлиқ бўлади. Ўқувчилар кўриб чиқилган ва батафсил таҳлил қилинган ёки ўзлари ўйлаб топган тасвир учун баргларини тўплайдилар. Ёки аксинча, аввал турли баргларни тўплаб, кейин ишни бажариш тартибини аниқлашлари мумкин.

Баргнинг хусусиятлари ва шакллари шундай хилма-хилки, аппликациялар ясашда улардан асосий материал сифатида ҳам, ясалган нарсаларга безак бериш материали сифатида ҳам фойдаланиш мумкин. Бу ишларни бажариш ўқувчиларни эстетик дидини, тасаввурини оширади ва ижодий излашниш ва ижодий фикрлаш қобилиятларини ўстиришга ёрдам беради.

Мустақил иш топшириқлари

1. Турли баргларни тўпланг ва қуритинг.
2. Турли барглардан уй ҳайвонларини ясанг.

21-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ: УРУҒЛАРДАН АППЛИКАЦИЯ ЯСАШ РЕЖА

1. Уруғ ва уларнинг турлари ҳақида маълумот бериш
2. Уруғларни дарсга тайёрлаш ва ишлатиш бўйича маълумотлар бериш
3. Уруғлардан аппликация ясаш технологиясини тушунтириш.
4. Тақдимот ва баҳолаш

Амалий машғулоти мақсади: Уруғ турлари ва уларни ишлатиш ҳақида маълумотлар бериш. Уруғлардан аппликация ясаш технологиясини ўргатиш.

Таълим усуллари: Тушунтириш, ақлий ҳужум, амалий иш, амалий иш тақдимоти.

Таълим воситалари: Методик қўлланмалар, слайдлар, турли уруғлар, чизғич, қайчи, калам, елим, қоғоз

Машғулотни бошлашдан олдин ўқувчиларни билимларини аниқлаш ва фикрларини умумлаштириш учун “Ақлий ҳужум” методи асосида саволлар берилади.

1. Қандай уруғ турлари биласиз?
2. Қандай уруғлардан меҳнат дарсларида фойдаланиш мумкин?
3. Уруғларни елимлашда қандай елимдан фойдаланилади?
4. Уруғларни қандай ишга тайёрлаш мумкин?

Уруғлар ва уларни ишлатиш ҳақида маълумотлар

Турли мева ва сабзавот, полиз экинларининг уруғлари ёрдамида хилма-хил аппликация ишларини бажариш мумкин. Айтиб ўтиш керакки, бир ишда хилма-хил мева уруғларидан фойдаланиш мумкин.

Мева ва полиз экинларининг уруғлари табиатда кенг тарқалган, тўплаш ва сақлаш осон бўлган материал ҳисобланади.

- Уруғлар мева ва полиз экинларидан ажаратиб олинади;
- Ортиқча нарсалардан тозалаб ювиб қуритилади;
- Қуритишда уруғларни шакли бузилмаслиги учун қоғоз орасига солиб қуритилади;

- Уруғлар куригандан сўнг акварел бўёқларидан фойдаланиб ранг бериш мумкин;
Болалар турли уруғларидан аппликациялар қилишни яхши хўш кўришади. Иштиёк билан болалар турли рангларга бўлган уруғларни териб чиройли нақшлар ҳосил қилиши мумкин. Бундай машғулотлар қўл бармоқларининг майда мушакларини ривожланишига ёрдам беради. Болалар турли уруғлари, аппликациялар тайёрлашни яхши кўришади. Бундай машғулотларда елимни уруғга эмас, уруғ ёпиштириладиган жойга сурилади ва устидан уруғлар қўйилади ва сочиқ билан бостирилади.

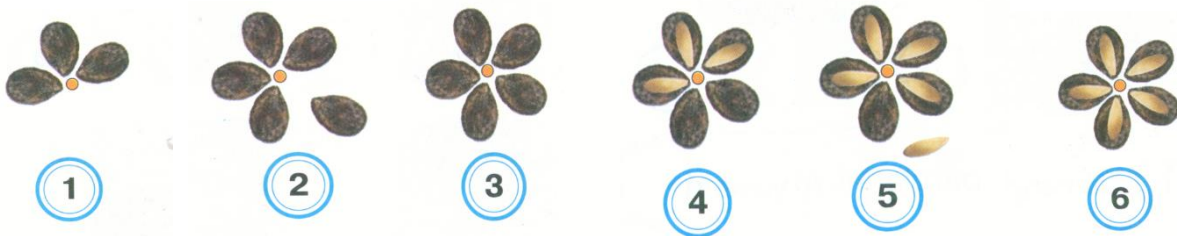
Гуруҳларга амалий иш топшириқлари

1. Уруғлардан мевалар шаклини ясанг.
2. Уруғлардан ҳайвонлар шаклини ясанг
3. Уруғлардан қушлар шаклини ясанг

Иш жойини тўғри ташкил этиш

Стул устига клёнка ёки дастурхон солинади. Ўқувчининг ўнг томонида елим учун чўтка, қалам, чизғич жойлаштирилади, ўқувчининг чап томонида аппликация учун қоғоз ёки картон, уруғлар жойлаштирилади, ўқувчининг олди томонига елим учун қутича, елим ва сочиқ жойлаштирилади.

Тарвуз ва қовун уруғидан нақш ясаш босқичлари

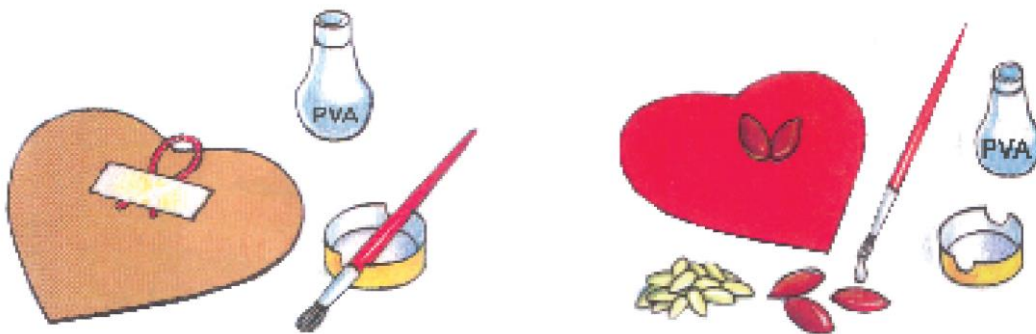

Уруғидан аппликация ясаш технологияси

- Иш мавзу ва фикрни танлашдан бошланади, кейин фон ва шакл танланади;
- Аппликацияга мўлжалланган тасвир учун уруғлар танланади;

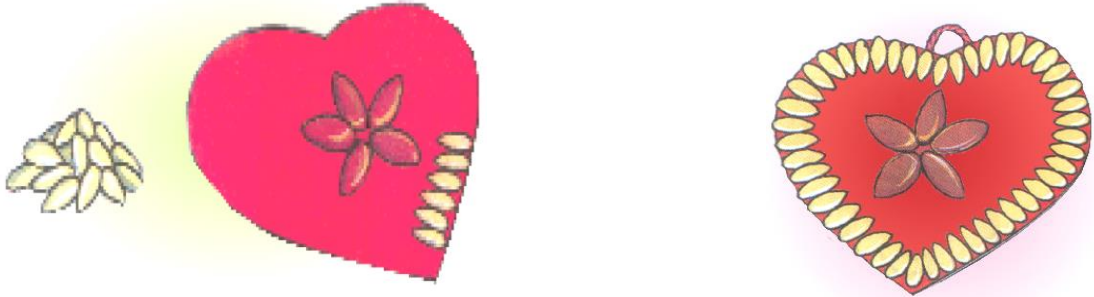

- Тасвир устида ишланганда асосий эотибор танланган мавзунинг мазмунига, керакли материаллар, уларнинг ўлчамлари, рангларини танлашга қаратилади;
- Тасвирлаш лозим бўлган предметларнинг ҳолати аниқланади;
- Уруғларни елимлашда ПВА елиmidан фойдаланилади;

- Тасвирланадиган уруғ ранглари ва ходисаларнинг уйғунлигига эришилади;

- Тасвирнинг барча деталлари, ҳатто энг кичиклари ҳам уруғдан тайёрланади, уларни чизмаслик керак;
- Уруғлар қоғоз сатҳига жойлаштирилади ва ўйланган тасвир ҳосил қилинади;
- Агарда бу тасвир маъқул бўлмаса уруғлар бошқача жойлаштирилади;
- Тасвирни керакли қисми елимланади ва уруғлар ёпиштирилади;
- Уруғларни ёпиштиришда жойни адаштирмаслик учун уларнинг ўрнини қалам билан белгилаб қўйилади;

- Уруғлар елимлаб бўлгандан сўнг қуритиш учун қўйилади. Қуритишда елвизак бўлмаслиги керак.

Мустақил иш топшириқлари

1. Уруғларни тўпланг ва ишга тайёрланг .
2. Уруғлардан айиқча шаклини мозаика усулида ясанг.

22-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ: ХОНА ЎСИМЛИКЛАРИНИ ПАРВАРИШЛАШ УСУЛЛАРИ РЕЖА

1. Хона ўсимликлари ҳақида маълумот бериш.
2. Хона ўсимликларини парвариш қилиш ҳақида маълумот бериш.
3. Уруғлардан кўкартириш технологиясини тушунтириш

Амалий машғулотининг мақсади: Хона ўсимликлари ҳақида маълумотлар бериш. Ўсимликларни парваришлаш технологиясини ўргатиш. Уруғдан кўкартириш технологиясини ўргатиш.

Таълим усуллари: Тушунтириш, “Ақлий ҳужум”, амалий иш, амалий иш тақдими.

Таълим воситалари: Методик қўлланмалар, слайдлар, хона ўсимликлари, турли уруғлар, латта, сув, тупроқ, минерал ва табиий озуқалар, махсус таёқча, қайчи, қоғоз.

Машғулотни бошлашдан олдин ўқувчиларни билимларини аниқлаш ва фикрларини умумлаштириш учун “Ақлий ҳужум” методи асосида саволлар берилади.

1. Қандай хона ўсимликларини биласиз?
2. Ўсимликлар нима билан озикланади?
3. Қандай уруғ турлари биласиз?
4. Уруғларни кўкартиришдан олдин нима қилиш керак?
5. Қайси уруғлар тез униб чиқади?

Хона ўсимликлари ва уларни парваришлар ҳақида маълумот.

Бошланғич синф ўқувчилари меҳнат дарсларида синфдаги гулларни ва хона ўсимликларини парвариш қилиш ва ўстиришга оид ишлар билан шуғулланадилар. Улар куйидагилардан иборат:

- Ўсимликларни чангини тозалаш;
- тупроқ қатламини юмшатишни;
- Ўсимликларни сув билан суғоришни;
- минерал ва маҳаллий озуқалар билан озиклантиришни;
- Ўсимликларни кўчат қилиб ўстиришни;
- Ўсимликларни ўсиши ва ривожланишини кузатишни бажарадилар.

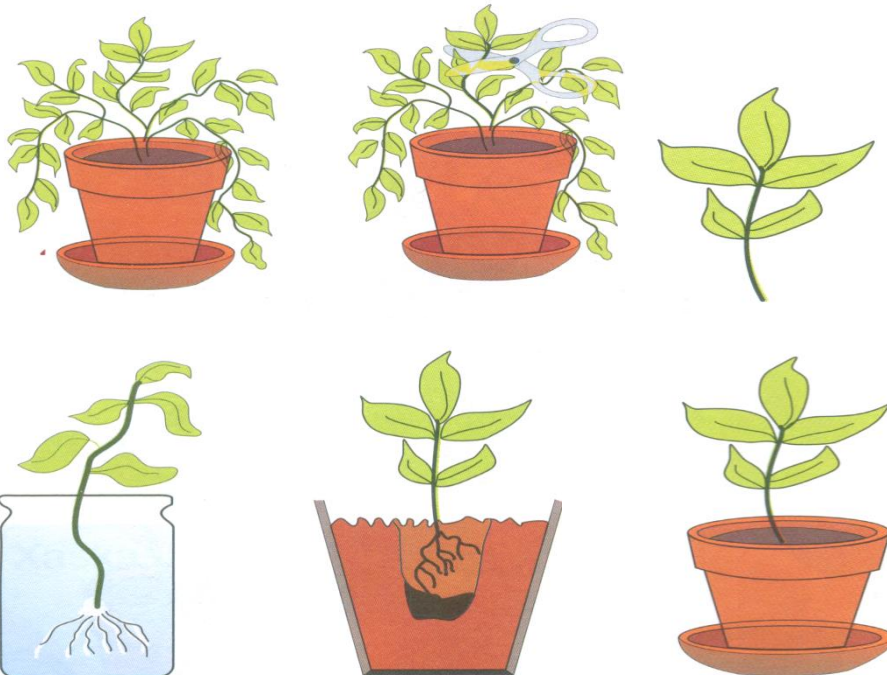
Гуруҳларга топшириқлар

1. “Кактус” гулини ўстириш ва парваришлаш ҳақида маълумот беринг.
2. “Қирқбўғим” гулини ўстириш ва парваришлар ҳақида маълумот беринг.

Гулларни кўчат қилиб ўстириш

1. Гулнинг тўлиқ банди кесиб олинади;
2. Илдиз чиқаргунча сувга солиб қўйилади;
3. Тувакга озикланирилган тупроқ солинади;
4. Ўсимлик навдаси тупроққа жойлаштирилади ва усти текислаб ёпилади;
5. Ўсимлик навдаси сув билан суғорилади.
6. Гул навдаси ўзини тутиб олгунча назорат қилинади.

Савол ва топшириқлари

1. Ўсимликларни парваришlash усуллари айтинг.
2. Ўсимликларни қўчат қилиб ўстиринг

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАВЗУЛАРИ (3-СЕМЕСТР)

1-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАВЗУСИ:

Тугма қадаш технологияси ва дарс ишланмасини тузиш

РЕЖА:

1. Тугмалар хақида маълумот бериш
2. Тугма қадаш усулларини тушунтириш.
3. Тугма қадаш технологиясини ўргатиш

Амалий маишулотни мақсади: Тугмалар ҳақда маълумотлар бериш. Тугма қадаш усулларини тушунтириш. Тугма қадаш технологияси билан таништириш. Тугма қадаш дарсига ишланма ёзишга ўргатиш

Таълим усуллари: Тушунтириш, савол-жавоб, амалий иш, тақдироти.

Таълим воситалари: **Иш материаллар:** Тугма турлари, мато бўлаклари, тугма тикиладиган кийимлар.

Иш асбоблари: қайчи, игна, ип, ангишвона, нина қадагич.

Кўргазмалар: Тугмани тикиш усулларидан намуналари, расмлар, слайдлар

Машғулотни бошлашдан олдин ўқувчиларни билимларини аниқлаш ва фикрларини умумлаштириш учун “Ақлий ҳужум” методи асосида саволлар берилади.

1. Ўз-ўзига хизмат кўрсатиш ишлари қандай ишлар?
2. Тугмалардан нима мақсадда фойдаланилади?
3. Тугмалар қандай материаллардан тайёрланади?
4. Тугмани қандай турларини биласиз?
5. Тугмалар қандай усулларда тикилади?
6. Кийимларга тугма тикишда нималарга эътибор бериш керак?

Тугмани матога тикиш технологияси

1. Тугма тикиш учун кийим танланади.
2. Кийим рангига мос ёки умуман рангига мос келмайдиган тугмалар олинади.
3. Тугмани танлашда албатта шаклига ва хусусиятига эътибор бериш керак. Тугмалар турли материаллардан (ёғочдан, пластмассадан, темирдан, алименийдан, каучикдан матодан, суякдан) тайёрланади, унинг шакллари турлича (тўтбарчак, учбурчак, доира) бўлади ва тугмада бир қанча тешиқлар(иккита, тўртта, балдоқли) бўлиши мумкин.
4. Кийимнинг хусусияти аниқланиб, ўнга мос тугма танланади.
5. Тугма турли усулларда тикиш мумкин.
6. Шаклни танлашда кийимнинг дизайнига мос бўлиши керак. Масалан кичик ёшдаги болалар кийимлари учун рангли, турли шаклларга ега тугмалар танланади.
7. Тугмани тикишда тугма рангига мос ип танланади, керакли ўлчамда кесиб олинади ва тугун ҳосил қилинади.
8. Кийимнинг тескари томонидан нина ўтказилиб, тугма тешигидан орқага қайтариб тикилади.
9. Тугма билан мато ўртасига гугурт чўпи қўйиб тикилади. Тикиш тўтагандан кейин гугурт чўпи олиб ташланади ва тугма билан мато ўртаси ип билан айлангириб чиқилади. Чунки тугмани бемолол тешиқдан ўтказиш учун шу усулдан фойдаланилади.
10. Қўшимча ишлов берилади.

Мустақил иш топшириқлари

1. Тугмани турли усулларда қаданг.
2. Мавзуга оид дарс ишланмасини ёзинг.

2-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАВЗУСИ: Папе-маше ишларини тайёрлаш РЕЖА

1. Папе-маше ишларини тайёрлаш хақида маълумот бериш.

2. Папе-маше яшаш дарсларини ташкил этиш тартибини тушунтириш.

Амалий машғулотининг мақсади: Папе-маше ишлари хақида. Папе-маше яшаш бўйича маълумотлар бериш. Қоғоз бўлақларидан папе-маше яшаш

- Қоғоз бўлақларидан папе-маше яшаш технологияси билан таништириш;

Таълим усуллари: Тушунтириш, савол-жавоб, амалий иш, тақдимоти.

Таълим воситалари: Методик қўлланмалар, кўргазмалар, техник воситалар, қоғоз бўлақлари, пиёла, краска, йелим, қоғоз, турли безаклар

Машғулотни бошлашдан олдин ўқувчиларни билимларини аниқлаш ва фикрларини умумлаштириш учун “Ақлий ҳужум” методи асосида саволлар берилади.

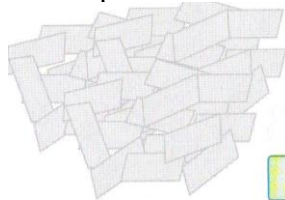
1. Папе-маше ишлари нима?
2. Папе-маше ишининг асосий материали нима?
3. Папе-маше ишига йелим қандай тайёрланади?
4. Қандай қоғоздан фойдаланилади?

Амалий иш тақдимоти

1. Папе-маше ишлари хақида кириш (бошланғич) суҳбати. Суҳбатни ушбу материални кўрсатиш билан олиб бориш керак: болалар намунани ушлаб кўриши, шаклини, устки қобиғини ҳис қилиши, рангини кўриши мумкин.
2. Мавзуни еълон қилиш ва ўйинчоқ намунасини кўрсатиш.
3. Намуна таҳлили ва папе-маше яшаш усулларини кўрсатиш. Бу йерда болаларни намунани таҳлил қилишга, папе-маше яшаш жараёнининг кетма-кетлиги хақида ўз фикрини билдиришга ундаш мақсадга мувофиқдир. Ўқитувчи ўқувчиларнинг жавобини тўғирлаб беради ва ушбу материал билан ишлашнинг ўзига хослигини ажратиш кўрсатишга болаларнинг диққатини қаратади.

4. Оддий пиёлани олиб атрофига вазелин суртамыз. Қоғозни 1см га 2см ўлчамда бўлақларга бўлиб оламыз. Қоғоз бўлақларини сувга ботириб пиёла атрофига бир текис ёпиштириб чиқамиз.

и

5. Пиёлага қоғоз бўлақларини бир қават қилиб ёпиштириб бўлгандан сўнг, иккинчи пиёлага сув ва ун солиб суяқ аралашма ҳосил қиламыз. Тайёр аралашмани чўтка билан қоғоз атрофига суртиб чиқамиз. Кейин қоғоз бўлақларини кўндаланг қилиб иккинчи қаватга ёпиштириб чиқамиз. Қоғоз бўлақларини шу тариқа 7 қават қилиб йелимлаймыз. Ҳар бир қават орасига суяқ хамирли аралашмани суртиб чиқамиз. Тайёр бўлган папе-маше ишини 3-4 дақиқа мобайнида қуритишга қўямиз. Қуритиш жараёнида йелвизак бўлмаслиги, қуёш нури тўғридан-тўғри тушиб турмаслиги керак. Қуриган папе-маше ишини текис қилиб кесиб олинади. Кесилган қисми

қоғоз бўлақлари ёрдамида бир-бирига ёпиштириб йелимланади. Папе-маше иши усти қисмини рангли қоғоз бўлақлари ёрдамида йелимлаб чиқамиз.

6. Папе-маше ишига оқ қоғоздан қўшимча безак бериш учун нақшлар чизиб олинади ва қирқилади. Папе-маше устига тайёр гул нақши йелим суртиб ёпиштирилади. Папе-маше усулида пиёла шакли тайёр бўлди.

7. Папе-машенинг болалар тарафидан тайёрланиши. Мехнат жараёнида ўқитувчи болалар ишини назорат қилади, асбобларни ишлатишда техника хавфсизлигига риоя қилишларини кузатади, қийналаётганларга ёрдам беради, мозаика ишини такомиллаштиришда уни безашда мустақил қарор қабул қилишга ундаш, бунинг барчаси болалар орасида ўзаро ҳурмат ва дўстона муносабатнинг шаклланишига олиб келади.

8. Тайёр папе-маше ишини таҳлил қилиш. Ушбу жараёнда болаларда ўзи ва дўстлари меҳнатининг натижаларини баҳолай олиш қобилиятини шакллантиради.

9. Иш жойини тозалаш, асбобларни ва қолган материалларни йиғиштириш.

Мустақил иш топшириқлари

1. Папе-маше усулида чойнак шаклини ясанг.
2. Папе-маше усулида пиёла шаклини ясанг.

3-мавзу: Картондан расм рамкалари яшаш

РЕЖА

1. Расм рамкалар ҳақида маълумот бериш.
3. Картондан расм рамкалар яшаш ҳақида маълумот бериш.
4. Картондан расм рамкалари яшаш технологиясини тушунтириш

Амалий машғулотининг мақсади: Расм рамкалари ҳақида маълумот бериш. Картондан расм рамкалари яшаш ҳақида тушунчалар бериш. Картондан расм рамкалари яшаш технологиясини ўргатиш.

Таълим усуллари: Тушунтириш, блиц сўровномаси, амалий иш, амалий иш тақдироти.

Таълим воситалари: Методик қўлланмалар, слайдлар, картондан ясалган рамкалардан намуналар, кўрғазмалар, картон, клей, қайчи, қоғоз, турли безаклар.

Картондан расм рамка яшаш технологияси

Ўқитувчи расм рамкалари ҳақидаги билим ва тасаввурларини аниқлайди.

- Расм рамкалар нималардан тайёрланади?
- Расм рамкадан нима мақсадда фойдаланади?
- Картондан расм рамкалари қандай ясалади?
- Расм рамкага безак беришда қандай материаллардан фойдаланса бўлади?

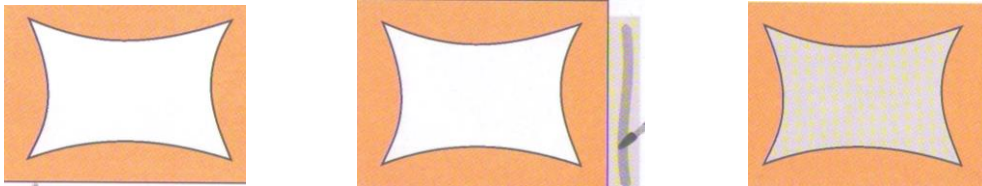
Ўқитувчи ўқувчиларнинг жавобини умумлаштирган ҳолда суҳбатга яқун ясаб, рангли картон, рангли қоғоз танлаб олиб расм учун рамка тайёрлаш усуллари ҳақида тушунчалар беради. Бундай рамкалардан қандай мақсадда фойдаланиш, унинг

тайёрланиши тўғрисида маълумотлар беради. Амалий ишни бошлашдан олдин ўқувчиларнинг дарсга тайёрлигини текширади.

Яшаш босқичлари: Икки хил рангдаги рангли ва рангсиз картон олинади. Узунлиги 15 см бўйи 10 см ўлчамда кесиб олинади. Рангли картонга расм рамканинг шакли чизилади ва стек ёрдамида кесиб олинади.

Рангли картон рангсиз картонга йелимланади. Расм солиш учун рамканинг бир қисми очиқ қолдирилади.

Расм рамканинг орқа томонига тергагич тайёрлаш учун рангсиз картондан тиргагичнинг шакли чизиб, қирқиб олинади ва расм рамка орқасига маҳкамланади.

Тайёр расм рамкаларига безак бериш ишлари амалга оширилади. Безак беришда турли қирқилган гуллардан, пистонлардан, мунчоклардан фойдаланиш мумкин.

Мустақил иш топшириқлари

1. Расм рамка турларини ўрганиш.
2. Картондан расм рамка қуриш-ясаш.

4-мавзу: Турли материаллардан байрам совғасини тайёрлаш РЕЖА

1. Байрам совғалари хақида маълумот бериш
2. Картондан ваза тайёрлаш хақида маълумот бериш
3. Картондан ваза тайёрлаш технологияси

Амалий машғулотнинг мақсади: Талабаларга совғалар тўғрисида маълумот бериш. Турли материаллардан байрам совғасини тайёрлаш тўғрисида маълумот бериш. Турли материаллардан байрам совғасини тайёрлаш технологиясини ўргатиш

Таълим усуллари: Савол-жавоб, кўргазмалилик, “Кўрсатиб бер, тушунтириб бер”, ақлий ҳужум, амалий иш.

Таълим воситалари: Методик қўлланмалар, слайдлар, кўргазмалар, совғалардан намуналар, картон, гуллар шакли туширилган табрикномалар, игна, ип, қайчи.

Машғулотни бошлашдан олдин ўқувчиларни билимларини аниқлаш ва фикрларини умумлаштириш учун “Ақлий ҳужум” методи асосида саволлар берилади.

1. Совғалар нима учун ишлатилади?
2. Совғаларнинг қандай турлари мавжуд?
3. Совғаларни қўлда тайёрлаш мумкинми?
4. Совғаларини нималардан тайёрлаш мумкин?
5. Ҳажмдор гуллар деганда нимани тушунаси?

Совғалар инсонларга яхши тилаклар билдириш, байрамлар билан туғилган кунлари билан табриклаш учун фойдаланиладиган воситадир. Совғалар асосан гуллар, турли тақинчоқлар, сувинерлар, китоблар ва ҳақозо кўринишларда бўлади. Агар яқин кишиларимиз учун совғаларни ўз қўлимиз билан тайёрласак совға яқин кишимиз ва ўзимиз учун қадрлироқ бўлади. Ҳар қуни атрофимизда бир қанча нарсалар ишлитилиб бўлгандан сўнг кераксиз нарса сифатида чиқиндига ташланади. Агар биз шу кераксиз материаллардан фойдаланиши мумкин бўлган турли нарсаларни тайёрлашимиз мумкин. Масалан: Табрикномалардан гуллар учун ваза тайёрлаш мумкин. Бунинг учун бизга картон, гуллар шакли туширилган табрикномалар, игна, ип, қайчи керак бўлади.

Картондан ваза тайёрлаш технологияси

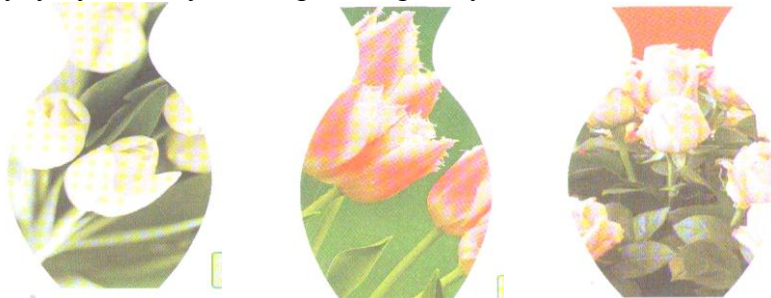
Яшаш босқичлари: Ваза андозасини тайёрлаш учун узунлиги 15 см бўйи 10 см бўлган картон кесиб олинади. Картонга вазанинг расм чизилади ва қайчи ёрдамида кесиб олинади.

Вазани тайёрлаш учун бизга гуллар расми туширилган табрикномалар керак бўлади. Картондан тайёрланган андозалар асосида гуллар расми туширилган табрикномалар устига қўйиб чизиб олинади ва шу чизик асосида кесиб олинади

Вазани тайёрлаш учун уч хил гулли картон керак бўлади.

Ҳар бир картонни бир-бирига бириктириш тикиб чиқилади. Вазани тикишда арчасимон чокдан фойдаланиб бир хил ўлчамда тикиш тавсия етилади.

Ваза тайёр бўлди. Унга турли ҳажмдор гулларни солиб онажонларимизга, бувиларимизга, опа-сингилларимизга совға қилишимиз мумкин.

Мустақил иш топшириқлари

1. Турли материаллардан ҳажмдор гуллар ясанг
2. Биссерлардан ҳажмдор гуллар ясанг

5-мавзу: Турли материаллардан арча безакларини яшаш РЕЖА

1. Арча безаклари ҳақида маълумот бериш.
2. Турли материаллардан арча безаклари тайёрлаш ҳақида маълумот бериш.
3. Турли материаллардан арча безакларини тайёрлаш технологияси.

Амалий машғулотнинг мақсади: Арча безаклари тўғрисида маълумот бериш. Турли материаллардан арча безакларини тайёрлаш тўғрисида маълумот бериш. Турли материаллардан арча безакларини тайёрлаш технологиясини ўргатиш.

Таълим усуллари: Савол-жавоб, кўргазмалилик, “Кўрсатиб бер, тушунтириб бер”, “Ақлий ҳужум”, амалий иш.

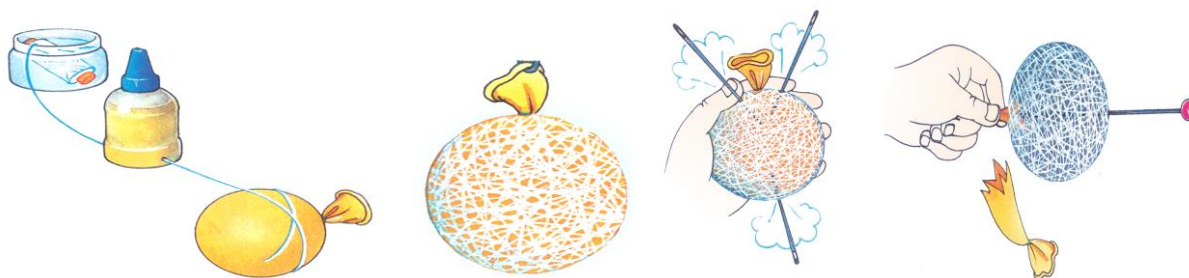
Таълим воситалари: Методик қўлланмалар, слайдлар, кўргазмалар, арча безакларидан намуналар, шар, ПВА йелими, биссерлар, лента, рангли иплар.

Машғулотни бошлашдан олдин ўқувчиларни билимларини аниқлаш ва фикрларини умумлаштириш учун “Ақлий ҳужум” методи асосида саволлар берилади.

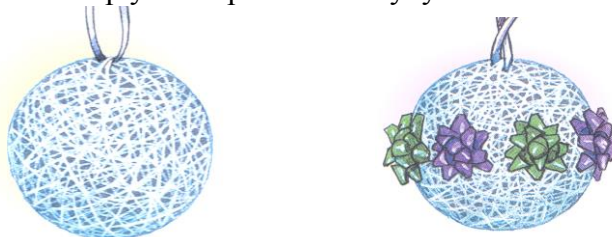
1. Арча безаклари қаерларда ишлатилади?
2. Турли материаллардан арча безакларини яшашда қандай талаблар қўйилади?
3. Арча безакларини нималардан яшаш мумкин?
4. Арча безакларини қандай турлари мавжуд?
5. Турли материалларни ишга тайёрлаш қандай амалга оширилади?

Шардан арча ўйинчоқларини яшаш технологияси

1. Арча безакларини яшаш учун оддий шарни керакли ўлчамда каттартириб оламиз.
2. Керакли рангдаги галтак ип олинади. Ипни бир идишга сувга солиб буктирилади.
3. Ғалтак ипни бир учини игнага ўтказиб йелим идишини бир томонидан ўтказиб иккинчи томонидан чиқариб оламиз.
4. Елим идишининг ичидан ўтган йелимли ипнинг бир учини шарга ураймиз.
5. Ғалтак ип тўгагунча йелимли ип шарга ўралади.
6. Ип уралган шар 3 кун мабойнида қуритишга қўйилади. Шарга уралган йелимли ип яхши қуриши керак.
7. Тайёр шар игна ёрдамида тешиб чиқилади. Шар бўлаклари учи тумтоқ буюм билан ип орасидан чиқариб ташланади.

8. Тайёр бўлган шар шаклига турли безаклар бериб безатилади. Безак бериш ишларида турли ялтироқ мўнчоқлардан, пистонлардан, рангли қоғозлардан фойдаланилади.
9. Арча безагининг бир учига арчага осиш учун илгак боғланади.

Мустақил иш топшириқлари

1. Турли материаллардан арча безакларини ясанг.
2. Қоғоздан арча ўйинчоқларини тайёрланг.

6-мавзу: Пластиллиндан турли ўйинчоқлар ясаш РЕЖА

1. Пластиллин хақида маълумот бериш.
2. Пластиллин билан ишлаш қоидалар.
3. Пластиллинга ишлов бериш.
4. Пластиллиндан турли ўйинчоқлар ясаш технологиясини тушунтириш.

Амалий машғулотининг мақсади: Талабаларга пластиллин ва унинг турлари хақида маълумот бериш. Пластиллинга ишлов бериш ва турли ўйинчоқлар ясаш технологисини ўргатиш

Таълим усуллари: Тушунтириш, “Ақлий ҳужум”, амалий иш, амалий иш тақдимоти

Таълим воситалари: Методик қўлланмалар, слайдлар, кўргазмалар, пластиллиндан ясалган ўйинчоқлардан намуналар, пластиллин қаламчалари стек, тахтакач, сочиқ

Машғулотни бошлашдан олдин ўқувчиларни билимларини аниқлаш ва фикрларини умумлаштириш учун “Ақлий ҳужум” методи асосида саволлар берилади.

1. Пластиллинга шакл бериш усуллари биласизми?
2. Қандай ўйинчоқлар пластиллиндан ясалади?
3. Пластилдан ўйинчоқлар ясашда қандай асбоблардан фойдаланилади?

Пластиллин—нарсалар ясашда қўлланиладиган материалдир. У сунъий пластик масса бўлиб, лойдан ҳеч қачон қуримаслиги ва доимо ишлатишга тайёрлиги билан фарқланади. Пластиллиннинг ҳар хил – оддий ва мураккаб турлари бўлиб уни тайёрлашни бир нечта усуллари бор.

Биринчи вариант – тоза қуюқ лойга глицерин қўшиб бир турли масса ҳосил бўлгунча аралаштирилади. Глицерин тайёрладиган масса қўлга ёпишмайдиган ҳолатга келгунча қўшилади.

Иккинчи вариант—қуритилган тоза лой майда қилиб туюлади ва унга вазелин қўшиб, қўлга ёпишмайдиган қуюқ масса ҳосил бўлгунча аралаштирилади. Пластиллинга керакли рангдаги қуруқ бўёқ массасини қўшиб ва пухта аралаштириб бўяш мумкин.

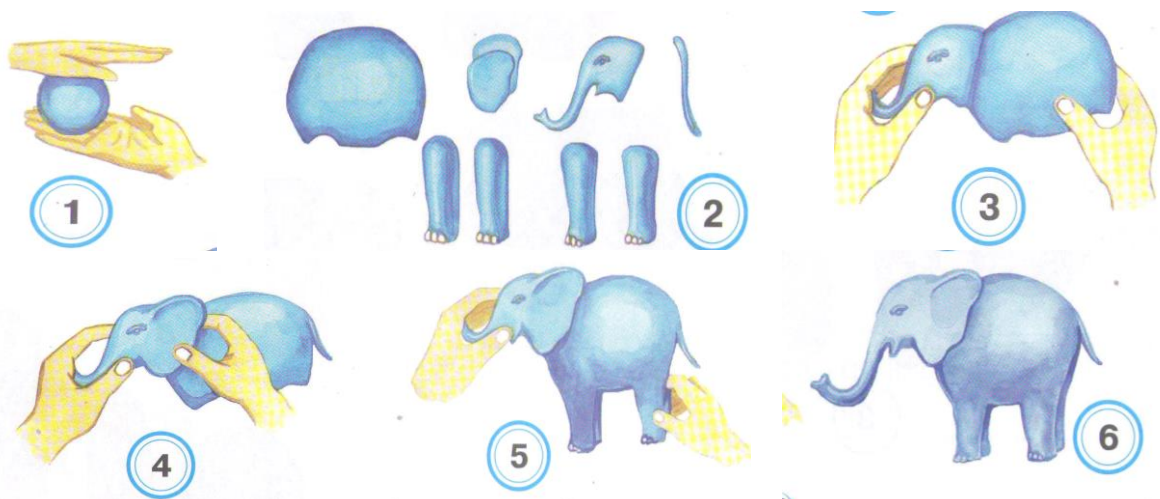
Учинчи вариант -1 қисм тўпроғига 1/5 қисм илитилган мум ҳамда пластилин қўлга ёпишмайдиган даражага йетгунча глицерин қўшиб аралаштирилади.

Лой ва пластилин билан ишлашда керак бўладиган қоидалар.

1. Пластилин билан ишлашда айрим қонун-қоидаларга риоя қилишга тўғри келади.
2. Пластилин совуқ бўлганда анча қаттиқлашиб қолади.
3. Иш бошлашдан олдин еса уни бир оз юмшатиш керак бўлади.
4. Бунинг учун пластилин солинган қўтича машғулот бошланишидан олдинроқ иссиқлик манбаига яқинроқ жойга қўйилади ёки салгина намланган қўлнинг кафтида тутиб турилади.
5. Натижада пластилин юмшаб, ишга тайёр бўлади.
6. Пластилинни қўлда узоқ вақт ушлаб туриш ярамайди.
7. Чунки пластилин ҳаддан ташқари юмшаб, ёпишқоқ бўлиб қолади.

Пластилиндан филча ўйинчоғини ясаш технологияси

1. Пластилинни керакли хажмда олиб керакли шаклларга келтирилади.
2. Филчани тана аъзоларини яъни бош, тана қисми, оёқлари, думи алоҳида ясалади.
3. Филчанинг бош қисми билан тана қисми бир-бирига бириктирилади.
4. Қулоқлари ва думи бош қисмига бириктирилади.
5. Тана қисмига филчанинг оёқлари бириктирилади.
6. Охирги иш танадаги барча қисмларни бириктирилган жойлари текисланади.

Пластилиндан ясалган ўйинчоқлардан намуналар

Мустақил иш топшириқлари

1. Пластилин тўғрисида маълумот беринг.
2. Пластилиндан ертак қахрамонларини ясанг.

7-мавзу: Ип ва газлама турлари билан ишлаш.

Ипдан чокларни тикиш.

РЕЖА

1. Ип ва чок турлари ҳақида маълумот бериш

2. Ипдан чокларни тикиш ишларига оид маълумотлар бериш.

3. Ипдан чокларни тикиш технологиясини тушунтириш.

Амалий машғулотининг мақсади: Чок турлари ҳақида маълумот бериш. Ипдан чокларни тикиш ҳақида тушунчалар бериш. Ипдан чокларни тикиш технологиясини тушунтириш.

Таълим усуллари: Тушунтириш, блиц сўровномаси, амалий иш, тақдироти

Таълим воситалари: Методик қўлланмалар, техник воситалар, кўргазмалар, мато турлари, ип турлари, қайчи, игна, ип, ангишвона

Машғулотни бошлашдан олдин ўқувчиларни билимларини аниқлаш ва фикрларини умумлаштириш учун “Ақлий ҳужум” методи асосида саволлар берилди.

1. Чоклардан нима учун фойдаланилади?
2. Қандай чок турлари мавжуд?
3. Қайси ип турларидан чокларни тикиш мумкин?
4. Техника хавфсизлиги қоидаларини биласизми?
5. Нинадан фойдаланиш қоидалари?

Нина билан ишлаш қоидалари.

1. Нинани ишлатиб бўлгач, махсус нина ёстикчага санчиб қўйинг.
2. Нинанни ҳеч қачон оғзингга олманг.
3. Отрикча ниналарни игнадонда қуруқ ҳолатда сақланг.
4. Ишдан олдин ва ишдан кейин ниналарни санаб кўр, йетишмаган ниналарни албатта топинг.
5. Қоғоз ва картондан нарсаларни ясаганда биринчи тешикни албатта бигиз билан тешиб олинг.

Ипдан чокларни тикиш ишларига оид маълумотлар

1. Ип ва тола турлари билан таништириш.
2. Керакли узунликдаги ипни ўлчаш, уни қирқиш
3. Нинага ип ўтказиш, тугун ҳосил қилишни ўргатиш.
4. “Чок турлари билан таништириш.

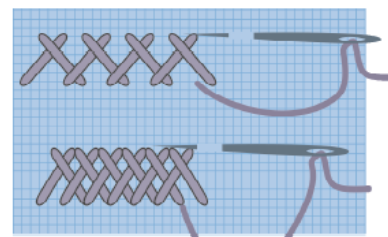
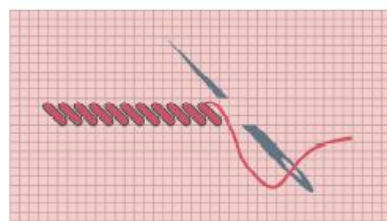
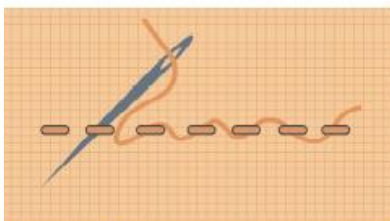
To'g'ri chok

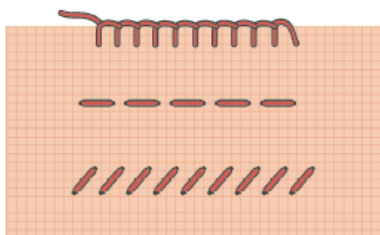
Aylanma chok

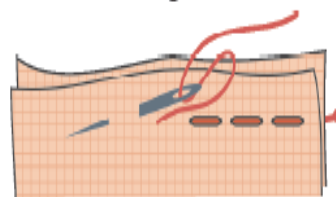
Ekssimon chok

Petlya chok va aylanma chok

To'g'ri chok

Мустақил иш топшириқлари

1. Занжир чокини тикинг.
2. Занжир чоки асосида гул шаклини тикинг.

8-мавзу: Ипдан ўйинчоқлар яшаш

РЕЖА

1. Ўйинчоқлар тўғрисида маълумот бериш
2. Иплар тўғрисида маълумот бериш
3. Ипдан ўйинчоқлар яшаш технологияси.

Амалий машғулотининг мақсади: Ўйинчоқлар ва иплар тўғрисида маълумот бериш. Ипдан ўйинчоқлар яшаш технологиясини ўргатиш.

Таълим усуллари: Тушунтириш, Ақлий ҳужум, амалий иш, амалий иш тақдимоти

Таълим воситалари: Турли ип турларидан намуналар, ипдан ясалган ўйинчоқлардан намуналар, слайдлар, кўргазмалар ва методик қўлланма

Машғулоти бошлашдан олдин ўқувчиларни билимларини аниқлаш ва фикрларини умумлаштириш учун “Ақлий ҳужум” методи асосида саволлар берилади.

1. Қайси ип турларидан ўйинчоқлар яшаш мумкин?
2. Ўйинчоқ қандай предмет?
3. Иплардан нималар яшаш мумкин
4. Ипдан ўйинчоқлар яшаш технологиясини биласизми?
5. Қандай ип турларини биласиз?

Ўйинчоқлар тўғрисида маълумот

Ўйинчоқлар – болалар ўйинлари учун яратилган махсус предметдир. Бироқ бу аниқ предметнинг кичирайтирилган нусхаси эмас, балки унинг шартли тасвири, ўта умумлаштирилган бадиий образдир. Ифодали шакл ва ҳаракатлилиқ, равшанлик ва рангнинг шартлилиги буларнинг барчаси боланинг ўйинчоққа жалб қилади. У билан ўйнаш иштиёқини туғдиради. Ўйинчоқ бола қувончининг манбаидир.

Кичик ўқувчилар ўйинчоқларнинг енг оддий турлари, каттароқлари еса кўғирчоқ театри кўғирчоқларини турли ҳолатдаги ўқинчоқларни тайёрлайдилар. Ўқувчиларга ўйинчоқлар яшашни ўргатиш учун аввало ўқитувчи ўзи бу саънатни яхши ўзлаштирган бўлиши керак. Ўзи тайёрлаган чиройли ўйинчоқларни ўқувчиларга кўрсатар экан, уларда ҳам ўйинчоқлар яшаш қизиқиши пайдо бўлади.

Ишни ташкил қилишдан олдин қуйидаги ашёлар ва асбобларни тайёрлаш керак:

Ипдан ўйинчоқлар яшаш технологияси

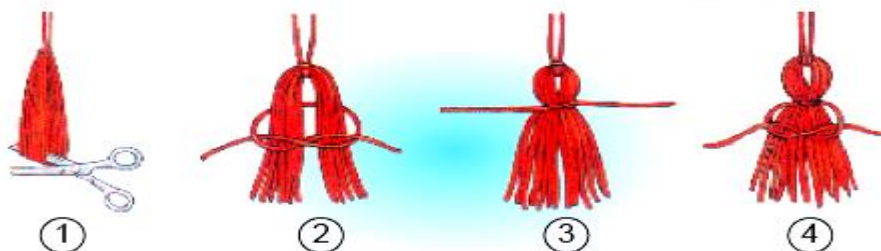
Амалий ишни бошлашдан олдин ўқитувчи ўқувчилар иш жойини текшириб чиқади. Камчиликлар бўлса тўғирлашни маслаҳат беради. Бугун сизлар билан тўқув ипларидан жўжа тайёрлаймиз.

Яшаш босқичлари:

- 1- босқич: Қаттиқ картондан ўртаси тешиқ иккита ҳалқа тайёрланади.
- 2-босқич: Ҳалқаларга сариқ ип ўралади.
- 3-босқич: Ўралган иплар қайчи билан қирқилади.
- 4-босқич: Икки ҳалқа ажратилади ва ипни ўртаси қалин ип билан боғланади.
- 5-босқич: Думалоқ пахмоқ ҳосил бўлади.
- 6-босқич: Жўжани кўзлари мато парчалааридан тайёрланади.
- 7-босқич: Дарс якунида барча ишлари намоиш етиш учун қўйилади ва ўқувчилар билан биргалиқда таҳлил қилинади.

Ипни боғлаш усулида ўйинчоқларга шакл бериш усуллари

Мустақил иш топшириқлари

1. Ипдан кўғирчоқ ясанг.
2. Ўйинчоқ турларини таҳлил қилинг.

9-мавзу: Паралондан юмшоқ ўйинчоқлар ясаш РЕЖА

1. Паралонлар ҳақида маълумот бериш;
2. Паралондан юмшоқ ўйинчоқлар ясаш ҳақида маълумот бериш.
3. Паралондан юмшоқ ўйинчоқларни ясаш технологиясини ўргатиш

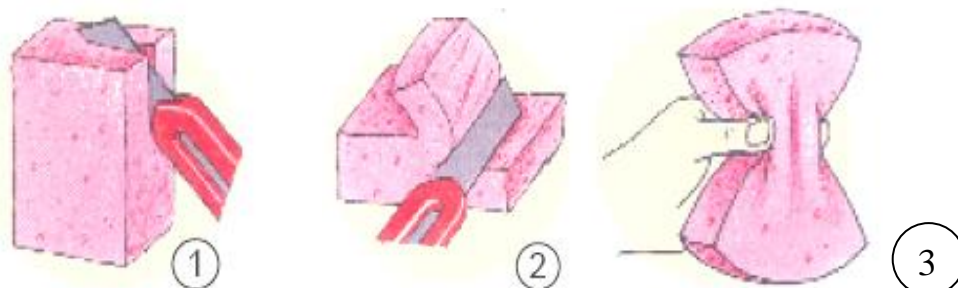
Амалий машғулотнинг мақсади: Паралонлар ҳақида маълумот бериш. Паралондан юмшоқ ўйинчоқларни технологисини ўргатиш.

Таълим усуллари: Тушунтириш, намоиш етиш, суҳбат, амалий иш, тақдимот.

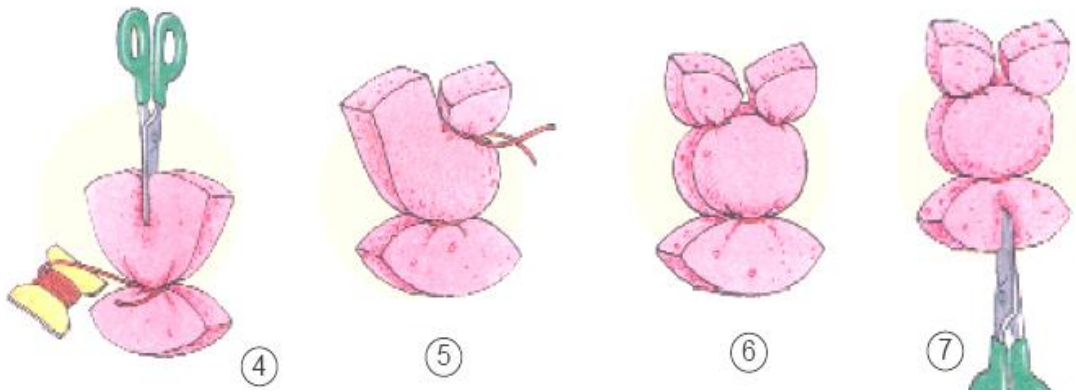
Таълим воситалари: Таянч матн, методик қўлланмалар, слайдлар, паралон, турли иплар, метр, қайчи, турли безаклар.

Машғулотни бошлашдан олдин ўқувчиларни билимларини аниқлаш ва фикрларини умумлаштириш учун “Ақлий ҳужум” методи асосида саволлар берилади.

1. Паралон қандай материал?
2. Паралондан қандай ўйинчоқлар ясаш мумкин?
3. Юмшоқ ўйинчоқларни ичига нима солинади?
4. Юмшоқ ўйинчоқ турлари қандай?
5. Юмшоқ ўйинчоқларни тикишда техника хавфсизлиги қоидалари?

Ўйинчоқ ясаш учун махсус пичоқда паралон тенг ўртасидан кесилади.

Паралон ип ёрдамида боғланиб турли шакллар ясалади.

Паралондан ясалган ўйинчоқлардан намуналар

Мустақил иш топшириқлари

1. Паралондан юмшоқ ўйинчоқлар ясанг.
2. Юмшоқ ўйинчоқ турларини ўрганинг.

10-мавзу: Картондан ҳаракатланувчи ўйинчоқлар яшаш

РЕЖА

1. Ҳаракатланувчи ўйинчоқлар ҳақида маълумот бериш.
  2. Моделлар яшаш технологиясини тушунтириш.
  3. Картондан ҳаракатланувчи ўйинчоқлар яшаш технологиясини ўргатиш.
- Амалий машғулотнинг мақсади:** Ҳаракатланувчи ўйинчоқлар ва моделлар яшаш ҳақида маълумот бериш. Картондан ҳаракатланувчи ўйинчоқлар яшаш технологиясини ўргатиш.
- Таълим усуллари:** Тушунтириш, ақлий ҳужум, амалий иш, тушунтириш, тақдимот.
- Таълим воситалари:** Методик қўлланмалар, слайдлар, картондан тайёрланган ҳаракатланувчи ўйинчоқ турларидан намуналар, кўرғазмалар, картон, клей, қайчи, қоғоз.

Машғулотни бошлашдан олдин ўқувчиларни билимларини аниқлаш ва фикрларини умумлаштириш учун “Ақлий ҳужум” методи асосида саволлар берилади.

1. Картон турларини биласизми?
2. Картонни моделлаштириш технологияси қандай?
3. Техник моделлаштириш нима?
4. Картондан техник моделлаштириш ишининг асосий мазмуни?
5. Техник моделлаштиришнинг асосий мақсади нима?

Картондан моделлар яшашда қуйидаги билимларга ега бўладилар

1. Ўқувчилар модел ва макет ҳақида тасаввурга ега бўладилар.
2. Қўл асбоблари ва мосламаларнинг тузилиши билан танишадилар. Чунки уларнинг ҳар иккаласи бир изчиликка асос қилиб олинган.

3. Ўқувчилар аввал ўқитувчи ёрдамида, сўнгра мустақил тарзда моделни ясай билишлари: уларнинг хусусиятларини, айрим қисмларини, қисмлар ўлчовининг бир-бирига муносаблигини ўрганишлари.

4. Моделни тайёрлаш учун қандай материал зарурлигини аниқлай олишлари.

5. Иш жойини жиҳозлашлари.

6. Белгилаш, ўлчаш, ишлов бериш, йелимлаш ва пардозлаш босқичларини бажаришлари.

7. Ўзини-ўзи назорат қилиш ва ўз меҳнатини ҳисобга олишлари керак.

Картондан айиқча моделни ясаш босқичлари

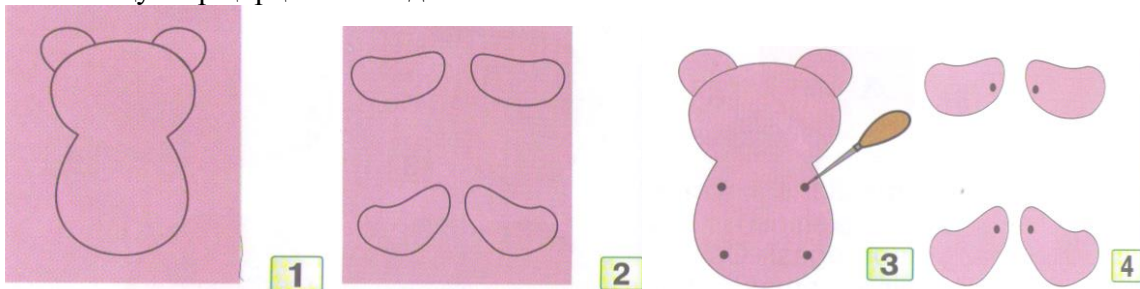
1. Айиқча моделни ясаш учун рангли картон танлаб олинади

2. Рангли картонга айиқнинг тана қисми чизилади.

3. Чизилган шакл қирқиб олинади.

4. Иккинчи картонга унинг қўл ва оёқлари чизилади

5. Чизилган қўллар қирқиб олинади

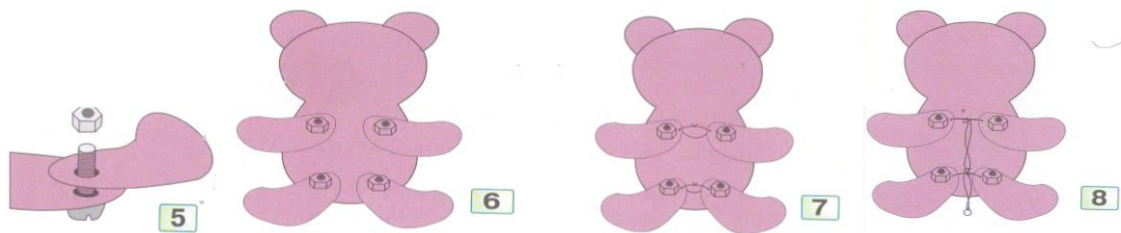

6. Тана қисмига қўл ва оёқларини бириктириш учун тешик ўрни қалам ёрдамида белгиланиб, бигиз билан тешиб олинади.

7. Тайёр бўлган қўл ва оёқларни тана қисми устига қўйиб болт ёрдамида бир-бирига маҳкамланади.

8. Айиқчани ҳаракатлантириш учун унга ип боғлаш керак. Тешиклар ўрни қалам билан белгиланиб, қўйилган белгилар устидан бигиз билан тешиб олинади.

9. Тешикларнинг олди томонидан орқа томонига қаратиб ип ўтказилади. Ип ўйинчоқнинг марказидан бир-бирига боғланади. Ипнинг уч қисмига тугма ёки бошқа каттиқ предмет маҳкамланади.

10. Ипни биргаликда пастга қаратиб торганда оёқ ва қўллар ҳаракатланиши керак.

11. Айиқча ўйинчоғига қўшимча безак бериш учун унинг оғиз ва кўзларини рангли қоғоздан қирқилади ва йелимланади. Панжаси қисми чизиб қўйилади. Айиқча ўйинчоғи тайёр бўлди.

Мустақил иш топшириқлари

1. Картондан ҳаракатланувчи айиқча шаклини ясанг.

2. Ҳаракатланувчи ўйинчоқ ясаш учун керакли элементлар тўғрисида маълумот беринг.

11-мавзу: Турли материаллардан светафор макетини куриш-ясаш РЕЖА

1. Иш жойини тўғри ташкил қилиш

3. Картондан моделлар ясаш ҳақида маълумот бериш.

4. Светофор макетини куриш-ясаш технологиясини тушунтириш

Амалий машғулотнинг мақсади: Моделлар ясаш ҳақида маълумот бериш. Картондан модел ясаш ҳақида тушунчалар бериш. Светафор макетини куриш-ясаш технологиясини тушунтириш.

Педагогик вазифалар:

- Талабаларнинг картондан моделлар ясаш ҳақидаги билимларини аниқлаш;
- Картондан моделлар ясаш ҳақида тушунчалар бериш;
- Турли материаллардан светафор макетини куриш-ясаш ясаш технологиясини тушунтириш;

Таълим усуллари: Тушунтириш, савол-жавоб, амалий иш, тушунтириш, тақдимот.

Таълим воситалари: Методик қўлланмалар, слайдлар, картондан моделлаш ишидан намуналар, бўшаган гугурт қутиси кўргазмалар, картон, клей, қайчи, қоғоз.

Машғулотни бошлашдан олдин ўқувчиларни билимларини аниқлаш ва фикрларини умумлаштириш учун “Ақлий ҳужум” методи асосида саволлар берилади.

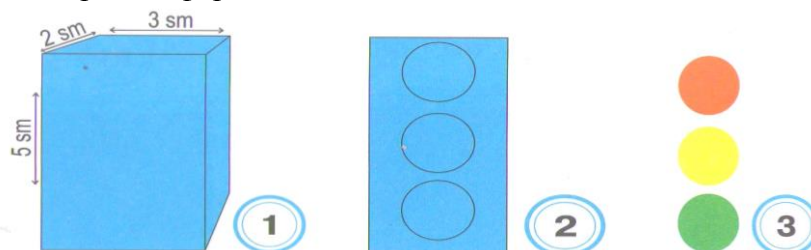
1. Картон турларини биласизми?
2. Картонни моделлаштириш технологияси қандай?
3. Техник моделлаштириш нима?
4. Картондан техник моделлаштириш ишининг асосий мазмуни?
5. Техник моделлаштиришнинг асосий мақсади нима?

Картондан моделлар ясашда қуйидаги билимларга ега бўладилар

1. Ўқувчилар модел ва макет ҳақида тасаввурга ега бўладилар.
2. Қўл асбоблари ва мосламаларнинг тузилиши билан танишадилар. Чунки уларнинг ҳар иккаласи бир изчиликка асос қилиб олинган.
3. Ўқувчилар аввал ўқитувчи ёрдамида, сўнгра мустақил тарзда моделни ясай билишлари: уларнинг хусусиятларини, айрим қисмларини, қисмлар ўлчовининг бир-бирига муносиблигини ўрганишлари керак.
4. Моделни тайёрлаш учун қандай материал зарурлигини аниқлай олишлари керак.
5. Иш жойини тўғри ташкил етишлари керак.
6. Белгилаш, ўлчаш, ишлов бериш, йелимлаш ва пардозлаш босқичларини бажаришлари керак.
7. Ўзини-ўзи назорат қилиш ва ўз меҳнатини ҳисобга олишлари керак.

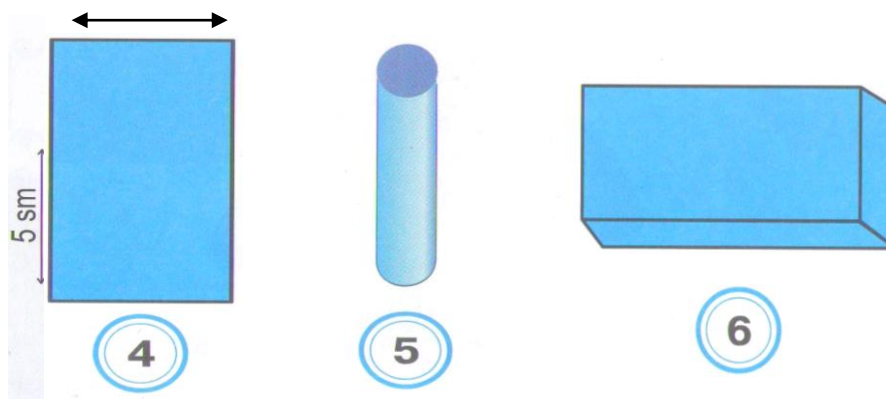
Светафор макетини ясаш технологияси

1. Светафор макетини ясаш учун гурурт қутисидан керакли деталлар тайёрлаб олинади.
2. Қутининг олди ва орқа томонига светафор чироғини ўрни белгилаб олинади.
3. Сарик, қизил ва яшил рангли қоғоздан светафор чироқлари учун доиралар қирқиб олинади.
4. Тайёр доирачалар светафорнинг асосий макетига йелимланади.

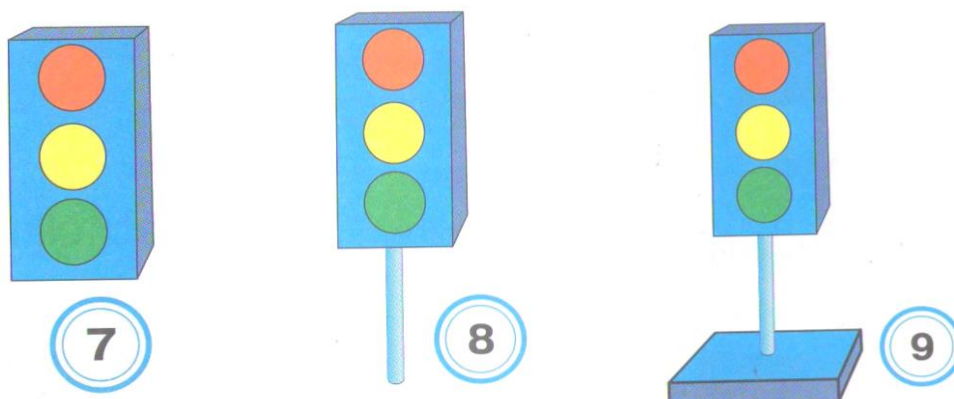

1. Светафор макетига таянч тайёкча ясаш учун узунлиги 5 см, ени 3 см бўлган картон олинади. Картон ўраб цилиндр шаклига келтирилади.

3 см

2. Тайёр бўлган макетлар бир-бирига маҳкамланди.
3. Светофор макети тайёр бўлди.

Бошланғич синф меҳнат таълимида техник моделлаш - учадиган, сузадиган, юрадиган техник ўйинчоқларни, шунунгдек чизмали намуна асосида моделларни яшаш меҳнатининг махсус тури сифатида ажратилган.

Дастлабки дарслардаёқ ўқувчилар қоғоз ва картондан турли техник элементларни яшаш ишлари билан танишадилар, қисм ва детал, оддий йиғиш, деталларни бириктириш ҳақида тасвурга ега бўладилар.

Мустақил иш топшириқлари

1. Машина макетини яшаш учун деталларни тайёрланг.
2. Машина макетини қуринг-ясанг.

Фойдаланилган асосий дарсликлар ва ўқув қўлланмалар рўйхати.

Асосий дарсликлар ва ўқув қўлланмалар

1. Мавлонова Р.А, Саноқулов Х.Р, Ходиева Д.П “Меҳнат ва уни ўқитиш методикаси” Ўқув қўлланма. 2007 йил ТДПУ.
2. Х.Саноқулов, Д.Ходиева “Бошланғич синфларда қоғоздан амалий ишлар” методик қўлланма 2012 йил Т.:Ипак йўли полиграф, 2012.

Қўшимча адабиётлар

1. Таълим тўғрисидаги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни (Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. 1997 йил Т., “Шарқ” нашриёти)
2. Кадрлар тайёрлаш бо'йича миллий дастур. (Баркамол авлод- Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. 1997 йил Т., “Шарқ” нашриёти)
3. Саноқулов Х.Р, Ходиева Д.П “Меҳнат таълими” 2-синф учун дарслик . –Т.: Шарқ, 2012
4. Саноқулов Х.Р, Ходиева Д.П “Меҳнат таълими” 3-синф учун дарслик . –Т.: Шарқ, 2012
5. Саноқулов Х.Р, Ходиева Д.П «Бошланғич синфларда табиий материаллардан амалий ишлар» ўқув-методик қўлланма 2009 йил. ТДПУ.

ГЛОССАРИЙ

- Ўқитиш методлари** – бу ўқитувчи раҳбарлигида ўқувчиларнинг билим, кўникма ва малакаларни эгалашларига эришишдир.
- Оғзаки баён қилиш** – бу тушунтириш ва ҳикоя қилиш, инструктаж, суҳбат, машқлар, амалий ишлар, график ишлар, лаборатория ишлари, мустақил ишлар, экскурсия, китоб билан ишлаш, ўқувчиларнинг билим кўникма ва малакаларини текшириш, муаммоли Таълим методлари мажмуасидир.
- Мазмуннинг тугрилиги** - уқитувчиларга айтиладиган фактларнинг ўқув праграммасининг мазмунига мос келиши ва илмий асосланган булиши.
- Баённинг эмоционаллиги** - бу ўқитувчи ўзи баён қилаётган материалга лоқайд муносабатда бўлса, бу хол ўқувчиларга ҳам ўтади ва аксинча, ўқитувчи материални таҳсирчан йусинда баён қилса фактларни тўғри танлаш бунга ёрдам беради, у ҳолда ўқувчилар янги маълумотларни яхши идрок қиладилар ва хотираларида яхши сақлаб қоладилар.
- Диологик баён** – ўқитувчи ва ўқувчиларнинг узаро суҳбатидир.
- Ҳикоя қилиш** – бу дастур материални жонли ва образли баён қилишдир.
- Таълим методи** деганда ўқитувчи ва ўқувчиларнинг биргаликдаги фаолият йўллари тушунилади. Буларнинг ёрдамида ўқувчилар билим, малака кўникма, касбий маҳоратларни эгаллашга эришадилар, ақлий ва жисмоний куч ва ижодий қобилият ривожланади.
- Йўлланма** – меҳнат фаолияти усулларини тушунтириш ва кўрсатиш ҳамда меҳнат фаолиятларини тўғри ва хавфсиз бажариш бўйича тасаввур ҳосил қилишга ва ўқувчиларнинг амалий фаолиятларини тўғри йўналтиришга қаратилади.
- Кўргазмали методлар** – бу кўрсатмали куролларни намойиш (кўрсатиш) қилиш меҳнат усулларини кўрсатиш; ўқувчиларнинг мустақил кузатишлари; ўқув-ишлаб чиқариш экскурсиялари.
- Материални оғзаки баён қилиш** – меҳнат таълимида ҳикоя қилиш, тушунтириш, маъруза, суҳбат, ўқув материални оғзаки баён қилишнинг асосий методлари ҳисобланади.
- Ҳикоя** - ўқитувчи томонидан ўқув материални тартибли, мантиқий, изчил, нисбатан кенгроқ баён қилишда фойдаланилади. У пухта режа асосида тузилиши, материални баён қилишда ноаниқликка йўл қўймаслик учун барча деталлари билан тайёрланиши лозим.
- Тушунтириш** - ҳикояга яқин бўлган Таълим методи ҳисобланади.
- Амалий ишлар** – Эгалланган билимларнинг амалда қўлланишига ёрдам берувчи омил.
- Овоз ёзувчи ва телевидение** - телевидение дастурларига касб-ҳунар коллежларининг ўқувчилари учун эшиттириш ва кўрсатувлар кенг кўрсатилмоқда. Айниқса олимлар, ишлаб чиқариш илғорлари, касб-ҳунар коллежлари ўқувчиларига бағишланган чиқишлари қимматлидир. Машғулотларида овоз ёзиб олиш яна ҳам кенгроқ қўлланиши мумкин.
- Интерактив методлар** - бу жамоа бўлиб фикрлашдан иборат деб юритилади, яҳни педагогик таҳсир этиш усуллари бўлиб, Таълим мазмунининг таркибий қисми ҳисобланади. Бу методларнинг ўзига хослиги шундаки, улар фақат педагог ва ўқувчиларнинг биргаликда фаолият кўрсатиши орқали амалга оширилади.

- Аклий ҳужум** - ғояларни генерация (ишлаб чиқиш) қилиш методидир. «Аклий ҳужум» методи бирор муаммони ечишда ўқувчилар томонидан билдирилган эркин фикр ва мулоҳазаларни тўплаб, улар орқали маълум бир ечимга келинадиган энг самарали метод. Аклий ҳужум методининг ёзма ва оғзаки шакллари мавжуд.
- Кичик гуруҳларда ишлаш** -ўқитувчи томонидан берилган маълум бир топширикни ҳамкорликда бажариш учун ўқувчиларни кичик гуруҳларга ажратиб, берилган топширикнинг ечиш йўллари ишлаб чиқишни тақозо этувчи метод.
- Педагогика** -(юнонча «паидагогике» бўлиб, «паидагогос» - бола, етаклайман) – ижтимоий тарбиянинг умумий қонуниятлари, муайян жамиятда ягона ижтимоий мақсадга мувофиқ ёш авлодни тарбиялаш ҳамда унга Таълим беришнинг моҳияти ва муаммоларини ўрганадиган фан.
- Педагогик технология**– Таълим ва тарбия жараёнида замонавий педагогик технологияларни қўллаш, педагогик ёндашув асосида Таълим ва тарбия жараёнининг самардорлигини ошириш муаммоларини ўрганади.
- Баҳс-мунозара** - ўқувчиларни икки гуруҳга бўлган ҳолда, бирор мавзу бўйича ўзаро баҳс, фикр алмашинув тарзида ўтказиладиган ўқитиш методи.
- Педагогик маҳорат** – Таълим-тарбия жараёнига онгли, ижодий ёндашув, методик билимларни самарали қўллаш олиш қобилияти, юксак педагогик тафаккур.
- Педагогик талаб** - турли ҳаракатларни бажариш, муайян фаолият жараёнида иштирок этишда ўқувчи амал қилиши зарур бўлган ижтимоий хулқ-атвор меҳрларини ифодаловчи вазифа; тарбиянинг энг муҳим усули.
- Ривожланиш** – шахснинг физиологик ва интеллектуал ўсишида намоён бўладиган миқдор ва сифат ўзгаришлар моҳиятини ифода этувчи мураккаб жараён.
- Рейтинг** (баҳолаш, тартибга келтириш, классификациялаш) - муайян ҳодисани олдиндан белгиланган шкала бўйича баҳолаш.
- Сухбат** – савол ва жавоб шаклидаги диалогик Таълим методи.
- Тамойил** (юнонча «принсипиум») – бирор-бир назариянинг асоси, негизи, асосий бошланғич қондаси; бошқарувчи ғоя, фаолиятнинг асосий қондаси; умумлаштирилган талаб.
- Тарбия** – муайян, аниқ мақсад ҳамда ижтимоий-тарихий тажриба асосида шахсни ҳар томонлама ўстириш, унинг онги, хулқ-атвори ва дунёқарашини таркиб топтириш жараёни.
- Тарбия жараёни** - ўқитувчи ва ўқувчи (тарбиячи ва тарбияланувчи)лар ўртасида ташкил этилувчи ҳамда аниқ мақсадга йўналтирилган самарали ҳамкорлик жараёни.
- Тарбия мазмуни** - шахснинг шаклланишига қўйилувчи ижтимоий талаблар моҳияти.

Хорижий адабиётлар

№	Хорижий адабиёт номи	Нашр йили	Жойи	Муаллифлар	Интернет материаллари
1.	Дошкoльник и труд	2016	Москва	Р.С. Буре	
2.	Теория и методика трудового воспитания	2016	Москва	Р.С. Буре	
3.	Методика обучения технологии	2017	Москва	А.К. Бешенков, А.В. Бичков и др.	
4.	Технологии приобщения дошкольников к труду	2016	Украина	Л.И. Сайгушева	
5.	Приобщение дошкольников к труду	2016	Москва	Журнал. Образовательная область. «Социально-коммуникативное развитие»	
6.	Инновационные технологии, применяемые на уроках	2016	Украина	Журнал. Образовательная область. «Социально-коммуникативное развитие»	

